

Miloš Konáš

ČAMRDÁŘI

aneb

NOVÝ SVĚT

Vydalo:

**© Miloš Konáš 2006
ISBN**

I. BATOH S LASTURAMI

1

Dovolte, abych se vám představil, i když mě nikdy nespátříte. Ti, co o mé přítomnosti alespoň tuší, mě s patřičnou vznešeností nazývají Geniem loci. Jsem neviditelný, neslyšitelný a neuchopitelný, ale existuji a mám paměť, a to dokonce trvalejší než vy všichni smrtelníci, kteří právě teď čtete tuto pomíjivou knihu, jejíž listy za chvíli zežloutnou.

Možná mi to nebudete věřit, ale můžu se na jakémkoli místě světa uchytit čili „zapecovat“, a spořádaně dlít ve spokojeném přežívání. Lec-kdes mám ve vědomí i mnohé generace. Třeba tady, v Městečku na rozhraní Čech a Moravy, v nikterak vábných podmínkách Vysočiny, kde musím snášet jara blátivá, léta neprohřátá, podzimy podmalované a zimy nekonečné. Zajímalo by vás, jaký vítr mě sem zavál? Mě, který ani pořádně neovládá zvyky a jazyk zdejších lidských stvoření? Další věc k neuvěření: zanesl mě sem čiročirou náhodou jakýsi člověk v batohu na zádech.

* * *

Ten den před Vánoci roku 1862 se na polích metlo a sníh zavál většinu úvozových cest. V čase, kdy se rozumní lidé choulili u kamen, bylo možno v té sibérii spatřit jdoucího muže. Putoval z Vídně domů, do svého rodného hnízda na Vysočině a měl před sebou ještě celou třetinu cesty. Bylo zjevné, že vzdálenost dělící ho od domova dnes už v žádném případě nezdolá, i když se snažil cestu všemožně zkracovat a napřimovat přes pole a lesy. S větrem a občasnou chumelenicí začalo nastalým soumrakem přituhovat a jeho boty, od sněhu značně provlhlé, teď tvrdly, dřely do pat a do kotníků. Dvacetikilogramový batoh, i když v něm byly uloženy ploché perleťové lastury, už tlačil bolestivě do lopatek. Z mrazem ošlehaných rtů by kolemjdoucí mohl vyčíst kletbu, zvláště ve chvílích, kdy se mužovy nohy musely namáhavě prodírat vysokým sněhem. Muž byl perleťářský tovaryš, bylo mu čtyřřadvacet let a jmenoval se Josef Šampach.

Den předtím, než vyrazil na svou pouť na Vysočinu, se pohádal se svým vídeňským mistrem Kratkým. Konečně mu řekl do očí, co si o něm myslel už delší dobu: nazval ho vyděračem

a vykořisťovatelem dělníků. Po hádce si vyzvedl svůj pracovní průkaz a výuční list a za zbylou mzdu, kterou mu mistr pro nesolventnost vlastního podniku nebyl schopen vyplatit, si rezolutně vyžádal perleťový materiál. Ten teď táhl domů na zádech.

Josef Šampach by si rád vydělal na solidní živobytí, ale ve Vídni to nešlo, ať pracoval sebestopověji a u kteréhokoli mistra. Navíc tam je všechno císařsky povznesené, měšťácky nafintěné a rakousky předražené. To není pro Čecha s buřičsko-nacionálními sklony žádná valná perspektiva. Tupí Rakušáci! Ale on na ně vyzraje. Už nebude v zimě zmrzat v dřevěném veřtatu někde na dvoře vídeňského činžáku. Už se nebude v cizí řeči dohadovat s šéfem o každou vydřenou zlatku. Bude čamrdářské řemeslo provozovat přímo doma, v klidu, pěkně u kamen.

Jenže teď, s tím, jak se jeho nohy bořily do studeného sněhu, chladlo i jeho původní nadšení. Kdo z chudých lidí na Vysočině od něj bude zpracovanou perleť kupovat? Je sice pravda, že knoflíky, které z ní hodlal vyrábět, se za jistých okolností dobře platí. Jenže z jeho rodného místa do Vídně je přece jenom dost daleko. Svíraly ho výčitky. Možná opět přestřelil... Stejně jako nedávno při dělnické demonstraci ve Vídni, kdy se zastal jakéhosi Balkánce. Žandarmové je pak sebrali oba. Dva dny jej drželi v cele, než byl konečně milostivě propuštěn. Sice se to napoprvé odbylo jen výstrahou, ale punc socana se Šampachovi bude těžko odpárávat. Tato vizitka nebyla v rakouském mocnářství nijak lichotivá, a dvakrát ne pro získání nové práce. I proto se pro tovaryše stal další pobyt v konzervativní bachovské Vídni značně nepříjemný. Už nechce mít nic společného s městem, kde se v zárodku potírají všechny snahy o dělnická a sociální práva! On přece nemá zapotřebí žít v prostředí šlechticko-měšťácké nadřazenosti a velkopanské omezenosti. Od zadržení policajty ho už čamrdářští mistři nebudou chtít zaměstnávat. Nedopustí, aby jim do veřtatů zavlékal socanské moresy, protože oni by pak museli dělníkům víc platit za práci.

Teď se boří do sněhových návějí, v bůhvíjakých končinách. Slunce co nevidět zapadne a jemu kručí v břiše. Nezbyvá než zamířit k neutěšeně vyhlížejícím chalupám v úžlabině, mezi kterými zejí prázdná místa. Nedávno si tu zřejmě zařádl nemilosrdný červený kohout a jeho nenasytnou žízeň neutišila jen jedna chalupa. Snad jen podsaditá věž ztemnělého hradu a štíhlá hláska dávají tomuhle místu tušit známky života. Vykročí k té nedávno vyhořelé obci s malým plamínkem naděje.

Z chalupy na kraji Městečka vyběhla dívka a svižně pokračovala k nedalekému lesu. Fujavice jí občas zalétla pod sukně a nepříjemně zastudila mezi stehny. Nad nimi se skvěl ještě panensky čistý klín, i když dívka už snila o jeho možném pokorení. Měla přece celých devatenáct let. Tonča, jak jí doma říkali, byla holka na vdávání.

Jedním z ženichů by mohl být frajer Francek Jíra. Ten byl odhodlán si s Tončou kdykoli pohrát, ale jeho odhodlání si ji vzít už bylo daleko menší. Neustále byl bez peněz, nepovažoval za nutné tvrdě pracovat. Při nedávném požáru Městečka, kdy lehlo popelem 109 stavení z 250 zdejších domů, shořela částečně i chalupa, kde žil Francek s matkou. S chalupou jako by shořelo i svatební oznámení s Antoníí Buckovou. Chudása si přece do baráku nikdo nepustí. Přesto, snad ze setrvačnosti, snad že nikoho lepšího nenašla, ho Tonča téměř každý večer čekala v kolně za stavením.

Dívka hned na kraji lesa nasbírala tolik klacků, kolik mohla unést, svázala je do otepi a na zádech vlekla domů, kde je pec pozře, aniž se rozpálí. U Bucků je vůbec studená atmosféra. Otec sedí za tkalcovským stavem a láteří na zimu ve stavení, na líné ženské a na bídu života. O to víc Tonču možná rozehřeje Francek ještě před spaním. Ale co je to platné, když si ho nebude moci vzít k sobě do peřin. Francek je možná dobrý milovník, ale s životem už si asi poradí o něco hůř. Je to dřevorubec a nemá moc ambicí. A navíc je nezodpovědný. Většinu shořelých stavení v Městečku vzápětí po požáru lidé obnovili, ale on s mámou žije pořád jen v provizorně zastřešeném přístěnku, který není o nic útulnější než kolna, kde se schází s Tončou. Kdyby si ho vzala, nutil by jí chodit do fabriky a za těžce vydřené peníze by pak po hospodách dělal frajera.

Ale jak dál? Otec má v poslední době stejné přání jako Francek. Chce jí poslat do přádelny vlny, do té smradlavé továrny, kde její majitel Leopold Brhlík platí ženským sotva dvě zlatky za týden. Co se to s otcem děje? Vždyť tu fabriku už od začátku nenáviděl. Horoval proti jejímu založení, ale boháč Brhlík, který už vlastnil v okolí lány polí a stovky ovcí, vykoupil za Městečkem dva mlýny a z jednoho zřídil soukenickou dílnu. Zatím se do ní vejde jen třicet stavů. Ale až fabriku rozšíří, mají místní tkalci odzvoněno. Z těch šesti zlatek, na které si teď Buckovi za týden

práce přijdou, když od nich faktoři utkané sukno vykoupí, zbude po rozšíření fabriky sotva polovička. V poslední době se výkupčí k místním tkalcům nehrnou. Táta tvrdí, že za pár roků tu po soukenících zbude jen cechovní korouhev v kostele. Potom ty zdravé a poddajné tkalce továrník Brhlík milostivě zaměstná. Ostatní nechá, aby chodili po žebrotě. Tátu už trápí kašel kolik let, a proto si alespoň v noci ustýlá nahoře na peci, kterou chce mít zvečera jakž takž vyhřátou.

Takhle uvažuje mladá holka s otepí klestí na zádech ve chvíli, kdy s hlavou skloněnou, aby jí vítr nehnal občasně sněhové vločky do očí, narazí na podobně příkrčenou postavu, kterou tu nikdy předtím neviděla.

„Nemohla byste mi panenka prozradit, kde to jsem?“

Tonča se viditelně lekla. Když odfoukla zvlhlé vlasy spadlé do očí, uviděla i přes metelici docela pohledného mladíka. Co ten tu asi hledá? Opověděla mu na jeho otázku, a vzápětí se dozvěděla, že je to vandrovník. Z vyprávění znala spousty vandrovníků a někteří měli dost nezáviděníhodnou pověst. Teď se poprvé setkává se skutečným. Netuší, jak s ním má jednat, a na jeho otázky odpovídá jednoslabičně nebo vyhýbavě a horečně uvažuje, co říci, až se zeptá, zda by ho nepozvala dál, pod jejich střechu. Jak si stačila všimnout, má něco těžkého v ruksaku, a sněhem se prodírá zřejmě už z posledních sil. Navíc se zdá, že nepatří k těm, o kterých kolují nepěkné legendy.

Jenže nemohla tušit, co je zač. Světem se potlouká mnoho podobných, někdy i nebezpečných lidí. Ale tenhle se zdál spíš vyčerpaný. Šli spolu k Městečku a jejich chůzi provázelo mlčení. Tonča přemítala o lidské povinnosti poskytnout potřebnému člověku přístřeší. Po chvíli otálení, když už byli přímo u jejich chalupy, se konečně odhodlala a pozvala ho dál. Ostatní ať rozhodne její otec.

3

Po večeri, kdy ve stavení u Bucků nabídli Šampachovi brambory a kozí mléko, otevřel čamrdářský tovaryš batoh a vytáhl tři perleťové lastury velikosti dlaně. Ve světle petrolejky matně zazářily. To bylo také poslední, čeho si Tonča všimla. Ještě než vyklouzla z místnosti, přehodila přes ramena žinylkový pléd a vyšla potichu ze stavení. Věřila, že jí za chalupou už Francek

6

čeká. Noc byla chladná, a vítr neustával, ale na obloze občas probleskovaly hvězdy.

„Takový škeble se loví v teplých mořích,“ začal vysvětlovat Josef Šampach a na chvíli se zarazil, když si koutkem oka všiml, že ztepilá holka, která se mu od prvního pohledu líbila, odchází: „Do těch se pak půrou na ponku vyvrtají kolečka, který nazýváme čamrdy. A ty se dál opracovávají, opatří dírkami, až nakonec vznikne kulatý knoflík. To všechno dokáže soustruh, kterému říkáme ponk.“

„A co takovej ponk stojí?“ zeptal se vzápětí s rostoucím zaujetím tkadlec Bucek. Řemeslo, které onen chasník nazval čamrdářské, ho začalo zajímat.

„Šedesát až osmdesát zlatých, podle vybavení.“

„To je skoro dvojnásob co tkalcovské stav.“

„Na knoflíkách se ale dá vydělat! Určitě víc než tady na těch vašich látkách.“

„Jenže to musí bejt taky odborná práce!“

„Ale ta není tak složitá: navrtáte půrou škebli, silný perleťový špalky rozsekáte špaltmesrem na slabší a ty se pak šrupujou, trádujou, dírkujou – a všechno jen na tom jednom ponku. Akorát ho musíte pokaždý trochu přestavět. Nakonec se knoflíky vyleští. To se v krátký době naučí každéj.“

Tohle Karla Bucka náramně zaujalo. Zvlášť pookřál, když uviděl lesklé perleťové knoflíčky, které Šampach vysypal na stůl.

* * *

Té noci v chalupě u Bucků usínali všichni s výraznou pozvolností. Jistě ne proto, že bych se já – duch čamrdářství – začal pod onou střechou zabydlovat, ale má přítomnost všechny přítomné zřejmě ještě před spaním lehce dráždila. Já se přitom chovám vždy s ohleduplností a dlouho nenápadně stojím v pozadí. Někdy jsem natolik v pozadí, že někteří lidé ani po letech nejsou schopni zaznamenat mou existenci. Vy, kteří čtete tuto knihu, v tomto směru nejste výjimkou. Kolikrát se podaří až další generaci, která – třeba jen z nostalgie či v představitosti něčeho udivujícího a neprožitého, co snad činilo potěšení jejich předkům – začne domýšlet, že tam někde v zákoutích a v zapomenutých místech ještě musí onen Genius loci dlít. Obyčejně se snaží objevovat mé znezřetelné stopy a začnou o mě psát a nadšeně vyprávět, ale neuvědomují si, že vlastně odkryjí jen veteše minulosti. Ty se jim pak zdají

být ohromně romantické, protože na vlastní kůži nic podobného neprožili a nepoznali.

* * *

Tonča se v peřinách vrtěla, a to pořád ještě vzrušením, ke kterému ji ten večer nestydatě přiváděl Francek Jíra. Bezostyšně a znenadání strčil ruku pod její sukni a sáhl jí mezi stehna a pak jemňounce laskal místa, na která se sama styděla jen pomyslet. Bylo to tak překvapivé, že úplně zapoměla na čas i na všudypřítomnou zimu a v dřevěné kolně, kterou profukovalo, pociťovala jen příjemnou a náhle objevenou slast. I když k tomu tentokrát byl jen krůček, přece jen Francka k sobě do komory nepustila. Bála se víc než jindy.

Možná to způsobil onen vandrovník, kterého navečer přivedla do chalupy. Už na první pohled se zdál zkušený a světaznalý. Všimla si, že když si myslil, že ho nepozoruje, sledoval ji pronikavým pohledem. Skoro jí ty jeho zpytavé pohledy byly nepříjemné a pořád se kontrolovala, zda nemá rozčuchané vlasy, umazanou tvář či se jí příliš nerýsují prsa na blůzce. Dnešní večer, kdy u nich „vandrák“ spal v sednici na podlaze, nechtěla nijak zkomplikovat. Co by způsobilá prozrazená Franckova přítomnost v její posteli, to nechtěla ani domýšlet. Známosti s lehkomyšlným chasníkem rodiče zásadně nepřáli. A nakonec i sama Tonča, když odezněly dozvuky slastných Franckových doteků a ona od sebe odehнала lehkou zamilovanost, si musila přiznat, že s Franckem by příjemný život neměla. Jistě by jí dříve či později donutil nastoupit do fabriky, kde se pracuje dvanáct hodin denně. A kde by skončil její výdělek, o tom nemusela dvakrát přemýšlet. Ona přece nechce stále trčet u tkalcovského stavu. Co je to za život? Být v padesáti shrbenou stařenou, s houfem ještě nedorostlých dětí? Čelit pohledům jiných žen, které se ušklíbají nad chátrajícím barákem a nad tím, že její manžel chodí do hospody?

Ne, ona chce poznat svět, Bože, alespoň kousíček světa. Aspoň jednou se podívat do Vídně, vidět, co tam nosí ženy za šaty! Projít se kolem Dunaje s nazdobeným kloboukem a žertovně přitom točit elegantním deštníkem v ruce! Vždyť to není tak daleko, když jejich host odtud jde pěšky domů. Škoda, že se o té Vídni od něho už nic nedoví. On se ráno sebere a půjde dál. Možná ho už ani nezahledne. S touhle představou Tonka usnula a zdálo se jí, že

sedí v kavárně na vídeňské ulici a má na sobě šaty podle poslední módy.

Tovaryši Šampachovi se také nedařilo usnout, i když byl po celodenním trmácení sněhovými návějemí značně umdlený. Odřené nohy stále nepříjemně pálily. Měl nutkání vstát a zchladit je na dvoře ve sněhu nebo před stavením, ale bál se vyjít sám. Měl strach, aby domácí nevzbudil a oni si nemysleli, že tu snad chce šteřit, něco ukrást, nebo se dokonce za jejich ochotu odměnit tím, že se přikrade za jejich dcerou do postele. Nejvíce se děsil ranního vstávání. Zase bude muset nazout ztvrdlé boty a vyrazit do zimy a do větru, který, jak slyšel, neustával. Zase celý den plahočení se sněhem. Těžko doputuje domů ještě za světla.

Vůbec si neuvědomoval, že zítřek je v kalendáři označen jako Štědrý den. Jen ho blažilo rozhodnutí, kterého dosud nelitoval. Dal konečně vale nabubřené Vídni. Utekl vyděračům a vydřiduchům, kteří ve veřtatech vykořisťovali bezmocné čamrdářské dělníky. K čemu mu byl jeho tovaryšský list? Věřil, že tady doma, v Čechách s tímhle novým řemeslem musí uspět. On Vídeňákům ještě ukáže! Když usnul, zdál se mu docela nepříjemný sen. Stál u svého ponku a měl svůj veřtat, ale profukoval jím silný a hluchý vítr, tak silný, že mu smetl i čamrdu z ponku a on je nikde nemohl nalézt...

Karel Bucek byl člověk praktický a dovedl posuzovat situace s jistým nadhledem. Živoření u tkalcovského stavu sice považoval v současnosti za nezbytnost a jedinou možnost živobytí, ale neviděl v něm pro sebe už žádnou valnou perspektivu. Navíc mu přestávaly sloužit nohy. A stejně musí každý týden pěšky se sukrem na zádech chodit za faktory, ponížene čekat, až mu milostivě vyplatí pár zlatek. A někdy dokonce, když výkupčí neměli zájem nebo se jim kvalita sukna nelíbila, s výrobkem putovat buď k dalšímu vydřiduchovi, anebo rovnou zpět domů. A fabrika v Městečku se rozvíjí. Za čas pohltní domácí tkalce, nebo je donutí živořit a dávat vlastní celotýdenní práci za polovic. Žádná slibná vidina. Jediné štěstí, že ten nedávný požár nezachvátil jejich chalupu! To by asi se svým stále se horšícím zdravím nepřežil.

I proto ho okamžitě zaujal vandrující tovaryš, kterého přivedla dcera do chalupy. Knoflíčky vyrobené z perleťových lastur mu připadaly jako malá vzácnost, která se hned tak nevidí. Ale zároveň si uvědomoval, že takových vzácností bude čím dál víc, pro-

tože bude víc lidí, kteří si na své obleky či košile budou chtít onu perleťovou krásu připevnit. Takové řemeslo se může vbrzku zdárně rozvíjet a ten, kdo je ovládá, nebude mít nouzi o práci a vydělá si slušné peníze.

I Bucek slyšel vítr hvízdající v komíně a představil si sibérii venku. Náhle mu houkající meluzína vnukla myšlenku i otázku zároveň, kterou však mohl čamrdářskému tovaryši položit až ráno. S otázkou, jež se nedala zaspát ani zapomenout, pak tvrdě usnul.

Panímáma Bucková byla rozhodnuta nespát. Nebyla si vandrujícím tovaryšem tak jista jako její manžel, ve všem důvěřivý a značně naivní chlap. Zнала ho. Zнала i jeho pokusy a plány, kterými se často oháněl a zaštiťoval, a už předem dokazoval, jak na nich zbohatne. Vždycky dočista ztroskotaly. Jako ten bláznivý nápad s výrobou sirek, kterou se snažil před časem v chalupě provozovat. Zasmradil sírou celý dům! Jaký div, že tenkrát nevyhořeli. Z těch sirných výparů dodnes kašle a je to rok od roku horší. Teď ho okamžitě nadchly čamrdy, perleťové knoflíčky. Snad se zas do něčeho bláznivého nehodlá pustit? Kdoví, co je vůbec tenhle nezvaný host zač. Třeba jen chlubil a šarlatán. To by tak scházelo, aby se z něj vyklubal podvodník a zloděj. Panímáma Bucková tu noc spala s jedním okem otevřeným.

II. PŘIVANDROVALEC

1

Onoho rána vítr neutichal. Čamrdářský tovaryš Josef Šampach se probudil značně rozlámaný. Po spánku na tvrdé a studené podlaze byl celý ztuhlý. Neměl si ale komu postěžovat. Dům i jeho obyvatelé pro něj byli neznámí, takže mu nezbývalo než poděkovat jim za nepohodlný, ale štědrý nocleh, a vyrazit dál ke vzdálenému domovu. Věřil, že do těchto větrných a zapadlých končin Vysočiny nikdy znovu nezabloudí. Už zbývá jen pomalu nazout nepoddajné boty na čerstvé puchýře a dát sbohem.

„Vždyť vy ty nohy máte celý odřené,“ všimla si hospodyně, která zatápěla v peci a včera se do chlapských řečí nepletla. „Měl byste mít alespoň onuce. Takhle daleko nedojdete.“

„Musím dojít až domů, panímámo. Co bych na Štědrej den dělal někde na cestách,“ řekl smířlivě Šampach.

Vtom s hekáním slézal z vychladlé pece Bucek. Kašlal. „Něco bych vám chtěl navrhnout,“ vyhrkl znenadání. „Co kdybychom si spolu po snídani ještě promluvili?“

Šampach přestal s bolestivým nazouváním bot, váhavě je postrčil zase zpátky k peci a na chvíli si oddechl. Na jednu stranu ho to překvapilo, ale na druhou si říkal, že mu nějaké mluvení o ničem cestu domů nijak nezkrátí. O čem by s ním chtěl tenhle stárnoucí tkadlec ještě povídat? Možná má jen nutkání, které mají všichni podobně osamělí lidé. Vyznávají své myšlenky komukoli, kdo se poblíž nich naskytne. A v téhle chalupě se asi tkadlec moc nevymluví. Nesmí mu naslouchat moc dlouho. Bůhví, jaká vzdálenost ho ještě čeká. Bude vůbec doma za světla? Cestou asi na formana nenarazí, kdo by taky dneska vyjížděl s povozem! Leda že by zapřáhli do saní. Ty by pak fíčely ve větru daleko rychleji a on by si při troše štěstí mohl hovět ve slámě na korbě. Jenže takový povoz se dnes na cestách jistě neobjeví.

Nakonec usedl ke stolu a nepohrdl zelňačkou s kusem chleba. Jindy většinou nesnídal vůbec.

„Přemejšlel jsem o těch vašich knoflíčkách,“ začal opatrně Bucek. „Vy je opravdu chcete vyrábět tam u vás doma?“

„No, mě to je jedno, já je jen nechci vyrábět ve Vídni!“

„Takže vám nezáleží na tom, kde by to bylo?“

„Chci je vyrábět tady v Čechách, protože jsem Čech a těch rakouskejšch nádivů mám už plný zuby,“ řekl Šampach zpola nakvašeně, protože se mu tenhle den nejevil nijak příznivě, i když měl být Štědrý.

„A nechtěl byste to zkusit tady?“

„Tady v obci?“

„Tady u nás v Městečku.“

Bucek byl místní rodák a neúnavný patriot. Tenhle městys, před nedávnem povýšený na město, mu přirostl k srdci už od mládí a on ho miloval způsobem, který nikomu nesděloval, protože by mu stejně nikdo nerozuměl. Vždycky byl hrdý i na maličkosti, kterými se Městečko mohlo pochlubit. V poslední době ho fascinovaly dva nově vystavěné domy na rynku z vypálených cihel a s krámky v přízemí. Začínalo se mluvit i o stavbě nového kostela. Někteří odvážní formani si troufali dojet se svými povozy až do Vídně.

Vždyť to není zas tak zapadlý kout, utěšoval se. Věřil, že pokrok, který ovládá celý svět, přece musí nějaký užitek přinést i Městečku. Jestlipak to, co mu včera říkal mladík, taky není pokrokové? Teď knoflíky na košilích a blůzách nosí jen páni. Ale co za pár let? Jsou elegantní a navíc praktické a určitě nespláče nad výdělkem ten, kdo je bude vyrábět. A on může být u toho. Vždyť má v chalupě člověka, který tohle zvláštní řemeslo ovládá.

„Ono nejde jen o to zasednout k ponku a vrtat čamrdu,“ zauvažoval Šampach a jako by zapomínal na to, kolik nesnází ho ještě čeká. „Je potřeba si nejprve vytvořit zázemí. Chtělo by to mít zpočátku kolem sebe pár lidí stejného smýšlení, který by s čamrdama pomáhali. Jeden jediný člověk celý řemeslo nezvládne!“

„A vy takový lidi doma máte?“

„To nevím. Otec umřel a zůstaly tam jen dvě neprovdané sestry. Ty stěží budou co platný! Potřeboval bych spíš dva zapálený chlapy.“

„No,“ drbe se na hlavě Bucek. „Jednoho byste tady měl. A i druhý se najde! Mám šikovnýho příbuznýho. Říkají mu Háček. Tak ve vašich letech.“

Šampach se na stárnoucího a dost možná nemocného Bucka dlouze zadíval. Má mu věřit? Náhle jeho zrak přelétl na Buckovu

dceru, která právě vešla do místnosti. Její copy lemovaly oválný a čistý obličej, slovansky rovný nos odděloval souměrné a načervenalé tváře. A ty oči! Zářily modře, jak šibalsky, tak zároveň převětivě a hlavně přitažlivě. Rty měla plné, přímo vybízející k zulíbání. Šampach si letmo vzpomněl na Anežku z Vídně. Před časem se seznámili v Pratru na nedělní odpolední tancovačce. Sloužila v pekařství a byla věčně nevyspalá. Pouštěli ji ven jen jednou za čtrnáct dní. Neměla tak souměrné a pružné tělo jako tohle děvče. Líbat se nechtěla, natož aby přistoupila na jiné intimnosti. Pořád se bála. Všechno prý až po svatbě.

Ale tohle děvče bylo jiné. Možná proto Šampach odpověděl Buckovi diplomaticky:

„Víte, to bych si musel napřed řádně promyslet!“

„No samozřejmě!“ zareagoval Bucek a po chvílce zaváhání dodal: „Můžete tu zůstat přes celý svátky. Teda jestli vás doma nečekají.“

„Což o to, ti ani nevědí, že jdu domů. Nepsal jsem jim už od Velikonoc a teď jsem se rozhodl naráz.“

* * *

Ti dva muži se vzájemně pouze oťukávali, posuzující, jak blízkou mohou mít k sobě důvěřivost a za jakých okolností by byli s to najít rozhodnost pro spolupráci. Netušili, že bych se coby třetí společník mezi nimi mohl objevit já jakožto Genius loci.

Perleť už byla obráběna a zpracována na různých místech světa. Byla řada měst, kde čamrdářské řemeslo zapecovalo a bylo schopné dále utvářet tradici a duchovnost. Uchycovalo se v rozličných městech i na celých územích. Tady na chudé Českomoravské vrchovině jsem se znenadání a nenápadně začal vnucoval do představ stárnoucího tkalce, jehož oči při každém pohledu na opracovanou perleť zableskovaly nadšením. Stejně tak se dělo i Josefu Šampachovi při pohledu na ztepilou Tonču. Obě dohromady mohlo pro mé já znamenat do budoucnosti příznivé podmínky k usídlení.

* * *

Velkodušná Buckova nabídka ovšem překvapila jeho ženu. Jídla mají sotva sami pro sebe a teď ještě další strážník! Vandrovník jí sice nepřípadal vlezlý ani protivný, ale měl přece namířeno

domů. To jen ten starý blázen ho zbytečně zdržuje. Jako by jim mohl něčím prospět. O to víc ji zajímala cizincova reakce.

Šampach zprvu na Buckovu nabídku neodpověděl. Jal se opatrně nazouvat jakžtakž vyschlé boty, a bylo zjevné, že přemýšlí. Jednak se mu cesta domů jevila až příliš dlouhá a i zde v příjemném teple pece si dokázal představit vítr, který mu bude zahánět studený sníh za krk a do obličeje, a jednak zavadil pohledem o pružnou postavu děvčete, které právě zasedalo ke snídani. Nabídnutý pobyt si každopádně chtěl nějak zasloužit a odpracovat.

„Pokud bych ještě den zůstal, musím vám být alespoň něco platný!“ hekl Šampach, když se bota dotkla jeho odřené malíčku.

„Jak nám chcete být platnej?“ zeptala se hospodyně. Hned se jí, jak je u praktických žen jejího typu zvykem, vybavily rozbité schody na půdu, špatně zateplený chlívek pro kozu anebo nedostatek kleslí na topení.

„Dojdu do lesa na dříví,“ oznámil Šampach, aniž co vyčetl z tváře panímámy, protože myslel spíš na její dceru.

„Obecní lesy tu nemáme a v těch panskejších se krást dříví nesmí!“ oznámil mu položertem Bucek.

„No, to by mě ale museli napřed chytit!“

„Lesy nejsou hlídaný, vrchnost se o panství moc nestará, ani na zámku nežije. Máme tu v městě poměrnou svobodu,“ řekl rozvázným tónem tkadlec, když poznal, že tovaryš svůj úmysl míní vážně. Musí ho oťukat ze všech možných stran a naznačit mu, že tady v Městečku by si postupně mohl vytvořit klidný a pohodný život. A jelikož se dokázal vžít do mladíkova smýšlení, věděl, že by nebylo marné mu jako návnadu nabídnout i svou dceru: „Tonča půjde s vámi, vždyť se tu nevyznáte!“

2

Z kolny vytáhli sáně, na kterých v zimě Bucek odvážel sukno k faktorům, Šampach si přehodil provaz přes rameno a vydal se za Tončou, která beze slov razila cestu ve sněhu.

Holka šlapala tři kroky před ním, měla přes hlavu a ramena přehozený šál a neotočila se. V bocích byla pevná a v pasu štíhlá. V dlouhých sukních jí nohy vidět nebyly. Šampachovi se ta její

postava líbala čím dál víc. „Můžu vám říkat Toničko?“ zeptal se po chvíli, když vítr na okamžik ustal a z potrhaných mraků vysvitlo slunce.

Ještě nikdy žádnou ženu neměl. Zkušenější kamarádi mu sice dohazovali holky z ulice, protože v nevěstincích byly nekřesťan-sky drahé, ale on stále odolával. Říkal si, že přece musí v životě nějakou vhodnou ženu potkat. Teď před ním jde děvče jako broskv. Musí se jí zeptat na ledacos, ale ještě neví, jestli s ním vůbec bude hovořit.

Tonče se mluvit chtělo, ale netroufala si. Překvapilo ji jenom, že ten člověk ráno neodešel, jak bývalo u vandrovníků zvykem. A ještě víc, že ho sám otec přemluvil, aby zůstal. Neměla ho asi včera domů brát! Teď spolu jdou sami do lesa. Být na jeho místě Francek, ten by toho jistě chtěl využít. Nepokusí se i tenhle? Jak se mu bude bránit? Má urostlou postavu a jistě i silné ruce. Není sice tak hezký jako Francek a jeho čepice jí připadá legrační, ale asi se vyzná ve světě. To Tonču příjemně dráždilo a proto mu najednou, skoro bezděčně položila otázku:

„Vám se ve Vídni nelíbilo?“

„Vídeň je příjemná pro toho, komu v kapsách cinkají penízky, kdo tam žije jako pán. Ale pracovat celý týden od pěti od rána do setmění a pak v neděli v hospodě převracet pár krejcarů v kapse a přemýšlet, zda si dát ještě jedno pivo, nebo peníze ušetřit, kvůli tomu přece nemusím žít v nablýskaný Vídni. Ta mi při každém kroku připomíná, že sem jen ubohej čamrdářskej tovaryš z Čech. Čechy ve Vídni moc rádi nemají. I když právě nám Habsburkové po Bílý Hoře sebrali co se dalo. Možná právě proto se s námi moc nebaví. Teď je jejich mocnářství silný a oni věří, že i neporazitelný. Jenže Prušáci jsou zřejmě jinýho mínění. Povídá se, že musí dojít k válce. Ta ukáže, kdo je silnější a kdo bude pak i mocnější,“ vyprávěl Šampach, až si uvědomil, že politika tohle venkovské děvče asi moc nezajímá, a tak dodal: „Ale neříkám, že Vídeň není hezký a vznešený město: Je tam dost atrakcí pro každého, kdo na to má.“

Pak jí ještě vyprávěl o cirkusu s medvědy a klauny, o operetních fraškách v dřevěném divadle, o kabaretech, ale když začal o šantánech, kde tancují děvčata s vykasanými sukněmi, zdály se jí ty jeho řeči najednou příliš světácké, chlubitivé a navíc nevhodné, což mu dala najevo odmítavým pohozením hlavy a byla s to

ho podezřívát z chlípnosti, ale především předpokládala, že si vymýšlí. On však vzápětí přiznal, že v takovém šantánu nikdy nebyl, jen prý chodí občas do Pratru, kde se tančí každou neděli, což by se jí také líbilo, ale s kým tančí a zda má nějakou známost, to neprozradil. Stejně tak zamlčel, že zajde i na „Koňský rynek“, kde se často pořádají dělnické demonstrace. Že ho na jedné sebrali a tři dny drželi v kriminále, to by si jí nikdy netroufl prozradit.

Tonča si z vyprávění o Vídni vytvořila pestře malovaný obrázek, navzdory jeho mnoha negativním hodnocením a byla rozhodnuta se do toho velkého města alespoň jednou v životě podívat. Aniž si to nějak znatelně připustila, začal ji tenhle cizí člověk, který tak dobře zná hlavní město mocnářství, najednou zajímat. Musí se ho příležitostně vyptat ještě na hodně věcí. Třeba na to, jak a kde by se mohla ve Vídni ucházet o zaměstnání jako služebná. Už jí to lákalo delší dobu – vydělat si nějaké peníze a večer se jít povесelit do víru velkoměsta. Co tady na zapadlém venkově?

V lese bylo i přes napadaný sníh dost suchých větví i klestí. Oba je svazovali do otepí a Šampach znenadání do jedné z nich schoval malý, sotva půlmetrový zelený smrček, který uřízl v houští. Tonča se lekla, co to provedl.

„Proč jste to udělal?“ zeptala se prudce až našťvaně, možná i proto, aby překryla svůj úlek. Kdyby je tak někdo od vrchnosti přistihl!?

„To brzy poznáte!“ řekl záhadně mladík. Velké sáně už byly téměř plné. Zpáteční cesta vedla v mírném sklonu až dolů do úžlabiny. Šampach cítil při každém kroku odřenin v botách. Jak se jich zbavit? Najednou ho něco napadlo.

„Nasedněte na sáně,“ vyzval Tonču. Ta chvilku nevěděla, zda to myslí vážně. Navíc se na klestí mohla stěží vyškrábat. Přistoupil k ní, bez řeči ji uchopil v pase a nadzvedl. Najednou seděla na otepích a saně se pomalu rozjížděly, jak je v tom kyprém sněhu roztlačoval. Naskočil a ona ucítila, že sedí těsně za ní. Vítr jim fičel do zad, a tak sáně postupně nabíraly na rychlosti.

„Jak tam dole zastavíme?“ vyjekla.

„Nebojte se předem! Všechno vždycky nějak dopadne!“ Vzápětí ji objal v pase a přitáhl k sobě a ona usoudila, že by teď při jízdě nebylo vhodné se bránit. Navíc jeho přimknutá ruka jí dodávala pocit zdánlivého bezpečí.

Velké saně se řídit nedaly a Šampach se o to ani nepokoušel.

Jak zvyšovaly rychlost, tiskl děvče stále pevněji k sobě. Šál jí sklouzl z hlavy a on cítil její vlasy na tváři. Bylo to vzrušující. Snad pro oba. Dýchali přerývavě – ona strachem, on touhou. Takhle ještě žádné děvče nikdy nedržel.

Svah se zmírňoval a přecházel v louku, ale v cestě ještě stála poměrně příkrá mez. K té příjížděli v šikmém úhlu a viděli, že už můžou čekat jen jedinou věc: celý náklad se vzápětí převrhne.

„Musíme seskočit!“ zvolal a strhl ji ze saní.

Saně se samozřejmě překotily. Oba se začali vyhrabávat z kypřého a místy hlubokého sněhu a Josef po Tonče úzkostlivě pokoukoval. „Neublížila jste si?“ zeptal se bojácně i provinile a dobře si uvědomoval, že se při tom pádu dotkl jejích ňader. „Ublížila,“ řekla našťavaně a jakoby zpupně. „Mám sníh až na zadku!“ „A já za košilí!“

Chvilí na sebe upřeně hleděli, a vzápětí se té situaci začali smát.

3

O pádu do sněhu a převrácených sáních se po návratu domů ani jeden nezmínil. On ještě zůstal v kolně. Tonča si myslela, že snad na saních něco opravuje, ale pak všechny udivil. Přinesl do sednice zelený smrček, upevněný v provizorním podstavci a postavil ho doprostřed stolu.

„Ve Vídni se o Vánocích takové stromky zdobí. Říkají jim Christbaum – Kristův stromeček. Nechcete si ho taky nazdobit?“

Tonča se podívala na matku stojící u plotny, odkud to vonělo kořeněnou švestkovou omáčkou. Ta ale neprojevila ani souhlas ani odmítnutí. Zase nějaká novota, pomyslela si. Určitě to zaujme toho mého blázna, po novotách posedlého. Vždycky se něčím novým nadchne, jenže to obyčejně stojí peníze. Jako petrolejová lampa, kterou teď každý večer rozsvěcují. Co se za ten petrolej zbytečně utratí peněz! Jen aby se z toho vandrovníka, o kterém celé dopoledne starý bájí, nakonec nevyklubal podvodník. Potuluje se jich po světě stále víc. Matka v noci nemohla spát a hlídala, aby cizinec náhodou nezačal štejt v kredenci, kde mívají v hrnečku pár zlatek. Však je radši před spaním ukryla na bezpečnější místo.

„A čím se takový Christbaum zdobí?“ jevil Bucek předpokládaný zájem.

„Jablkama, ořechama, švestkama, páni na ně zavěšují i cukroví! Ve Vídni už prodávají na vánoční stromky ozdobné papírové řetězy, hvězdičky i holubičky.“

„Dones něco,“ nařídil nadšeně Bucek dceři a docela se těšil, jak ten „christbaum“ bude hezky ověncený a on pak zítra v hospodě o té novotě, kterou tu určitě ještě nikdo nemá, začne sebevědomě vykládat. Zítra ale především musí představit místním tkalcům svého hosta. Donutí ho vzít s sebou pár perleťových knoflíčků na ukázkou.

Všichni – kromě hospodyně – začali ten vánoční stromek zdobit a Šampach občas pokradmu pohlédl na dívku. Měla přiléhavou blůzku, v níž znatelně dominovala plná prsa a on si znovu vybavoval okamžik, kdy je ucítil ve svých dlaních, než oba zapadli do sněhu.

Tonča tušila jeho pohledy a chtěla se tvářit odmítavě. Sebevědomý tovaryš si venku troufl až příliš. Musí mu dát najevo, že mnohonásobně překročil meze slušnosti a že ona nepatří mezi ty, které hned naletí nějakému vandrovníkovi. I kdyby tu zůstal ještě další dny, bude se k němu chovat jako k cizinci, který jí je úplně lhostejný. Snad jen o té Vídni se od něj musí dozvědět co nejvíc. Že si jí na saních přitáhl k sobě a neslušně objímal, to raději vymaže z paměti. Ale tu jeho ruku na prsu ještě jakoby cítila. Francek se jí už mnohokrát takhle dotknul. Ale ten smí. Je to přece její milý. Co na tom, že si ho rodiče nepřejí. Nedej bože, aby jí otec začal nutit nějakého čamrdářského tovaryše. Vždyť ho tu vůbec nikdo nezná.

Na Štědrý den se lidé v domácnostech na Českomoravské vrchovině obyčejně postili, aby podle tradice a starých motivací uzřeli zlaté prasátko. Připomínalo to spíš pohanský zvyk než katolickou víru, ale nekřesťanské obyčeje tu stejně přetrvávaly až dodnes. Naštěstí se nad nimi nikdo nepohoršoval. Patříčně vyhládlí lidé pak zasedali ke štědrovečerním stolům a nepohrdli ani bramboračkou se sušenými houbami ani černým kubou.

U Bucků už to celé odpoledne vonělo švestkovou omáčkou, které se kdovíproč říkalo „vocet“ a Šampacha ta vůně příjemně dráždila a přiváděla vzpomínkami do dětských let.

Po příjezdu z lesa zadělala Tonča na caltu. Její mysl se nacházela v dobrém rozmaru, a to i přes ten krkolomný pád ze saní, nebo možná právě kvůli tomu dobrodružství. Uválela proto při

hnětení těsta i tři dlouhé prameny, které pak spletla do copánu a položila navrch calty. Dobře vypečenou vánočku pak ke švestkové omáčce všichni s chutí zakusovali.

U Bucků nebylo ve zvyku se před jídlem modlit a po jídle si dávat štědrovečerní dárky. Zato se přešlo k obyčejům, které se udržovaly v chudších i venkovských rodinách. Tonča našla v rozříznutém jablku krásnou hvězdičku a Bucek křížek. Poznamenal, že ho ten kašel asi co nevidět přivede do hrobu. Aby se takhle okolnost zamluvila, dali Šampachovi tavit olovo a pak všichni nahlas uvažovali, co asi mohou vzniklé tvary znamenat. Nakonec donutili Tonču házet střevícem za hlavu.

Zdráhala se spíš z koketnosti, aby si Šampach nemyslil, že je do vdávání nějak žhavá, ale nakonec přece jen botou hodila. Na první pokus se špička střevíce ocitla přímo na prahu dveří a ona přitom pomyslela na Francka. Že by ji opravdu požádal o ruku? Že by si ji vážně chtěl vzít?

Podruhé už házet nechtěla, ale znovu ji přemluvili. Nijak moc na ty obvyčeje nevěřila, ale chtěla si tu náhodu znovu ověřit, a tak se více rozmáchla. Střevíc nejprve vyletěl ke stropu, pak narazil o stěnu a dopadl na zem špičkou dovnitř. Dřív, než se pro něj shýbla, zdálo se jí, že ve tmě za oknem spatřila Franckovu tvář. Měli se po večeri sejít jako obvykle v kolně za domem.

Střevíc byl tentokrát obrácen špičkou do místnosti a Tonča hlasitě vydechla. Jednak trochu leknutím z té tváře v okně, ale zároveň i uklidněním, že k žádnému nenadálému odchodu ze stavení zřejmě nedojde. Když si ale všimla, kam špička střevíce ukazuje, lekla se dvojnásob. Mířila přímo na Josefa Šampacha. Ten její počínání, nebo spíš postavu s vážným zaujetím sledoval od svátečně prostřeného stolu.

Měla v úmyslu utéct z místnosti, ale právě Josef ji zadržel.

„Mám pro vás Toničko takový malý dárek!“ a vysázel jí na dlaň deset krásných perleťových knoflíčků. „Můžete si je našít na tu vaši blůzku!“

Nevěděla co říct, nechtěla dar vzít, zdál se jí příliš vzácný, myslela si, že se pro venkovskou holku nehodí. Ani nevěděla, jak by si takové knoflíčky na blůzku našila, ale zničehonic je najednou držela v dlani a už se nedaly vrátit.

Alespoň měla důvod utéct z místnosti. Knoflíčky si zatím položila v komoře na peřinu, sebrala pléd a vyběhla ze stavení. Za

domem ani v kolně nikdo nebyl. Zavolala potichu „Francku!“, ale nikdo se neozval. Jen v čerstvém sněhu byly znatelné lidské stopy. Vrátila se do své komory a uvažovala, co má dělat. Poslední dva dny se jí zdály jako vyšinuté z normálního života. Pak pohodila hlavou, zapálila svíčku, sundala blůzku a jala se ty perleťové knoflíčky na halenku hezky vedle sebe přišívat. Ani nepostřehla, že se malinko pootevřely dveře a její obnažená ramena se zalíbením několik okamžiků sledovalo Šampachovo oko. Byla rozhodnuta jít s těmi našitými knoflíčky na blůzce na půlnoční mši.

4

V kostele byla jako vždycky zima. Na kůru u rozvrzaných a neladících varhan seděl učitelský Jaroš a uklidňoval pěvecký sbor, jenž se tu sešel. Na jedné straně stáli muži, na druhé ženy. Tonče se – skoro jakoby bezděčně – svezl pléd z ramen. Nechala ho viset za předloktí a podívala se znovu naproti přes varhany na Francka, který z ní nespustil oči. Ale nebylo v nich nic veselého.

„Co to máš na blůzce!“ uslyšela najednou. Dcera řezníka Čalka, Petronila zvaná Zrzka, neskrývala překvapení. Měla vlasy jak měděné drátky a do nich si s nevkusnou parádivostí vplétávala mašličky. Začala se těch perleťových knoflíčků přišitých vedle sebe na Tončině blůzce bezostyšně dotýkat, a to svýma věčně mastnými rukama, páchnoucíma vyškvařeným sádem. Jako dcera řezníka a majitele domu na náměstí dostávala pravidelné pracovní úkoly. Alespoň jí nečeká tkalcovský stav v manu-faktuře jako Tonču. Zrzka jednoho dne převezme řeznický krám svého otce a bude si do smrti pohodlně žít. Tonča si znovu vybavila možnost obsluhovat někde v bohatém vídeňském domě pány u stolu a nezdálo se jí to nijak ponižující.

Najednou si jejich knoflíčků na blůzce, našitých ve dvou řadách vedle sebe, všimly ostatní zpěvačky a hned se kolem ní vytvořil kroužek obdivovatelek. Varhaník už nebyl s to ženské usměrnit a začal sám zpívat – „Narodil se Kristus Pán, veselme se“ doufaje, že se ty zvědavé a upovídáné zpěvačky vzápětí přidají. Zato Franckův příjemný baryton bylo hned zpočátku slyšet po celém kostele.

Dole v lavici, vedle tkalce Bucka, který do kostela celý rok nezabloudil, ale půlnoční bral jako občanskou povinnost, seděl

čamrdář Šampach. Odřené nohy v botách ho zábly a z nudy se nenápadně rozhlížel po nevzhledném a zchátralém kostelíku, zoufale volajícím po opravě. Před hlavním oltářem stál kněz a vykonával obřad, jemuž Šampach nikdy neporozuměl, přestože byl římskokatolickou církví řádně pokřtěn a během školy v její víře důkladně vychováván. Jenže teď už nepříkládal náboženství takovou váhu, bral ho jen jako součást nutných obřadů, kterých se musel čas od času zúčastňovat. Jeho víra spočívala spíš v důvěře v lidi. Snažil se je dělit na dobré a zlé, a to bez ohledu na náboženství či barvu pleti. Jen Rakušáky tak nějak z principu nenáviděl všechny. Byl přesvědčen, že se nad jeho český původ nadřazují, jako by byli něco víc. V té nijak prudké nenávisti viděl i svou vlasteneckou povinnost, i když spíše než vlastencem byl vlastně pokrokářem, v tom se od tkalce Bucka v podstatě nelišil.

Proto se i teď v kostele místo modlení soustředil na Buckův návrh začít vyrábět knoflíky tady v Městečku, ve tkalcově chalupě. Kromě menší vzdálenosti od Vídně, od které se zpočátku nemůže definitivně odtrhnout, v tom návrhu nespatořoval žádnou výhodu. Navíc tu nikoho neznal a nemohl mít jistotu, že se na jeho počínání bude okolí dívat alespoň shovívavě, když ne nepřátelsky. Navíc mu na zakoupení solidního ponku, bez kterého se neobejde, ještě chyběly peníze. Ty ale těžko získá jak tady, tak doma, kde je chudoba snad ještě markantnější. Bucek sice opatrně naznačil, že by se snad na nákup ponku nějaké peníze dohromady sešly, a proto také chtěl Šampachovo řemeslo představit zítra v Myslíkově hospodě. Možná právě tam, až uvidí další místní tváře, by se Šampach mohl definitivně rozhodnout.

Po půlnoční mši scházeli zpěváci po příkrých dřevěných schodech z kůru. Francek se jako obyčejně protlačil před Tonču, ale tentokrát jí ruku k opoře nepodal, jen zasyčel do jejího obličeje:

„Co sis to nahastrošila na blůzku?“

„To jsou perleťové knoflíčky!“

„A dal ti je ten vandrovník, co u vás bydlí!“

Francek už zřejmě věděl vše. Asi je opravdu za oknem sledoval. Možná se už o tovaryši, který v jejich domě setrvává, mluvílo i v hospodě. Francek vypadal rozlíceně a šel z něj strach.

„On u nás nebydlí, jenom přespává.“

„A leze k tobě do komory!“

„To ne!“

„Ale vlezte!“

„A proč by měl?!“

„Já vím, že vlezte, a za to ho pak zabiju!“

Znenadání se vrhl na knoflíčky, které měla přišité na blůzce těsně u sebe, trhl jimi, až ucítila, jak s nimi vytrhl i kus látky. Tonča tím mocným škubnutím ztratila rovnováhu. Chtěla se opřít o jeho ramena, jenže on tentokrát schválně uhnul, a ona spadla z posledních schodů na tvrdou kostelní dlažbu a ucítila píchnutí v pravém kotníku.

5

Cestou z půlnoční mše museli Tonču v chůzi podpírat. Nebyla s to na pravou nohu došlápnout. Ale nechtěla prozradit, co se jí přihodilo. Popsala jen stručně, jak ve tmě na schodech kůru šlápla do prázdna a pak už ležela na dlažbě. O Franckovi se jako obvykle vůbec nezmínila. Z jedné strany ji teď přidržovala matka, z druhé otec, který pak tuhle povinnost potutelně přenechal Šampachovi. Děvče se ani tentokrát nebránilo, když cítilo těsně vedle sebe tovaryšovu postavu. Ostatně bolest jí nedovolovala se na jeho blízkost soustředit, a tak zůstala do jeho paže bezmocně zavěšena.

Ráno byl kotník celý oteklý a zamodralý a Tonča se rozhodla chladit jej ve škopku se studenou vodou.

„Mohl bych se na tu nohu podívat?“ zeptal se téměř dvorně Šampach, přiklekl ke škopíku, zvedl nohu jemně za patu, pak chvíli ohmatával oteklá místa, načež použil obou rukou a znenadání nohou trhnul, až dívka hlasitě vykřikla. Panímáma se na oba dívala od plotny s jakousi rezignací, jakoby tušila, že ani do budoucna mezi těmihle dvěma ničemu nezabrání, obzvlášť donutí-li ten její blázen Šampacha, aby u nich setrval.

„Vy necito!“ vykřikla Tonča, když se z náhlé bolesti vzpamatovala a ještě než si z očí setřela slzy, začala bušit pěstmi do tovaryšových ramen.

„Pusťte mě!“

Ten jakoby úder pěstí necítil, držel teď její nohu jemně, hladil ta nateklá místa kolem kotníku a poléval je studenou vodou.

„Zkuste na nohu dostoupnout, třeba už píchání v kotníku neucítíte!“ Šampach trpělivě čekal na výsledek svého primitivního lékařského zákroku. Zvědavě vykukoval i Bucek od tkalcov-

ského stavu a panímáma od plotny.

Tentokrát mu dívka na ramena ruce položila sama a poslušně, a opatrně na nohu našlápla. Tkadlec ani jeho žena už žádné bolestné zaúpění nezaslechli. Dívali se na tu dvojici každý s jinou představou. Bucek byl přesvědčen, že je to hezký pár, zatímco jeho žena věděla, že je neuhlídá, jestli tu ten vandrovník zůstane, ale nebyla si jista, zda tenhle člověk bude s to uživit tím svým řemeslem, kterým se tu stále ohání a blázní jejího starého, celou svou budoucí rodinu.

Tonča se poprvé na tovaryše usmála, protože takovou bolest jako dřív už při došlápnutí necítila.

Šampach vzal z kolny sáně a tentokrát jel na chraští do lesa sám.

6

Do hospody k Myslíkům přišli na Boží hod před třetí odpoledne. To ještě bylo dost světla, aby perleťové knoflíčky u okna všichni přítomní mohli prohlížet. Viděl je i Francek Jíra, který měl přesně ty samé doma na stole, i s kusem látky z Tončiny blůzky.

„S takovejma hloupostma ať se zdobí blázniví páni. Vobyčejný lidi podobný nicotnosti nepotřebujou,“ řekl příkře a rezolutně, aby ty ostatní, kteří u okna perleťové knoflíčky obdivovali, víc ovlivnil.

„Ve Vídni už knoflíky téměř zdomácněly. Jsou praktičtější než tkaničky či pentle. Jen je nutné pro ně zhotovit na košilích nebo blůzách protilehlé dírky, kterými se protáhnou. Pak už vydrží déle než ta košile. Zvyká si na ně stále víc lidí. A nejsou to jen páni,“ vysvětloval Šampach a na Francka se díval s obezřetností, aniž o něm cokoli věděl. Zdál se mu nebezpečný a kdoví proč proti němu zaujatý.

Šampach nebyl typ, který by svým zjevem nebo chováním provokoval a vytvářel si už předem nepřátele. Celkem vždycky se s každým v pohodě domluvil – tedy snad kromě bývalého šéfa Kratkeho, který smrděl permanentním skrblictvím a tím, čemu se hanlivě říkalo „židovina“. S tím se nikdy domluvit nedalo, zejména pak na výplatě. Pokud se Šampach nebránil, pokaždé mu mistr nějaký krejcar ze mzdy strhl, což zřejmě pokládal za svou povinnost vůči vlastní firmě. A to i přesto, že Šampach pat-

řival k jeho oblíbencům. Tady byla situace jiná. Kolohnát jménem Francek mu nebyl od prvních okamžiků nakloněn a dával mu to jasně znát.

Ostatní v hospodě pokyvovali, knoflíky prohlíželi, někteří zkoušeli jejich pevnost i pomocí zubů. O perleti, ze které se vyrábějí, tu slyšel málokdo, proto je udivila i lastura, velká jako dlaň, kterou Šampach položil na stůl.

„Je to perleťová mořská škeble dovážená až z Ameriky. Naše říční by se pro výrobu knoflíků nehodily. Jsou příliš křehké a slabé. Ale existují pry i daleko větší ulity. Tyhle se loví v ústí řeky Mississippi.

O Americe se tu už vědělo. I někteří tkalci, kteří tu teď seděli kolem stolů, měli občas nutkání sbalit věci do velkého kufru a pustit se přes oceán za novým štěstím a živobytím do té obrovské země, do Nového světa, kde je údajně všechno snazší a kde se bohatne. A někteří tam už dokonce odjeli.

„Jen jestli vás ten vandrák nebalamutí!“ ozval se znovu Francek a chtěl od hostinského štamprli režné na futro.

Přisedícím už bylo jasné, že Francek provokuje a že mu nejde o perleť, ale o tovaryše, který mu zřejmě nepadl do oka. Proto se divili, že mu hospodský nalil, když dobře ví, jak se opilý Francek rád pere.

„Pan Bucek mne přemlouvá, abych to s čamrdářstvím zkusil tady! Je k tomu třeba vlastně jen ponk, který nezabere víc místa než tkalcovský stav,“ vysvětloval Šampach.

„My tady žádný přivandrovalce netrpíme!“ řekl Francek a režnou naráz vypil.

„A vynáší to řemeslo?“ zeptal se kdosi.

„Dyť se na něj podívejte, na čamrdáře! Vošoupaný kalhoty a kabát votřepenej!“ začal se Francek hlasitě smát.

Šampach se zatím neurazil, ale už to v něm vřelo. A to ještě pořád nevěděl, že jde o Tončina amanta. Jinak by se jistě měl více na pozoru.

Chlapi nad knoflíky mudrovali, než jim Šampach začal vypočítávat, kolik takový čamrdářský dělník za týden vydělá. Bylo to rozhodně víc, než tu vydělávali ti nejpilnější tkalci.

„Dyž si tak bohatej, tak tu zaplať. Zaplať všem! Ať se to ukáže! Čamrdáři!“ provokoval znovu Francek.

„Zaplatím všem kromě tebe,“ řekl už rozlíceně Šampach

a nechal kolemsedícím nalít černé pivo, které tu hospodský čepoval.

Tohle gesto rvačku uspíšilo. Navíc Šampach neseseděl u stolu, a tak ho mohl Francek chytit za klopu kabátu, smýknout jím doprostřed místnosti a tam ho nečekanou ranou pěstí srazit k zemi.

Bucek se honem před ležícího čamrdáře postavil, aby zabránil Franckovu dalšímu napadení, a Šampach mohl pomalu vstát. Nikdo nečekal, že by se znenadání na Francka vrhnul, ale oba byli vzápětí opět na zemi, drželi se pevně, kopali kolem sebe a hekali jako při normální rvačce, než je chlapi od sebe konečně odtrhli. Šampacha posadili mezi sebe, Francka nutili opustit hospodu.

„Klid se z Městečka, ty zasranej čamrdáři. Tady žádný převandrovalce netrpíme. Jestli mi přijdeš znovu do cesty, přelámu ti žebra a zpřerážím hnáty,“ hulákal Francek, vystrkován do rohu hospody, když se nikomu nepodařilo vystrkat ho ze dveří.

Šampach už o čamrdářském řemesle nic nevykládal. Sebral své knoflíky i lasturu, zaplatil útratu, s nikým se nerozloučil a vyšel z hospody. Marně za ním Bucek volal, že Francek je jen vejskočka a výtržník, ať se vrátí, že tkalci by se chtěli ještě na leccos zeptat, ale Šampach poznal, že oni zájem nemají. Nepřesvědčil je ani daleko vyšší výdělek. Nechtěli na té své bídě nic měnit. Nikdo z nich by se nedal přemluvit zaměnit tkalcovský stav za čamrdářský ponk. Měli svou jistotu šesti zlatek týdně, i když jim faktoři sráželi v poslední době čím dál víc a Brhlíkova manufaktura vyráběla stále kvalitněji a levněji. Nikdo z tkalců by nebyl ochoten ani schopen půjčit mu peníze na zakoupení ponku, v tom nabyt jistotu, už když nad čamrdami mudrovali. Vypadl z hospody a Francek za ním naštěstí nevyběhl, jinak by došlo k další potyčce. Šampach se pral nerad a ani moc to neuměl. Teď ale nevěděl, co dělat. Byl rozčilen a znechucen, bolela ho naražená čelist a do chalupy na kraji Městečka se už vracet nechtěl, i když tam měl svůj ruksak s perletí. Nezbývalo než zajít do další hospody, která stála na rynku, jmenovala se „Panská“ a byla to stejná špeluňka. Poručil si k večeři jitrnici a po dohodě s hostinským připlatil i pár krejcarů za nocleh na seníku.

Ráno vyrazí na cestu ještě za tmy, aniž byl rozhodnut, kterým směrem se vydá.

* * *

Tak dospělo Šampachovo i mé seznamování s Městečkem a pahrbkovitou krajinou k ráznému ukončení. Zřejmě nebylo čehokoli litovat. Na ony vršky Vysočiny ještě nedosáhly ani ideje revolučního roku 1848. Do myšlenek lidí neproskočila nová pokroková jiskérka. S jejich těžkopádností nebylo lze pohnout, neb živořili, jak byli zvyklí, nechtějíce nic vyměňovat za lepší, protože to byli nevěřící Tomášové. Pro ně čamrdářské řemeslo mělo přílišnou exotičnost – pro jejich neznalost světa zcela zbytečnou. V kraji s podhorskou bídou bez bohatších selských usedlostí se stále trpně živořilo na šlechtických latifundiích, s dozvuky nedávno zrušené roboty. Tkalci pak sedali za dřevěnými stavy s nevyvíjenou představitostí o lepším zítřku. Čamrdářský tovaryš se svými perleťovými knoflíky, jat velkými plány, jim byl dočista lhostejný.

V Městečku by vyrábění čamrd jistě zapůsobilo opravdovou revolucí, jenže takovou vzpurnost si tu z tkalců žádný nepřál. Dle jejich smýšlení by je připravilo o obživu. Nebyli schopni nahlížet dál než k nejbližším lesům, které obklopovaly tuhle obec všude dokola. Čamrdář Šampach v nich svou řemeslnou dovedností nevzbudil sebemenší naději. Po jeho náhlém a naléhavém odchodu z Městečka tu po něm nikdo kromě Bucka už nevzpomněl. V tkalcově chalupě zůstal naplněný batoh nevidanými perleťovými lasturami, které se bez potřeby obráběcího stroje samy na knoflíky nepřemění. Ty musí vyhotovit dovedná ruka čamrdáře, která už nablízku nebyla. Proto i já, Genius loci, jakkoli jsem byl ochoten se v zapadlém koutě Vysočiny zapecovat, mohl jen zkonstatovat, že v nadálé situaci pro mne tohle hnízdiště zůstává neobyvatelné.

III. PŘEKVAPENÍ MISTRA KRATKÉHO

1

Šampach musel překonat svou předchozí nechuť k vykutálenému podnikateli Kratkému, protože se u něj s prosíkem nechal znovu zaměstnat. Ze své týdenní mzdy mu ještě vrátil dvě zlatky. Tak zněla dohoda při znovupřijetí, kdy složil do jeho rukou celých třicet zlatých, které měly sloužit na pozdější převzetí čamrdářského ponku. Mistr Kratky byl poloviční Žid, čtvrtinový Čech a zbytkem Vídeňák, ale především obchodník, který bral každý kšeft, který mu přinesl viditelný zisk. A ten se mu teď naskytl v podobě odprodání už vysloužilého perleťářského soustruhu, za téměř dvojnásobek složené částky, za což bude koncem března ponk náležet bláhovému tovaryši, hodlajícímu vyrábět knoflíky někde v zapadlém koutu Čech, odkud se s naraženou bradou, monoklem pod okem a roztrhaným kabátem vrátil zpátky. Ať si ten ponk odveze třeba na konec světa. Hlavně, že za něj dobře zaplatí.

Šampach ještě stále nebyl rozhodnut, jak s oním dřevěným strojem, připomínajícím velikostí a vahou dospívající tele, naloží a kam jej vlastně dopraví. Bydlel teď stejně jako dřív se třemi dalšími čamrdářskými tovaryši v přístěnku za dílnou, jedl střídme a prakticky nic neutrácel, jen aby se konečně stal majitelem rozvrzaného a rozviklaného perleťářského soustruhu, který bude muset později stejně opravit. Na nový stroj si netroufal, ten by ho stál daleko víc.

Čas ubíhal a Šampachovi zbýval poslední týden splátek. V neděli obcházel zájezdní hospody na okraji Vídně, kam zajižděli formani z Čech, a poptával se, zda se tu neobjeví nějaký vozka z jeho rodného místa, aby mu ponk dovezl domů, ale ten den na žádného nenarazil, a tak se loudal ulicemi zpět. Na tancovačku do Pratra si zajít netroufl. Ani s Anežkou se po návratu do Vídně už nesešel. Proč také? Vždyť ho vlastně nikdy nenapadlo vzít si ji za ženu. Teď na ženění nebude ani čas ani peníze, nastane doba uskrovnování, ne-li živoření, než si jako samostatný výrobce knoflíků sám pomůže k penězům. Až pak by mohl začít myslet na ženskou a na rodinu. Stejně by ji nechtěl zakládat s chu-

dokrevnou Anežkou. Ale občas si přece jen vzpomněl na jedno děvče. Bylo to děvče z Městečka, které s ním o Štědrém dnu sedělo na saních, i na onen moment, kdy ji před mezí strhl dolů a ještě ve sněhu držel v obětí. Ten okamžik se mu stále vybavoval. Jenže Tonču už asi stěží někdy uvidí. Ta by se mu jako životní družka líbila.

Došel na Gellertplatz, malé kruhové náměstíčko, kde postával houf lidí. Uvědomil si, že se tu hovoří převážně česky a také slyšel a viděl, jak nějaký Čech řeční z vyvýšeného místa. Začal ty řeči poslouchat. Pán v lepším obleku s pentličkou pod krkem hovořil o češtví a budoucnosti českého národa, připomínal, že Češi měli vždycky své království a svého krále, tak proč by jej nemohli mít i nyní. Poukazoval na Uhry, kteří nedávným Říjnovým diplomem obnovili svou ústavu a spějí k rakousko-uherskému vyrovnání v rámci monarchie. Češi by prý měli postupovat stejně.

Šampacha řečník zaujal. Uvědomoval si, že podobně smýšlí i on sám, jenom by to nedovedl tak dobře vysvětlovat a vůbec by už neměl odvalu s něčím podobným předstoupit před veřejnost. Ne že by se bál postihu či pronásledování od policie, která v poslední době zatýkala a následně rychle a nenápadně likvidovala všechny nepohodlné živly. Věděl, že není řečník, že nemá v danou chvíli schopnost přesně a logicky skládat potřebné věty za sebou. To až později, když sedí a vrtá čamrdy, si slova sumíruje a přehazuje, aby zněla jasně, výstižně a srozumitelně. Možná by je pak dovedl napsat i na papír, ale to zatím nikdy nezkoušel. Před mistrem by navíc takové rozptylování neobstálo. Zapisovat si něco při práci – na to nesměl ani pomyslet. Snad až bude svobodným čamrdářem, kterému nikdo nerozkazuje a nediktuje, co musí, a co nesmí.

Už se viděl doma za ponkem, jak vyvrtává z perleťové lastury zárodek knoflíku a vzniklý návrtek prochází kuželovitě tvarovaným kovovým vrtákem, nazývaným půra, do dřevěného soudku nesoucího název půrfutro, v němž jsou dva velké otvory. Těmi zárodek knoflíku vypadne do připravené plechové nádoby. Silné perleťové špalky pak rozseká na kovové podložce přiostrěným želízkem – takzvaným špaltmesrem – na slabší rondelky. Ty šrupováním obrousí do rovných ploch, následně vytvoří uzpůsobeným pilníkem, auzřšťálem, na povrchu tvarovou miskou. V poslední době jsou módní už i jiné vzory – vulsty, hulšísle,

kesle, bombe nebo kloty. Pak zbude jen vyvrtat dírky a po vyleštění je hotový knoflík na světě.

Docela jednoduché úkony, které všechny zvládne jediný stroj, poháněný nohou přes velké setrvačnickové kolo. Ale někde prý už využívají k pohonu perleťářských ponků i vodní síly nebo dokonce parního stroje. Tahle novinka v poslední době Šampacha silně vzrušovala.

Najednou si všiml, jak se nad zcela pokojným davem zablýskly bodáky vztyčené na puškách a nad hlavami posluchačů se zatřepaly četnické fedrpuše.

„Pozor, policajti,“ vykřikli někteří.

„Už sou tu, chlupatý!“

„Utíkejte!“

Jenže v podstatě nebylo kam utíkat a někteří přítomní nechápali, proč by vlastně měli utíkat. Šlo přece o pokojný požadavek české státnosti, co na tom, že pronášený na veřejnosti pod širým nebem. Jenže ono shromáždění jistě nebylo povolené a odehrávalo se navíc v hlavním městě rakouské monarchie. Někteří přítomní proto měli snahu raději zmizet, pokoušeli se využít postranních uliček, ale tam už stáli další žandarmové. Šampach pochopil, že náměstí je obklíčené a prakticky se odsud utéct nedá. Naštěstí s sebou žádné doklady nikdy nenesil, a tak mohl vyfasovat nanejvýš dva dny za mřížemi, stejně jako minule. Ale i to mu bylo nepříjemné. Obzvláště nyní, kdy za pár dní bude moci od mistra Kratkého převzít slíbený ponk a odvést si ho domů, do Čech. Chyběla mu už jen jedna týdenní splátka. Snad ho v lapáku nebudou držet déle. Vše asi projde jako posledně, kdy se při demonstraci za vyšší mzdy zastal jednoho napadeného Srba.

Na četnické stanici si ho vybrali mezi prvními. I když stál pokorně v koutě, s čepicí naraženou do očí. Nebo právě proto. Měli své metody a zkušenosti s demonstracemi i demonstranty. Po revoluci z roku 1848, která sice Vídeň přímo nezasáhla, ale přinutila Habsburky utvrdit absolutistický režim i v hlavním městě, kde se obzvláště Slované stávali nebezpečnou složkou, a Češi svým vlastenectvím dvojnásob, policie registrovala každého, kdo se jen trochu zdál podezřelý z nacionalismu a volnomyšlenkářství.

Doklady, které vyšetřující požadoval, u sebe čamrdář samozřejmě neměl. Zato řekl poctivě své jméno.

„On tu přece nedávno byl, Šampach,“ vzpomněl si policejní úředník.

„Ale nedopatřením... Jako teď,“ snažil se ospravedlňovat zatčený. Jenže měl spíš mlčet.

„Nedopatřením lze vhodným způsobem předcházet i zabránovat,“ řekl policajt čistou vídeňskou němčinou, přesto si Šampach jeho slova v tu chvíli nedovedl jasně vysvětlit, ale zalekl se, co by mohla znamenat. Vzápětí je komisař potvrdil obvyklou a obávanou otázkou.

„Která je vaše domovská obec?“

To bylo zlé! Poženou ho odtud šupem domů, jako osobu ve Vídni nežádoucí. Bude se muset hlásit u purkmistra rodné obce a o jeho nedobrovolném příchodu se rázem dozví celé okolí. Takový návrat byl považován za velkou ostudu. Lidé loajální k mocnářství a samotnému císaři s takto poznamenaným člověkem odmítali i hovořit. Navíc jej mezi sebe jakožto osobu policejně hlídanou, a povětšinou zkorumpovanou, sotva přijmou. Každý ho pak bude považovat za donašeče. Místní žandarmerie o jeho chování bude podávat pravidelná hlášení vyšším úřadům. V tomhle případě bude brán jako politický delikvent, c. k. mocnářství nebezpečný. To by bylo pro jeho snahy stát se ve svém rodném městě svobodným řemeslníkem opravdu zlé.

„Řeknou, kde se narodil!“ vyštěkl na něho vyšetřující.

Šampach váhal. Nechtěl se nechat do svého rodného místa přivést v želízkách jako nějaký zločinec.

„Stejně se na to přijde, jen si zbytečně přitěžují! Na galejích je to ostatně jedno!“ upozornil ho vyšetřující povýšeneckým způsobem a chtěl volat dalšího provinilce.

„V Městečku!“ vylétlo ze Šampacha, aniž si uvědomil, co to řekl.

„Německy!“ křikl policajt. „Tady jejich hatmatilku nevedeme!“

Ještě bylo možné to napravit, říci německy jméno své rodné obce a čekat na ortel.

„Kleinstatt!“ trval na svém Šampach, ačkoli vůbec nevěděl, zda jméno Městečka přeložil správně. V duchu si nadával, jaký je blázen, když se tu tak nebezpečně zaplétá. Až přijdou na jeho lež, bude daleko podezřelejší. Možná ho opravdu strčí do žaláře nebo pošlou do kamenolomu na nucené práce. Tam by mohl strávit

i několik let. A kdoví, jestli by se odtud vůbec dostal. Někdy se člověk octne ve vězení a už se z něj do smrti nevyhrabe. Šampach si netroufl oznámení svého rodného místa znovu opravit.

I představitelé rakouského mocnářství se cítí ohrožování narůstajícím českým vlastenectvím, které bují, jak se sám předsvědčil, i přímo uprostřed Vídně. Na vyrovnání s Čechy odmítají reagovat a potlačují každý sebemenší náznak touhy po svobodě. Mají dost urputného náporu Uhrů, kteří o uznání svrchovanosti bojují daleko razantněji. Císař pán se bojí o svou říši, několik staletí pracně budovanou a s námahou udržovanou.

Úředník, disponující pleš a licousy, vytáhl z police tlustou knihu a začal v ní listovat, pak se zastavil u jedné stránky a posuňoval po ní prst.

„Ja, stimmt,“ řekl znenadání a zabouchl Lexikon obcí, až se z něho zaprášilo.

Šampacha odvedli do prázdné cely, aniž se dověděl, co s ním zamýšlejí.

2

O velikonočním pondělí se v Městečku každoročně koná pouť spojená s jarmarkem. Po velké mši lidé vyrážejí ke stánkům na rynku, děti ke kolotoči a k mnohým dalším atrakcím. Spolu se zdejšími děvčaty se na obhlídku jarmarku vydává i Antonie Buceková. Je zvědavá, zda jí Francek Jíra koupí slíbené perníkové srdce, když už se odvážil přijít jí vyšlehat až k nim do stavení. Dostal bohatou pomlázku – pět ručně malovaných vajíček. Matka brblala od plotny, otec zuřil.

Bucek Francka Jíru viditelně nesnáší. Obzvlášť od té doby, co v Myslíkově hospodě napadl jeho hosta, onoho čamrdářského tovaryše, kterého tak vypudil ze šenkovny i z Městečka. Od té doby se tu čamrdář neukázal a Bucek už nedoufá, že se ještě někdy objeví.

Jenže Francek od Tonči, i přes odpor jejího otce, pomlázku dostal. Je to pořád její milý, i když stále jen doráží a dotírá a žádá to, co ona mu dát nemůže, leda až po řádných ohláškách v kostele. Francek Jíra se ale k ženění zřejmě nechystá. Navíc je věčně bez peněz. V poslední době jejich vztah nevypadá dobře. Otec i matka jim výrazně brání, hlídají každý Tončin krok, přišli i na jejich večerní schůzky v kolně za stavením. Může se s Franckem vidat

jen na kůru v kostele nebo v neděli dopoledne po velké mši, na rynku na korze, které tu zavedla Čalkovic Zrzka, inspirována pobytem v Praze, u své bohaté tetičky. Tam, po Královské třídě, od Prašné brány ke Koňskému trhu a dále až k nábřeží, prý korzuje každou neděli už téměř celá Praha.

Dnes stojí v Městečku na rynku stánky s pentličkami, s marcipánem, tureckým medem, sladkým dřevem i zdobenými perníkovými srdci. Někdo prodává slanečky a okurky v láku, jiný vykřikuje ledo-medo-cuc, další zpívá jarmareční písničky a ukazuje přitom na vyvěšené obrázky. Dole na náměstí postavili šedý stan. Tonča si smí dnes s kamarádkami pouť prohlížet a protože ta vyfintěná Čalkovic Zrzka je jí čím dál protivnější, drží se raději Mařenky Dubských, která alespoň nikoho nepomlouvá.

Došly až k tomu plátěnému stanu, když právě vyváděli na řetězu medvěda. Tonča to nazrzlé zvíře vidí poprvé. Stojí na zadních nohou a hrozivě mručí. Takovou nestvůru by nechtěla při sbírání chrastí v lese potkat.

Principál drží medvěda za náhubek a začíná vyvolávat a vyzývat kolemstojící muže, aby se s medvědem v rovném boji utkali. Kdo jej v řeckořímském zápase porazí, obdrží tři zlatky. Muži raději ustupují, nikdo si netroufá nejen zvířeti, ale ani vyvolávači hledět do očí a jak se zdá, nikdo z nich nemá odvahy.

Francek z povzdálí sleduje vyvolávajícího principála a je přesvědčen, že tady v Městečku se nepřihlásí nikdo. Neznal jediného mládence, který by si na takovou šelmu troufl. Ani on nemá odvalu. Ale dovede si představit, jak by se o něm po celé obci mluvilo. I kdyby prohrál. Prohrát s medvědem přece nemohla být ostuda. Všiml si, jak poblíž stanu stojí houf děvčat a mezi nimi i jeho Tonča. Dnes vypadala obzvlášť přitažlivě. On jí navíc dlužil perníkové srdce, ale zároveň věděl, že holka nedostane nic. Všechny peníze, které za týden vydělal dobýváním pařezů, nechal včera večer v hospodě. Ještě teď mu třesčí hlava, když s ní prudce pohne. Neměl se tak panský rozšupovat a povyšovat.

Jenže jeho vždycky někdo vyprovokuje. Proč se sázel, že vypije víc než ostatní? Ví, že všechno má svou míru, ale on tu míru nikdy nedovede přesně odhadnout, a proto často chybuje, přestřeluje a dokazuje svou výjimečnost a sílu, jen aby o něm vzápě-

tí Městečko mluvilo. Obyčejně chce dokázat to, na co si ostatní netroufají. Vlastně je zde téměř ve všem první a ze všech nejslavnější. Co na tom, že nemá peníze. Však on ho v hospodě pokaždé někdo pozve, aby se mohl na jeho slávě podílet.

Francek je sám se sebou spokojen. A to i přesto, že s mámou žije v polozbořené chalupě, kterou po minulém požáru ještě neopravil, přestože dovede zacházet se sekerou i s pilou. Proto má také svaly, které mu všichni hoši závidí a holky tajně obdivují. To on ví. Leckterá by si ráda na jeho svaly sáhla a některým se to i podařilo, jenže ta, které by to s radostí dovolil, se ho v poslední době straní.

Začalo to tím vandrovníkem, který jí dal perleťové knoflíčky. Blázen, chtěl je tu vyrábět. Tady v tomhle zapadlém koutu světa, kde se lidé stále dřou na panském a souchotinářští tkalci živoří za stavy. Ještě že ho Francek zastrašil a včas z Městečka vyhnal. S pochybnými novotami, o kterých tu nikdo nic neví ani nechce vědět, ať sem žádný takový neleze! Jenže od té doby, jako by to s Tonkou všechno vážlo. Starý ji nechce pouštět z domu, a když se jí náhodou podaří nepozorovaně vyklouznout, už k němu není tak vstřícná jako dřív. Od momentu, kdy jí strhl na kůru knoflíčky z blůzy a vzápětí samotnou záměrně nechal spadnout ze schodů, jako by její láska k němu ochladla. Ale je to její chyba! Neměla si přece ten perleťový kšunt vystavovat na prsou. On nedovolí, aby jeho holce nějaký vandrák cokoli daroval, a také není zvyklý, aby mu dívky dávaly košem, to tedy opravdu není. Ještě jí ukáže, kdo je Francek Jíra.

„Velectění páni, vzácné publikum,“ vyvolával principál od medvěda – „Nechť se přihlásí výjimečný muž se železnými svaly a bezmeznou odvahou, který by si troufl na tohle divoké zvíře. Už jen za pokus nabízíme celou jednu zlatku. Kdo však medvěda skolí, povalí na zem, a tudíž nad ním zvítězí, dostane ne dvě zlatky, ale celé tři! Tři zlaté za vítězný zápas s medvědem!!! Opravdu se v Městečku nenajde žádný hrdina?!“

A principál měl obavy, že se nenajde a celý tenhle podnik zase prodělá. Poutě na malých zapadlých místech, kde jsou samí nekňubové, téměř nic nevynášejí.

„Tady!“ zvolal Francek z povzdálí a Tonča jeho hlas bezpečně poznala. „Pučím si tu vaší chlupatou nestvůru!“

Možná mne, čamrdářského Genia loci probudilo veselení a ryk na rynku Městečka, kde se konalo velikonoční pouťování. Stále ještě jsem pobýval v ruksaku s perleťovými lasturami, jak mne tu zanechal čamrdářský tovaryš Šampach po svém náhlém odchodu, ne-li útěku z tohoto místa i kraje. Má budoucnost se teď topila v beznadějnosti. Bylo lze očekávat, kdy mne i s ruksakem vyhodí z kolny na smetiště nebo zasypou do základů domu spolu s kamením. Ve tvarovosti perleťových škeblí jsem byl v těchto končinách Vysočiny nepoužitelný. Tkadlec Bucek sic na onen svit lastur několikrát se zalíbením upíral své zraky, potěžkáváje jejich hmotnost a zkouše pevnost, ale pak je stejně šupnul zpět do ruksaku, nevěda co s nimi. I když stále o vymoženosti vyrábět perleťové knoflíky tajně uvažoval. Ale bez Šampacha nenacházel naději do takového podnikání nastoupit. Nebylo předpokladu, že onen vandrující tovaryš, který měl s perletí dovednost, se do Městečka ještě kdy vrátí. Čímž byl ohrožen i můj stávající stav.

Teď se na rynku obyvatelstvo semklo a veselilo a to veselení mne celkově upoutalo. Svátečně nastrojení občané, vyšedší před chvílí z kostela, měli dychtivost v prohlížení stánků a budek plných dobrot a výjimečností. Do všeobecné prolínivosti prohlížení a nakupování vyzpívávali jarmarečníci písni mordýřské, až tuhla krev, a harmonikáři vyhrávali muziku skočnou a ona atrakce s medvědem doplňovala ozvláštěný kolorit, trocha drsněný a strohý, jak to odpovídalo podnebí a podmínkám Vysočiny, kde pole plodí jen to, co jim kamenitost dovolí.

Lid je tu veskrze otužilý, se zvyklostí na dlouhé zimy a nevýraznost léta, i na větrnost, která pravidelně ošlehává tváře a charaktery vybrušuje k trpné pasivnosti. Poslušnost k vrchnosti, vysávající z nich už jen zbytky předchozí poddanosti, je činí spíše lhostejnými a netečnými. Celé chudobnosti kraje dominuje pasivita a odevzdanost. Chybí stavovské sebevědomí, pyšnost z majetku, nadřazenost sedláctví nad bezzemky, neboť po-dobnost oné hierarchie tu nikdy neexistovala. Chudí chalupníci, tkalci, sem tam drobní řemeslníci, vlastní pouze snaživost vydělávat na živobytí a holou existenci, než aby vedli vědomí o své samostatnosti a jakés takés svobodě. Jejich prvořadou doménou je přežívat ze dne na den. Národnostní obrození a vlasteneckost se zarazily o lesy a kopce Vysočiny. Všem tu chybí rozhodnutí vymanit se z onoho ustáleného stavu. Ba ani nejsou žádostiví vědění, jak ono lepší vypadá a jak ho dosáhnout. Izolovanost, politická a vlastenecká nevědomost je udržuje ve šťastnosti vlastní ulity. Za tohoto stavu tu c. k. mocnářství může držet vládu v klidu a bez násilnosti další stovku let.

* * *

Před stanem na rynku, do kterého odvedli medvěda, se teď tlačili mužští, za tuhle atrakci byli ochotni i zaplatit, Francka si vzal principál stranou a hned předem mu vyplatil zlatku jako foršus. Ve skutečnosti to měla být suma konečná, jak principál dle svých bohatých zkušeností předpokládal. Francek medvěda nezdolá, zvíře na hřbetě nikdo dlouho neudrží, na to tihle venkovští balící samozřejmě nepřijdou, ale frajírek se pak stejně bude před celým městem, a hlavně před děvčaty napařovat. Tři zlatky pro něho by byly příliš, ostatně principál je ani nemá, beztak tenhle výlupek vše do večera v hospodě propije, nanejvýš některé holce koupí srdce z perníku, aby ty ostatní mohly závidět, měly vztek a o čem povídat.

Principál držel zvíře na řetězu a nedovolil, aby se na Francka z počátku vrhlo a rovnou ho povalilo na zem, to by nebyl žádný zápas, lid si žádá alespoň zdání vyrovnaného boje a bude fandit Franckovi, všichni se tu musí postupně uvolnit a pak zase řádně rozparádit, vždyť si za tu atrakci zaplatili a něco podobného se tu neukazuje každý den. Tihle nahrbení tkalci sedí od rána do večera u stavu, jejich bída jim srší z očí, tak ať jim teď oči na chvíli zasvítí vzrušením a emocemi, když tu jde o souboj člověka s medvědem.

Principál povolil medvědovi řetěz, aby se mohl na člověčího soupeře konečně vrhnout. Zvíře mělo kožený náhubek, ale tlapy se silnými drápy nebyly ničím obalené a Franckovi se zadíraly do zad, do boku a trhaly mu oděv a on najednou ucítil i palčivou bolest na tváři a vzápětí si byl jist, že se mu z rány řine krev. Tahle vytrysklá krev konečně probudila publikum. Bylo teď celé na Franckově straně, hlasitě křičelo, povzbuzovalo a povykovalo, až to prolínalo z uzavřeného stanu a lidé kolem prahli zvědavostí, co se uvnitř děje. V pološeru stanu se nikdo nezastával ubohého a špatně živeného medvěda, který se teď bránil výpadům rozjitřeného a vítězství chtivého člověka a neměl k tomu k dispozici nic víc než své dvě tlapy a váhu vlastního těla. Principál byl člověk zkušený, připustil ještě několik Franckových výpadů, aby chlapi mohli řvát nadšením, ale nedovolil medvědovi to lidské tělo příliš poničit, spíš ho nakonec strhl sám na zem, a to mělo být zado-stiučinění a jakás takás Franckova výhra, zvlášť když ta rána na tváři už vypadala hrozivě a značně krvácela. K nelibosti diváků,

kterí na Franckovu krev nedbali, byl zápas ukončen a označen za nerozhodný.

Francka majitel atrakce obdaroval ještě mokrým kapesníkem, aby si ho přiložil na ránu ve tváři, diskusi o dalším honoráři nepřipustil a vyprovodil ho zadním vchodem ven ze stanu.

Pak se událo něco, čehož si valná většina lidí na rynku nepovšimla. Po náměstí, které vedlo do mírného kopečka ke kostelu, šla četnická patrola. Četník měl klobouk s fedrpušem a flintu s bodákem na rameni a vedl osobu v želízkách.

Ve chvíli, kdy Francek vybíral perníkové srdce, kdy mu ze tváře ještě stále stékala krev, kdy to srdce obřadně nesl do hloučku děvčat, kde stála i jeho vyvolená – Tonča vykřikla.

Jednak ji zarazila rozdrásaná tvář milého, po které už asi navždy zůstane v obličejí viditelná jizva, jednak zahlédla i jinou známou postavu, a to v doprovodu četníka.

Tahle epizoda měla mít podstatný vliv na její budoucnost.

4

Jakákoli nedopatření, výstižně přezdívaná „švajneraj“, která rakouským mocnářstvím prostupovala permanentně, na štěstí obvykle skrytá, ale zato na všech úrovních, s úředními přehmaty na denním pořádku, musela být, případ od případu, nakonec nějak vyřešena. Žandarm osobu se jménem Josef Šampach řádně do jeho domovské obce přivedl a domáhal se na četnické stanici předání proti podpisu, když se ukázalo, že jakákoli identifikace selhává. V Městečku se podobné jméno nikdy nevyskytlo – to zjistil vachmajstr v úředních záznamech, později farář v matrice. Ale Šampach měl už dávno vyfabulovanou historku. Za tu dobu, co seděl netečně v cele, si ji vycizeloval k dokonalosti.

Jeho příběh se odvíjel takto: Své matce se měl narodit jako nemanželský syn. Jenže mu dala jméno po otci, přičemž porod proběhl tajně zde, v Městečku, načež matka vzápětí s hanbou nemanželského syna odjela zpět do Vídně, kde živořila v nuzném prostředí coby veřejná prادلena. Tenhle vybájený příběh dítěte bez otce sice místního vachmajstra nijak nepřesvědčil ani nedoal, ale žandarm byl rozhodnut dotyčnou osobu v Městečku zanechat stůj co stůj. Proč by se s tím chlapem měl zase ještě někam jinam vláčet? Ani purkmistr obce tu nechtěl poskytnout místo nějakému

pobudovi a cizinci, nevíc socanovi, jenž sem očividně nepatřil. Musel rozhodnout někdo vyšší, a to co nejdříve. Když Šampach se svým srdceryvným příběhem neuspěl, na poslední chvíli se začal odvolávat na bezprostředního příbuzného – svého strýce Bucka, přičemž si naštěstí nikdo nevšiml, že nezná ani jeho křestní jméno.

Vachmajstr nechal Bucka předvést. Přivolaný tkadlec překvapeně, ale s potěšením vyhnance identifikoval, což vyvolalo všeobecný údiv c. k. úředníků. Onu Šampachovu smyšlenou historku o sirotkovi horlivě potvrdil, i když věděl, že jde o zastírací manévř. Na to konto žandarm definitivně uschoval želízka do brašny a nakonec od udiveného místního vachmajstra Schneidera předávací podpis vymámil. Pak už úřad nemohl dělat nic než dovolit tkalci Buckovi odvést si delikventa rovnou do své chalupy.

Cestou do nového domova, nacházejícího se na konci Městečka, který už Šampach znal, to tkadlec nevydržel a bez okolků se zeptal:

„A kde máte ten ponk?“

„Zůstal ve Vídni. Jenže se pro něj teď sotva budu moct vrátit. Mám Vídeň zapovězenou. Kdyby mě tam chytili, vyfasuju galeje na deset let! Takhle mi to přímo řekli!“ vykládal Šampach a vylíčil tkalci příhodu, jak se kvůli české státnosti dostal znovu za mříže, i když v korunovací císaře na českého krále nikdy žádnou velkou výhodu nespátroval.

„No, ale co tady teď bez ponku hodláte dělat?“ zeptal se naivně tkadlec. Čamrdář pochopil, že je v tomhle neznámém městě stejně nežádoucí jako ve Vídni.

Za krátký čas už Městečko o Šampachovi mluvilo veřejně, i když okolnosti jeho příchodu se mnohým zdály za vlasy přitažené. Mužští v něm viděli potulného tovaryše, který pobláznil už tak podivného Bucka zase nějakou novotou. Bucek by tu snad chtěl vyrábět perleťové čamrdy. Aby to nedopadlo jako se sírovými hlavíčkami na dřívkách, které se měly samy zapalovat! Ženské zase v Šampachovi spatřovaly delikventa a možného výtržníka, kterého sem žandarm přivedl v želízkách. Naháněl jim strach, aniž by jej mnohé z nich spatřily. Francek Jíra v hospodách proti Šampachovi vystupoval hlasitě a velmi nepřátelsky. O jeho nesmyslném a bláznivém úmyslu začít tu s výrobou perleťových knoflíků, kterému se tu všichni v Městečku smáli, složil dokonce potupnou písničku:

*Čamrdáři, čamrdáři, když na vandr šli,
sedli si na proní mezi, vybírali oši!*

Tenhle popěvek snadno naučil chlapy v hospodách a za čas k němu přibyla i další strofa, jak bláznivý Bucek vzal neznámého delikventa pod vlastní střechu. Mnohým vrtalo hlavou, proč to vlastně tkadlec udělal. Někteří s takovým činem vyloženě nesouhlasili a začali se pomatenému Buckovi, který si do svého domu bere cizince, o němž tu nikdo nic neví, ostentativně vyhýbat. Místní factoři teď od něj ani nechtěli brát utkané sukno, musel se s ním plahočit do vzdáleného Strmalova. Protože tam Šampacha neznali, alespoň Buckovi pomáhal s donášením utkaných látek.

Při jednom návratu nesl v balíku na zádech domů osnovu a jak pomalu postupoval za tkalcem, který si lesem zkracoval cestu a uvažoval o tom svém bezvýchodném postavení, asi po hodině chůze se mu najednou zdál onen ranec nějak lehký a měl pocit, že se cosi za ním škube. Ohlédl se a zjistil, že konec osnovy se už delší čas z rance vysoukával, byl zachycován větvičkami, vyčnělými pařezy a klestím. To byla pohroma, která Bucka přivedla téměř ke mdlobám, ale kupodivu nenadával. Co se dalo, smotali zpátky a doma pak několik dní rozčuchané a potřhané nitě natáčel Šampach na vratidlo. Tonča se mu tajně vysmívala, panímáma hudlala a navíc už byla rozhodnuta tuhle neblahou situaci rázně vyřešit. Co se strávníkem, který nemá vindru, jí tu zadarmo a ještě k tomu dělá škodu? V chalupě nezbyval ani zlaťák a jíst se muselo. Hlasitý kravál, který hospodyně spustila, konečně rozhýbal onen neudržitelný stav a přivodil náhlé změny.

Šampach se sebral a druhý den ráno se s nechutí nechal najmout u velkostatku na polní práce, i když tuhle dřinu bytostně nenáviděl. Jako malého kluka ho rodiče brali s sebou na pole a on musel o žních skládat posekané obilí na povřísla a při kopání brambor se stále shýbat, ani pást kozu jej netěšilo. Vůbec nerad pobýval venku, v přírodě, kde buď pražilo slunce, nebo foukal vítr a pozdní podzim přinášel chladný déšť a bláto. Šampach pak stával pod stromy s pytlím na hlavě a díval se bezmocně na okolní zamlžené kopečky a lesy a měl pocit, že je všemi opuštěný. To ve veřtatu, i když tam v zimě táhlo okny a ruce zábly k nevydržení, měl kolem sebe vždy alespoň nějaké lidi.

Pro Tonču nenašel Bucek jiné východisko, než ji poslat do tkalcovny soukat a snovat vlákno. Podnikatel Leopold Brhlík už v Městečku otevřel druhou manufakturu a lidé ho začali titulovat „pane továrníku“. Aby v tom ubohém živoření Tonča rodině alespoň trochu pomohla, pracovala ve tkalcovně dvanáct hodin denně, s týdenní mzdou pouhé dvě zlatky padesát.

Jednoho dne vstal Josef Šampach ve tři ráno. Bylo to po první výplatě, kterou mu šafář milostivě vysázel na dlaň. Po čtrnácti dnech dřiny od rána do večera šlo o pouhých pět zlatých a třicet krejcarů. Z toho jednu zlatku hned předal panímámě, což ona považovala za nicotnost. Se zbylými penězi se ráno probudil v kolně za domem, kde ho nechávali bydlet a kterou během těch několika týdnů poopravil a přizpůsobil tak, aby se právě v ní dal postavit čamrdářský ponk. Jenže ponk nebyl. Pro něj musel znovu do zapovězené Vídně. Říkal si, že to musí zkusit, ať už to dopadne jakkoli. Doufal, že na to místní vachmajstr, u kterého se pravidelně hlásil každé pondělí, napoprvé nepřijde.

Vídeňský mistr Kratky ho zprvu nepoznal. Šampach si pro oklamání žandarmů nechal narůst plnovous, kdyby ho náhodou cestou zadrželi. Šel prostovlasý a pod krkem měl uvázanou slušivou červenou mašli. Tu mu darovala Buckova dcera Tonča – za zbylé perleťové knoflíčky, které ještě objevil v onom zapomenutém ruksaku s perletí. Našila si je už tak, jak se patřilo – proti předem obroubeným dírkám v blůzce a navzdory Franckově odporu. Stala se tak v Městečku první propagátorkou perleťových knoflíků a byla na to nemálo pyšná, i když o ní závistivé kamarádky, zejména řezníková dcera Petronila, prohlašovaly, že je stejně praštěná jako její otec.

„Za ponk mi dlužíte ještě osm zlatých!“ oznámil mu kategoricky podnikatel Kratky, když si svůj soustruh hodlal Šampach vyzvednout.

„To přece není možné! Dlužil jsem jen čtyři a mám u vás ještě poslední mzdu!“

„A co přechovávání stroje a ten váš odchod bez ohlášení? Zpозdila se kvůli vám celá zakázka a já musel zaplatit odběrateli penále! Neměl jsem si s vámi znovu nic začínat. Jste nespolehlivá persóna! Kdepak jste se celou dobu toulal?“

„To je dlouhá historie, pane mistr, ani byste jí nevěřil!“

„Zase vás drželi někde v chládku? Tentokrát jste si tam pobyl celý dva měsíce!“

„Už mám připravený veřtat! Jenom mi chybí ten ponk!“

„A kde? Snad ne tam u vás v Čechách?!“

„Na Českomoravský vrchovině. Ale ty místa vy asi neznáte!“

„Ale jo, i já za mlada vandroval. Jednou z Prahy do Vídně. Asi jsem přes tu vaši Vysočinu taky šel... Možná by to doplacení ponku zpravil týden práce zdarma. Teď zrovna mám hodně zakázek!“

Šampach mu nabídl jiné řešení: dvouletou smlouvu. Všechny jím vyrobené knoflíky dodá firmě Kratky s desetiprocentní slevou. To mohlo být pro začínajícího podnikatele značně nevýhodné a ve Vídni prakticky nerealizovatelné, ale v končinách Českomoravské vrchoviny, kde má v těch bídných poměrech zlatka daleko vyšší hodnotu, je to ještě stále přijatelné k přežití. Nakonec si pláclí na dohodu i na budoucí spolupráci.

Mistr Kratky vrátil s jistou obřadností Šampachovi pracovní knížku i s výučním listem perleťářského cechu, kde bylo čitelně uvedeno i místo narození, čímž se mohl vyučený soustružník perletě suverénně prokazovat po celém mocnářství – jen ne v Městečku, které falešně označil za své rodiště. Ale kdo se bude pítit po pravé rodné obci, pokud se stane výrobcem a samostatným podnikatelem, i když nějaký čas ještě závislým na firmě Kratky. Ta mu na oplátku zaručuje odkoupení všech vyrobených knoflíků i prodej materiálu, ze kterého bude čamrdy vyrábět.

Šampach byl s výsledkem jednání náramně spokojen. Zbývalo ještě naložit soustruh na vůz, když se předem domluvil s formanem z Městečka, který mu za zálohu dvou zlatek ten dřevěný krám převeze. Pak už s téměř prázdnou kapsou vyrazil pěšky, aby byl doma co nejdříve a vachmajstr Schneider, u kterého se musel pravidelně hlásit, na tu jeho tajnou cestu do zakázané Vídně nepřišel.

5

Ponk, který Šampachovi dopravil do Městečka vozataj Červenka, potřeboval, jak se po transportu vzápětí ukázalo, značnou opravu. Byla to už stará vysloužilá herka a volala po zkušeném truhláři i kováři. Bucek nejprve přivedl koláře Jana Dohnala,

40

který dovedl zhotovit kola k žebříňákům. Ten ale, když prohlížel rozpadávající se velké setrvačnickové koleso, z jehož středu vycházela lomená hřídel napojená na nožní šlapku, kroutil pochybovačně hlavou.

„Takový kolo jsem jakživ nedělal, na to by byly třeba fošny z dubovýho dřeva. Můžu vám to jen trochu spravit, zaklínovat a zpevnit, snad by to nějaký čas vydrželo, ale uložení osy musí udělat kovář. Doporučuju Bílka z Dolní ulice. To je takovej hračka. Na co že ten stroj vůbec je?“

„Na výrobu knoflíků!“

„A to je jako chcete dělat tady?“

„Tady v týhle kolně!“ řekl důrazně čamrdář a tkadlec Bucek teprve teď uvěřil, že to tu v Městečku s výrobou perleťových knoflíků myslí Šampach doopravdy.

* * *

Tuhle přesvědčenost jsem pozvolna začínal nabírat i já, pokukovav po Šampachově následné činnosti. Těšilo mne, jak dává do přípravy veškeré nářadí, jak na noc utopil perleťové lastury do dřevěného škopku, aby se provlhčily, zvláčnily a při vrtání oné tvrdé skloviny nezhavily vrták zvaný půra až do rudé barvy, a nezvedalo se jemné vápenné prášení, které čamrdáři při práci v hojně míře vdechují. Konečně jsem spatřil, jak se za ponkem zapasoval zápěrou čili hinterlanem a zprava postranní opěrkou lampredlem, aby vši vahou a silovostí uvedl šlapáním do pohybu to vyspravované setrvačnickové kolo, které přes konopnou šňůru roztočilo vrtl. Zlaufovaná čili vystředěná půra, zhotovená z ocelového plechu, začala pronikat perleťovou lasturou, zanechávajíc ve škebli kulaté otvory. Nitrem kuželovité půry pak procházely první vyvrtané rondelky do otáčejícího se dřevěného soudku, jehož otvory konečně vypadávaly ven, do plechové nádoby. Tak byly vyvrtány v Městečku první čamrdy. Šampach si přitom neuvědomil, že to bylo na mojí počest.

* * *

Josef Šampach postupně vyvrtal knoflíky ze všech škeblí, které si při první cestě na zádech v ruksaku přinesl a které tkadlec Bucek s vírou a nadějí po celou dobu čamrdářovy nepřítomnosti opatroval. Jenže ony vyleštěné a vábně vyhlížející výrobky byly v těchto místech v podstatě neznámé a naprosto neprodejné.

Nezbývalo než je nasypat do ruksaku a tajně s nimi putovat opět pěšky do Vídně.

U vachmajstra se čamrdář hlásil každé pondělí a dostával hloupé a zároveň zdánlivě nenápadné otázky. Zpočátku byl tázán, jak se tu v Městečku hodlá živit a hlavně z čeho, když přece nikde nepracuje. Naštěstí včas oznámil své zaměstnání na panském velkostatku a nakonec chtěl nechtěl musel vachmajstrovi vyjevit, že už mu poslali z Vídně soustruh, na němž připravuje výrobu knoflíků. Jak a kam je bude dopravovat, na to se policajt naštěstí nezeptal, a tak hned po propuštění z výslechu chvátal Šampach domů, kde už měl připravený ruksak plný zhotovených čamrd. Šel za humna a díval se přitom po okolí. Byl by rád, aby jeho cestu do vzdálené Vídně vidělo co nejméně lidí z Městečka. A chvátal, aby to příští „meldování“ u c. k. policie zase včas stihl.

Mistr Kratky byl jeho příchodem značně překvapen. Nevěřil, že by se tu tovaryš ukázal tak brzo, navíc s vyrobenými knoflíky. Vlastně nevěřil v jeho návrat vůbec, a na onu vzájemnou dohodu už dávno zapomněl. Bylo zajímavé, že Kratky někdy projevoval nenadálé dobráctví, i když vzápětí musel pro klid duše někoho alespoň o pár krejcarů pumpnout. Proto nejdříve donesené knoflíky prohlédl, a dokonce i jejich výrobce pochválil, ale vzápětí nekompromisně určil Šampachovi cenu. Ten si napoprvé netroufl nic namítat, ani když mu z ní Kratky strhl deset procent, na které se najednou upamatoval. Po napěchování ruksaku perleťovými škeblemi vyplatil svému bývalému tovaryši patnáct zlatek a bodře se s ním rozloučil.

Byly to první peníze, které si Šampach vydělal jako samostatný čamrdář působící mimo Vídeň. Nemohl ani tušit, že je snad i prvním průkopníkem onoho řemesla nejen na Českomoravské vrchovině, ale možná v celých Čechách. Znovu chvátal do svého nového bydliště, aby konečně mohl splatit dluhy řemeslníkům, kteří mu pomohli se zprovozněním ponku a hlavně panímámě Buckové za poskytované jídlo a ubytování, když už spoustu dnů bydlel a pojídal u Bucků na dluh.

O jeho utajených pěších túrách z Městečka do Vídně, které byly zatím pro existenci jeho řemesla na Vysočině nezbytné, se hlavně nesměl dovědět vachmajstr Schneider. Šampach měl Vídeň zapovězenou, a to zřejmě na doživotí. Vedený jako výtržník, politicky nebezpečná osoba usilující o rozvrácení mocnářství,

byl celému systému nebezpečný. V jeho záznamech sice byly jen dvě demonstrace, jedna socansky podněcující dělníky ke vzpouřám proti zaměstnavatelům a druhá, ještě závažnější, nabádající k rozvratu samotného mocnářství českými národními snahami. Do Vídně už taková osoba nesměla mít přístup. O to se měl starat právě vachmajstr Schneider v Městečku, kam politický delikvent jménem Josef Šampach byl v zájmu prevence a ochrany mocnářství řádně eskortován.

Tyhle tajné, ale nutné a zároveň nebezpečné návštěvy Vídně čamrdáře Šampacha vysilovaly nejen fyzicky, ale i psychicky a navíc zdržovaly v práci. Každý den za ponkem přemýšlel, jak a čím je vyloučit a nahradit. Forman Červenka, který do Vídně pravidelně dojížděl, požadoval za transport čtyři zlaté, což se Šampachovi zdálo příliš. Vozatajova cesta se navíc protáhla, leckdy až na deset dní, protože pohodlně nocoval v zájezdních hospodách, šetřil koně a když někdy hustě přšelo, vyčkával na lepší počasí. Rychlejší a levnější přesun zatím neexistoval. A tak Šampach vždy nasypal vyrobené knoflíky do ruksaku a vydal se už známými polními cestami, zkratkami přes lesy, využívaje často mezí, objevených lávek či brodů. Podle toho, jak mu vystačila perleť, kterou si nosil zase zpátky v ruksaku domů, navštěvoval onu zakázanou Vídeň prakticky jednou za měsíc. Cestou přespával, kde se dalo. Ve stohu, v seníku, někdy u sedláků ve stodole. Děsil se přicházející zimy, až všechny cesty zapadnou, a dny, a zejména pak noci budou mrazivé.

Z každé takové utajené cesty mu vždycky zbylo pár vydělaných zlatek. Zpočátku nevěděl, kam je bezpečně ukládat. Jednou, když těch peněz už bylo víc, než čekal, dostat výjimečný nápad. Svěřit je do rukou panímámy Buckové. Možná že právě tento krok pak podnítil všechny další události.

Šampach se na veřejnosti prakticky neobjevoval a lidé v Městečku o něj po čase téměř ztratili zájem. Musel se však pravidelně hlásit u vachmajstra. Tak znělo nařízení, které podepsal. Tam si suverénně vymýšlel, o svých tajných cestách nic neprozradil a policajt zatím kupodivu na nic nepřišel, možná že ani nechtěl přijít. Věděl oficiálně jen to, že tovaryš vyrábí knoflíky v Buckově kolně, jenže o tom se už povídalo běžně po hospodách. Ti, co perleťové knoflíky viděli, jen soustrastně pokyvovali hlavami, protože se jim nezdálo, že by tyhle drobnosti byly k něčemu zvlášť uží-

tečné. Mnozí, kteří se už trochu povесelili alkoholem, se tomu bláznivému počínání dokonce smáli. K čemu ty bláhové výtvoř jsou? A kdo tu asi od čamrdáře bude perleťové knoflíky kupovat? Bucek ho jistě za čas s těmi vejmysly vyhodí. A když ne Bucek, tak zcela jistě rázná Bucková. Leda že by ho přijali do rodiny. A poukazovalo se přitom na dceru, holku k nakousnutí, která je zralá na vdávání. Při tom zároveň hospodští hosté škádlili a provokovali přítomného Francka Jíru.

Tomu se rána na tváři, způsobená zápasem s medvědem, hojila velmi špatně a už bylo jisté, že zůstane na jeho hezkém obličejí znatelná jizva, čímž sebevědomí mládence značně trpělo a leckdy ho to nutilo vypít víc, než bylo vhodné. Pak se klátil nocí domů a místo zpěvu hulákal a nadával na mizerný svět. Tonče, která chodila z práce ve tkalcovně spolu s ostatními ženskými, ze začátku ještě nadbíhal, ale v poslední době s ní o samotě už skoro neměl příležitost setrvat. Tonča bývala dlouhou šichtou v manu-faktuře značně unavená. Musela tak téměř nepřetržitě dvanáct hodin spřádat vlákna. A Franckovy návrhy scházet se jako dřív u nich za kolnou striktně odmítala. Navíc v té kolně teď bydlel Šampach a jistě by je viděl a možná i slyšel a to ona nechtěla. Jedna pranice v hospodě stačila. Sice u ní nebyla, ale otec ji doma barvitě vylíčil.

Šampach, ačkoli jí daroval perleťové knoflíčky a mluvil na ni vždycky hezky a zdvořile, pro ni nebyl nijak přitažlivý. Držela si od něho spíš náležitý odstup. Nechtěla přijímat jeho dary, i když musela přiznat, že ty krásné barevné pentličky, které jí ze své poslední cesty do Vídně přinesl, jsou daleko hezčí, než nosí řez-níkovice Petruna v těch svých zrzavých vlasech. Byla by mu vděč-ná, kdyby jí vzal někdy do toho velkého města s sebou. Alespoň jednou, jednou jedinkrát se do vytoužené Vídně podívat! Ale teď, když chodila denně do fabriky, to nepřicházelo v úvahu. Rodiče by jí navíc takovou cestu sotva dovolili. Několik dní a nocí pu-tovat s cizím mužským. Kdyby mohla, hned by se do Vídně dala najmout za služku. Jistě by to nebyla taková dřina jako tady v přá-delně. Vídeň byl její sen. Velký svět a dálky Tonču lákaly.

6

Šampach teď chodíval k mistru Kratkému vždycky s plným ruksakem. Nasypal do něho tolik knoflíků, kolik se jen dalo unést.

Jenže ty se sesuly na dno a nepříjemně při chůzi tlačily na ledviny. Přemýšlel o jiném způsobu přepravy a postupně zamítl trakač i vozík, i když tam by se knoflíků vešlo daleko víc. Teď v létě obyčejně nocoval v nějakém seníku: Do zájezdních hospod nezacházel, zbytečně by utratil a při zpáteční cestě se navíc bál o peníze, které domů nosil. Zájezdní hospody ani ubytování u cizích lidí se mu nezdály dost bezpečné. Nazpátek se plný ruksak perleťových lastur sice nesl lépe, ale i tak přicházel k Buckům v neděli po obědě polomrtvý únavou.

„Nechtěl byste si odvézt toho materiálu najednou celou bednu? Máte to furt tahat po troškách na zádech?“ překvapil ho mistr Kratky.

„A na kolik by taková bedna perletě vyšla?“

Kratky měl už dávno vše připravené dopředu. Do ruksaku totiž musel Šampachovi vždy naskládat solidní lastury, kdežto do bedny se dá přidat i nějaký ten šunt. Žádná perleť není bez kazu, však on si s tím už čamrdář doma poradí!

„Bednu perleti kupuju za dvacet zlatejch. Když tři přidáte, pošlu vám ji po formanovi hned zítra,“ oznámil mistr a byl si jist, že Šampach neodmítne, i když věděl, že se v poslední době dala ve Vídni sehnat perleť i o třetinu levněji.

„Jenže já tolik peněz nemám.“

„Nevadí. Strhnu vám to příště. Jsme přece spolupodnikatelé a spolupracovníci, nebo ne?“

Kratky chtěl šikovného čamrdáře ke své firmě co nejtěsněji připoutat. O knoflíky byl nyní daleko větší zájem než kdy dřív. Stávaly se už běžným obchodním artiklem. A bylo výhodnější je kupovat a vzápětí se ziskem prodávat, než je přímo ve městě vyrábět a stále se dohadovat s nespokojenými tovaryši o výši jejich mzdy. Podobných externích výrobců z venkova měl Kratky už několik. Za knoflíky jim platil méně, než vycházela výroba ve vlastní dílně. A ti přespolní balíci byli spokojeni. Tam v té jejich tramtárii má zlatka daleko větší hodnotu, než na Ringstrasse v bohaté a nablýskané Vídni.

„Ale měl bych podmínku. Knoflíky mi už nebudete nosit jen tak v ranci, ale našité na kartách.“

Šampach na něj chvilku nechápavě hleděl. Když Kratky viděl jeho výraz, pozval ho k sobě do domu. Bylo to poprvé, co měl Šampach tuto čest. Vešli dovnitř a v jedné místnosti seděli u stolu

čtyři ženské a z hromady knoflíků na stole vybíraly jednotlivé knoflíčky, pokládaly je na lesklé papírové karty a jehlou a nití je ke kartám přišívaly.

„To je teď velká novinka. Odběratelé se zbláznili. Žádají všechny knoflíky takhle hezky našité. Aby si mohli kontrolovat jejich jakost. Košilové našíváme na kartu s vyraženými dírkami. Vejde se na ni sto čtyřicet čtyři knoflíků. Tomu říkáme jeden gróz! Vy budete od nynějška dostávat peníze za dodané našité grózy. Ale pozor! Knoflíky musí být vyříděné podle jakosti! Záleží i na síle a zabarvení perletě. Teď už je třídíme na pět druhů!“ Kratky vybral pět různých knoflíků a Šampach si okamžitě rozdílly uvědomoval a zapamatoval. Rozlišovaly se na fajnové, tříčtvrtní, půlfajnové, čtvrtní a tercié.

„Když mi našijete mezi fajnový knoflíky tříčtvrteční, budu vám celou kartu počítat za horší jakost. Když ale našijete mezi fajnový knoflíky tercié, tak to od vás nevezmu. To se nedá nic dělat. Tyhle našívací karty vám napoprvé dám zdarma. Jinak jsou tři za krejcar a od příště si je budete muset kupovat sám.“

Šampach se tentokrát vracel domů téměř bez peněz i bez materiálu. Ten si od Kratkého nechal poslat v bedně po formanovi a ještě za něj vídeňskému podnikateli zůstal pět zlatek dlužen. Do ruksaku si uložil jen balík našívacích karet a pár lastur, aby měl z čeho vyrábět, než zásilka dojde. Ty v ruksaku téměř nic nevážily. Navíc cestou dostal nápad. Pořád v duchu zvažoval, jestli s ním bude osoba, které se týká, souhlasit.

Tou osobou byla Tonča. V poslední době bývala zamklá a z práce ve fabrice viditelně unavená. Veškerá její energie a smích jako by se vytratily. Šampach míval dojem že se mu záměrně vyhýbá. Proto si netroufal ji ani oslovovat, nechtěl být vlezlý a neodbytý. Nechtěl být jako ten zjizvený Jíra, který každou neděli po mši neomalenež na rynku Toničku oslovuje a veřejně, před ostatními lidmi na ní vyžaduje schůzku. Šampach dívku jednou v neděli odpoledne pozval na procházku, a ona odmítla. V poslední době ani moc nejí. Při nedělních obědech, které si čamrdář u panímámy už řádně předplácí, sní Tonča jen malou porci, první vstane od stolu, umyje nádobí a pak se zavře ve své komůrce a celý zbytek dne jí nikdo nevidí. Zdá se mu, že je nešťastná. Proč? To možná jen tuší.

Když na chvíli přestal myslet na Buckovu dceru, napadaly ho cestou ještě další věci. Jak dlouho bude muset tajit tyhle cesty do

Vídňě před vachmajstrem a před lidmi? Neví, jestli je Městečko opravdu tím pravým místem, kde se má usadit. Jestli by neměl ještě jednou vyrazit někam jinam, nejspíš do Německa anebo rovnou do Ameriky, jak to už ostatně leckteří odvážní učinili. Tam teprve začít! A pořádně. Ve Vídni ho pokaždé mohou chytit a poslat na nucené práce, nikdy vlastně nemá jistotu, zda se vrátí domů. A je vůbec Městečko jeho domovem? Vždyť dosud tu vlastně kromě kostela a úřadu ještě nikde nebyl. Zná sice hospody, ale jeho návštěvy v nich byly jednodenní a moc nesouvisely s tím, k čemu tyto podniky slouží. V jedné se popral a ve druhé přenocoval.

O jeho řemesle se samozřejmě mluví, ale posměšně. Když padne slovo čamrdář, chlapi v hospodách se prý chechtají. Nejvíce tu proti němu brojí Francek Jíra. Zpívá posměšnou písničku, kterou sám složil. Tkalci si dobírají chudáka Bucka, že má doma místo stavu ponk. Jako by na výrobě perleťových knoflíků bylo něco prašivého, kromě toho bílého prachu, který se při vrtání zvedá a na všechno pak usazuje. Šampach už kolikrát zvažoval naložit ponk na formanský vůz a odvést ho do svého skutečného domova. Jenže bohužel podle nařízení úřadů musí setrvat právě v Městečku.

Ve veřtatu, který si zřídil z Buckovy kolny, bude v zimě sotva k vydržení. Ani v tom si ale proti Vídni nepolepší. Tam jim často přes noc zamrzala voda v trokmašině, v té plechové nádobce s dlouhou vodorovnou hubičkou, ze které odkapávají kapky vody přímo na vrták a chladí vrtáním rozžhavenou půru. Jednou mu ji Kratky předepsal k náhradě. Za mrazem roztrženou trokmašinu mu srazil celou půlzlatku, přestože je klempíř zhotovoval za polovic. Mistr Kratky je starý vyděrač, i když na to vůbec nevypadá.

Vrátil se tentokrát domů brzy odpoledne, méně utahaný než jindy, zato s plným baťohem našívacích karet. A také řádně hladový.

Když se blížil ke kůlně, viděl, že uvnitř někdo stojí a cosi se tam děje. Zrychlil krok. Aby tak opilý Francek završil svoje výhrůžky a likvidoval jeho živnost! Vtrhl do dveří. U jeho ponku stál starý Bucek, setrvačnickové kolo roztočené, půra rozžhavená, protože na ni z trokmašiny nekapala voda a ve škebli vyvrtány jen nejslabší okraje. V silnější části a u knódnů se samozvanému živnostníkovi knoflíky odvrátat nedařilo.

„Copak, copak, chcete se stát čamrdářem?“ smál se Šampach, když z něj prvotní obava spadla. „Do vrtání knoflíků se musíte řádně opřít, jinak tu rondelku nevypůrujete. A na virtlu si přehodte šňůru, to byste se udřel k smrti!“

„K smrti se udřu tak jako tak! Víte, že nám faktoři zase strhli? Prej je teď sukno z manufaktur levnější. Bodejť ne, když mají lepší a modernější stavy! Copak si můžu dovolit takovej stav koupit?“

„Proč byste kupoval stav? Ten už v baráku budoucnost nemá. Ve fabrikách je co nevidět začnou pohánět parním strojem. Kupte si čamrdářskej ponk!“

„To by se v hospodě všichni tkalci potrhali smíchy!“

„Tak ať se trhají, co z nich máte? Stejně už vám jinak neřeknou než ‚čamrdář‘! Ze začátku byste moh knoflíky jen dírkovat. Ručím vám, že za ponkem vyděláte víc jak za tkalcovským stavem! Něco podobného bych chtěl navrhnout i Toničce. Kdybyste jí tak řek, že na ní čekám za chalupou, a že je to moc důležitý!“

Buček se snažil Tonču šetrně probudit. V tom odpoledním spánku oddechovala pravidelně a hluboce a musil s ní chvíli třást, než se vrátila do stavu bdění. Když pochopila, že nemusí vstávat do práce, slastně se protáhla, ale pak se hned zachmuřila, když zjistila, co se od ní žádá.

„Cože?! Nic s ním nechci mít! A nikam nepudu. Zejména teď, když jsem rozespalá a neupravená!“

„Ale on počká! Něco ti prý musí navrhnout!“

„Abych si ho vzala, ne!? To byste dovolili!? Takovýho ženicha mi vnucujete?! On se mi nijak nelíbí!“

„Nevím, co ti chce. Ale lidi, který žijou pod jednou střechou, si na sebe dřív nebo pozdějc zvyknou. Stejně se o tom už v Městečku mluví!“

„O čem!“

„Že vás tu s panímámou takhle necháváme a stejně neuhlídáme!“

„A proč byste nás hlídali? Já si ho nevšímám a on se nevnučuje. Chcete nás dát dohromady jenom kvůli lidem?“

„Zůstane tu s nám asi natrvalo!“

„Ale proč?“

„Protože tu bude vyrábět knoflíky a já mu budu pomáhat. Dostaneme se z bídy a ty pak nebudeš muset chodit do fabriky!“

„Jo, a bude chtít, abych si ho vzala a měla s ním děti! Jenže já

nechci žít pořád v tomhle zapadlým kraji! Nechci, rozumíš!“

„A kam bys chtěla?“

„Podívat se aspoň kousek do světa! Chtěla bych jít sloužit do Vídně!“

* * *

Šampach, sedě na mezi za Buckovým stavením, odhání hlad suchou patkou chleba a pohledy směřuje na nedaleké chalupy. Neví, že právě jeho počínáním bude už brzy tento kout Městečka nazýván Novým Světem. A já v tom budu držet vlastní zásluhu. Zde, na Novém Světě, vzniká cosi prazvláštního, co není jinde k vidění. Začíná se tu s vyráběním perleťových knoflíků. My Geniové loci, kteří se usazujeme na různých místech světa, můžeme taková dění způsobovat. I v chalupě u Bucků, kde už vrže a skřípe první čamrdářský ponk tohoto ospalého Městečka, je vhodné místo pro mé trvalé zapecování. Jestli tu výroba čamrd nepodlehne a má existence se řádně upevní, bude Buckova chalupa a její okolí právem nazýváno Novým Světem, odkud se čamrdářství dále rozšíří a rozvine.

* * *

Antonie Bucková vyšla z domu a skoro jakoby náhodně zamířila pomalým, skoro loudavým krokem na polní cestu, kterou chodívala do lesa na dříví. Cítila, že ji odněkud Šampach pozoruje, a proto si na chůzi dávala záležet. Neměla být chvatná ani příliš pomalá, dělala jako by nevěděla, že na ni někdo čeká. Měla červenou sukni a bílou halenku, ale ne tu s těmi perleťovými knoflíčky, které jí daroval, vzala si záměrně jinou, se stuhami k zavazování, aby si snad nemyslel, že jí ty knoflíky učarovaly. Ale i tahle jí slušela. Dlouhé kaštanové vlasy nebyly tentokrát spletené v copy, ale jen volně stažené pentličkou. Děvče v ideálním rozkvětu. Utrhla jakoby nenuceně stéblo trávy, ale i přes všechn vnější klid a přirozenou krásu, která z ní vyzařovala, se cítila nesvá a srdce jí bušilo. Stále ještě nevěděla, jakým způsobem mu na tak důležitou a vážnou otázku, týkající se celého jejího dalšího života, vlastně odpoví. Jen si byla jista, že ho odmítne. Šampacha si za muže nikdy nevezme.

Vstal z meze a sledoval ji. Šla elegantním krokem, v lehkých střevících na bosých nohou. Sukně, která sahala sotva po kolena,

občas při pohybu ještě více poodhalila nohy a napovídala o ladnosti stehů a všech skrytých částí těla. Šampach měl silné nutkání se k ní hned rozběhnout. Byl její pružnou postavou fascinován. Cítil, že tuhle holku miluje, aniž si to dokáže přiznat. Už věděl naprosto přesně, proč se sem do Městečka vrátil a proč tu hodlá setrvat. Bylo mu teď líto, že pro ni nemá žádný dárek, že jí z Vídně vlastně nic nedovezl. Najednou ho to hrozně mrzelo.

„Chtěl bych vám, Toničko, něco navrhnout,“ začal opatrně.

„Asi byste to neměl zkoušet,“ překvapila ho rázná reakce. „Vycházíme spolu zatím dobře, tak proč to kazit? S ničím se nemá chvátat, a zvláště ne s takovou nabídkou, která je beztak nesplnitelná. Jestli vás můžu o něco poprosit, nenaléhejte na mě!“

„Já na vás přece nenaléhám, ale vám se v té fabrice opravdu líbí?“

„Proč mluvíte o fabrice?“

„Protože jsem si myslel, že tam nejste šťastná!“

„Já jsem z té práce zoufalá! Každý večer se hrozím, že budu muset celý příští den stát u stavu a po zdřevěnělých nohách pak trmáčet domů. A další den znovu! Vždyť já už nemám ani radost ze sluníčka nebo z kytěk na zahrádce! Já už nemám radost z ničeho!“

„A musíte tam chodit?“

„Vy byste mi snad nabídli jinou práci?“

„Ano! Mohla byste doma našít knoflíky na papírové karty! Platil bych vám za to jako ve fabrice!“

„Doma? A za stejné peníze?“ dívala se na něho nevěřičně a pak se hlasitě rozesmála. Takové milé překvapení od Šampacha nečekala. Myslela si, že přijde žádost o ruku a že jí bude muset tvrdě odmítnout, že se jí tím předpokládaným návrhem přímo zprotiví, a on jí takhle překvapil! Nejráději by se mu vrhla kolem krku. Zbaví jí té roboty v manufaktuře!

Najednou se oba smáli a stáli přitom téměř na tom samém místě pod mezí, kde se s nimi o Štědrém dnu převrátily saně. Možná si na to i oba vzpomněli. Jestli ne ona, Šampach rozhodně. V tu chvíli opět cítil, tentokrát bohužel jen podvědomě, její prsa ve svých dlaních a přál si, aby se jich zase někdy mohl dotknout.

„Dědku bláznivá, chceš nás uvalit ještě do větší bídy? Na starý kolena vymejšlet! Drž se svýho řemesla a nevyváděj hlouposti!“ rozčilovala se hospodyně, když Bucek přišel s rozhodnutím prodat tkalcovský stav. „Kdo pak bude vydělávat peníze na živobytí, a jak?“

Zatímco máma nadávala, její dcera seděla za stolem u okna a pečlivě našívala knoflíky na lakované karty. Šest knoflíčků vedle sebe, dvacet čtyři řad pod sebou. To bylo 144 knoflíků čili jeden gróz. K večeru už ji bolela záda a občas jí z toho soustředění běhaly mžítka před očima. Musela se rychle naučit z hromady knoflíků vytríďovat jednotlivé jakosti, jak ji to Šampach předvedl a učil. Zpočátku bylo třeba občas z některých karet knoflíky vypárat, když našila mezi fajnové viditelně nažloutlý nebo trochu uštipnutý, ale Šampach ji za to nijak znatelně neplísnil. Ona sama chápala, že jejím přehmatem by ztratila celá našítá karta na hodnotě, a tak raději knoflíky, o kterých neměla jistotu, dávala stranou a čamrdář je pak roztřídil dle svých představ. Když se nad nimi i nad ní skláněl u stolu, byl cítit potem a odvrtanou perletí. Jí se ten pach zpočátku protivil a nebyla ráda, že se nad ní tak naklání a možná jí i kouká do výstřihu.

Všechno v chalupě pozvolna dostávalo zvláštní perleťový odér a ona jej pozvolna přestávala vnímat. I tak se ale s panímámou rozhodly připravit Šampachovi každou neděli dopoledne v té jeho dílně necky s horkou vodou, a on pak přišel k obědu čistý, vymydlený a oholený. U stolu při obědě mu to docela slušelo.

Tonča se naučila našívat knoflíky velmi brzy a dokonale je třídit. Ty horších kvalit, zejména tercié, se pak našívaly na karty lakované tmavomodrou nebo fialovou barvou, aby jejich nažloutlost a špatná jakost perletě tolik nebila do očí, a hlavně proto, aby se odlišila jejich cena. I když to byla práce jednotvárná, mohla jí Tonča kdykoli přerušit, protáhnout se, vyjít ven před dům. Zalít zahrádku, převést kozu na jiné pastvisko, natrhávat byliny na sušení.

Proti práci ve fabrice to byla idylka. Pohoda a svoboda a Buc-kova dcera si postupně uvědomovala, za co Šampachovi vděčí. V textilce by z ní za pár let byla udřená ženská, s bolavýma nohama, bez jakýchkoli zájmů a nadějí. Život by se jí proměnil v zou-fale neměnný stereotyp, ze kterého není východiska. Práce od

rána do večera v zaprášené a rachotící dílně, bez sluníčka a čerstvého vzduchu, denně stále totéž. Ubíjející až k zoufalství. Nejkrásnější léta mladosti by ubyla ve smradlavé manufaktuře. Z textilky by stejně musela nakonec utéct, jenže dobře věděla, že by nebylo kam, leda by tu dala všemu a všem vale a rozhodla se pro neznámou, ale vytouženou Vídeň. Snad by ji tam někdo jako služku zaměstnal.

Jen díky Šampachovi, který ji z té manufaktury vytáhl, si teď může doma při celkem nenáročné práci s panímámou i zpívat. Ale na tu Vídeň myslí neustále.

„Koupím ponk a začnu taky dělat čamrdy. Za to přece peníze budou!“ prohlásil rezolutně Bucek.

„Prosímte, kde bys vzal na ponk? A knoflíky dělat neumíš!“ bědovala Bucková.

„Tonča taky neuměla našívat a třídít. A podívej se na ní!“

Dcera se protáhla, ale od stolu nevstala. Umínala si našít alespoň ještě tři grózy. Ale pořád se jí trhaly nitě. Nebyla se svou rychlostí našívání spokojená. Za hodinu by místo tří grózů mohla našít čtyři, kdyby stále nemusela knoflíky zapošívat a navlékat trhající se nitě. Ani jehla jí moc nevyhovovala. V Městečku se dal koupit pouze jeden druh jehel, a ty byly příliš krátké. Netroufala si však stěžovat. Jen jednou se Šampachovi zmínila a ten hned ochotně slíbil, že jí z Vídně přenese lepší nitě i lepší jehly. Byl k ní pořád až příliš pozorný, a to ona jakožto hrdé děvče nesnášela. Ale nejvíc jí vadilo, že by mu za tu práci, kterou jí poskytl a za kterou jí tak štědře platí, měla být vděčná. A ona pořád nevěděla jak. Sice vytušila, co by chtěl a co by si přál. Jenže co chtěl on, to si nepřála ona. Nemohla připustit, aby jejich vztah nabyl nějakých důvěrností, dokonce snad milostného pouta, i když si byla jista, že ten čamrdář si na ni stále myslí a že jí pokoj nedá!

„Za tak rozvrzanej stav ti už nikdo nedá ani grešli! Komu bys ho asi tak prodal?“ provokovala hospodyně a měla obavy, že její blázen se o to stejně pokusí. Co si vzal do hlavy, to nepustil. Začísťovala látku, kterou její manžel utkal, a byla přesvědčena, že našívání knoflíků by se jí také líbilo, ale měla už špatný zrak, a nedovedla by jednotlivé jakosti dobře rozlišit a roztřídit tak správně, jak se to naučila Tonča.

Tvrdohlavý Bucek měl už se Šampachem tajnou dohodu. Jenže s prodejem stavu nemohl uspět. Tkalci v hospodě o něj nejevili zájem. Kdo by bral takovou starou hrachovinu. Navíc se mu

vysmívali, protože tušili, co bláznivý Bucek zamýšlí, dobírali si ho, jak bude ty knoflíky vykrucovat a vrtat do nich díry.

„Nebylo by snazší napřed udělat dírky a pak okolo ten knoflík?“ smáli se mu různí vtipálci, protože o výrobě čamrd neměli sebemenší představu. Ze stavovského principu se o to ani nezajímali. Byli tkalci a ve svém řemesle chtěli setrvat a rvát se do poslední chvíle o pár zlatek s nastupující tovární výrobou, která je dříve nebo později donutí změnit své zaběhlé zvyklosti. Bude lacinější a je bez milosti pohltí nebo zahubí. Jenže to si zatím nepřipouštěli, i když továrník Brhlík, jak se proslýchalo, chce pod Mlýnským rybníkem postavit zcela novou velkou fabriku, kde by stroje už pohánělo vodní kolo.

S prodejem tkalcovského stavu neuspěl Bucek ani u tkalců ani u faktorů. Jako by se do tkalcovského řemesla už nikdo nechtěl pouštět. Nakonec se rozhodl zajít k továrníku Brhlíkovi.

Ten ho kupodivu přijal. Ale tkalcovský stav, který byl pro něho zastaralý a prakticky bezcenný, ho nezajímal. To Bucek nečekal. Zato se ho Brhlík vyptával na výrobu knoflíků, a především na stroje, na kterých se perleť zpracovává. Až to Bucka překvapilo, že tak vážený pán s ním rozmlouvá jako se sobě rovným.

Leopold Brhlík pocházel z poměrně bohatého a rozšířeného rodu. V okolí Městečka zkupoval pozemky i nemovitosti a právě z jednoho mlýna zřídil před časem přádelnu vlny, kde už zaměstnával víc jak šedesát dělníků. Měl pokrokové smýšlení a český původ. To ho řadilo na výši i politicky. Byl v kraji osobností, která v lecčems rozhodovala. Proto teď musel předem zjistit a zvážit, jak by eventuelní výroba perleťových knoflíků mohla jeho plány a představy narušit a zkomplikovat. Zatím snad jenom odčerpáním pracovních sil. I tohle nebezpečí ale vzápětí zamítl, když se dověděl, že perleť se do Vídně dováží ze zámoří. On ve svém oboru tu měl vlastně surovinu na pastvinách, v podobě každé čítané ovce. Navíc nepředpokládal, že by knoflíkářství uživilo větší počet lidí. Nejspíš se tohle řemeslo v Městečku ani v okolí neuchytí. Spojení s Vídní je stále nákladné, komplikované a pomalé, protože tady v blízkosti zatím chybí železnice. O její výstavbě se tu dosud ani neuvažuje.

A tak pro něho Bucek představoval jen dalšího tkalce, který svou domácí výrobu vzdává. A to ho na onom čamrdářství zajímalo nejméně. Čamrdářství nebude konkurovat jemu, ale snad jen

jednotlivým tkalcům, což mohl jenom přivítat. Nemusel by je sám likvidovat, zůstal by lidumilem a oblíbencem. Tkalce v Městečku by mohl případný rozvoj čamrdářství přimět k tomu, aby se přeorientovali na jinou výrobu, což by on vlastně přivítal. A tenhle, jak se zdálo, byl prvním odvážlivcem. Brhlík se tedy rozhodl k nečekanému kroku.

„Já od vás, pane Bucku, ten tkalcovský stav koupím. Za dvacet zlatých!“

„Za tak málo?“

„Stejně už ho k výrobě nepoužiji. Je příliš zastaralý. Kupuji ho jen z dobré vůle!“

Tkadlec Bucek se tedy konečně zbavil tkalcovského stavu, ale to ještě neznamenalo, že se z něho stal čamrdář. Na zánovní ponk mu chyběla skoro polovina potřebné částky a prodejem stavu ztratil možnost si další peníze vydělat. Když šel od Brhlíka, říkal si, že to asi přece jen byla nedomyšlená akce a svého postupu litoval. Jenže to před Buckovou nemohl doma přiznat. Musel věřit, že ho čamrdář Šampach nenechá na holičkách.

IV. UZDRAVENÝ NÁPADNÍK

1

Zatím jsem mohl zadokumentovat pouze jediné, vcelku nezvýrazněné zvítězí čamrdářského tovaryše Josefa Šampacha: dosáhl zdařilosti vyrábět knoflíky mimo Vídeň, právě tady, v Městečku. Ale to ještě neznamenalo definitivum výhry a to, že bych tu mohl zůstat delší čas. Dopravovací způsob perletě na Vysočinu a zhotovených knoflíků do Vídně pomocí ruksaku a osobního hřbetu byl konán namáhavě, nepružně a postupem zdlouhavým. Formanské povozy převážení prodlužovaly a ještě více prodražovaly. Peníze za vyrobené zboží se stále ještě předávaly z ruky do ruky. V tomhle málo velkém množství a za tak neuspokojivých dopravních podmínek se do budoucího času výroba knoflíků na Vysočině nemohla rentovat. Systém odebírání zboží, jaký si tu zavedli tkalci, se na jediného čamrdáře nedal napasovat. Šampach byl v tomto řemeslnictví nabílenou vránou v širokém okolí. Musel být proto napojován na Vídeň osaměle, na vlastní pěst.

Tak všichni domácí tkalci, včetně novopečeného továrníka Brhlíka, jen se shovívavostí prodlužovali vyčkávání, kdy ona zarputilost čamrdářského výrobce povolí a on ze všeho ustoupí, sebere svůj ruksak a pár námahou vydřených zlatek a vezme návrat zpátky do Vídně nebo namíření přes celé Čechy do Němec, kde už se vyrábění perleťových knoflíků rozmáchlo pružněji. Na mě v podstatě nebude činěno ohledů. Ostatně já jakožto Genius loci mám vždycky umožnění vegetovat kdekoli na světě.

* * *

„Pro Ježíše Krista, on se snad pomát! Na stará kolena vymýšlí nesmysly! Nedrží se svého kopyta a pokouší osud!“ úpěla Buckova žena, když jí muž oznámil, že tkalcovský stav prodal tovarníku Brhlíkovi za dvacet zlatých. „Ten chlap neví co dělá! Abysme nakonec chodili žebrotou!“

„Koupím ponk a začnu s čamrdama. Za to přece peníze vydělám!“

„Kde vezmeš na ponk? Vždyť stojí dvakrát tolik, co máš! Nikdo ti další peníze nepůjčí! A knoflíky dělat neumíš!“

„Tonča taky nedovedla našívat, a podiv – při čamrdách vydělává peněz jako ve fabrice u Brhlíka!“

„Jenže tobě Šampach přilepšovat nebude. Kdyby po ní nebláznil, dal by jí sotva polovičku!“

Tonča se protáhla, ale do hovoru nezasáhla a od našívání knoflíků nevstala. Věděla, že matka má pravdu. Se Šampachem i s otcem. Tak alespoň chtěla ony peníze řádně odpracovat. Proto se ve třídění knoflíků stále zdokonalovala, diskutovala s čamrdářem, kam které zařadit, a hlavně chtěla našít za hodinu alespoň o gróz víc. Jenže slabé nitě se věčně trhaly a to ji zdržovalo. Někdy u našívání i klela. Potřebovala delší jehlu a silnější nit.

Panímámě by se našívání knoflíků sice také líbilo, ale na omezenou Šampachovu výrobu stačila zatím Tonča sama. Kde by se ten její zmohl na ponk a zastal tak namáhavou práci! Na čamrdy musí být fortel a zdravé tělo, zatímco ten její třasořitka kašle od rána do večera. Copak by mohl dělat na ponku v kolně jako Šampach? Roznemohl by se po prvním větru, který na podzim kolnu profoukne. A navíc se při výrobě práší, to by své plíce a průdušky za krátký čas umořil úplně. A teď si ten blázen prodá tkalcovský stav, poslední možnost obživy!

Ani Šampacha si nedovedla představit, jak v té dřevěné boudě bude u ponku přežívat zimu. Jak tam vůbec bude spát! Ještě se o tom nikomu nezmínila, ale předpokládala, že ho o velkých mrazech budou muset pozvat do stavení, jenže pořád nemohla vymyslet, kam ho uloží. Jedině že by ona ležela v komůrce s Tončou a Šampach v její posteli. Víc místa v chalupě není.

„Jestli se na to čamrdářství dáš, za chvíli půjdeš do kytek!“ korunovala své výhrůžky Bucková.

Tvrdohlavý Bucek už měl dávno všechno promyšleno. Při následující Šampachově cestě do Vídně mu čamrdář nějaký starý vyřazený ponk opatří. A to za oněch dvacet zlatých, které získal od Brhlíka. Na něm bude Bucek čamrdy dírkovat, což není žádná těžká práce, a společně jich tak oba vyrobí daleko víc.

Knoflíky našité na kartách se musely i jiným způsobem transportovat. Šampach si nechal u truhláře Crhy zhotovit přesně na míru plochou bednu, která měla sloužit místo ruksaku. Čalouník Emer ji opatřil popruhy a koženou rukojetí. Čamrdář tak navázal těsnější spojení s řemeslníky v Městečku, kteří mu mohli být do

budoucná užiteční, stejně jako on jim. Emer navíc slíbil zhotovit řemennou strunu, spojující setrvačnickové kolo s virtlem – vřeteníkem, protože dosavadní konopný provaz často spadával, třepil se a trhal a největší problémy byly s navazovacími uzly. Šampach se pak při šlapání ponku nadřel víc, než musel.

S plnou bedničkou knoflíků, která měla odklápěcí víko, se vydal znovu do Vídně. Kastle s rukojetí se dala snadno uchopit jako kufr. Sem tam ho navíc cestou svezli sedláci na žebříňáku. Byla to prostě paráda takhle cestovat, když nepršelo, slunce příjemně hřálo a noci byly ještě teplé. Na podobnou cestu v zimním období raději nemyslel. V bedničce měl naskládaných více jak dvě stě grózů knoflíků. Uvažoval, kolik mu za gróz těch fajnových mistr Kratky nabídne. Počítal, že i při chamtivosti toho položida by se cena mohla vyšplhat až ke čtyřiceti zlatým.

„Přišel jste cestou rovnou ke mně?“ vyzvídal Kratky a karty s našitými knoflíky pečlivě přebíral a třídil.

Šampach bezelstně odpověděl pravdu, ale okamžitě si uvědomil svou chybu. Měl napřed zajít ke konkurenci a přeptat se na současné ceny. Proto si teď byl jist, že ho Kratky opět co nejvíc odře. Rozhodl se tedy, že za mň jak čtyřicet zlatých tuhle várku zboží neprodá.

„Knoflíky jsou hezky našité, i dobře vytríděné,“ pokyvoval hlavou vídeňský mistr, „ale chybí jim lesk. Podívejte, jak vypadají ty z naší dílny!“

Šampach uviděl opravdu výrazný rozdíl. Prohlížel, porovnával a pochopil. Tady se v poslední době vynalezlo něco, o čem on neví! Ale dozví se to. Buď od samotného mistra, nebo od tovaryšů, s nimiž se z minulosti zná, anebo bude muset nakonec přece jen zajít vyzvídat ke konkurenci! V tomhle byl nějaký figl, na který musí přijít co nejdřív, dokud je přímo u zdroje informací, jinak by to mělo značně záporný vliv na jeho další samostatnou výrobu.

„Vy ty knoflíky něčím leštíte! Když mi prozradíte čím, budu vám dodávat taky takové!“

Kratky po chvíli váhání uznal, že by nebylo účelné svému dodavateli zatajovat právě zavedenou technologii, která se prováděla rovnou na dvoře, v obyčejném hrnci nad ohništěm.

„Napřed je ve vodě trochu povaříme. Pak stačí přidat do vody pár kapek solckajstu nebo kyseliny sírové. Potom se vodou znovu

propláchnou a v mydlinách vymydlí. Nakonec je sušíme v pytlích s čistými pilinami! Proto se teď tak krásně lesknou. Ale nesmí je ta kyselina rozežrat. A pozor na kůži i na oblečení! Každá kapka solckajstu na látce vyžere díru a na kůži způsobí popáleninu. Tyhle kyseliny jsou prevít. Navíc jejich páry dráždí průdušky. Každé opalování provádíme radši na dvoře!“

Šampachovi jediná instruktáž stačila. Jen musel vyřešit problém, jak tu kyselinu dopravit do Městečka. Také ho zajímala cena žiraviny, ale napřed chtěl vědět, kolik dostane za své knoflíky, i když nebyly tak precizně vyleštěné jako ty, co mu ukázal Kratky. A už se v duchu s těmi čtyřiceti zlatými rozloučil.

„Vzhledem k tomu, že jsou neleštěný,“ začal pomalu Kratky, „musíte uznat, že vám nemůžu dát plnou cenu. Co byste říkal – dejme tomu padesáti zlatejm?“

„Padesát?!“ vykřikl překvapeně Šampach. Kratky si tu jeho prudkou radost zřejmě vyložil negativně, protože ho samozřejmě ošidil. „No, dejme tomu, že bych vám přidal ještě pět litrů kyseliny. To už byste bral?“

„A bral bych i jeden starej rozbitej ponk,“ zorientoval se rychle v debatě Šampach. „Chtěl bych na něm zatím jen knoflíky dírkovat!“

„Copak o to, stolice by se tu našla, setrvačnickový kolo taky, i nějakej ten virtl se špinglí, možná i štok na dírkování, ale celý by vám to musel dát někdo dohromady!“

„Na to fachmany v Městečku seženu!“

„A kolik byste za ty věci dal?“

„Mám na to extra připravených dvacet zlatých!“ zkusil to Šampach, protože těch dvacet zlatek od Bucka opravdu měl.

„No, to si děláte legraci, ne!?,“ nasadil přísný tón Kratky. „Za čtyřicet, a je to skoro jako bych dal ponk zadarmo!“

„Vždyť vám ty krámy k ničemu nejsou, vy z těch zbytků soustruh už nikdy sestavovat nebudete. Za čas je stejně spálíte v kamnech!“ odporoval Šampach, když uviděl ony trosky, které mu obchodník nabídl. „Já vám budu dodávat o to víc knoflíků! Můžu dát pětadvacet zlatých, ale víc ne. Není to ponk pro mě, ale pro novýho čamrdáře, kterej se chce u nás tomu řemeslu věnovat!“

„Za třicet a už neslevím,“ zaúpěl Kratky. Nakonec si pláclí.

Šampach se poprvé v životě cítil jako majetný člověk. I když ještě nakoupil perleťový materiál, pořád mu dost peněz zbývalo.

Kratky mu daroval jehly k našívání, pevné nitě a kus včelího vosku, který prý při našívání dělá divy. Tato další novinka, jak se záhy ukázalo, byla velmi užitečná. Nitě, které si našíváčka navoskovala, se už nechmoutaly, neuzlily a hlavně netrhaly.

Šampach si s novou chutí do života vyšel do vídeňských ulic. Najednou se cítil volný a svobodný, jako člověk rovnocenný lidem, které potkává, i když tu je stále na zapřenou, protože má tohle město zakázané, ačkoli dodnes vlastně neví proč a na jak dlouho.

2

Cestu z Vídně Šampach tentokrát absolvovat na kozlíku formanského vozu. Naštěstí sehnal formana přímo z Městečka, a to ve známé zájezdní hospodě Na Gruntu. František Červenka už delší dobu vozil bratrům Kubelovým nashromážděné textilní výrobky od místních tkalců do hlavního města monarchie. Domů jezdil prakticky s prázdnou. Naložili spolu koupené fragmenty ponku, do bedny vystlané hoblinkami opatrně postavili láhve s kyselinou a na korbu šoupli další bednu perletě. Šampach usoudil, že lastury, dovážené z Ameriky, kde zuří válka, mohou zakrátko značně podražít. Protože se kvůli těm zbylým zlatkám cítil tak trochu boháčem, zakoupil na trhu i zánovní oblek, pracovní cajkové kalhoty a Toniče malý dárek i s cestovní kabelou, do které to všechno uložil.

Povozem se chtěl nechat odvézt jen na kraj Vídně, aby se tak vyhnul eventuelní policejní kontrole, ale vídeňské ulice byly poklidné. To jedině u zbývajících městských bran, které ještě místy stály a zachovávaly svou funkci a které on při samostatných cestách raději obcházel, se objevovali uniformovaní policajti. Vídeň se rozšiřovala, dřívější hradby mizely a na jejich místech i dál na někdejších polích vyrůstaly nové domy, ba i celé nové ulice. Jednotlivá stavení už stála podél cest daleko před Vídní.

Povozník Červenka mu tentokrát účtoval za odvoz ponku jen tři zlatky a za jeho svezení žádal výjimečně pouze jednu, a tak Šampach zůstal dál na kozlíku a mohl si z výšky prohlížet okolí i krajinu a později vospával na houních, které tu měl kočí pro studené noci, když zrovna nepřespával v hospodě.

Teď si mohl pohodlně přemýšlet. Ani mu nevadilo, že cesta s povozníkem, který nijak koně nehonil, se nejméně o den protáh-

ne, takže on se v pondělí nestihne hlásit u vachmajstra Schneidera, jak bylo obvyklé. Ale nepřikládal tomu žádný zásadní význam. Stalo se už nejdnou, že se v pondělí k raportu nedostavil.

S mistrem Kratkým vyjednal pevné ceny grózů jednotlivých jakostí, a mohl si tak už daleko lépe a předem spočítat, kolik na dodaném zboží vydělá. Příště mu bedničku s našitými knoflíky dopraví tenhle ochotný a málomluvný povozník přímo z Městečka až do Vídně. Případně doveze i potřebný materiál. To by mohlo pro nastávající zimu být velmi výhodné. Jen peníze si bude muset vyzvedávat osobně, což mu nijak život neznepříjemní. Šampach byl s poslední návštěvou Vídně nadmíru spokojen. To ale ještě netušil, že se o ní vzápětí vachmajstr dozví, a to od člověka, od kterého by to nejméně čekal.

Věřil, že radost bude mít i Tonička, až jí předá svůj dárek. Teď o ní na korbě povozu snil a věřil, že si spolu jistě brzy začnou lépe rozumět. Vždyť vedle sebe od rána do večera žijí pod jednou střechou. A náhle dostal skvělý nápad, který by je k sobě mohl přiblížit ještě víc, možná tak blízko jako tenkrát v zimě, kdy spolu seděli na naložených saních a on ji držel kolem pasu a pak se náhodně dotýkal jejich řader. Na to dodnes nemůže zapomenout. Příště jí vezme do Vídně s sebou!

Doma ho sice Bucek přivítal radostně a hned začal se zájmem obcházet dovezený ponk, ale Šampach cítil, že tu visí ve vzduchu něco nevysloveného. I v Buckově chování bylo jakési napětí. Jen aby v tom nefigurovala Tonička a jejich možný budoucí vztah. Když zvedal z vozu plnou kabelu, ve které měl dárek i pro ni, zrovna vyšla z domu. Zdála se mu nějak zakřiknutá, jako by se za jeho nepřítomnosti událo cosi závažného. Objevil se tu Francek Jíra a požádal ji o ruku! A ona přijala a rodiče souhlasili! Všechno se tím pádem hroutí. Musí svůj ponk naložit na vůz a odstěhovat se někam jinam, pryč z téhle chalupy a jistě i z Městečka.

„Hledali vás tu četníci!“ řekla Tonča jakoby vyčítavě.

„A co mi chtěli!“

„Nedostavil jste se ve stanovenou dobu na strážnici!“

„A to mě potrestají?“ poděsil se Šampach a měl obavy, že by ho zase mohli poslat jinam, nebo dokonce na pár týdnů i zavřít.

„Chtěli vědět, kde jste!“

„A vy jste jim to museli říct,“ usoudil Šampach. To znamená-

lo jedině: překročil zákaz návštěvy Vídně a bude potrestán. Jaký trest za ten prohřešek ho čeká? Má se nějak vymlouvat, či zapírat, anebo už je vlastně všechno prozrazeno? Z té celkové radosti, která ho provázela cestou z Vídně a měla vyvrcholit předáním dárku Toničce, nezbylo nic. Teď musí čekat, co s ním vachmajstr a policejní úřady provedou.

„Řekli jsme, že jste na pouti. Na Svatý Kopeček teď chodí celá procesí. Tak mě napadlo, proč byste nemohl jít i vy a pár dní se tam zdržet? Jste přece křesťansky založený, ne?“

Šampach by tu holku nejraději objal. Přistoupil k ní téměř na půl kroku a hleděli si do očí. V těch jejích se šibalsky zablýskalo a on měl téměř nepřekonatelnou touhu sevřít ji do náruče. Místo toho, jako už po několikáté, se oba začali hlasitě smát. Šampach najednou na chvíli přestal myslet na své budoucí trable a byl naprosto přesvědčen, že z Toničky by byla dobrá manželka. Jen ještě vůbec nevěděl, zda ji za manželku získá.

„Něco jsem vám z Vídně přivezl,“ řekl posléze a vyndal z kabely nitě, kus vosku a jehly v plechové krabičce. Pohlédla na něho najednou nečekaně vážně. V očích se jí odráželo zklamání. Spíš z povinnosti a ze slušného vychování poděkovala, ale otočila se prudčeji, než se dalo čekat, a chtěla odejít do stavení.

Šampach byl na rozpacích: „Ještě mám jeden dárek, ale ten bych vám dal raději o samotě. Nechtěla byste se pak projít kousek k lesu?“

„Nechtěla!“ vybafla na něj najednou odměřeně a uraženě, protože ji zklamal: „Kdo rychle dává, dvakrát dává.“

„Jenže tady to nejde! Musím vám k tomu ještě něco říct!“

Když k večeru vyšel před dům a vydal se obvyklým směrem k lesu, předpokládal, že ho Tonča zahlédne a bude následovat, přestože ji ve stavení nezastihl. Vybral si na mezi u polní cesty vhodné místo, kde ho musela vidět přímo z chalupy. Ulehl do trávy. Tentokrát nebyl nijak unavený, ale měl strach, co s ním četníci zamýšlejí. Pořád dokola v něm hlodala otázka, jestli se má k cestě do Vídně přiznat, nebo zapírat.

Raději začal přemýšlet, jak co nejdříve opraví dovezený ponk. Buckovi nepřiznal, že za něj zaplatil o deset zlatých víc. Nechtěl, aby mu rodina, u které bydlí a se kterou se téměř sžil, byla nucena splácet dluhy a být nějak zavázána. Věřil, že starý tkadlec se brzy na zprovozněném ponku zaučí. Pak už bude možné uvažo-

vat o rozdělení prací. Je potřeba vyrobit knoflíků co nejvíce, a tím i co nejvíc vydělat. Těch deset zlatek se mu Buckovým přičiněním jistě brzy vrátí.

Sám nejprve základy knoflíků vypúruje z lastur. Bucek silné rondelky, nazývané špalky, naseká na slabší špalmesrem. To není nijak náročná práce – ošrupovat, čili zarovnat, to by snad také svedl. Ale dát jim fazón, některý z ustálených vzorů, to už musí zkušený čamrdář. Dírkování obstará tkadlec, když mu Šampach stroj patřičně seřídí. Ale asi ho s tím ponkem, který chce postavit v kuchyni místo stavu, ženské brzo vyhodí. Všude se bude usazovat bílý vápenný prášek, který při obrábění perletě vzniká.

Šampach začal uvažovat, jak ještě zaměstnat panímámu, když uviděl Tonču vycházet z domu. Rozradostněně vstal, ale hned si zase sednul a zklamaně sledoval její postavu, jak kráčí k Hutnímu rybníku, kolem něhož vedla polní cesta směrem k zámku.

* * *

Dochází k všeobecnému poznávání, že lidské zkušenosti zůstávají nepřenositelné. To jen u Geniů loci tomu bývá jinačeji. Vstřebáváme do sebe zkušenosti člověčí, a to většinou celých generací, přidávajíc i tu vlastní. Proto spatřujeme daleko víc k vidění, a můžeme tudíž dojít k vyvozování a předpokládání, co se v nejbližší budoucnosti stane či nestane.

Žije-li mladý muž a žena pod jednou střechou, denodenně spolu mluvíce, musí dle zákonitosti dojít ke vztahu. Je ale jenom otazníkem k jakému. U tovaryše Šampacha nebude pochybností. Ale jeho protějšek nevydává zatím zdání přílišné čitelnosti. Ještě oběma setrvává dost času svůj vzájemný poměr vylepšovat, rozšiřovat a vyřešit. Mají před sebou prakticky celý život a celý svět. O co žene Šampacha větší dychtivost a vášně, o to je Tonča při rozhodování praktičtější. Stále si drží v povědomí, že přišla o svou první a dosud jedinou lásku. Francek už téměř poztrácel možnost zasáhnout do jejího života, a pokud by jistojistě ještě chtěl, dojde na následnost velmi nepříjemnou, ne-li tragickou, což je trvale možné k předpokládání. Oba sokové budou mít nutnost dospět k utkání, kde nastávají Franckovy výhody. Má uschopnění poprat se s kýmkoli, dokonce i s medvědem. Je dotaz, jakou to bude mít pro něho platnost a vítěznost. A jakou následnost to může zanechat na všech, kteří s tím projdou k souvislosti. V čemž bych měl vlastně figurování i já.

* * *

Tonča vůči Šampachovi pozvolna ztrácela onu původní nechuť. Už s ním nehovořila jednoslabičně, úsečně a odmítavě. Na druhou stranu pro ni nebyl osobou, na níž by jí nějak záleželo, natož aby o něm intenzivně přemýšlela. Přesto se do jejích myšlenek dostával v poslední době daleko častěji. Pochopila, že je svým způsobem člověkem výjimečným, stejně jako řemeslo, které se tu snaží provozovat a ke kterému vlastně nepřímo připoutal už i jí. A teď se pokouší i o získání neduživého otce. Proti čamrdářství však nemohla nic namítat. Naopak: vysvobodilo ji od roboty v textilní manufaktuře a dává jí i slušně vydělat. To jenom matka stále nemůže vybědnout ze svého zaujetí. Vůči knoflíkům i vůči Šampachovi, který si přitom u ní schovává čím dál více peněz. I když ty peníze nejsou jejich, jsou v jejich domě, a jako by se tím vědomím bída ze stavení vytrácela. Je stále co jíst a skončily obavy, že nebude příští týden za co nakoupit a z čeho vařit. Šampach štědrě jejich kuchyni podporuje, dokonce dává podnět k nákupu masa a drůbeže na neděli, což si dříve dovolili málokdy. A všechno to poklidné žití a téměř radostné ranní vstávání jako by způsobovala čamrdářova přítomnost.

V její hrdé povaze ale není, aby onu vděčnost dávala dobrodinci markantněji najevo. Mohl by si hned myslet, že už ji není lhostejný, že mu nabízí naději, nebo dokonce, že o něho sama jeví zájem. Ona přece není nějaká poběhllice, aby přijímala náhlé nápadníky a rušila své dřívější vztahy ze dne na den. Jednoduše jej vyměnit za Francka, který jí pořád ještě nadbíhá? Teď se mu dokonce naskytla příležitost se s ní opět každý týden vídat. Oba se nezávisle na sobě jakožto zdatní zpěváci přihlásili do vznikajícího zpěváckého spolku, kterému už předem dali jméno Slovan.

V Městečku totiž žili i pokrokoví lidé – místní osvětáři. Patřil mezi ně učitelský Jaroš, amatérský divadelník Koudelka. K těmto lidem se hlásil i tkadlec Bucek. Podnět k založení zpěváckého spolku přišel odkudsi zvenčí, zřejmě se o podobných pěveckých tělesech dočetl někdo v novinách. Mužské zpěvácké spolky se teď zakládaly houfně, jako důkaz národní sounáležitosti, společného zájmu, ale především vlastenectví. Šířily se po celých Čechách a Moravě jako nečekaná vlna a rozezvučovaly národní strunu v líbivých melodiích a lahodných vícehlasech. V městech se vytvářela mužská pěvecká tělesa, pro něž skládali písně známí čeští skladatelé. Nešlo tedy jen o národopis a lidovost běžných

písniček. Tyto hudebně pěvecké tendence Čechů začaly být trochu nepříjemné c. k. mocnářství, které v nich spatřovalo jakési národnostní protivění a nenapadnutelnou vzpouru Čechů, jež se po českých zemích šířila z měst až do nejzapadlejších vesniček, a to právě prostřednictvím zpěvu, což nemohlo být zapovězeno žádnou státní mocí.

V Městečku se dal zpěvácký spolek sestavit ze dne na den, a to dokonce smíšený. Učitelský Jaroš měl pro něj pevný základ ve zpěvácích, kteří zpívali na kůru v místním kostelíku. Stačilo tyhle osvědčené zpěváky a zpěvačky naučit pár národních písniček, které koneckonců vesměs všichni trochu znali. Takto sestavený soubor pod názvem Slovan vystoupil poprvé na veřejnosti při dožínkových oslavách na místním zámku. Ty tu každoročně vrchnost dávala pořádat a speciálně kvůli nim na zámek přijížděla.

Bucek své dceři tuhle libůstku nezakázal, spíš jako vlastenec a obrozenec doporučoval, aniž by předpokládal nějaké budoucí komplikace. Ani učitelský Jaroš, který se zpěváky nacvičoval národní a vlastenecké písně, netušil, jak tohle nově založené sdružení ovlivní jeho budoucnost. Každé podobné seskupení lidí s nacionálně zvýrazněným cítěním bylo v monarchii registrováno a pro c. k. mocnářství považováno za nebezpečné. Proto se o ně hned od počátku zajímala tajná policie. Čechy se svými vznikajícími spolky a sdruženími, která se objevovala už i v malých obcích, se opravdu začaly probouzet z dlouhé letargie a konečně i z komplexu Bílé Hory, jímž po staletí trpěly.

Tonča ten den na Šampacha nepočkala. Šla pomalu svým vláčným, ale jistým krokem a v duchu si zpívala písničku, kterou je naučil ve zpěváckém spolku učitelský Jaroš a která prý je už známá po celých Čechách – „Kde domov můj, kde domov můj“. Přitom se rozhlížela po krajině.

Hutnímu rybníku, který svou délkou připomínal spíš klidnou řeku, dominoval na vyvýšené skále kamenný staletý hrad. Jeho součástí byla věž se zašpičatělou střechou, jakoby přilepená k zámeckému objektu, tvořícímu uzavřený trojúhelník. Druhá, štíhlejší a vyšší, nazývaná hláska, stála stranou, ale byla viditelná ze širokého okolí. Od jisté doby – snad od časů, kdy panství převzali páni z Hradce – se téhle poměrně pevné a jen jedenkrát dobyté tvrzi začalo po renesanční přestavbě říkat zámek, i když svou zchátralostí tenhle objekt zámek v žádném případě nepři-

pomínal. Tonča si už delší dobu přála nějaký opravdový a krásný zámek jednou uvidět.

Najednou ji z jejího přemítání vytrhl zvuk kroků. Otočila se a uviděla Šampacha. „Přivezl jsem vám hřebínek,“ začal opatrně tovaryš. Sice jí nebylo příliš příjemné, že jí takhle někdo sleduje, ale dárkem byla překvapená. Rozpletla si copy a zkusila si kostěným hřebenem, který byl solidní a pevný, pročesat své husté kaštanové vlasy.

Šampach na ní hleděl s okouzlením. Už to v sobě nemohl déle ukrývat:

„Moc se mi, Toničko, líbíte!“

Tonču to přiznání nijak nepřekvapilo, věděla to přece od začátku. Ale je cudná a dobře vychovaná panna, na takové narážky nebude odpovídat.

„Co kdybyste si ty rozčesané vlasy sepnula!“ vyzval ji po chvílce ticha Šampach a zase si hleděli do očí, ale v tuhle chvíli neměli žádný důvod ke smíchu.

„Teď zrovna nemám čím!“

Jakoby mu chtěla splnit jeho nejtajnější přání, přehodila oběma rukama vlasy za ramena, až její prsa nabyla opět vzrušivě výrazných tvarů. A s rukama za hlavou, ve kterých vlasy držela semknuté, se na polní pěšině začala vyzývavě před Šampachem nakrucovat.

Přistoupil k ní a skoro se neudržel. Nejradši by se těch jejích vypjatých nader dotknul. Jenže věděl, že v tuhle chvíli by to nejspíš mohlo znamenat konec jejich vztahu i přátelství.

Dovolil si vzít do rukou pouze její dlouhé vlasy a sepnul je velkou kostěnou sponou, kterou jí i s hřebenem koupil na Mariahilferstrasse ve Vídni.

3

„Musím o něm napsat hlášení! Porušil nařízení a vzdálil se z Městečka. Kdepak byl?“ zeptal se přísně místní vachmajstr Šampacha, stojícího ponížene s čepicí v ruce uprostřed policejní místnosti. Představitel zákona a monarchie se tvářil policajtsky povýšeně a nekompromisně.

„ Na Svatém kopečku! Šel jsem se pomodlit za rodiče!“

„ Nelhal! Tam pouf přece už dávno byla! Forman Červenka přiznal, že vás vezl z Vídne.“

Tak vida! Málomluvný závozník Červenka, kterému čamrdář solidně za převoz zaplatil, se najednou rozmluvil, a zrovna na tom nepravém místě. To vypadá zle. Šampach se do Vídně teď asi delší dobu nepodívá. A přitom nesmí přerušit kontakty s mistrem Kratkým! Navíc slíbil Toničce, že ji při nejbližší cestě vezme s sebou.

„Pane vachmajstr, nejsem socan, ani náruživý vlastenec,“ začal smířlivě. „Že mě ve Vídni dvakrát chytili na táborech lidu, byla jen náhodná shoda okolností. V podstatě jsem se tam pokaždé připlétl nedopatřením. Z Vídně jsem chtěl stejně odejít a vyrábět čamrdy někde jinde. Dostal jsem se sem do Městečka a chci tady zůstat a žít se poctivě, to mi věřte.“

„A přesto nás tu podvádí! Ve Vídni byl, i přes výslovný zákaz, už několikrát!“

„Já jen nosím zboží mistru Kratkému, a přináším si domů materiál, jinak bych přece nemohl vydělávat a pracovat. Ve tom městě se zdržím sotva půl dne!“

„I to stačí, aby mohl někomu předávat zprávy!“

„A o čem? Copak tady v Městečku se děje něco protistátního či nezákonného?“

„Třeba ano! Založili tu pěvecký spolek Slovan. To by třeba české vlastence ve Vídni mohlo zajímat. Neví náhodou, jaké písničky v tom zpěváckém spolku zpívají?“

Šampach si vzpomněl přesně na tu, kterou mu Tonča cestou domů zazpívala: Kde domov můj, kde domov můj...

„Já do spolku přece nechodím! Ani zpívat neumím!“

„Ale děvče od Bucků ano!“

„Jenže já s ní o takových věcech nehovořím. Zaměstnávám ji jen jako našíváčku knoflíků!“

„Šampach, lidi většinou donesou i to, co mě nezajímá! Říká se, že si ji budou brát!“

„Cože? I kdybych chtěl, tak to zatím není možné. Napřed bych přece musel vydělávat tolik, abych ji uživil.“

„A nevydělá? Knoflíčky prý dovede vykroužit docela pěkně. Já jsem teda ještě žádný neviděl...“ dodal už klidnějším hlasem vachmajstr.

Šampach vždycky nosil několik knoflíků v kapse. Teď jich vytáhl celou hrst. Byly to už první z knoflíků, které opálil pomocí několika kapek kyseliny, rozpuštěných ve vodě. V ní čamrdy

mácel a pak vyleštil v pytli s pilinami. Leskly se jak opravdové skvosty.

Jenže spolu s knoflíčky nechtíc vytáhl z kapsy i celou zlatku. Měl ji připravenou pro čalouníka Emera za zhotovení popruhů a kožených strun k vřeteníku a na splátku pro kováře, za vyhotovení speciálních kleští, kterými bude přidržovat zbytek již odvrtné škeble, jinak zvaný knódn, po německu „knoten“, čili uzel. Onen zesílený okraj lastury, esovitě zkroucený, se hodí pro navrtávání silných rondelů, které je možno obrušovat do kuliček a vyvrtávat v nich přímo dírky. Takovým knoflíkům se říká kanálky nebo tunelky, ale k jejich výrobě je stávající šlapací ponk stále ještě málo výkonný. Co už nejde z knódnů zpracovat, nazývají se obchol. Ten se vyhazuje na hromadu za dílnou.

Najednou ležela zlatka spolu s knoflíky na vachmajstrově stole a Šampachovi se nezdálo právě teď vhodné ji sebrat a strčit znovu do kapsy. Vachmajstra Schneidera opravdu perleťové knoflíčky zaujaly. Svým leskem i obloží tvaru. Nedovedl si je představit na své uniformě, ale tušil, že by jimi jeho žena nepohrdla, ba naopak. Na svatou Helenu bude mít svátek. To by byl výjimečný dar, nikdo tu perleťové knoflíky ještě nenosí. Nahnul se nad stůl a pečlivě je prohlížel a začal ohmatávat. Šampach ho z odstupů sledoval a v zápětí pochopil situaci.

„Můžete si je nechat, pane vachmajstr, abyste věděl, že se živím poctivě a nechci vám dělat nepříjemnosti.“

„Všechny?“ zvedl k němu Schneider od knoflíků oči.

„Všechny,“ souhlasil trochu rezignovaně Šampach a vzápětí si všiml, jak četnický strážmistr shrabuje dlaní knoflíčky do otevřené zásuvky úředního stolu, včetně té zlatky, která vedle nich ležela.

4

Z částí ponku, které Šampach z Vídně dovezl, sestavili s Bucekem za pomoci kováře a truhláře mašinu, na které se daly provádět téměř všechny operace. Šampach nejprve naučil Buceka knoflíčky šrupovat, tedy po česku rovnat. Vysoustruhovanou rondelku, kterou vyvrtal čamrdář na vlastním ponku, musel Bucek palcem levé ruky vmáčknout do šlusu, dřevěného futra, které bylo zhotoveno z jasanového válečku, naříznutého na čtyři čtvrtky, aby se svíralo a rozevíralo; v něm bylo přesně vyhloubeno místo

pro knoflík. Čamrdu vloženou do šlusu zajišťoval proti vypadnutí posunovatelný kroužek z kravského rohu. Po roztočení ponku pak Bucek rub rondelky opracovával zbroušeným pilníkem, nazývaným štál. Knoflík se na rubu musel zbavit všech odlupujících se vrstev a zarovnat. Po uvolnění kroužku vypadl pak ze šlusu do podložené plechové krabičky, které čamrdáři říkali jelkostn. Šlo v podstatě o práci jednoduchou, i když vyžadovala určitou zručnost, protože šlus se pomocí šlapání neustále otáčel.

Trádování čamrdáři vykonávali za stejných podmínek, jenže knoflík byl opracováván na lícu. Perleťový povrch se ještě tvarově zdokonaloval fazónem, čili vzorem. Většinou do tvaru misky. Tato operace se jevila jako nejnáročnější a Bucek se ji nikdy nenaučil. Šampach jej k tomu ani nenutil. Vytvářet vzory byla jeho práce a kromě vrtání to byla záležitost nejnáročnější. Zato po jisté úpravě ponku mohl Bucek knoflíky dírkovat. I to se tkadlec naučil poměrně brzo, jen si jehlovým vrtáčkem několikrát poranil prsty, když vkládal knoflík do holcny, podobného dřevěného futra, tentokrát pohyblivého, umístěné na pravé straně ponku. Otočením o sto osmdesát stupňů se vyvrtaly v knoflíku dvě dírky. Firkem bylo třeba otočit čtyřikrát a vždycky zařízení přitlačit k vrtáčku a vyvrtat jednotlivou díрку. Z uvolněného šlusu pak vypadl knoflík čtyřděrový. Šampach na virtlu zrychlil otáčky nasazením struny na nejmenší kolo a Bucek si brzo u ponku dokonce prozpěvoval, protože ho ta práce opravdu bavila.

Sama panímáma trvala na přestěhování té hřmotné mašiny do chalupy a do jizby, na místo, kde dříve stával tkalcovský stav. Měla strach, aby se v té studené kolně Bucek nenachladil a nezačal stonat. Tak se Šampach ještě častěji ocital v místnosti s ostatními obyvateli domu, takže často byli všichni čtyři pohromadě. Tonča s panímámou seděly u stolu, matka své dceři voskovala nitě, které se tím zpevněním už netrhaly a nešmodrchaly. Místo zapošívání se naučily vytvářet na koncích nití zvláštní uzle, pouhým ukazováčkem a palcem jedné ruky. Občas odešla panímáma k plotně a zabývala se vařením, v dalších chvílích pak našité karty začisťovala a rovnala, a po deseti grózech svazovala. Pořád se ale nemohla odhodlat k našívání, i když jí Tonča knoflíky vytrídila. Vymlouvala se na špatný zrak.

„Jen to klidně zkuste, na terciích nic nezkazíte, v nejhorším se z karty špatně našité knoflíky zase odpárají, bylo by daleko horší,

kdybyste připálila oběd,“ vyzýval ji Šampach a nasával vůni od kamen, odkud to v poslední době vonívalo čím dál liběji, protože se v tomto domě – na rozdíl od tkalcovských stavení – na jídle už nešetřilo. Že Tonča chodila nakupovat k řezníkovi čím dál častěji, neušlo ani lidem v Městečku, natožpak řezníkově dceři, její bývalé spolužačce Petronile, která obsluhovala otcův řeznický výsek na náměstí.

„Nechceš přidat kousek pajšlu a morkový kosti na polívku?“ nabízela Tonče a pak jí vykládala všemožné drby, které za týden v krámě nasbírala. A sama zase lidem předávala, jak si teď u Bucků dopřávají. Jako by žili v nějakém novém světě, a ne v zapadlé chalupě na okraji Městečka. A brzo se na tu Buckovu usedlost lidé začali zaměřovat, protože mnohé zajímalo, co se tam vlastně děje.

Panímáma vařila z morkových kostí silnou masovou polévku. Když měla dobrou náladu, dovolila, aby z těch vyvařených kostí, které zůstávaly ve velkém litinovém hrnci, nedávno koupeném za Šampachovy peníze na trhu, si on sám mohl zbylý morek z kostí vydrápnout či vysát ústy. To dělal strašně rád. Jen musel mít předem umyté ruce od toho perleťového prachu. Na to úzkostlivě dbala vždycky, když mužští usedali k jídlu.

Bucek se chtěl starat také o leštění a sušení knoflíků, které se provádělo na dvoře. Občas se ale nadechl výparů kyseliny, která se teď už pravidelně do vody, v níž se vyvařené knoflíky máčely, přidávala. Pak dlouho kašlal a dusil se. Po několika takových pokusech mu všichni společně tuhle činnost zakázali a leštění se raději chopila fortelná panímáma, i když to Šampach nechtěl zpočátku připustit. Jinak ale při výrobě knoflíků panovala v chalupě příjemná atmosféra a fungovala i rovnoměrná dělba práce.

To celé dokazoval i občasný zpěv, který z baráku vycházel, když Bucek zanotoval znenadání nějakou písničku a jeho dcera se pohotově přidala. Panímáma nasadila druhý hlas a Šampach, který dovedl spíš jen bručet, raději přizvukoval pouze v duchu. Samozřejmě že tato soukromá pěvecká vystoupení zaregistrovali náhodní kolemjdoucí či nejbližší sousedi. Někteří si takový objev nenechali pro sebe.

Množství vyrobených knoflíků narůstalo. Zákonitě tím ale ubývalo zásob perleť. Bylo třeba absolvovat další cestu do Vídně. A současně objednat povozníka, který by odvezl rovnou celou

bednu vyrobených knoflíků a stejně tak zpátky přivezl materiál. Jenže u předávání musel být Šampach přítomen, ale on si netroufal tu zdlouhavou cestu s vozatajem opět tajně podstoupit. Denně o tom debatovali s Buckem i s Tončou, která tajně očekávala, že čamrdář konečně splní svůj slib a vezme ji do Vídně s sebou.

V posledních týdnech Bucek nenavštěvoval zpěvácký kroužek Slovan kvůli neustále se horšícímu kašli, který aniž tušil, způsoboval vápenný prach z opracovávaných knoflíků. Tonča tudíž chodila večer z pěveckých zkoušek sama. Pokaždé se jí snažil doprovázet Francek Jíra a pokaždé ho musela celou cestu odmítat. Jednou ji ve tmě chytil do náruče a začal líbat. Tonča nechtěla křičet, ale také nechtěla polibky opětovat, jako tomu bylo dřív. Francek už pro ni byl téměř minulostí, jenže ona stále neměla žádné valné představy o budoucnosti. Žila teď v poměrném klidu a spokojenosti. Našívání knoflíků nebylo náročné. Ale nedovedla si představit, že by to muselo být jejím celoživotním údělem. Předpokládala, že se jednou vdá a porodí i děti, ale ani to nebyla její vytoužená meta. Pořád si přála poznávat něco nového z toho velkého světa, něco víc, než mohla kdy spatřit tady v Městečku.

Šampach jí právě před týdnem vzal do Hradce na slavnou pouť Porcinkule. Nevadilo jí, že celou cestu absolvují pěšky, i když trvala čtyři hodiny. Vyšli ráno v šest a do města se dostali po desáté, ale zato viděla u jarmarečníků spoustu krásných věcí, stejně tak i ve všech otevřených krámech. Potkávali vyšňořené lidi sebevědomě si vykračující po náměstí a po korze v Panské ulici. Mohla si u trhovců vybrat zrcátko a spony na copány. Obojí jí Šampach koupil. Ještě jí nabízel perníkové srdce s nápisem „Z lásky“. Ale to odmítla. Zato dovolila, aby ji na zpáteční cestě držel za ruku.

„Teď mě za ruku držíte, když to nepotřebuju,“ řekla znenadání, skoro vyčítavě.

„A kdy bych vás měl držet jindy, Toničko?“ zeptal se Šampach nechápavě.

„No, třeba když jdu sama večer ze zpěvu. Někdy se opravdu skoro bojím.“

„Ale to já vám velmi rád budu chodit naproti!“

Jenže Tonča mu nevysvětlila, čeho a koho se to vlastně bojí. Překvapeného Šampacha v tu chvíli vůbec nenapadla pravá příčina této nečekané nabídky. Proto také nemohl předpokládat, že by v tom mohla být ještě nějaká třetí osoba. Zatím ho pověření

a povolení večerního doprovodu tak potěšilo, že Tončinu ruku celou cestu domů nepustil.

Šampach už se pomalu mohl přestat nazývat čamrdářský tovaryš, už si mohl říkat mistr, protože měl svou dílnu i své zaměstnance. Po čase se rozhodl, že do Vídně musí za každou cenu. Zároveň je ale nezbytné dojít za vachmajstrem a všechno si s ním vyjasnit. Purkmistra Fišera nechtěl do téhle záležitosti zatahovat. Pro jistotu si vzal do kapsy zlatku. Už mu jich doma moc nezbývalo.

„Tak on si pokoj nedá, Šampach,“ vítal ho zhurta, ale dobrácky vachmajstr. „Už jsem mu jednou řekl, že o něm musím podávat hlášení. To je moje povinnost. A co tam mám teď napsat, když tu zásadní věc, proč ho sem eskortovali, porušuje?!“

„Pane vachmajstr, já musím zboží předat osobně. Nemám žádného obchodního zástupce. Možná že právě po téhle cestě tu důležitou záležitost ve Vídni vyřeším. Bude mě přece hlídat Červenka, ten vám o mně řekne všechno, kam se hnu.“

„To chce, abych do hlášení lhal?! Jako že nic, jako že tu pořád sedí na zadku a nikam se nehne?!“

„A co kdybyste to vzal trochu jako obchod, pane vachmajstr. Vy mě dovolíte Vídeň a já se odvděčím!“ navrhl Šampach a pomalu vytáhl z kapsy připravenou zlatku a položil ji na stůl. Policejní úředník ji vzápětí přikryl úředními lejstry a na čamrdáře se dlouze zadíval.

„No, von by nám možná moh bejt užitečnej víc,“ začal pomalu, jako když krájí máslo, vachmajstr Schneider. Šampach zpozorněl. „Ví přece, jaký písničky se nacvičujou v tom novém zpěváckým spolku,“ pokračoval nenápadně vachmajstr. Šampach se znovu zalekl. Vzápětí si uvědomil, co by to znamenalo. Kromě podplácení, které vachmajstr skoro považuje za samozřejmost, si z něho chce udělat donašeče. Jenže pro něj v tuhle chvíli bylo hlavní dostat se do Vídně

„Tak souhlasí, nebo nesouhlasí?!“ vyjel na něho policajt.

Šampach vachmajstrovi téměř neznatelně kývl. Měl dojem, že v té chvíli mu ani nic jiného nezbývalo. Navíc byl skálopevně rozhodnut, že žádné konkrétní informace, i kdyby je měl, nikdy vachmajstrovi neposkytne. Bude dělat donašeče jen naoko. Jenže pro policajta tohle přikývnutí znamenalo jasný souhlas. Od této chvíle měl v Městečku člověka, kterého povede ve svých tajných

spisech jako agenta, i když mu třeba nikdy nic důležitého nepřinesl. Schneider tímto dnem získal svého prvního oficiálního konfidenta. Je tu člověk, který se dobrovolně přihlásil ke spolupráci s místní policií. Navíc policií sledovaný. To bude výborný doplněk k povinným hlášením! Na tomhle člověku by mohl založit svou postupovou kariéru. A taky že to udělá. Každý se přece musí starat o sebe, jak nejlépe umí.

Stejně tak to bral i Šampach. Jenže po chvíli ho začalo trochu hlodat svědomí. Tím pokývnutím hlavy pochybil. Už se to ale nedalo vzít zpátky. Neuvědomil si, že tím ani pořádně nevysloveným příslibem mohl ovlivnit existenci celého zpěváckého spolku. Vůbec mu nedošlo, že se tak zachoval špatně vůči Buckovi i jeho dceři.

Od té doby vedli Šampacha v úředních záznamech jako získaného spolupracovníka. Přestože nic oficiálně nepodepsal, stal se konfidentem působícím v Městečku. Vachmajstr od něho ani žádné závažnější informace nikdy neočekával, stačil mu jen samotný fakt, že tu je někdo, kdo je evidován jako agent. Informace získával jiným, daleko snazším způsobem – z drbů, náhodných řečí, či dokonce od daleko ochotnějších donašečů než Šampach. Jenže ti nebyli vedeni na listině. Jejich udání pak pro pořádek a pod záminkou větší věrohodnosti informace připisoval Šampachovi. To už nebyly žádné idylické časy, o kterých se později zpívaly veselé a žertovné písničky. Byla to doba boje o přežití, jako ostatně každá doba.

5

Šampach měl připravené knoflíky k odvozu do Vídně. Předpokládal, že za vyrobené čamrdy, tentokrát perfektně vyleštěné novou metodou, vytríděné a našité na karty, by mohl získat až sto zlatých. Když to prozradil Tonče, téměř oněměla překvapením. Řekl jí to, když ji doprovázel ze zkoušky zpěváckého spolku. Dnes nacvičovali novou, tentokrát sokolskou písničku, která byla velmi populární a vachmajstra Schneidera moc zajímala. Nechal si předložit její text a slovo od slova jej přepsal do hlášení i s dovětkem, že byl dodán spolupracovníkem Šampachem, který se chová vzorně a Městečko opouští jen na základě svolení, a to obvykle na katolická procesí a poutě, které se někdy konají i ve vzdálenějším okolí.

72

Šampach se stal Schneiderovým oblíbeným objektem, jímž mohl policajt zpestřovat a rozšiřovat svá hlášení, a tak si šplhnout u nadřízených. O tom ale čamrdář samozřejmě neměl ani tušení. Dostal však výjimečné povolení k opuštění Městečka. Za písemný souhlas k pouti do Mariazell, což se strážmistrovi zdálo velmi vychytralé a úřady nenapadnutelné, od něj vachmajstr očekával patřičný obolus.

Cestou domů ze zkoušky pěveckého sboru byla už značná tma, kvůli níž si Šampach rád našel opět důvod držet Tonču za ruku. Ona svolila, protože dychtivě naslouchala jeho úvahám. Tentokrát se jednalo přímo o ni. Půjde do Vídně! Zboží k mistru Kratkému dopraví vozataj Červenka obvyklou cestou, a oni se za ním vydají pěšky, ale jinudy, než obvykle Šampach chodí.

„Musíme dojít k Jihlavské silnici. Tam jezdí mnohem více povozů. Určitě nás někdo alespoň kousek sveze. Celou cestu pěšky byste asi neušla!“ vysvětlil jí čamrdář.

„Ale ušla, kdyby bylo třeba! Vadí mi, když si myslíte, že vám budu na obtíž! Chci, abyste mě považoval za rovnocennou, nesnažil se mi poskytovat, a už vůbec ne nutit nějaké výhody. Za to bych vás ráda neměla. Věřte, že i když jsem jen ženská, budu schopná všechno zvládnout.“

„A proč vlastně se mnou chcete jít? Vždyť je to strašně daleko!“ vyzvídal Šampach.

„Daleko by to bylo do Ameriky. Ale i tam bych možná šla!“

„Tam se jezdí lodí!“

„No, o to by to bylo zajímavější!“

„Vy byste se toho nebála?!“

„Čeho? Tmy, bouřky, zimy?“

„Třeba strádání a hladu!“

„To můžu zažít kdekoli. I doma, když přijdou zlé časy. Člověk má být na všechno připraven!“

„I třeba na to, že budeme někde společně nocovat?“

Tonča se náhle v té tmě zastavila, ale ruku Šampachovi ponechala. Do očí si zrovna moc neviděli, i když stáli u sebe blízko.

„Vy se toho snad bojíte víc než já!“ popíchla Šampacha.

A z těch oboustranných rozpaků, které náhle tou odpovědí nastaly, jim v tu chvíli vyšlo jen jediné vhodné východisko: začít se jako už tolikrát nahlas smát.

Už jim zbývalo jen přistoupit k sobě blíž a konečně si potvrdit,

že jejich vzájemné sympatie nejsou náhodné. Jenže vtom ve tmě uslyšeli rázné kroky. Blížila se k nim postava. Neviděli, kdo to je, ale už na tu dálku bylo znatelné, že má v ruce hůl. Tonča tu postavu poznala podle chůze. Stoupla si před Šampacha a vykřikla:

„Nedělej to, zapřísahám tě, nedělej to, jinak s tebou v životě už nepromluví!“

„Taky to nebude potřeba,“ ozvalo se ze tmy. Šampach se nechtěl za dívku schovávat, a vyšel té postavě naproti.

* * *

Z události, o které měli vzápětí vědomost všichni místní občané, byla vyvozována jediná výslednice: s čamrdami v Městečku je konec. Tentokrát zcela jednoznačně. Bez živoucnosti aktéra onoho řemesla tu jsou ponky i perleť zbytečné.

Takové obavy sužovaly i mne. Tím spíš, že já, čamrdářský Genius loci, neměl vymoženost do následných dnů jakkoli zasahovat. Má přítomnost závisela na Šampachovi a s ním i mizela. A jeho přítomnost teď končila. Možná vysublimuji párami z vylitých zbytků kyseliny, která při opalování knoflíků pronikala Buckovi do plic a nutila ho ke kašli. Třeba se vytratím i jinak. Knoflíky tu mají po budoucí slávě, k níž jsem chtěl všemožně přispívat. A navíc jde o vraždu. Už teď je i známo, kdo je vrah a kdo zavražděný. Vachmajstr Schneider pachatele zajistil pouty a dal převést do okresní šatlavy, kde vrah sedí v očekávání rozsudku. Ten má závislost na svědectví Antonie Buckové, zda soudu vypoví a potvrdí, jak její bývalý milý, Francek Jíra, přerazil Šampachovi klacek o hlavu. Na ono svědectví jsem zvědavě čekal i já.

* * *

Šampacha uložili do Tončiny postele. Stejně nic nevnímal. Hloubka krvavé rány na hlavě se nedala dobře odhadnout. A z bezvědomí se zatím neprobral. Mohli povolat jen porodní bábu, doktora Městečko doposud nemělo. Ta ránu vymyla heřmánkem a přikázala studené obklady na čelo. Pak pozvali kněze, který nad bezvládným tělem udělal kříž a udělil poslední pomazání. V Městečku už kolovaly zprávy o smrti onoho bláznivého přistěhovalce, který zde chtěl zavádět novoty v podobě výroby perleťových knoflíků, o které tu nikdo nestál. Teď tu bude na hřbitově nečinně odpočívat v hlíně. Kdoví, je-li vůbec pokřtěný.

Takhle dopadají ti, co myslí, že převrátí svět.

Dva dny nejevil známky života. Pak Tonča znenadání vykřikla: „Otevřel oči!“

Sama měla zhmožděné rameno a naraženou ruku, jak se Franckovi připletla do rány. Nebýt jí, asi by chudáka Šampacha opravdu umlátíl. Naštěstí zasáhl ve tmě jeho hlavu jen jedenkrát. I to stačilo. Následný Tončin bolestný výkřik ho možná odradil od dalšího útoku. Kdyby znehybnělé Šampachovo tělo na zemi nebránila svým, už by možná dnes byl pohřeb. Takový mstitel byl Francek Jíra. A takového násilníka by si měla vzít za muže?

„Slyšíte mě?“ zeptala se čamrdáře a vyměnila mu další studený obklad na čele.

Když chtěl přikývnout, ucítil prudké a bolestivé loupnutí v hlavě.

„Kde jsem?“ zeptal se s námahou, protože v Tončině světnici ještě nikdy nebyl.

„V mojí posteli! A vypadá to, že v ní nějaký čas ještě pobudete!“

„To jsem si vždycky tajně přál,“ řekl potichu s náznakem úsměvu a pak zase zavřel oči.

Tonča neodpověděla, ale poznala, že už je mimo nebezpečí života. Oddechla si, protože znovu začala doufat, že se s ním přeje jen do hlavního města monarchie podívá.

6

Do poloviny září se nedalo o cestě do Vídně hovořit. Šampach ležel s otřesem mozku celé dva týdny. Na hlavu mu přikládali led, donesený z Panské hospody. Jeho stav se neměnil, dokud se otevřená rána na hlavě nezacelila. Krmili ho masovými polévkami, ale stále se cítil zesláblý. Až jednou znenadání vstal, obvázal si pevně hlavu šátkem a vyšel se podívat na dvůr a do kolny, kde zahálel jeho čamrdářský ponk. S lehce nepřítomným pohledem si ho začal prohlížet.

Šlo v podstatě o jednoduchou konstrukci. Stolice se skládala ze dvou trámů-prahů, na kterých byly kolmo postaveny stojny. Ty vodorovně spojovala dvojice plochých trámů, nazývaných švele. Celé to zpevňovala ještě uvnitř zabudovaná fošna. Vlevo dole bylo na stojatých trámkách a mezinosníku v čepech zavěšeno velké dřevěné setrvačnickové kolo. Pomocí zalomené hřídele jej rozpohybovalo dřevěné šlapadlo.

Podobné stolice sloužily i k jiným účelům. Na stejném základě v Americe už dokonce vyráběli celokovové šlapací šicí stroje. Soustruhy na obrábění dřeva se poháněly stejným způsobem, šlapáním, tedy lidskou silou. V některých nových fabrikách už byly soustruhy napojeny pomocí převodů na soukolí, poháněné parou nebo vodní silou. Právě o takovém pohonu Šampach snil.

Teď si stoupl za ponk, opřel se o zápěru a zatlačil nohou na šlapadlo, které jeho vahou rozpochybovalo celý stroj. Ucítit sice prudkou a loupavou bolest v hlavě, ale setrvačnickové kolo se pomalu a skřípavě roztočilo. Hřídel uložená v důlkách ocelových destiček se musela vždy předem pečlivě a důkladně promazat. Čamrdář byl se strojem spokojen. Jenže teď ho nemohl využít. Neměl už z čeho čamrdy vyrábět. Z perleti mu zůstaly jen odvrtnané knódný a na hromadě za kolnou nepotřebný obchol. Musel pro nový materiál do Vídně, hlava nehlava. Z peněz už mu zbývalo jen pár zlatek a v Městečku si nemohl od nikoho půjčovat.

Určil si ještě dva dny na zotavenou. Poslal ženské k řezníkovi pro maso, aby opět nabral síly a mohl se prát se životem i s vrzavým ponkem.

7

Doputovali do Vídně značně unaveni, ale Tonča byla hned vzápětí městem nadšena a zároveň udivena. Vždycky si představovala ty městské domy, ulice, paláce a chrámy nějak menší a přístupnější. Když ale kolem nich procházela, zdály se jí obrovské a zároveň jaksi cizí a nedostupné. Ani s lidmi se nemohla zastavit a pohovořit jako doma v Městečku, ale to jí právě dráždilo a vzrušovalo zároveň. Cítila, že by se takovému shonu dovedla přizpůsobit, i kdyby ji stále obklopoval. Všechny pohyby lidí, fiakrů, kočárů i povozů sledovala do posledních detailů. Obzvlášť ji zaujali mladí uhlazení muži v nažehlených oblecích či v perfektně střižených vojenských uniformách. Za výraznými klobouky a róbami žen se pravidelně závistivě ohlížela.

Chtěla si všechnu tu nádheru a eleganci zafixovat, aby pak mohla doma v těchto vzpomínkách listovat jako v obrázkové knize a sama se tak ujistila, že to nebyl sen, že to viděla na vlastní oči, že to existuje. Proto si také vezla domů několik kolorovaných pohlednic Vídně, které jí Josef koupil na rohu ulice blízko Stephansdomu a které bude na zkoušce pěveckého sdružení uka-

zovat. Hlavně zrzka Petruna pukne závistí. Kam se na takové město hrabe její oblíbená Praha!

Při cestě domu museli přespát na seníku velkého statku. Stále se jí vybavovalo obrovské panorama Schönbrunu, na které se dívali přes širokou třídu, jíž neustále projížděly kočáry. Klapot koní na dlažbě jí dozníval v uších i nyní, kdy začala usínat. Jen ještě stiskla ruku Josefu Šampachovi, protože si uvědomila, že mu vděčí za všechno, co minulé dny prožila. A cítila se v jeho blízkosti stále jistější a sebevědomější. Ležela vlastně doslova v jeho náručí a on ji hřál zezadu svým tělem. Ve voňavém prostředí seníku jí to bylo docela příjemné.

Šampacha Tončin podvědomý stisk jeho ruky náhle elektrizoval, i když únavou usínal. Z Vídně vyšli po poledni a dovolili si mávat na vozy až za hranicemi města, na císařské silnici. Jednou je svezl místní povoz do nejbližší vesnice. Pak zastavil sám kočí s bryčkou. Šampach byl přesvědčen, že to bylo kvůli Tonče, protože kočí si ji hned pozval na kozlík, zatímco jeho nechali sedět vzadu, sice jako pána, ale i žárlivce, který pružnou dívčinu, sedící vedle vozky, musel závistivě sledovat. Kočí byl mladý Čech, a tak si s Tončou, která němčině nepříliš rozuměla, mohl povídat. Sloužil u hraběte Gutsteina a vezl je skoro hodinu, pak musel odbočit.

Šampach teď vnímal Tončino tělo, které leželo v jeho náručí a vyvolávalo v něm vzrušení tak silné, že už se nedalo potlačit. Položil zlehka ruku kolem jejího pasu. Dívka se nebránila, jen zvolna a polohlasně v tom jeho volném obětí oddechovala. Dovolil si proto ještě víc. Sáhl rukou tam, kam si vždycky přál, a nahnátl tvar, o němž často a dlouze snil.

Tonča nevěděla, zda spala dlouho, či jen krátce, ale cítila teď příjemné a lehké dotyky na svém prsu. Jako by jej cosi jemně hladilo a laskalo a přivádělo do onoho stavu vzrušení, které už dříve pocítila s Franckem, když se za kolnou líbávali a ona mu dovolila se jí dotýkat.

V onom vzrušivém pocitu se slastně protáhla, ale tma ji nenutila se probudit a uvědomit si, kde se nachází. Jen vedle sebe kohosi cítila. I v polospánku jí došlo, kdo vedle ní leží a kdo ji tu slast způsobuje. Ale nechtěla ten příjemný pocit odehnat, a tak se k Josefu Šampachovi otočila a v trvajícím polospánku ho sama objala.

V. PŘÍLIŠ ŽHAVÁ SVATEBNÍ NOC

1

Už se o tom hovořilo v Městečku veřejně. Farář obřadně a zřetelně vyslovoval z kazatelny jejich jména po celou dobu ohlášek. O Vánocích se obyčejně veselky nekonaly, ale tahle svatba neměla být nijak honosná ani početná. Došlo k ní 29. prosince.

Šampach si pozval za svědka truhláře Matěje Crhu, s nímž se jakožto s fachmanem, který mu opravoval ponk, občas stýkal. Tonča zase svou kamarádku Mařenku Dubských. Řezníkovíc Petruna tohle pokoření chudou holkou nesla s opovržením, a na rozlučku, kterou Tonča pořádala pro své kamarádky, odmítla přijít.

Šampach svou ztrátu svobody vlastně neměl s kým zapít, a tak ho vzal nastávající tchán do Myslíkovy hospody, kam stále chodili tkalci – snad kromě Francka Jíry, který tu zařal u hospodského značně velkou sekyru.

Francek si odseděl za napadení občana c. k. mocnářství dva měsíce v kriminále. Navíc mu soud přiřkl zaplatit postiženému 50 zlatých bolestného. To pobouřilo Franckovu ješitnost daleko víc než kriminál. Vrátil se do Městečka pohublý, zdánlivě umírněný, ale skrýval v sobě utajený vzdor. Na bolestné samozřejmě neměl, a i kdyby ano, tak by Šampachovi, který ho připravil o dívku, stejně nezaplatil ani krejcar. Zatím ho ještě nikdo neupomínal. Hospody v Městečku raději ignoroval, stejně v nich vesměs dlužil. Ani do pěveckého spolku Slovan už nedocházel, i když pro něho učitelský Jaroš několikrát vzkázal. Kácel teď dříví v panských lesích blízko Hradce a doma ho vídali jen o nedělích a svátcích. Do kostela na kůr nevkročil, ale o ohláškách se dozvěděl. To ho vedlo k rozhodnutí, o němž přemýšlel už delší dobu a které se mu zdálo jako ideální východisko z celkové situace. Sám dobře věděl, že jeho budoucnost nevypadá nijak příznivě. Co taky v tomhle svrabu a zapadákově čekat za štěstí!

Do armády teď brali i kriminálníky. Nijak se nepozastavili nad tím, že dotyčný seděl za rvačku a ještě kvůli ženské. Doba se vyostřovala a c. k. mocnářství potřebovalo vyrovnat zvětšující se náskok pruské ozbrojené moci. Prušáci se svými územními požadavky a silící armádou, vyzbrojenou novou technikou, byli teď pro rakouské mocnářství viditelnou hrozbou a všeobecně se

předpokládalo, že mezi oběma středoevropskými mocnostmi a sousedy dojde dřív nebo později k válečnému střetu o sporná území i o to ostatní.

Francek Jíra byl přijat k dělostřeleckému pluku v Písku, ale ještě před nástupem stihl Šampachovu veselku. To byla zároveň jeho možnost, jak se Tonče Buckové i jejímu čamrdáři tvrdě a bezcitně pomstít.

Šampach v hospodě poručil každému z přítomných porci pečeného selete a piva, co kdo vypil. Měl teď peněz daleko víc než většina přítomných, ale nijak se tím nechlubil. Udržoval si stále jakousi pokoru a skromnost, protože věděl, že vychloubání k ničemu nevede. Navíc dosud nenabyl jistoty, že čamrdářské řemeslo, které tu provozuje, vydrží v tomhle tempu a za stávajících podmínek produkovat stejný zisk, jako doposud. Navíc tu byly nepředvídané výdaje. Chtěl co nejvíce zateplit kolnu, kterou po svatbě hodlal přeměnit v opravdový čamrdářský veřtat, a to samozřejmě bude něco stát. Jinak si ale musel přiznat, že se mu zatím stále vše daří. Lépe, než kdy mohl doufat a předpokládat.

Za pohoštění přítomní tkalci oplátkou nastávajícímu ženáči zpívali žertovné písničky a nešetřili ani vtípky na jeho nezvyklou profesi. Perletářství pořád brali jako bláznivý výstřelek, který se v Městečku neudrží. Výrobě knoflíků, té zbytečnosti, která nemůže mít přece žádnou budoucnost, se stále bezostyšně vysmívali. Šampacha naoko pasovali do cechu tkalcovského, aby prý se měl kam obrátit, až to jeho řemeslo definitivně zkrachuje.

Všechno se dělo v nenásilném, ale hlučném veselí, jak se v té době v hospodách lidé družili a bavívali a Šampach se stárnoucím Buckem, kterého si tkalci dobírali ještě důrazněji, neprotestovali, protože věděli své.

Za devadesát zlatých, jež za odvedené zboží Šampach utržil, se už dalo leccos pořídít. Ale překvapila ho nová cena surové perletě. Znatelně oproti minulému období stoupla. Válka v Americe se začala projevovat nejen sníženým odbytem, ale i znatelným omezením přísunu perletových lastur, lovených právě v ústí řeky Mississippi, odkud se do Evropy v té době nedostala téměř žádná loď.

„Bude to čím dál horší, Šampach,“ řekl mu na rovinu mistr Kratky, „musíme se poohlížet po jiných zdrojích perletě a odby-

tišších knoflíků tady doma. Lidi by si měli konečně na perleťové knoflíky zvyknout, jinak zkrachujeme. Příště už si tolik nevyděláte, co dneska," sýčkoval vídeňský mistr. „Asi budeme muset vyrábět z jiné perleťe než doposud, když teď Amerikou cloumá občanská válka.“

Zavedl Šampacha do kolny, kde měl na hromadách roztříděné další perleťové materiály. Z těch levnějších druhů to byly prodloužené bílé lastury, přezdívané „uši“, či slabostěnná lingha. Z jakostnějších pak goldfish, čili „zlatá rybka“. Bylo tu pár ulit velkých mořských šneků, zvaných burgus, ale za takový materiál požadoval Kratky o polovinu víc než dříve. Nabídl mu rudomořskou perleť zvanou racisch, ta je prý na malé knoflíky nejvýhodnější.

Šampach předpokládal, že jde o další vykutálenost, a přeptával se proto u jiných vídeňských výrobců. Ale i ti naříkali a měli téměř stejné ceny, takže se dalo předpokládat, že jsou všichni domluveni. Naštěstí zatím bezprostřední nebezpečí nehrozilo. Knoflíky se dosud vykupovaly v neomezené míře a za solidní ceny. Přesto Šampach zamítl zakoupení dalšího čamrdářského ponku, který mu Kratky nabízel, a nakoupil nové druhy perleťe, protože měl obavy, že perleťový materiál zanedlouho opět podraží. Domů si nechal v bednách odvézt zásoby nejméně na půl roku výroby.

Teď popíjel se spřátelenými řemeslníky a tkalci z Městečka, které pozval. Cítil se na nějaký čas zabezpečen, i když předpokládal, že veselka a následné změny v chalupě i v životě ho vyjdou na spoustu peněz. Už z podzimu nakoupil prkna a odřezky fošen a snažil se provizorní čamrdářskou dílnu alespoň trochu zateplít. Svěřoval se chlapům s obavou z následující zimy, kterou v té provizorní dílně prožije. Jeden z nich, pecař Vlach, mu vzápětí nabídl pomoc.

„Postavím vám pícku, že v tom veřtatu budete jak v pokojíčku. Jenom si musíte objednat fůru pařezí. To vydrží hořet nejdýl ze všeho!“

Šampach věděl, že se vydělané peníze rozkutálejí velmi snadno, ale na peci, která by se mohla stát zárodkem nové dílny, o níž uvažoval, šetřit nechtěl. S Vlachem si plácl. Zároveň přemýšlel, jak by pro perleťářství získal dalšího pracovníka, protože nemocný Bucek na většinu práci viditelně nestačil. Byl schopen jen knoflíky šrupovat a dírkovat, a navíc mu to šlo značně pomalu. Do

zateplené kolny by se vešly ještě nejméně dva ponky a proto Šampach uvažoval, zda by se tu v Městečku nenašel nějaký šikovný odvážlivec. Přimísil se do hovoru, kde zrovna mladý Krejča vykládal, jak se chystá skončit s domácím tkaním látek a nechá se naverbovat do Brhlíkovy fabriky.

„Brhlík že nabízí šest zlatých týdně? Já bych dal sedm!“

„Jenže já čamrdy vyrábět nedovedu a nechci. Vždyť by se mi tu všichni smáli!“

„Po zaučení přidám! Osm zlatých za týden, to tu z tkalců vydělá málokdo!“

Tak si Šampach plácl ten večer podruhé a začal se najednou hrozit, jestli na všechny náklady vůbec bude mít. Měl trochu obavu, jak uživí dítě, které by podle jeho plánů mělo přijít tak do roka po svatbě. Už se na něj i těšil.

2

Tonča ale o dětech zatím neuvažovala, rozhodně je teď nechtěla. Měla svůj tajný plán, se kterým se zatím Šampachovi nesvěřila z obavy, že by s ním nesouhlasil. Nechtěla mu jen našívat knoflíky a rodit děti. Chtěla se podílet na jeho firmě, jak sama čamrdářské počínání svého nastávajícího nazývala. Její podíl by spočíval v nabízení vyrobeného zboží a v cestování s tím spojeným. To jí totiž od návštěvy Vídně učarovalo. Proč by sama nemohla dojíždět do Vídně místo Šampacha, který ji má navíc zakázanou? Na obvyklé trase bylo možné si zajistit i bezpečný nocleh a nic jiného vlastně nepotřebovala. Jen se trochu víc zdokonalit v němčině. K tomu by se v Městečku hodil buď učitelský Jaroš nebo spíš řezníkovice Zrzka, kterou německy naučili v Praze. Jenže Petruna truceje, že si Tonča vybrala za svědkyni Mařenku Dubských. Bude ji muset obměkčit. Zrzku totiž k tomu svému plánu nutně potřebuje. Proto jí také, když do řeznictví přišla nakupovat, hned dala velkorysou nabídku:

„Chtěla bych, abys mi šla za družbu. Budeš jediná družička! A za mládence si vyber, koho chceš!“

„Mně by se líbil Vojtěch Krejčů!“ zvolala vzápětí naivně i nadšeně Petronila a na Tonču se od té chvíle už nemračila.

„Das stimmt! Šampach to zařídí!“

„Proč mu stále říkáš Šampach!?“

„Protože to pořád ještě není můj muž,“ odvětila Tonča a uvě-

domila si, že je načase, aby své chování vůči čamrdáři, se kterým spojí svůj budoucí osud, zdatelně změnila. Ale do postele s ním půjde až o svatební noci. Dřív ne.

A ještě jedna okolnost Tonču do řeznictví přivedla: chtěla se dovědět, jak je to s Petroninými příbuznými v Praze. Bez okolků se Zrzky zeptala, a ta jí odpověděla:

„Strýc má na Tábořské ulici zájezdní hospodu. Otec mu tam občas vozí poražená prasata a vyuzené kýty, ale to většinou v zimě, aby se maso cestou nezkazilo. Proč tě to zajímá?“

„Jen tak,“ zalhala Tonča. Ve svém tajném plánu totiž počítala i s Prahou. I tam by se přece daly prodávat perleťové knoflíky! I tam by se mohla občas podívat! Ani by jí nevadilo, že by k tomu musela použít řeznický povoz.

3

Přípravy na veselku byly jednoduché. Ženské napekly cukroví a podřízly dvě husy, chlapi se postarali o pití. Farář v kostele za přítomnosti několika desítek pobožných, ale spíš zvědavých ženských spojil ruce obou čekatelů na manželský stav a vyžádal si jejich vzájemné „ano“. Před bohem i před lidmi, a to až do nejdelsí smrti. Učitelský Jaroš zahrál z kůru na varhany „Už mou milou do kostela vezou“ a některé oči zaslzely. Pak se v Bučkově chalupě jedlo pilo, zpívalo a veselilo až do nočních hodin.

Tonča měla na hlavě stále ještě věneček se stužkami a vyšívanou sametovou šněrovačku s perleťovými knoflíčky, což jí podle názoru všech, a především ženicha opravdu velmi slušelo. Uprostřed zábavy si ale všimla takové zvláštní mihotavé záře za oknem. Jakoby v té tmě něco plápolalo. V několika málo okamžicích ticha pak zaslechla šelest podobný praskavému dešti, nebo spíše krupobití, narážejícímu do okenních tabulek. Bylo jí to divné, protože se jí zdálo, že venku je klidné počasí.

Tonča si uvědomovala, že zanedlouho bude muset poprvé v životě ulehnout s mužským do jedné postele. Žádná radost ani vzrušení, ale zároveň ani obava se zatím nedostavily. Zato Šampach se těšil, i když měl trochu i strach. Nic podobného zatím v životě nezažil. Spolubydlící tovaryši ve Vídni už většinou ženské poznali. Některé ne zrovna nejmladší prostitutky byly vcelku laciné. Občas se v Pratreu na tancovačkách našly i služky z vídeňských domů, které si své oblíbenice propašovaly do svých komů-

rek, ale Šampach na žádnou takovou nenarazil, možná proto, že vlastně ani nechtěl. Tím spíš se těšil, jaké to bude s Toničkou, a to už od té noci na slámě při cestě z Vídně, kdy mu slíbila všechno, ale až po svatbě.

Mládenec Vojta Krejča si družičky Petronily nijak nehleděl, přestože se mu všemožně vnucovala. Nezdála se mu nijak pěkná, připadala mu, jako by byla z toho řeznického výseku pořád nějak umaštěná. Navíc mu tím svým vnučováním byla protivná. Ani on nebyl pro ni vhodná partie. Chudého tkalce, který navíc nechal řemesla, by její otec, nový majitel zájezdního hostince na náměstí, jistě nijak nadšeně nevítal. Ale Krejča byl dobře stavěný, hezký a vysoký junák, který by mohl obohatit jejich rod o silné potomstvo. To si řezník a teď už i hostinský, do budoucna samozřejmě přál. Kromě Francka, který o sebe v poslední době přestal dbát a navíc ho hyzdila jizva na tváři po zápase s medvědem, tu v Městečku nebyl podobný mládenec. To Petronila věděla, a všemožně se mu snažila nadbíhat. Proto si ho vybrala na svatbu za mládence, i když on o jejím triku neměl tušení, protože ho za družbu, na popud Tonči, vyzval sám jeho mistr Šampach.

K němu teď Vojtěch Krejča před vlezlou a upovídanou Petronou utekl. Aby jejich konverzace nebyla jen strojená, začal se jakožto čamrdářský učeň zajímat o postupy při obrábění knoflíků a chtěl vědět, jak se s upravenými pilníky, které drží čamrdář každý v jedné ruce – v levé štál, v pravé ausrštál – při trádování zachází.

„Levou rukou štálem obrousíš okraj knoflíku, a vytvoříš tak fazetku. Pravou pak ausrštálem, nebo širším huštálem vybrousíš tvar, nejčastěji do středu prohloubený talířek, jinak taky zvaný miska,“ vysvětloval Šampach, i když mu bylo divné, proč se Krejča právě teď při svatbě na tyto podrobnosti vyptává. Ale když pak Petronilu s červenými naducanými tvářemi a rezavými vlasy porovnával se svoji ženou, na jejíž tělo se už zoufale těšil, pochopil, proč k němu jeho nový zaměstnanec utekl. Jenže Petronila chtěla mít svého mládence stále při sobě, a tak přerušila i rozhovor obou mužů. Vojtěchovi nakonec nezbylo než se vymluvit na potřebu, a vyjít ven na dvůr.

Tam se ale zarazil. Už ze dveří uviděl zář vycházející z druhého konce kolny a uslyšel praskavý zvuk, který dobře znal. Ani

tam nemusel běžet, hned věděl, kolik uhodilo. Vběhl zpátky do stavení a začal křičet:

„Hoří! Veřtat vám hoří!“

Šampach ihned myslel na ponk. Za každou cenu ho musí zachránit! Tak jak byl, ve svátečních šatech, se vrhl do té upravené a zateplené dřevěné kolny. Celá zadní stěna byla v plamenech.

Ponk okamžitě vystěhovali s Krejčou a přiběhnuvším sousem. Bucek jen překážel, i když dělal, co mohl. Ženské se snažily polévat hořící stěnu vodou a házet na ni sněh. Ten byla našťestí i na střeše, takže díky němu zatím nechytila. Sněh většinu kolny uchránil, ale jedna stěna padla a část střechy prohořela. Konstrukce našťestí odolala. Oheň byl včas uhašen.

K intimnímu vyvrcholení svatební noci samozřejmě vlivem této události nedošlo. Kolnu a doutnající zbytky požáru museli chlapi hlídat až do rána. Ale už se nemohlo nic stát. Navíc sem přiběhla téměř polovina obyvatel obce, vyburcována poplachem, který vyvolali okolní sousedé. Většina z nich totiž měla ještě v paměti katastrofický požár před deseti lety, kdy v Městečku vyhořelo 109 stavení. Ale tady, na samotě, kde se začínalo říkat na Novém Světě, požár k dalším stavením dosáhnout nemohl. Všichni alespoň hlasitě litovali novomanželů, kteří místo svatební noci museli hasit hořící kolnu. Mnozí ani netušili, že je to Šampachova knoflíkářská dílna. Byla to zvláštní svatba: přítomní hosté novomanželům přáli hodně štěstí do manželství a zároveň vyjadřovali svou soustrast nad škodou.

Dalo se předpokládat, že požár někdo založil úmyslně. Čerstvé stopy ve sněhu, které za kolnou Šampach objevil, tomu nasvědčovaly. Jak bylo možné vyvozovat, pachatelem mohla být jen jedna jediná osoba. K tomu se nakonec přiklonil i vachmajstr Schneider. Jenže toho člověka od oné žhářské noci v Městečku nikdo nespátril.

Francek Jíra, po němž bylo vyhlášeno pátrání, už nebyl mezi civilisty. Den po svatebním požáru ho přijali do rakouské armády a přidělili k dělostřeleckému pluku. Tam se v intenzivním a náročném výcviku začal osvědčovat a stal se brzo obsluhou jedné z baterií, které měly na tu dobu vynikající pověst a prušácká artilerie jim údajně nesažala ani po paty, což se ostatně v brzké době mělo ukázat.

Bylo zdání, jakoby se na Šampacha stále jen přilepovala smůlovitost coby výslednice osudu. Některé osoby na sebe maléry, neštěstí či neduhovost přímo magneticky přitahují a jejich životopisy bývají pak hodné soucitu. Ale ve své podstatě si Šampach vlastně držel výjimečnost štěstí! S osamostatněnou výrobou knoflíků začal ve vhodném období, kdy se podmínky pro zpracovávání čamrd jevíly příznivě i v místech ještě onou řemeslnou výrobou nezasažených, bez konkurenčních výpadů ostatních řemesel a následného existenčního boje. Na vícero místech v Čechách knoflíkářství sice začínalo, ale ne v takovém rozmachu jako v Němcích, kde už vlastnili čamrdáři odborovou nemocenskou pojišťovací společnost a jen v samojediném Frankenhausenu bylo na tři sta řemeslných výrobců perleťových knoflíků a osm perleťářských továren.

V pahorkaté Vysočině docházelo prozatím k roztáčení prvních ponků toliko sporadicky, s největší nadějností vlastně jen tady v Městečku. Perleťové knoflíky si však pozvolna prorážely cestu nejen do Ameriky, ale i do jiného zcivilizovaného světa a lidé si na ně zvykali jako na součást vlastního zevnějšku. Ten zpočátku jen zdobily, ale čím dál častěji se stávaly jeho nedílnou a praktickou součástí.

Tak jsem já, Genius loci, čamrdáři Šampachovi, který mi v Městečku připravil zatím poměrně příjemné místo k zapecování, držel své duchovní palce, aby počáteční nesnáze překonával co nejrychleji a s nejmenší újmou a nové řemeslo tady na Vysočině zdárně rozvíjel. Za to jsem kdykoli mohl nakukovat do Tončiny komůrky, z které teď nastala novomanželská ložnice, a radovat se z pohledů na dvě krásná mladá těla při vášnivém objímání v posteli, jež však byla pro Šampacha málo dlouhá. Když pak odkopli peřinu, Tonča svlékla noční košili a on stáhl spodní gatě, byli tam jen tak, jak je stvořil Bůh, a milovali se. A byla v tom počínání náramná krása.

Dílnu provizorně opravili, ale i přes nově postavenou pícku v ní byla pořád zima. Starý Bucek tam raději ani nechodil. Od požáru, který naštěstí nezpůsobil velké škody, trpěl kašlem stále víc a míval v noci horečky. Panímáma se strachovala, že přechodil zápal plic, protože ho stále bolelo pod žebry. U ponku už delší dobu stát nevydržel, a tak se nechal přemluvit, že jej Šampachovi pronajme za tři zlaté týdně. Tolik by asi vydělal na tkaní barche-

tu. Ponk přestěhovali znovu do opravené kolny a Krejča se na něm rychle zaučil.

Když teď čamrdář přestal platit Tonče coby své ženě za našívání, protože všechny peníze měli společné, musel vyplácet týdenní mzdu Krejčovi a vydržovat třemi zlatkami tchána a ještě něco přidávat panímámě na živobytí, nevypadalo to s jejich penězi nijak vesle. I když se snažil vyrábět co nejvíc, bylo třeba se uskrovnovat. Na tom se hned po onom požáru v Buckově domácnosti ostatně všichni dohodli. Tončina komůrka byla samozřejmě změněna na novomanželskou ložnici. Vše ostatní se odehrávalo v jediné velké jizbě Buckova stavení. Šampach ale stále tajně snil o svém vlastním domě, a dokonce už věděl, o kterém. Za ránu klackem do hlavy mu Francek Jíra dlužil padesát zlatých, k tomu ještě připočítal škody způsobené podpálením veřtatu. Věděl, že teď, kdy se dal Francek naverbovat do armády, bude od něj jakákoli částka těžko vymahatelná. Proto začal Šampach myslet na jeho dům jakožto na odškodné. Ta polozbořená barabizna za víc jak za padesát zlatých stejně nestála. Jen pořád nemohl přijít na způsob, jak onen dům oficiálně získat a kam pak vystěhovat Jírovu mámu, která se z té zříceniny nechtěla hnout.

Vojta Krejča se coby čamrdář osvědčil. Ukázalo se, že je to schopný pracant, i když ta Buckova hrachovina, na které teď pracoval, se už nedala použít na všechno. Šampach dospíval k rozhodnutí zakoupit další ponk, ale zatím se mu na něj peníze nedostávaly. Nový pomocník už suverénně vyvrtával dírky a mistr ho vzápětí naučil i šrupovat. Krejča se sám pokoušel i o trádování, vytváření povrchového tvaru knoflíku, což ho náramně bavilo.

V té době neexistovalo ještě příliš mnoho vzorů, jen několik běžných a ustálených tvarů, které měly samozřejmě své německé názvy, časem ovšem zkomolené nebo počestěné. Říkalo se jim vulsty, hulšísle, keotle, ostré, parýzky, bombe, kloty, plátky, láble nebo šísle. Nejjednodušeji se obráběly talířky čili misky. Ke tvarování knoflíků byl ponk přizpůsoben stejně jako při šrupování. Do závitu špingle se upevňovalo futro, sklíčidlo zhotovené z jasanového válečku, do jehož upravené prohlubně knoflík zapadl tak, aby nepatrně vyčníval a aby jeho obvod mohl být obroušen štálem, zbrošeným pilníkem, opíraným na ponku o šín. Podobně se želízkem v krátkém heftu vytvarovával střed knoflíku. K téhle nejnáročnější práci nechtěl Šampach zpočátku zaučujícího se Krej-

ču pustit, ale když viděl, jak by si mládenec rád trádování zkusil, nebránil mu. Krejča se v krátké době a s minimem zmetků naučil zhotovovat nejjednodušší tvary a vzápětí začal používal obou rukou jako mistr, ať už knoflík trádoval do misky či do jiného fazónu. Při obrábění perleťového povrchu musel být čamrdář trpělivý a pozorný, aby knoflík opracoval hladce, bez škrábanců a rýh, což Šampach občas kontroloval lehkým olíznutím vysoustruhované plochy. Vojtěch Krejča si trádování mnohých vzorů brzy osvojil. Ještě mu zbývalo naučit se vypúrovat knoflíky přímo z perleťové šálky, a byl z něho hotový čamrdář.

Z jednoho vozatajova zájezdu do Vídně doručil povozník Červenka Šampachovi balíček. Byl od firmy Kratky a obsahoval púru, která vyvrtala knoflíky o velikosti 20 linií místo běžně zhotovovaných osmnáctek. Větší knoflíky se musely našít na širší karty – i ty byly přiložené. V dopise byl zadán požadavek na množství a třikrát podtržený termín dodání. Zákazník pocházel z Francie, kde se už perleťové knoflíky staly součástí nejen módních salonů, ale i krejčovských dílen. Šampach chtěl samozřejmě Kratkému vyhovět. A tak koupil do dílny nové petrolejové lampy, které se zavěsily přímo na ponk. Pracovalo se bez ohledu na čas, i v neděli. Tonča pak knoflíky, které si přes den vytrídila, našívala při svíče pozdě do noci. Šlo o to vyhotovit zakázku včas a včas ji do Vídně dopravit.

Termín zněl: 10. března. Knoflíky byly s vypětím všech sil připraveny tři dny před termínem. Jenže s pomalým formanským potahem se to k určenému datu stihnout nedalo.

„Najmeme si lehké saně,“ rozhodl Šampach, protože v kraji ležel ještě sníh a Tonča věřila, že ji Josef znovu vezme s sebou.

Jenže tahle varianta selhala. Na saně už byly cesty mnohde rozbředlé, zejména v Rakousích. S rychlou bryčkou však tady odtud nikdo do Vídně dosud nikdy nejel.

Navíc ještě musel Šampach zajít s prosíkem k vachmajstrovi, aby ho poníženě požádal o svolení k odjezdu. Netroufal si tentokrát tajně opustit Městečko, a proto strčil do kapsy pro jistotu zlatky dvě. Věřil, že takto u vachmajstra pochodí.

„On se snad zbláznil?!“ vyjel na něho policajt. „I když mi tu stokrát bude vysvětlovat, že chce do Vídně vyexpedovat zboží, já ho tam pustit nemůžu! Copak neví, co se tam teď děje? Chytnou

ho, než uvidí městský brány. A mě suspendují! Že jsem ho tu nezadržel. Teď do Vídně prostě nesmí!“

„Ale proč?“

„On to opravdu neví? A to ho odtamtud vykázali za přehnané vlastenectví!? Chystá se tam tajný panslovanský sjezd! Proč chce do Vídně právě teď!? To se zdá moc podezřelý!“

„Musím odevzdat vyrobené zboží, na které čeká zákazník z Francie!“ oznámil poctivě Šampach a položil na stůl obě zlatky, protože pochopil, že jedna už nestačí.

„Ani za zlatý hodinky!“ neústupně trval na svém vachmajstr, který si zlaté hodinky celý život přál. „Dřív jak za čtrnáct ní jich do Vídně nepustím a neopovažujou se mi proklouznout. To by tu potom měli se mnou v Městečku peklo na zemi!“

Šampach shrábl ze stolu své peníze a bezradně šel domů. Vachmajstr vzápětí sepsal hlášení – o tom, jak operativně zadržel a izoloval v Městečku jednoho z delegátů tajného panslovanského sjezdu a uštědřil mu preventivní domácí vězení.

„Pokud nemůžeš ty, odvezu do Vídně knoflíky já!“ překvapila Šampacha jeho žena. Těhotná zatím nebyla, a téhle okolnosti chtěla maximálně využít.

Nakonec dospěli k řešení, které sice bude drahé, ale termín dodání se tak dodrží. Tonču brzo ráno posadil řezník Čalek na bryčku, dozadu uložili velikou kabelu, ve které byly na kartách našité perleťové knoflíky oné velikosti, jež mistr Kratky písemně objednal. Řezník zamířil s bryčkou směrem ke Studénce, kudy vedly pravidelné cesty dostavníků. Vysadí tam Tonču i s nákladem a zpátky koupí v některé vsi kozu nebo tele na zabítí, jak to běžně praktikoval.

Před hospodu, kde Tonču s kabelou vyložil, přijeli včas. Ještě tam hodinu čekala, než se přihnalo čtyřspřeží s vozkou na kozlíku. Nepřepadl ji ani sebemenší náznak trémy, když poprvé nasedala do dostavníku, kde bylo naštěstí jedno místo volné. Páni uvnitř ji galantně pozdravili a později začali navazovat i konverzaci. Tonča na jejich otázky odpovídala s přirozenou samozřejmostí, aniž by se coby žena pouhého čamrdáře cítila mezi těmi zaručeně bohatšími lidmi nějak méněcenně. Troufla si dokonce popisovat mužovo řemeslo a způsob obrábění perleť, což bylo pánům zcela neznámé, a prezentovala tuto činnost jako novinku,

kteřá vřak brzy vejde ve známost a řiroké použití, protože perleťové knoflíky jsou už nyní veliká móda, razící si úspěřně cestu do světa. První putování dostavníkem bylo pro ni příjemným a bezpečnou nezapomenutelným cestovatelským zážitkem.

6

Antonie řampachová se osvědčila i coby zdatná obchodnice. Nejen že si od mistra Kratkého nechala proplatit cestu dostavníkem tam i zpět, kteřá mimochodem nebyla zas tak drahá, jak se obávala, ale získala od něho i další velkou zakázku pro mužovu firmu. Když procházela po Kärtnerstrasse a prohlížela prosklené výkladní skříně, zaujal ji v jednom dámském salonu módní klobouček. Padl jí přesně a ona už ho s radostí nechala na své hlavě. Hned se cítila na ulici volněji a sebevědoměji a byla si jista, že teď už ji nikdo za venkovskou husu považovat nebude. Ve speciálním obchodě zakoupila pro matku skřipec, i když se těžko domlouvala, jak silné čočky do něho mají vložit. V apatyce pak namíchali otci kapky proti kaři a mazání na bolesti pod řebry. Také si všimla jedné dámy na ulici, kteřá měla na kostýmu našitý veliký oválný koflík právě z toho druhu perletě, kteřá doma leží ještě nezpracovaná, protože se na žádné požadované knoflíky řampachovi stále nehodí.

Domů jela opět dostavníkem, a znovu ve společnosti pánů vesměs mířících do Prahy. S jedním z nich, kteřý se označil za pražského velkoobchodníka, vedla během jízdy zajímavý rozhovor – až se divila, jak to dlouhé putování rychle utíká. Pána zajímala výroba oněch perleťových knoflíků, kteřou Tončin manžel průkopnický zavádí v Čechách, a především v tak chudém kraji, jakým je Českomoravská vysočina. Vzkázal jejímu manželovi přání, aby se jeho podnikání rozvíjelo a dalo obživu co největšímu počtu lidí v místě i okolí. Tvrdil, že české ruce jsou mnohem schopnější než jiné a že za čas se v Čechách bude žít příjemněji, svobodněji a radostněji než doposud.

Pak vyprávěl o obchodu, kteřý nedávno otevřel v Praze na Kolovratově třídě, lidově zvané Příkopy, poblíž Prašné brány. Je prý to obchod velmi moderní, daleko větší než německý Zur Stadt Paris v Celetné ulici. Obsluhující personál hovoří česky, protože Praha je především české město, což si právě v téhle době začíná sama konečně uvědomovat. Kdyby prý pan řampach pro-

jevil zájem, rád by nějaké perleťové knoflíky od jeho firmy odkoupil, a ona by je mohla do Prahy doručit. V jejich salonu bude vždy vítána a o přespaní bude postaráno. Možná by pak mohli navázat i trvalejší spolupráci.

Představil se jako Jan Born a podal jí vizitku, kde bylo zlatými písmeny česky napsáno „Kolovratova třída, Praha – sklad galantních předmětů co do vkusu nádherného, jakož i všech úpravných a užitečných potřebností domácích“.

Když vystoupila na zastávce ve Studénce, Born ji galantně políbil ruku na rozloučenou. Samozřejmě mu neprozradila, že dalších dvacet kilometrů bude s napěchovanou kabelou muset absolvovat pěšky. Ale ani při oné dlouhé chůzi ji neopouštěla dobrá nálada a cítila v sobě nebývalou jistotu a sebevědomí. To jí dávalo chuť do života i k dalším možným dobrodružným cestám.

Šampach ji doma objal radostně a když spočítal doručené peníze, byl výjimečně spokojen – se svou spolehlivou ženou, s řemeslem, které mu začíná vynášet, a nakonec i se sebou samým. Oba se pak večer v posteli objímali daleko vroucněji než dřív, protože začali věřit, že si zřejmě budou v životě vzájemně vyhovovat a předpokládali, že se na sebe mohou i spoléhat, a zároveň doufali, že společně ještě mnohého dosáhnou.

V neděli si vzala Tonča klobouk zakoupený ve Vídni na velké mši a po bohoslužbě se svým mužem korzovala po náměstí, kde na ni všichni zírali. Obřadně se zdravili s místními občany včetně pana faráře, učitelského Jaroše i řezníka Čalka, který právě opravoval rohový zájezdní hostinec, kde se říkalo „Na Panské“, a hodlal k němu přistavět i velký společenský sál. Všiml si apartního kloboučku paní Šampachové a hned oba manžele zdravil. Prý paní doveze k dostavníku kdykoli, kdy bude zapotřebí, protože on se cestou zpět zastaví ve vsích, kam dříve nejezdil a kde nyní navázal se sedláky dobré vztahy a může od nich nakupovat dobytčata na porážku.

* * *

Tak jsem nabyl i já, Genius loci, velké spokojenosti s výslednicí čamr-dářova snažení i s talentovaností jeho ženy vyznat se v obchodování. Do

následné budoucnosti jsem jim předpovídal dalších úspěchů. Jenže délka štěstěny je nevyzpytatelná a závisí na okamžicích a náhodnostech, které jsou vrtkavé jak mladá kobyla. Pročež jsem musel jen doufat a držet své duchovní palce k Šampachově trvalému zdaru.

7

Přes léto vystavěl čamrdář na místě prohořelé a provizorně zabedněné části kůlny zděnou stěnu. Chtěl postupně obezdít celý veřtat, aby mu už vítr v zimě neprofukoval dovnitř, a mohl se tak na práci v zatepleném prostředí dokonale soustředit. Jenže kulatých zlatek se mu zatím nedostávalo tolik, protože logika věci ho stále ponoukala, aby místo vztyčení dalších zděných stěn raději koupil úplně nový ponk, neboť okolní svět se do perletových knoflíků dočista zbláznil. Firma Kratky od něho brala vše, co stačil vyrobit.

V té době už se Vojta Krejča natolik v čamrdářském řemesle zdokonalil, že mohl bez pomoci sám vykonávat všechny operace. Jen poprvé při vrtání, kdy držel lasturu ne příliš pevně, se přihodila nepříjemná věc. V okamžiku, kdy se mu do perletové šálky zasekla půra, celá škeble kolem vrtáku začala rotovat. Nebyl připravený na toto nebezpečí a škeble ho svou hranou, ostrou jak mačeta, řála do předloktí levé ruky. Krejča zařval bolestí a rázem bylo po veřtatu krve jako při zabíjačce. Antonie musela honem natrhat z prostěradla fáče a poměrně hlubokou ránu pevně obvázat.

I když Krejča byl odolný hoch, týden kvůli bolavé ruce nemohl pracovat. O úrazu se dozvěděli i někteří tkalci a od nich další, a skalní vyznavači tkalcovského řemesla začali opět burcovat a přesvědčovat místní veřejnost, jak je to čamrdářské povolání nebezpečné. Vždyť při něm člověk může přijít i o ruku! A tak zas na nějaký čas převládl v celém Městečku postoj, který výrobu knoflíků jednoznačně zatracoval.

Za týden si ale Krejča na vrtání lastur troufl znovu, když předem důkladně naostřil zuby půry, aby se v perleti tak snadno nezasekávala a lasturu držel daleko pevněji než předtím. Když už měl odvrтанou větší část šálky, používal k jejímu držení speciální kleště, které dal Šampach před časem zhotovit u kováře, a tak se napříště podobného bolestivého zranění vyvaroval.

Starý Bucek, kterému kapky proti kašli a mazání pomohly, slézal teď z pece veseleji. Po zakoupení nového ponku si nechal tu svou mašinu zase přestěhovat do sednice a dírkoval na ní knoflíky, dokud měl sílu šlapat.

Panímáma si osvojila skřípec. Díky jeho čočkám se jí blízké předměty nádherně zaostřily, a tak konečně nabyla odvahy a mezi vařením obědů a starostí o kuchyni se pokoušela knoflíky našívat. Tonča je svýma bystrýma očima třídila na hromádky podle jakosti a už se ani nemusela s mužem o kvalitě radit, neboť ji rozeznala na první pohled. Někdy se obě ženy kvůli rozhýbání zad a celkovému uvolnění od toho nahrblého sezení nad knoflíky v domácích úkonech bez dohadování střídaly.

Antonie i přes snahy vyhnout se mateřství otěhotněla, ale ještě než tahle novinka pronikla Městečkem, absolvovala s manželo-vým svolením cestu do Prahy, a to společně s Petronilou Čalkovou. I ta byla pověřena zvláštním úkolem. V hostinci svého strýce na Tábořské ulici měla získat zkušenosti s vedením pohostinského podnikání. V Městečku, kde se jejich Panská hospoda začala těšit široké oblibě veřejnosti, měla Petronila jako budoucí provozovatelka rozhodovat o mnoha důležitých věcech.

Antonie Šampachová samozřejmě nezapomněla na Jana Borna. Vezla do Prahy plnou kabelu knoflíků, mezi nimi i ty velké, oválné, z perletě, zvané goldfish. Přesně takové, jaký zahlédla na oné dámě ve Vídni. Podobný vzor namalovala na kus papíru a po chvilkovém přemlouvání a za slib radovánek v manželské posteli jí Šampach několik podobných exemplářů na ponku obrousil. K tomu si musel nechat zhotovit speciální brus, který se pak hodil i k broušení pilníků, jimiž se knoflíky tvarovaly. Tak se stal čamrdářský ponk ještě univerzálnějším.

Velké ozdobné knoflíky poslal na ukázkou i odběrateli Kratkému do Vídně. Obratem přišel požadavek na další. Překupník za ně kupodivu nabízel poměrně slušnou cenu. Tenhle módní šlágr teď ve Vídni sklízel mimořádné úspěchy a velkým perletovým knoflíkem, který hrál jemnými barvami duhy, se ženy v onom období ve velké většině zdobily.

Zda tahle móda už dorazila do Prahy, Tonča nevěděla, ale pár podobných exemplářů v kabele měla. Na setkání s Janem Bornem se těšila, ale nejprve v ní převládala zvědavost a chtěla se po městě trochu porozhlédnout. Jenže Praha nebyla Vídeň, žádnou

Kärtnerstrasse tu nikde neobjevila. Ani Ferdinandova třída ani Příkopy se nemohly pyšnit exkluzivními obchody, natož módními salony. Vyskytovaly se tu jen bídné krámký chudých obchodníků, nezářící ani novotou ani výběrem zboží, ba ani čistotou. Ruch na ulicích nebyl s Vídní srovnatelný. Lidé se tu nepohybovali v tak vybraném a krásném oblečení, ani módní klobouky tu nezdobily hlavy žen nijak vyzývavě, spíš byly střízlivé jako ten její. Fiakry tu téměř nejezdily, natož ekvipáže, a skoro uprostřed města byl veliký trh s koňmi a s dobytkem. Došla až k Prašné bráně, když uviděla konečně obchod, který by mohl vnějším vzhledem některému vídeňskému jakžtakž odpovídat. Pochopila, že je to onen obchodní dům, který jí Born popisoval, a vstoupila bez rozpaků dovnitř. A nebyla nijak zklamána.

Nejen že od ní Born s radostí všechny perleťové knoflíky odkoupil a požadovanou cenu rovnou zaplatil, ale zároveň ji přivedl do salonu, kde se setkávala společenská smetánka Prahy. Za klavírem tam seděl pán v brýlích, s vlasy sčesanými dozadu. Born pošeptal Antonii, že je to známý skladatel Bedřich Smetana a že právě přehrává svou nejnovější polku. Když pak před dalšími pány přiznala, že v Městečku navštěvuje i nedávno založený pěvecký spolek s názvem Slovan, ujal se slova jeden z nich a věnoval jejich spolku noty a texty k novému tanci „Česká beseda.“ Ten prý se teď v Praze hojně prezentuje a bylo by žádoucí rozšířit jej po celých Čechách. Onen mladý muž, ozdobený plnovousem, představivší se posléze jménem Jan Neruda, jí navíc daroval i několik časopisů, které se v té době v Praze vydávaly pod názvy Rodinná kronika, Česká včela či Květy, a přidal i mladočeské noviny s názvem Národní listy.

Když o Českou besedu projevila zájem a zvědavost, pozvali ji dokonce na její provedení. Každé nedělní odpoledne se Beseda tančila na vltavském ostrově Žofín, kde Antonie viděla taneční páry v překrásných a pestrobarevných krojích. Jeden z pánů se jí ujal a vysvětloval jí, které kroje z kterých koutů Čech pocházejí, a ptal se jí, zda i u nich na Českomoravské vysočině se nějaké zvláštní kroje nosí, protože on je národopiscem a jejich vášnivým sběratelem. Antonie byla trochu v rozpacích, protože v Městečku se běžně nosily jen šněrovačky, bílé blůzky a jednobarevné, většinou červené sukně, což k těm krásným nazdobeným a napentleným krojům mělo hodně daleko. Ale umínala si, že Jaroše pře-

mluví, aby si pěvecký soubor Slovan takové krásné české kroje pro veřejná vystoupení pořídil. Jedna z dam ji později zavedla i do krejčovského salonu. Muž ji sice doporučil dát si zhotovit pro cestování vhodné šaty, jenže ona o nich zatím kvůli nastávajícímu pozhnanému stavu raději neuvažovala.

Antonii Praha nijak zvlášť nenadchla, ani když ji ukázali Staré Město a Karlův most a z něj viděla věž Svatovítského chrámu i omšelé budovy královského paláce, odkud žádný král nevládne. Nynější císař českou korunu odmítá posadit na svou korunovanou habsburskou hlavu. I tak se ale vrátila z Prahy rozradostněná. Poznala kus jiného prostředí, a především se seznámila se s mnoha zajímavými lidmi. Proto si umínila, že hned, jak to bude možné, se opět pokusí vyvézt Šampachovo perleťové zboží – buď do té venkovské Prahy, anebo raději do elegantní Vídně, kde se jí líbí daleko víc. Jen co splní povinnost porodit svému muži potomka.

Smířená se svým posláním matky usedla doma k haldám knoflíků, které se tu za její nepřítomnosti navršily. Nejprve je roztřídila, potom našívala na karty, a přitom si v duchu mohla znovu vybavovat některé události z cest. Vyvstávaly v nich i detaily, které v původních okamžicích nebyla sto plně vstřebat a vychutnat. Někdy si je i sama začala při našívání knoflíků dál rozvíjet, občas i do neuskutečněných konců, které vyvstávaly v její fantazii. Život se jí prostřednictvím oněch iluzí i představ o dalším cestování zdál báječný a bohatý, i když teď seděla s jehlou v ruce v zapadlém Městečku Vysočiny.

8

Onu Českou besedu, která se skládala z písní většině lidu známých či aspoň povědomých, začal učitelský Jaroš okamžitě se sborem nacvičovat. V Městečku už od loňska existoval i divadelní soubor, ve kterém se našly i vhodné taneční páry. Tak všichni společně a radostně Besedu přijali i s oním Tončíným nápadem tančit ji v krásných českých krojích. Učitelský Jaroš to radostně začal prosazovat. Za to se opět dostal do Schneiderova hlášení, ve kterém tentokrát figurovalo i jméno Antonie Šampachové jakožto ženy, která Besedu přivezla z Prahy a která tak začíná svého muže v protistátních postojích a činech následovat. Zároveň vachmajstr

popsal i nebezpečí, které plyne z iniciativy místního učitele, vštepujícího slovanské přesvědčení už nezletilým dítkám v místní škole, čímž se onen člověk stává rakouskému mocnářství a císaři pánu poměrně značně nebezpečným. Schneider však nezaregistroval ony české časopisy, dovezené Tončou z Prahy, které nadchly především starého Bucka tak, že s několika dalšími místními čtenáři založil zatím tajný čtenářský spolek, který se pak v následujícím roce k údivu místního vachmajstra plně legalizoval.

Schneiderova krkolomně vykonstruovaná fakta a nepodložená hlášení byla samozřejmě přísně tajná, a tudíž nic z toho, co nadřízeným napsal na úřední papír, se veřejnost – naštěstí pro Šampacha – nesměla dozvědět. Čamrdář zatím neměl v Městečku v tomto směru žádné nesnáze. Ale začaly se o něm po hospodách vést podivné řeči. Na základě jakého nařízení se tu vlastně octnul? Proč ho přivedli v želízkách a proč je právě zde? Jaký trest si to v Městečku odpykává a co provedl, proč se každý týden hlásí u vachmajstra? Při těch pravidelných a – jak on tvrdí – povinných návštěvách četnické stanice přece musí Schneiderovi něco vypovídat. Na tom se část chlapů v hospodě shodla, i když jiní naopak tvrdili, že je vlastenec, přesunutý sem za podporu panslovanství, a že má zakázanou Vídeň pro své názory. Jenže jeho názory tu nikdo neznal a dosud od něho ani neslyšel.

Proto zatím nikdo – spíše z opatrnosti a obavy ze zesměšnění před ostatními – Šampacha veřejně nenapadal ani neodsuzoval. Řeči o možném čamrdářově donášení, které bylo vždycky v Čechách celkem běžné, a proto je mnozí ani nepovažovali za prohřešek, pozvolna ustaly. Někteří s Šampachem mluvili jako se sousedem a jedním z obyvatel Městečka, jiní se mu posmívali coby bláznivému čamrdáři a další si ho vůbec nevšimli. Přesto se od něho snažil Schneider vždy alespoň něco dovědět. Tázaný obyčejně opakoval pouze to, co už bylo všeobecně známo a co si předem připravil, a sám sebe ujišťoval, že takovými řečmi nemůže nikomu ublížit. Stejně se nakonec za následnou událost vinil, i když on sám ji nijak ovlivnit nemohl. Onu Českou besedou dovezla z Prahy přece jeho žena. Ale Schneider by si na učitelského mládence našel i jiné prohřešky. Do svých hlášení ho teď uváděl pravidelně a věřil, že dříve nebo později si toho nadřízené orgány povšimnou a vyvodí z jeho počínání patřičné důsledky. A čas dal Schneiderovi za pravdu. Učitelský Jaroš doplatil na jeho hlášení velmi tvrdě a neodvolatelně.

Šampachovo jméno se však v Městečku přece jen dostalo na přetřes, a to zásluhou jedné osoby. A nebylo to v nijak lichotivém světle.

Z obecních peněz byl v té době z opravené chalupy poblíž náměstí zřízen místní chudobinec. Vzniklo v něm pět malých místností, které byly přiděleny vesměs lidem bez přístřeší či přestárlym jedincům, kteří se už o sebe nemohli sami postarat. Lidumilná obec chtěla do onoho baráku přestěhovat i starou mámu Francka Jíry, protože už byla nemohoucí, žila v rozbořené chalupě zničené před deseti lety požárem a její syn, nyní příslušník dělostřeleckého batalionu, o ni žádnou starost během svého dosavadního vojančení neprojevil. Živořila v rozpadávající se chajdě a mnozí ji titulovali „stará čarodějnice“. Teď ji město poskytlo světlu a vybílenou cimru. Jenže ona se z té své ruiny nechtěla hnout.

Proto jeden z městských radních přišel s nápadem: když už tu ženskou nemohou k přestěhování přimět oni, ať to za ně učiní někdo jiný. A vzpomněl si, že onen „přišupovaný“ Šampach od Francka Jíry dosud neobdržel stanovené odškodné za napadení, jak bylo okresním soudem nařízeno. To mohlo být vyřešeno následně a přímo geniálně: místo peněžního odškodnění mu bude přiděleno Jírovo zbořeníště, hyzdící vzhled města. On ho určitě opraví, a s babou ať si to vyřeší, jak umí. V chudobinci jí jednu cimru obec podrží. Nápad to byl svým způsobem šalamounský a měl vyhovovat všem.

Z Nového Světa, jak se už běžně říkalo několika chalupám za Hutním rybníkem, kde Buckovo stavení bylo poslední a nejznámější, se měl Šampach ocitnout přímo na hlavní ulici Městečka, nazývané Horní, a to z moci úřední, aniž to sám chtěl a čekal. Za nesplacené bolestné, způsobené klackem v ruku Francka Jíry, jenž se dočista ztratil ve vojenském mundúru c. k. armády, měl být Šampachovi – jako výše náhrady za utrpěné újmy na těle – úředně přiřknut Jírův vyhořelý dům. Přidělení oné zbořeniny coby náhrada bolestného bylo legální i adekvátní a průkazně zákonné, což většina radních schválila a většina občanů mohla uznat.

Lidi spíš začalo zajímat, co Šampach udělá s Franckovou matkou, tou „starou čarodějnící“, která v útrobách ruiny živořila, částečně zavrhaná ve sklepe, kde trávila beze světla svůj zbytek živo-

ta. Na možnost změn reagovali v Městečku vždy velmi zvědavě a někdy i podrážděně, to když se měly věci týkat jich samých. Tady šlo jen o zbořeníště, hyzdící vzhled Horní ulice a tvrdohlavou bábu. Někteří, především zavilí a závistiví tkalci, poukazovali na to, jak zadarmo přijde ten přivandrovalec a „pošahanec“, který tu zavádí cosi, co nemůže uspět, k tak výhodnému místu uprostřed města. Jiní zase tušili, že je to jaksi zákonité a že by k tomu stejně za čas došlo, protože onen blázen Šampach se vydal správným směrem, pochopili, že budoucnost není ve tkalcovském stavu, postaveném doma u okna, a dovedli si představit, že by u okna místo stavu mohl stát čamrdářský ponk, jenže to ještě nevyslovovali nahlas, ba ani šeptem. Ti alespoň proti Šampachovi nebrojili a tvrdé názory ostatních mírnili.

* * *

Chalupa na Novém Světě, v jejíž útulnosti jsem si vytvořil své zapecování, se v náhledech mnohých občanů Městečka začala jevit značně podezřele, především kvůli postavení dřevěných ponků v Buckově kůlně a světnici. Ony stroje se nezasvěceným lidem zdály nanejvýš podivné, neznali jejich účel, ani postupy výroby. Jen nepatrná hrstka místních pokrokářů držela v skrytu své mínění, že právě v téhle technice a její budoucnosti tu začíná nový svět.

Neobvyklý, ale přitahující byl nyní i často slyšitelný zpěv, linoucí se přímo ze stavení. Takové přistupování k celodenní dřině místní tkalci nepoznali. Proto se k výjimečností Nového Světa, jak se od jistého času začalo onomu místu přezdívat, a to spíš s jízlivostí a kousavým výsměchem, chovali zdrženlivě. Někteří však měli troufalost dospět až k vyspravené kolně a zasklenými okénky nahlížet dovnitř, na ony humpolácké dřevěné mašiny velikosti dospívajícího telete. Bytelnost zvláště sestavených fošen a trámů, osazených různými hejblaty, jakož i rozličně velká kola – což žádný tkalcovský stav neovlastnil – nedovedli s čímkoli porovnat. Ani šlapací pedál, jímž se uváděl stroj v pohyb, jim v předstávách zhola nic neujasnily. Proto se o tom místě vedly řeči různorodé, především značně zkreslované a pronášené v neurčitosti, neboť nikdo zatím nenašel rozhodnost načerpat poučení přímo od samotného čamrdáře, mistra Šampacha. Nikoho tu dosud nedonutila zvědavost, natož potřeba, dožadovat se předvedení novodobého řemesla, výroby knoflíků z perleťových lastur, které už jinde ve světě zaměstnávalo stovky, ba tisíce lidí.

Zkostnatělost rakouského mocnářství nijak dobrovolně neholdovala novostem a technickému rozvoji, jakož i vznikajícímu průmyslu především v českých zemích. Veškerý hospodářský vývoj tu byl spojován s nebezpečstvím požadavků národnostního vyrovnání, o které Češi usilovali zároveň s Maďary. A především v rebelských Čechách se začal průmysl prudce rozmáhat.

I zde, na konci Městečka, se rodilo cosi nového, nejen výrobou, ale i postojem a duchem, čehož jsem byl já, Genius loci, neoddělitelnou součástí. Čamrdářství tu už bylo připraveno zapouštět kořínky a místní tkalci, ač se mu stále vysmívali, je museli brát na vědomost. O to víc se stávalo pro mnohé nevídaným a pro jiné dokonce odmítaným povoláním a zdálo se nemyslitelné, že by onen čamrdář povýšil se svými dřevěnými obludami do jedné z hlavních ulic města, i když zajím jen do pouhopouhé rozvaliny.

9

Ještě dřív, než Šampacha překvapila zpráva o nečekaném nabytí nového majetku, který nebyl zatím ničím jiným než ruinou uprostřed Městečka, objevil se další zájemce o výrobu perleťových knoflíků.

Čamrdářské ponky se roztáčely šlapáním, tlakem nohy na podnožku, spojenou háčkem s ojnicí, která pak převáděla pohyb na velké setrvačnickové kolo. Mohl je tedy rozpohybovat kdokoli, kdo měl jen trochu síly. Pak ovšem bylo nutné zvládnout na onom nevelkém stroji, který se dal umístit prakticky kamkoli, některé náročné úkony.

Celý postup výroby už kromě Šampacha ovládal i jeho nynější a první tovaryš Vojtěch Krejča. Co na tom, že neměl vlastní výuční list, který by ho opravňoval čamrdářské řemeslo provozovat i jinde. Tady v Městečku, ani v širokém okolí, jiní čamrdáři zatím neexistovali. Vojta si na znalosti výroby knoflíků začal poměrně brzo zakládat, a dokonce se s ní před bývalými tkalcovskými spolupracovníky občas i vychloubal. Přestože mu to jeho odpadlictví zazlívali, neměli pražádný důvod o něm veřejně prohlašovat, že je cvok, i když zradil tkalcovský stav. Byl to první čamrdář v Městečku, kterého museli brát jako občana vážně.

Za potrhlého však mohli označovat Buckova synovce Matěje, který rovněž žil na Novém Světě, přímo u rybníka. Chalupu zdě-

díl po rodičích, kteří před nedávnem znenadání zemřeli, a on se tu ocitl ve svém mladém věku náhle sám. Lidé ho sice litovali, ale nijak nebyli ochotni mu pomáhat. Jen Tonča, jeho sestřenice, mu pravidelně radívala, aby se co nejrychleji oženil, což on nepovažoval za nemožné, jenže si začal myslet na nesprávnou dívku, pocházející z vyšších poměrů než on, chudý tkadlec, o němž navíc mnozí tvrdili, že je bláznivý.

Matěj, přezdíváný Háček, byl především vášnivý rybář či spíše pytlák, snažící se lovit ryby na zahnutý a zbroušený kousek drátu či špendlík, na který navazoval ševcovskou dratev. S tímto zařízením a s napíchanými žízalami lovil tajně a úspěšně ve vodě Hutního rybníka, který patřil vrchnosti. Tyto noční úlovky ho ale plně neuspokojovaly, proto se vydával i podél potoků a nahazoval do příhodných tůní.

Háčka brali všichni s rezervou, jako pytlákovi se mu vysmívali, jako tkalce ho přezírali. Neměl totiž stejnou náturu jako oni. To co utkal, bylo vždycky nějak zvláštní, ne sice špatné, ale nezvyklé. Při tkaní si vymýšlel různé nové vzorování látek. Faktori pak byli na rozpacích, kam jeho výrobky zařadit, neboť se neshodovaly s těmi ostatními. Jeho látky byly prostě jiné a o to distributoři nijak nestáli, a tak mu často jeho kanafas s bláznivě barevnými pruhy či pestrobarevné šlofruky na turecké turbany nechtěl nikdo odebrat.

„Co kdybych to zkusil s čamrdama?“ otázal se Matěj jednoho dne svého strýce, když mu opět nezvykle vzorovanou látku faktori nevzali. Bucek ho dovedl za Šampachem.

„To bys musel mít svůj ponk!“ reagoval Šampach. „Matriál bych ti přenechával za normální cenu. I prodej knoflíků bych ti zařídil, ale ponk ti teď pronajmout nemůžu!“

Háček nějakou tu zlatku po rodičích zdědil, a pokud se nepokoušel o blázniviny, tak si na tkalce i solidně vydělával. Netrvalo tedy dlouho, a přibyl do Městečka další perleťářský soustruh. Háček se u Šampacha v mnohých úkonech zaškolil a leccos si přímo na jeho poncích vyzkoušel. Zpočátku obráběl jen vyvrtané rondelky, které mu Šampach přenechával, později od něj odebíral i perleť. Uběhl nějaký čas, a Matěj měl zvládnutou celou výrobu.

Háčkovo rozhodnutí a následné přestoupení na „čamrdářskou víru“ ostatní tkalce nepřekvapilo. Vždyť co se dalo očekávat od ztřeštěnce a paličáka, který si usmyslí tkát kanafas se zelených

nití? Spíš je zaráželo, že ani po nákupu ponku, jehož cenu tu všichni tkalci samozřejmě znali, v hospodě ani na svém zevnějšku penězi nijak nešetří. Háček se teď svými výdělků i chlubíval. I když tkalci mu zpočátku nevěřili, že si čamrdami opravdu tolik vydělá. A protože byl založením nejen pytlák, ale tak trochu i poeta, kterému nedělalo potíže si občas zarýmovat, zveršoval další sloku k té potupné a posměšné písničce, kterou tu před časem na Šampacha složil Francek Jíra. Tkalci tu písničku nezapomněli a občas se ozvala i v hospodách, když se tomu řemeslu při nějaké alkoholické rozjařenosti posmívali. Nová sloka byla o mnoho vtípnější, a proto si ji téměř všichni okamžitě zapamatovali.

*Čamrdáři, čamrdáři mají peněz dost,
mistr chodí roztrhaný, tovaryš je bos.
Tovaryš si koupil boty, pětku za ně dal
postavil je vedle ponku a tkalcům se smál!*

Protože se však konec sloky tkalcům nelíbil a hluboce je urážel, vymysleli jiný, pro ně vhodnější dovětek, který zase zesměšňoval čamrdáře:

*Tovaryš si koupil boty, pětku za ně dal,
postavil je vedle ponku, mistr mu je vzal!*

Háček si ale opravdu koupil nové boty, a k tomu pořídil i štrukové kalhoty. To všichni soukeníci mohli vidět na vlastní oči. A záviděli. Někteří pravověrní tkalci, mezi něž patřil i Valentin Sysel, na jehož dceru si Háček myslel, si toužebně přáli, aby čamrdářské řemeslo z Městečka co nejdříve zmizelo. Odpovídalo to české povaze, konkrétně přání o chcípnutí sousedovy kozy. Vždyť ti nadouvající se čamrdáři, kteří už vydělávají víc jak tkalci, musí co nejdříve a do jednoho zkrachovat!

U Šampachů mezitím místo očekávaného syna přišla na svět holka. Na přání své maminky dostala jméno Helena, protože tohle jméno bylo ve Vídni i v Praze právě velmi módní, a to díky oné operetě, kterou v Paříži složil jistý Jacques Offenbach a nazval ji Krásná Helena. O oné světoznámé operetě se Antonie dočetla právě v českých novinách, které přivezla před nedávnem z Prahy

domů. Jméno Helena se jí okamžitě zalíbilo. Navíc to bylo jméno křesťansky uznávané a jak její otec ze svých znalostí doložil, i ostrov, na němž nadosmrti uvěznil Napoleona Bonaparta.

I když byl Šampach z narození děvčete zpočátku trochu zklamán, nedával své rozčarování za žádnou cenu najevo a jako důkaz radosti nad prvním potomkem nechal při jedné z dalších tajných cest do Vídně pořídit proutěný dětský kočárek. Jeho praktičnost spočívala v tom, že se z podvozku, který měl tři kola a po stranách madla ke tlačení, dal košíček i s dítětem dle potřeby sejmout, přenést na jakékoli místo a pak zase zpět pomocí popruhů ke kolečkům upevnit. Šlo o nejnovější vídeňskou módu. Když v tom kočárku začala Tonča vozit svou dceru, Městečko bylo šokováno. Některé starší ženy se nad tou bláznivou novotou tajně, jiné dokonce polohlasně pohoršovaly. Byl to první dětský kočárek v Městečku a leželo v něm první čamrdářské dítě, které se tu narodilo.

VI. POMSTA

1

Jako by se rozbřeskovalo. Já, čamrdářský Genius loci, se jal s radostí směřovat pohledy na další nové pracoviště. Knoflíky už neměly udomácnění jen v Buckově chalupě na Novém Světě. Nečinilo mně námahy přeskakovat o pár domů dál, kde synovec Matěj Bucek, přezdívaný Háček, držival chutě vařit voňavou česnečku a smažit pstruhové ryby na páňvi. Na svém ponku pak rychle nacvičenou zručností překonával tvrdost perleťových lastur. I tady hlučný odpor vyvrtávané perletě, kvílivost ponku, skřípání setrvačnickového kola a bzučení špingle vyhrávaly serenádu, zpočátku jen neformovaných rondelek. Později pak šikovnou příčinnivostí čamrdáře vznikávaly knoflíky podmanivé nádhernosti. Mohl jsem přeměřovat své pohledy i na rozpracované staveniště, kde zednickou fortelností vystávala z bývalé barabizny v Horní ulici moderní, cihlami stavená budova.

Usilováním a pevností vůle tu vybudovával Šampach svůj nový domov, za trvalé závistivosti mnohých kolemjdoucích, neboť jejich tkalcovské chajdy z vepřovic měly ke zděnému fundamentu onoho domu chudobnou porovnatelnost a pevnost.

Navíc si všichni pošeptávali, jak mohl Šampach, jehož lidumilnost neměla u nich žádné povědomosti, dostat babu Jírovou do bíle vybilény cimry v nově otevřeném městském chudobinci, když ona, s přísaháním Bohu i Satanu, vedla veřejná prohlášení, že z té své chalupy do smrti nejdělsí neodejde.

Šampach nevydal ve známost svůj uslechtilý čin, kterým té čarodějnici daroval v nabídce rovných padesát zlatek, aby ušetřil své svědomí, že jí připravil k vyhnání z její nejvolastnější chalupy. Tím překvapujícím darem, který stará Jírová v počátcích sice odmítla, ale v nejbližších dnech s nedočkavostí přijala, neboť neměla co do huby a od žebrání ji přece jen odrazoval stud, se vše k vzájemné tajné spokojenosti vyřešilo. Navíc se staré Jírové onen bíle vybilény kumbál v útulně, vybavený hořlavými kamny, jistojistě zamlouval.

Moje já mohlo mít spočívání samozřejmě kdekoli a neviditelný hlavní stan mi bylo možné přemísťovat ke komu se mi jen zachtělo. Přitom v mých vymoženostech a schopnostech bylo i porovnávání, posuzování i odhalování jedinců, kteříž se čamrdářskému řemeslu už nevysmívali s takovou vehementní tordohlavostí, jako dřív. Někteří tkalci dokonce

zvažovali během svých nespavých nocí i ve snách, do nichž se jim místo vřetena a člunku vplétávaly perleťové lastury, zda onomu pokoušení dále odolávat, nebo sejmout ze žerdě tkalcovský praporec a z domu cechovní erb a pozměnit svou víru. S rovnou rozhodností pak dezertovat k té čpící, ale vícero vynášející perleti, když navíc novostí postavené stavby v Brhlíkově továrně jevíly schopnost tkát stále rychleji a dokonaleji.

* * *

„Dám se k nim taky!“ zvolal jednou v Myslíkově hospodě tkadlec Fáček, který bydlel u Mlýnského rybníka, kde se říkalo „Na Ostrově“ – přímo naproti Brhlíkově textilce.

„K socanům?“ vyděsili se přítomní, protože Fáček byl znám jako horlivý diskutér, který četl noviny, kritizoval Staročechy i Mladočechy a snažil se bezvysledně burcovat tkalce k prosazování jejich práv.

Stávalo se, že místní faktoři, často pod hrozbou nepřevzetí zboží, sráželi ceny vyrobené textilie na neúnosnou mez. Obzvlášť známým a nenáviděným se stal v tomto směru Josef Jánský, přezdívaný Zlodějník.

„K čamrdářům! Už se od těch zlodějských faktorů víc vodírat nenechám.“

„K těm bych se nedal ani po smrti! Smrdějí perleti a mají pořád zamoučňený čepice!“ odporoval tkadlec Sysel.

„Ale vydělávají víc než ty, a nikdo je nevohradá!“

„Však vono to u nich taky začne, jen co se na ně někdo zaměří,“ uvažoval jiný.

„To jako chceš říct, že se v Městečku ten čamrdářskej póvl udrží?“ vykřikl Sysel a zrudl ve tvářích. Čamrdáře nesnášel přímo bytostně, i když nedovedl vysvětlit ani sám sobě proč.

„Bratři Kubelíkovi už jim vozí do Vídně zboží a zpátky perleť v celejch bednách!“ upozornil Fáček.

„A Šampach staví barák málem na rynku! Tři okna do ulice a širokej průjezd. Na dvoře velkou čamrdářskou dílnu! Do tý se mu vměstná určitě šest ponků!“ podpořil ho jiný.

„Šest ponků znamená šest čamrdářů. Kde by je tu v Městečku našel?!“

„Vyučí si je, jako si vyučil Krejču!“

„Ale z koho?“

„No přece z nás! Soukeníků a tkalců!“

„Přivedli ho sem šupem v želízkách a s nahým zadkem. Prej do domovský obce! A nikdo ho tu předtím neviděl! Proč právě sem? Vždyť tu žádný příbuzný neměl! Že se ho Bucek ujal a zaručil se, je stejně podezřelý! Třeba ho sem z Vídně někdo nasadil, aby tu špicloval. U vachmajstra je každěj tejdě! Co tam asi dělá?“

„Donáší na nás! Co jinýho?“

„Je politickej, tak se musí hlásit. Řek bych, že to bude férovej chlap. A starý Jírový dal za barák padesát zlatejch, i když nemusel,“ bránil Šampacha Fáček.

„Jenže zároveň jí z tý zbořeniny vypudil.“

„V útulně se má bába stokrát líp. Obec tam lidem přispívá na topení! V tý svý zřícenině by jednou v zimě umrzla. Francek jí nepošle z vojny ani krejcar!“

„Jak to tak vypadá,“ usuzoval nahlas Fáček, „za pár let vás tu v Městečku ve všem čamrdáři trumfnou. A na to já čekat nehodlám!“

2

Šampach opravdu bývalé Jírovo stavení přestavoval. Úřední výnos, kterým ho získal, považoval za legální. Tím, že daroval Franckově mámě za vystěhování padesát zlatých, na které byla vlastně ona zřícenina odhadnuta, se chtěl ospravedlnit před lidmi v Městečku, před Bohem, v kterého nijak vehementně nevěřil, a především před sebou samým. Jeho žena podobné skrupule neměla, považovala ten dar za zbytečné vyhazování peněz, i když stará Jírová mohla být za jiných okolností její tchyní. Spíš si představovala, co by za 50 zlatých nakoupila ve Vídni do vybavení své nové domácnosti.

Dům byl vystavěn v duchu doby. Kamenná podezdívka a stěny z pálených cihel. Široký vchod a tři okna do ulice. Z průjezdu se vcházelo do velké kuchyně, z kuchyně do parádního pokoje. V domě byla ještě ložnice a místnost pro děti. Ve dvoře pak veliká zděná dílna, s okny zamřížovanými jako ve fabrice. Dalo se sem umístit opravdu šest ponků, ale zatím měl čamrdářský mistr k dispozici jenom dva. Škoda, že v blízkosti není žádná vodní síla k možnému pohonu, litoval někdy Šampach, protože pohánět ponk jinak než šlapáním nohou bylo jeho dávným a trvalým sen.

Šampach vzal svou manželku jako poděkování za to, že mu porodila zdravé dítě, na velkou průmyslovou výstavu do Vídně.

Tam uviděl ukázkou moderního továrního rozvodného systému. Byl z toho u vytržení. Na kovové ose, kterou roztáčel parní stroj, byla nasazena různě velká kola a od nich vedly řemenice k jednotlivým mašinám – soustruhům, frézám či jiným strojům. Šampach si přímo živě představoval, jak jedna řemenice vede k jeho perleťářskému ponku. Tento zázrak techniky mu nedal mnoho nocí spát. Takovou vymoženost ale dosud nevlastnila ani firma Kratky, která od něho žádala knoflíků stále víc, ani Brhlíkova textilka v Městečku.

V té době začali vídeňští čamrdářští tovaryši bojovat za vyšší platy, protože knoflíky se staly výhodným výrobním i prodejním artiklem. Když mistři nechtěli vyhovět, mnozí tovaryši provedli přesně totéž, co před časem Josef Šampach. Císařské Vídní, kde bylo čím dál draž, dali své definitivní sbohem. Někteří to zkusili s výrobou knoflíků na Šumavě, v návaznosti na německý trh, jiní se objevovali na jihu Čech, ale nejvíc se jich uchytilo na Vysočině. Zatím se tahle okolnost na výkupní ceně knoflíků nijak neprojevovala a Antonie si mohla z té vídeňské výstavy dovést krásné, modře smaltované nádoby. To jí záviděla především Petronila, která konečně našla svého ženicha, odpovídajícího nejen jí a požadavkům jejího otce, ale hlavně Panské hospody, kde byl už za šenkovnou vystavěn nový sál i s divadelním jevištěm.

Antonie si na svém muži vymohla během jejich celkem nekonfliktního soužití, které bylo ve valné většině času vyplněno prací, dvě „výsady“: jednou za rok cestu do Vídně, a účinkování v ochotnickém souboru, na jehož založení se podílel i starý Bucek, kterému už zase otrnulo, protože kapky na průdušky, dovezené z hlavního města mocnářství, účinně zabraly.

Divadelní soubor sehrál na novém jevišti Panské hospody Klicperovu hru Divotvorný klobouk a pro obrovský zájem i úspěch ji musel místní veřejnosti několikrát zopakovat. Divadelníci pomýšleli i na další kus, který měl učitelský Jaroš obstarat, ale stala se nečekaná událost. Byla to pro Městečko nepředvídaná a zároveň krutá rána. Divadlo přišlo o svého režiséra a pěvecký sbor Slovan o svého vedoucího. Tohoto nejaktivnějšího a nejobětavějšího člověka, který se podílel na všech kulturních a společenských akcích, vyučoval děti ve škole, a připravoval je tak na život, měl zničehonic nahradit někdo cizí, neznámý, a tudíž pro většinu obyvatel nepřijatelný. A navíc nikdo nevěděl proč. Až na

vachmajstra Schneidera. Příkaz oficiálně vyšel z vyšších učitel-
ských míst, možná až z nejvyšších, ale nemělo to být nic zvláštní-
ho. Překládání učitelů na jiná místa, v zájmu jejich eventuálního
povýšení, mohlo být pro dotyčného také příjemné. A učitelský
Jaroš takové povýšení obdržel. Byl jmenován ředitelem školy.
Jenže šlo o školu v místě vzdáleném a pro všechny včetně jeho
zcela neznámém. Dostal na vybranou: vést školu v Gerniku, ve
Svaté Heleně, v Bígru či Rovansku. Tyhle vsi se nacházely až
v rumunském Banátu.

Do oněch končin se přestěhovalo počátkem století několik sto-
vek lidí z Čech, založili vesnice i místní školy a c. k. úřady jim vel-
komyslně posílaly nepohodlné a příliš vlastenecké učitele, proto-
že tam mocnářství nevadili. Proti rozhodnutí zemského školské-
ho úřadu nebylo odvolání. Nikdo v Městečku netušil, že onen
drastický přesun vyšel z pravidelných hlášení vachmajstra Sch-
neidera. Ten do svých meldunků neopomíjel uvádět i jméno Jose-
fa Šampacha a jeho ženy, a to bez jakýchkoli skrupulí, ale přede-
vším bez konkrétních podezření či důkazů.

Učitelskému Jarošovi nezbývalo než se podřídít, sebrat svých
pár svršků, sbalit je do cestovní kabely, rozloučit se s lidmi v Měs-
tečku a odjet do neznáma, kam mu velely úřady. Za to dostane
poměrně slušný plat a doživotní rentu a bude bezesporu v jedné
z těch českých vsí velkým a v podstatě neomezeným pánem. Na
to o n nemyslel, jemu leželo v hlavě to, aby udržel český jazyk
v oněch horských vesnicích bez valných přístupových cest. Nam-
louval si, že tam bude potřebnějším a vlivnějším osvětářem než
v Městečku. Učitelský Jaroš, mladý a světa neznalý člověk, nechá-
pal, do jakých zapadlých koutů se vydává, proč ho právě přiděli-
li tam, a dokonce se na exkomunikaci do oněch, pro něho zatím
exotických míst, dětinsky těšil.

Ochotnická i pěvecká činnost spolků v Městečku byla jeho
odchodem naráz ochromena. Pěvecký sbor Slovan nového sbor-
mistra nenašel. Režirování divadla se sice ujal čamrdář Bucek, ale
neměl k tomu dost schopností. Určoval jen nástupy herců, a neu-
stále je měnil, protože si nepamatoval, co rozhodl na minulé
zkoušce. Vznikaly rozepře, dohady a dokonce i hádky. Kvůli jeho
náhlým onemocněním se zkoušky často nekonaly, až přestali
docházet i herci, a nakonec z připravovaného divadelního před-
stavení sešlo. Soubor se v podstatě rozpadl, protože nad sebou

neměl pevnou ruku. Tak to napsal vachmajstr Schneider do hlášení a tak tomu ve skutečnosti bylo.

Ani Antonie Šampachová soubor před rozpadem neuchránila. Na nacvičování hry už ale nechodila, protože se připravovala na další porod. Potomek se měl narodit už ve vystavěném domě, za asistence porodní báby, jak se slušelo na dobrou měšťanskou rodinu. Proto bylo třeba výstavbu domu urychlit, do krásně vybílených a připravených místností kvapně přestěhovat nábytek a do ložnice, kde mělo dítě spatřit světlo světa, koupit nové manželské postele.

Šampach si v poslední době musel na dostavění domu půjčovat, a protože v tu v dobu v Městečku nebyla ještě žádná záložna, půjčoval si u Židů, kteří tu měli obchody na náměstí, a také u bratrů Kubelíků, jejichž firma s nákupem a prodejem látek i přidruženým povoznictvím v Městečku prosperovala. Věřil, že tyhle peníze brzy splatí. A těšil se konečně na syna. Ale opět se narodila holčička.

3

Brzy po skončení americké války Severu proti Jihu a pádu tamního otrokářství, se znovu perleťové knoflíky začaly vyvážet za oceán a zájem o ně byl daleko větší než dřív.

Proto také Šampach brzy splatil dluhy a měl v úmyslu získat co nejdříve další ponk a vyučit nového čamrdáře, popřípadě dva. Zděné a světlé prostory, kde byla po obou stranách velká mřížovaná okna a uvnitř dostatek místa a světla, na novou lidskou sílu přímo čekaly.

Za Šampachem přišli znenadání bratři Kubelíkové. Muži středních let, jeden malý, druhý vytáhlý. Vlastnili v Městečku soukenický sklad. Skupovali látky od tkalců, vozili je do Vídně a snažili se konkurovat Brhlíkové textilce, která se rozvíjela usilovněji a měla i svůj vlastní odbyt.

„Zkusili bychom to s perletí,“ řekl Otto Kubelík.

„Jako s výrobou?!“ zalekl se Šampach.

„Se vším! Budeme vám prodávat perleť a nakupovat od vás zboží. Platit se může i papírovými bankovkami. Do Vídně už jezdit nemusíte. Všechno to obstaráme za vás.“

„Co bych pro vás měl vyrábět?“

„Zpočátku budeme brát cokoli!“

Šampach si ale nebyl Kubelíky jist. Měl svého odběratele knoflíků a zároveň dodavatele perleť, vídeňského Čechožida Alberta Kratkého, který nejen že poměrně dobře platil, ale byl i Šampachovým rádcem. Zasněžoval ho do nových technik a pracovních postupů, navíc jemu i ženě vždycky poskytoval ve Vídni potřebné zázemí i nocleh. Antonie, která čekala jen na to, až dítě odkojí a opět do Vídně vyjede, byla nabídkou Kubelíků zaskočena ještě víc. Přijetím takové spolupráce by se jí oblíbené velkoměsto ještě více vzdálilo. Vehementně přemlouvala Šampacha nabídku odmítnout, a zachovat si tak podnikatelskou svobodu a nezávislost. Obzvlášť se jí nelíbilo placení bankovkami, kterým tu ještě nikdo nevěřil.

Veškerá perleť, doposud v Městečku zpracovávaná, šla do světa právě přes Šampacha, i když mu jí dovážel povozník Červenka, nyní zaměstnanec bratrů Kubelíků. Teď by mu chtěli perleť nabízet oni, sice tady doma, ale kdovíjaké kvality. Navíc nemůže vědět, kolik by za vyrobené perleťové knoflíky od nich utržil.

Kubelíky tedy odmítl. Jenže tímto rozhodnutím okamžitě ztratil povozníka, protože podnikaví bratři mu už svého formana poskytovat nehodlali.

Šampach se ocitl znovu v úzkých, a to bohužel právě v době, kdy se opět začaly otvírat americké trhy a čamrdy byly žádány čím dál ve větším množství a kratších dodacích lhůtách.

Kubelíkové si sehnali čamrdářské tovaryše, kteří podobně jako Šampach rezignovali na Vídeň. Během krátké doby tak měli vlastní dílnu se dvěma ponky. Perleť používali méně kvalitní, a tedy lacinější. A náklady na přepravu měli samozřejmě mnohem nižší. Knoflíky proto prodávali levněji a odbyt jim nijak nevázl. V Městečku bylo hned o dva čamrdáře víc a Kubelíkové se vzápětí začali ohlížet po dalších.

Antonie, která o nedělních odpoledních vozila v kočárku dítě po rynku, měla možnost se potkávat s Petronilou. Té se také v manželství narodilo dítě. Antonie jí předkládala zmíněné mužovy problémy a dcera hostinského, znalá drbů a řečí ze šenkovny, jí jednu hospodskou novinku opakovala. Do Vídně prý má coby speditér zajíždět Jakub Holý z Popelínka.

To Antonii opět dodalo naději uvidět znovu rušné a noblesní velkoměsto. Svého muže tedy vzápětí poslala závozníka vyhledat

a čamrdář i vozataj radostně uzavřeli podáním ruky dohodu na přepravu knoflíků i perleťového materiálu, protože to pro oba byl obchod výhodný.

* * *

Mne, Genia loci, nenadálé změny, coby vytrysklý gejzír čamrdářské rozvojovosti v Městečku, přiváděly k udivení, ale i k nenadálé rozpolcenosti. Nejen že tu vznikla zaostřená konkurenčnost mezi tkalci a fabrikantem Brhlíkem, ale k mé překvapenosti i mezi samotnými čamrdáři, kterých tu přitom figurovalo na pouhých pět prstů. A já měl vyspět k rozhodnutí: sám nad sebou, nad svými sympatiemi a náklonností. Podržet přízeň Šampachovi a jeho soukmenovcům, či ji přepustit všem místním obráběčům perletě. Nevzal jsem v úmysl překlánět se od jedněch ke druhým, když vlastně obě perleťářská seskupení vykonávala pro mne nejprjemnější a nejžádanější činy, vyrábějící krásné perleťové knoflíky jako blyskavé oči, a těch očí bylo stále víc. Došlo mi rozhodnutí, že já, duch čamrdářství, mám zplnomocnění i povinnost především k historii. Tudíž poskytnout fandění všem, kteříž se perletí zaobírají, abych pro budoucí dobu mohl podržet sobě čistý šití a jim zásluhovost nehynoucí. Naštěstí nedocházelo k rivalství a omezování pracovní výkonnosti jedněch druhými, natož pak odebrání si základní obživy, neboť žádanost perleťového zboží byla obrovská a neukojená a štědrá ke každému, kdo se v té době k čamrdářství postavil.

* * *

Vzájemná podnikatelská dravost výrobců knoflíků občas nabídl Městečku i úsměvnou pimprlovou komedii. Když se na scéně objevil nový vandrovník a prohlásil, že je čamrdýřským tovaryšem, místní výrobci perletě se na něho hned vrhli a při přetahování nabízeli větší výdělek než konkurence, aniž dříve posoudili jeho výrobní dovednosti. Pak se ukázalo, že onen vykuk byl daleko zdatnější ve vyjednávání o výši mzdy než v půrování čamrd, a tak jej nakonec i Šampach poslal k čertu, když Kubelíkové už dávno předtím jeho kvality rozpoznali. Taková epizoda rozjařila tkalce v obou hospodách, jak na Panské, tak u Myslíků, a soukeníci při žejdlíku piva, které jim stále víc hořklo cenou, dál častovali povrchními posměšky množící se čamrdáře, kteří se z pouhé ješitnosti vzájemně trumfovali v počtu

svých zaměstnanců, i když na počet jejich ponků stačily stále jen prsty u rukou. O to víc se čamrdářské soustruhy točily a půry skřípaly a kvílely, od brzkých ranních hodin až do setmění a při petrolejce ještě déle, jen aby se vyrobilo co nejvíce, protože se svět zbláznil a všude, kam se dalo – na košile, na blůzky, na saka, ale i k povlakům na peřiny, teď přišival perleťové knoflíky.

Nedocházelo k omezení čamrdářské výroby, jak mnozí tkalci v Městečku neustále prorokovali, neobjevovaly se žádné náznaky krize, či dokonce krachu, naopak, produkovalo se stále větší množství knoflíků, a proto žádný z čamrdářů nemusel mít obavy, že veřtat zavře – na rozdíl od tkalců, kteří čím dál častěji své domácí stavy opouštěli.

Ti, co vyráběli čamrdy, teď žili v klidu, i když pracovali usilovně celé dny od rána do večera. Začaly spíš problémy, co s vyrobenými hromadami knoflíků, které odběratelé raději brali našité na kartách než volně sypané. Adjustace knoflíků na papírové karty se začala osvědčovat a byla vyžadována. Šampach měl v tomhle směru výhodu. Dvě našívачky – jeho žena i panímáma Bucková, mu zatím dostačovaly, ale když šlo o rychlé splnění zakázky, musely našívat celé dny a často i do nocí. Proto Antonie naučila našívat i svou novou sousedku z vedlejšího domu v Horní ulici, která jí za přiměřenou mzdu pak vypomáhala.

Bratři Kubelíkové zpočátku nebyli tak zajištěni, co se týkalo ženských pracovních sil, a protože i oni chtěli dodávat knoflíky našité na kartách, neboť tím se jejich cena zvyšovala, začali obcházet chalupníky i tkalcovské domy. V zimě snadno našli v hospodářstvích pomocnice. V létě ale musely ženské na pole, a tak se pozvolna začaly objevovat hromady knoflíků i na stolech v tkalcovských rodinách. Ale někteří z tkalců v sobě probudili svou tkalcovskou čest a své ženy donutili nabízenou práci ihned vrátit.

„U nás se knoflíky našívat nebudou!“ začal hluboký hlas.

„A proč ne!“ kontroval mu vyšší.

„My jsme odjakživa tkalcovská rodina!“

„Jenže s tím tvým tkaním si vyděláváš sotva na slanou vodu!“

„Ale zachovám si svou hrdost!“

„A tvý děti můžou brečet hladem! Buď rád, že si těma knoflíkama trošku vypomůžem!“

Někde se ženy nenechaly svými muži ovlivnit, jinde vznikaly hluboké rodinné rozepře. Občas, když už nebylo zbylí a šlo o zachování autority a stavovské cti, se upracovaná tkalcovská dlaň přilípla na tvář ženy, což obyčejně nezůstalo bez odezvy. Tak se knoflíky – po dobrém či po zlém – dostávaly do dalších chalup.

To, co si mnozí tkalci přáli a v hospodách slibovali a na co si i připíjeli, i když měli kapsy povětšinou proděravělé bídou, následně nepřicházelo. Jejich domácímu řemeslu doba odzváněla, ale oni ten umíráček neslyšeli nebo slyšet nechtěli, i když vyzváněl stále hlasitěji a úpěnlivěji a jejich velkohubé řeči neměly pro budoucnost čamrdářství žádnou účinnost. Navíc k nim místními tamtamy a šeptavými řečmi z různých stran docházelo, co je ještě více překvapovalo, až udivovalo k nepochopení. Bratři Kubelíkové prý hodlají v Městečku postavit fabriku na výrobu knoflíků!

4

V následujícím šestašedesátém roce byla válka s Pruskem na spadnutí, i když se vlastně nevědělo proč. Vždyť obě strany, které proti sobě stály – Vilémovské Prusko i monarchistické Rakousko – se skládaly především z Němců!

„A co ten Bismarck vlastně chce?“

„Sjednotit Německo a dát Habsburkům na prdel!“

„Rakušáci ho utlučou čepicema!“

„To sotva! Prušáci mají flinty, který se už nemusejí ládovat!“

„Dyť je moh mít císař pán taky. Českej puškař Krnka mu nabízel podobnej patent. Šest ran na jedno nabití! Jenže šetrnej Habsburk to zamít. Prej by se zbytečně plejtvalo nábojema!“

„Vodkuď tohle víš!“

„Psali to přece v novinách, stačí jen umět číst!“

„Kdo říká, že neumím číst!“ ozval se nařčený a vzápětí došlo k běžnému hospodskému konfliktu, který už mezinárodní politickou situaci neřešil, a rozepři kvůli čtení museli uklidňovat přítomní štamgasti u stolu.

Blížící se válečný střet nijak nezabránil uspořádání lednového plesu pěveckého spolku Slovan a divadelních ochotníků. Byl to první oficiální bál v Městečku, uskutečněný v novém sále Panské

hospody, hrála na něm hudba složená z místních muzikantů a dekorace vykazovaly pohádkový ráz. Měla se na něm tančit i Česká beseda, kterou ještě před svým odchodem učitelský Jaroš v Městečku se zájemci nacvičil. Na ples se připravovalo mnoho mladých lidí. Byl mezi nimi i čamrdář Matěj Bucek, který si na něj pečlivě vyleštil své nové boty, natáhl štruksové kalhoty, uvázal pod krkem červenou stuhu a navlékl lemované sako. Vypadal téměř jak městský elegán. Však si na tu parádu čamrdami vydělal. Takto vyzbrojen se snažil zapsat o tanec u Marcelky Syslové, dcery zámožnějšího tkalce, který měl doma dva stavy a trvale zajištěný odbyt utkaného zboží.

Dívka nebyla ošklivá a nebyla ani chudá, taneční deníček měla ale doposud prázdný, a to pro nevraživost otce ke všem mladým nápadníkům a možná i pro své legrační příjmení Syslová, za něž se už od školy trvale styděla a ze kterého si mnozí občané veřejně utahovali. Ale Matěji Buckovi, přezdívanému Háček, jméno Syslová nijak nevadilo – chápal to, protože jeho přezdívka se ho taky občas nemile dotýkala. Dovolil se tedy dívce zapsat do tanečního pořádku na polku, valčík i mazurku a před tancem se jí dvorně uklonil.

„Jenže tatínek...“ začala pomalu dívka, „si nepřeje, abyste se mnou tancoval!“

„Ale proč?“

„No to já nevím,“ přiznala dívka, ale už vstávala, protože tatínek zrovna nebyl u stolu. Při svižné polce se náramně shodli, až jim přitom zčervenaly tváře – dívce počátečním studem a mládenci touhou. Ale to v přítomí vydekorovaného sálu, osvětleného petrolejovými lampami, nijak vidět nebylo.

I valčík jim vycházel náramně, točili se, až všechno kolem nich začalo rozmazaně vířit. Při mazurce se konečně čamrdář odvážil a začal Marcelku zahrnovat lichotkami i tajnými návrhy.

„Jste taková voňavá a něžňoučká, chtěl bych se s vámi sejít! A to nejraději hned zítra. Cesta k Popelínku je saněmi uježděná a nikdo po ní v té době určitě nepůjde. Přijďte ke křížku za studánkou! Ve dvě odpoledne vás tam budu čekat.“

Odpovědi už se nedočkal. Jejich ladné tančení přerušil Marce-
lin otec. Děvče poslal rázně ke stolu a na Matěje Bucka spustil hlasitě, aby tu vřikavou muziky přehlušil:

„Za mou dcerou žádněj bláznivej čamrdář dolezjat nebude. To si, Háčku, pamatuj! Než jí dát čamrdáři, to jí radši utopím! Sežeň si jinou práci, se kterou uživiš rodinu, a pak přijď!“

„Ale já mám dobrou práci, pane mistr! Zanedlouho možná vydělám víc než vy!“

Ten večer šel Matěj Bucek z plesu notně znechucen a dumal, v čem je to čamrdářské řemeslo tak ponižující, že ho kvůli němu nějaký tkadlec odmítá za možného zetě. Umínil si, že se v onom řemesle zdokonalí ještě víc a že zbohatne, aby tkalci ukázal, které řemeslo je lepší a výnosnější.

Druhý den odpoledne se vydal ke křížku u cesty k Popelínku, ale Marcela Syslová na smluvené rande nepřišla.

5

Kubelíkové se s Josefem Šampachem vzájemně začali trumfovat. Brzy sehnali do svého věřtatu dalšího pracovníka, nevyučeného mladého Drtinu. Jeho táta, chalupník se dvěma kravkami a pěti hektary polí, ho už nechtěl doma déle živit. Kluk jak řimbuch právě vychodil školu a měl stále větší hlad. Kupodivu byl i šikovný a za pár týdnů zvládl na ponku nejzákladnější operace, a tak měli Kubelíkové rázem tři čamrdáře. A měli v plánu si jich opatřit ještě víc.

V té době se definitivně rozhodl i Fáček z Ostrova: nevynášejíci tkalcovinu pověsí na věšák jako vysloužilý kabát. Protože byl už starší a pohodlný, nechtěl se učit novému řemeslu v nějaké dílně, kde by se mu mladší tovaryši vysmívali. Přemýšlel tedy, u koho by s těmi čamrdami začal, zda u Kubelíků, nebo u Šampacha, který se mu zdál solidnější. Nakonec zaklepal na úplně jiné dveře.

„Co bys chtěl za to, že bys mě vyučil řemeslu?“ zeptal se Matěje Bucka.

Háčka tohle přepadení kupodivu nijak nepřekvapilo. Pokojně stál u soustruhu, šlapal a navrtával dál rondelky z perleťové šálky a nechal Fáčka nahlížet, jak ty vysoustruhované návrtky, protlačované dutým konickým vrtákem čili půrou přecházejí do dřevěného dutého soudku zvaného půrfutro. V něm jsou v bocích dvě protilehlé velké díry a těmi dírami pak vypadávají vyvrtaná perleťová kolečka do podstrčené plechové krabičky, zvané pekáček, po vídeňsku jelkostn.

Konečně tkalci odpověděl, ale otázkou. Najednou se totiž před ním otevřela nečekaná příležitost. Uvědomil si, že Marcela Syslová je Fáčkova blízká příbuzná.

„A to byste dělal čamrdy doma?“

„To se rozumí, že doma!“

„A máte už ponk?“

„Mám sedmdesát zlatejch v hotovosti!“

„Takže až vám dovezou mašinu a matriál, tak přijdu!“

„Ale co za to budeš chtít?“

„Dobrou svačinu! A aby na tu svačinu s bábovkou a kakaem vaše paní pozvala i Marcelu Syslovou. Je přece její tetou, ne?“

„Jenže já se chci domluvit, jak ti budu platit za zaučení!“

„No přece tou svačinou!“

„To jako myslíš Marcelou!?“

„Chtěl bych si s ní jen občas popovídat nebo jí doprovodit domů.“

„Víš, co udělá její fotr, až na to přijde? Takovej kravál si ani nedovedu vybavit!“

„Tak ho přemluvte, ať se na čamrdy dá taky!“

„Ten by si, jak ho znám, nechal raději vrtat koleno! Na čamrdáře je hodně nazlobenej. A já vlastně ani nevím proč? Vždyť to vaše řemeslo je jako každý jiný, ne?“

6

Na Šampachovu miskou vah tak přibyl další čamrdář – soukeník Fáček, i když se rozhodl dělat knoflíky doma. Do nové zděné dílny na dvoře v přestavěném domě v Horní ulici, který se mnohým místním občanům zdál na čamrdářské poměry až příliš okázalý, bylo ale třeba zkušených „fachmanů“. Šampach je byl ochoten solidně zaplatit, ale v Městečku se bohužel nenacházeli. Kratky teď jeho zboží přijímal bez vytáček a v jakémkoli množství a sázel za ně obratem peníze. Už to nebyly jen kulaté zlatky, ale v poslední době stále častěji papírové peníze. Lidé si na ně začali zvykat a věřit jim, když zjistili, že za ně dostanou to samé, co za kovový peníz.

„Ve Vídni vám teď prodají za papírové bankovky, na co si vzpomenete!“ ujišťoval Šampacha, ale pak mu zřejmě bylo nemilé, když mu je obratem ruky vracel za nakoupený perleťový materiál.

114

Tentokrát s sebou Šampach do Vídně svou ženu nevezl. Místo toho byla vzápětí vyslána do Prahy, protože obchodník Born žádal novou dodávku perleťových knoflíků – včetně těch velkých, které se konečně uchytily i v Praze a staly se módou, na což znechuceně poukazovali mnozí vlastenci a říkali: „Přece se tu nemusíme po Vídni ve všem jen opičit!“

Proto v dopise „ctěnému podnikateli panu Josefu Šampachovi“ bylo připsáno, že kdyby disponoval nějakými jinými perleťovými filigrány, nechť je jeho manželka vezme s sebou a budou okamžitě všechny za požadované ceny vykoupeny. Tuto okolnost si samozřejmě Tonča vyložila po svém: Born by ji chtěl zřejmě zase vidět v Praze, a proto se tentokrát těšila spíš na hlavní město Čech než na Vídeň.

O výrobu nového filigránového zboží Šampach neprojevil žádný výjimečný zájem. Antonie se tedy zmínila svému bratranci Háčkovi. Ten měl vždy bláznivé nápady, a v tomto směru by je mohl uplatnit bohatě, neboť blyštivá perleť nabízela mnohem větší škálu možností, než jen výrobu čamrd.

Háček se nápadu hned chytl, ale nejdříve musel zapudit představy o milované Marcelce. V poslední době na ni pořád myslel, a nemohl se soustředit na práci. Různé fantazie a představy ho provázely i při jídle a ve spaní, kdy se dostavovaly i erotické sny, ze kterých se pak nerad probouzel. Měl to o to těžší, že svou milovanou mohl vídat každou středu u Fáčků, a dokonce s ní pobýt v parádním pokoji, kam ji Fáčkova žena coby její teta zvala na bábovku s kakaem. Tak si to Háček jakožto vyučující nového čamrdáře tajně vymohl. V Marcelině přítomnosti vedl pak řeči o všem možném, dokonce i o možnosti odjet do Ameriky. Když pak paní domu taktně odešla, přecházel na lichotky a náznaky škádlení, jímž se dívka kupodivu nebránila. Dokonce jí mohl i brát za ruku, a jeho noční představy se tak stávaly čím dál obraznější.

Možná právě v tomto rozpoložení a toužení ho osvítila múza. Vzal odvrtný zbytek perleťové lastury, zvaný knódn, který se zajímavě esovitě prohýbal, nasadil místo púry brusný kotouč a začal blyštivý odpad ohlazovat a vhodně tvarovat. Za stavením se takových nezpracovaných knódnů vršila celá hromada. Některé už vysypal do kaluží před barákem. Čamrdáři tyto zbytky sypali do cest anebo jimi zpevňovali chodníky před domy. Háček

z hromady na dvoře pár knódnů sebral a začal je obrušovat, vhodně zaoblovat a dotvářet, až z toho zprohýbaného zbytku las-tury vznikla vkusná perleťová ozdoba. Upevněná na šňůrce a pověšená na krku vytvářela téměř exotický filigrán, který svým leskem snadno upoutal pozornost. Tato brož se mohla nosit i coby ozdobný špendlík a pro vynalézavé ženy skýtala i další uplatnění.

S touto novinkou chválal Matěj za Šampachem, ale ten jeho nadšení z nového výrobku nesdílel. On je přece především knoflíkář, a ne výrobce nějakých hloupůstek, které by se snad daly prodávat někde na jarmarku.

„S tím, Háčku, nikoho neoslňuješ ani nezbohatneš. Dělej čamrdy, chtějí jich na nás čím dál víc! Už teď nám vážně zakázka. A ty si chodíš po návštěvách! Tvrdíš, že zaučuješ Fáčka, ale není to znát. Poslední várku, kterou přinesl, jsem musel dát do tercií. Nenaučil jsi ho vyvrtat kloudnou čamrdu. Všechny má jakoby ukousaný! Co ho to tam vlastně učíš, když jsi u Fáčků pečené vařené?“

„Pan Fáček se vrtat knoflíky nenaučí nikdy, jenže já mu to nemůžu říct!“

„A proč ne?“

„Protože k tomu mám vážnej důvod!“ řekl Háček. Ale ten důvod nepřiznal.

Naštěstí šla zrovna kolem Antonie. „Krása, nádhera!“ vyhrkla, když ty dvě perleťové brože uviděla.

„Udělej jich co nejvíc, do Prahy pojedou už příští týden. Tohle pana Borna určitě nadchne! Stanov si cenu! Za prodej ti budu strhávat jen deset procent, jako poplatek za cestu a doručení, ale jsem přesvědčená, že prodám všechny.“ A ten ukázkově opracovaný zbytek perleti si hned zavěsila sama na krk.

7

Prahu teď Antonie Šampachová nemohla poznat. Jak přijížděla dostavnicem do města, viděla v ulicích stále více lidí a prosvítajících modrých vojenských uniforem. Že by se tu něco oslavovalo? A skutečně, Pražané vítali saské vojáky, kteří přijeli bojovat po boku rakouské armády proti obávaným Prusům. Na kameném mostě nad nádražím stálo tolik lidí, že se spřežením sotva mohli projet. Jak se Antonie vykláněla z okna, zaslechla i útržky

hovorů, ze kterých vyrozuměla, že se tu čeká příjezd saského krále Jana i s celou rodinou.

U Bornů se pak dozvěděla, že onen král bydlí nedaleko – U Zlatého anděla v Celetné ulici i s mnoha princí a princeznami, hodlajícími navštívit i Bornův obchod.

Born ten den pobíhal v jakési uniformě, opásaný bíločervenou šerpou. Okamžitě všechny knoflíky od Antonie vykoupil. Perleťové brože ho nadchly, ale všechno vyřídil rychle a paní Šampachové se na rozdíl od minulých návštěv příliš nevěnoval. Tvrdil, že organizuje domobranu a sokolské šiky na ochranu vlasti, která je před Prusy v ohrožení.

Perleťové ozdoby si však obratem zakoupily všechny dámy docházející do Bornova salonu. Vzájemně porovnávaly jejich tvary a povrchy a měly radost, že každý přívěsek či špendlík má jiný vzhled i tvar – tak, jak jej utvořila sama příroda. A stál tam jakýsi člověk, který vypadal celkem elegantně, a prohlásil na adresu oněch šperků, že příroda je mocná kouzelnice. S Antonií pak setrval v delším rozhovoru a ukázalo se, jak je svět malý. Tento poeta totiž znal Svatokateřinské lázně, vzdálené pouhých deset kilometrů od Městečka, a dokonce dceru okresního hejtmana Aloise Nedvídky. Prý ji stále miluje, ale jejich láska asi nikdy nenajde naplnění. Je totiž, jak prý se musí přiznat, zatím jen chudý student, kdežto ona naopak dívka z bohaté rodiny.

Antonii bylo muže líto, a samozřejmě se ochotně nabídla, že slečně Emilce Nedvídkové ze sousedního města předá pozdravy i psaníčko. Muž, u kterého bylo vidět, že mezi přítomnými má velký respekt, jí za to věnoval báseň, právě před chvílí v salonu recitovanou. Dole pod textem byl podpis: Josef Václav Sládek.

Následující dny, které Antonie v Praze strávila, už nebyly tak jásavé a radostné. Ulicemi pochodovali vojáci v bleděmodrých uniformách a mířili k nádraží, kde byli umístováni do vagonů, dříve sloužících jen veřejnosti, ale teď určených pro přesun armády. Proslýchalo se, že Prusové překročili pohraniční hory a jejich vojsko už pochoduje Čechami a že polní zbrojmistr rytíř Benedek, který byl určen místo arcivévodě Albrechta za vrchního velitele rakouských vojsk, se prý v Čechách vůbec nevyzná.

Excísar už dříve opustil Prahu a následně byly všechny hotové peníze predisponovány do Vídně. Pražské hospodyně se

z obavy, co přijde, vrhaly do hokynářských krámů a vykupovaly potraviny. Před některými kvelby stály dokonce fronty žen, protože se všechny do těch tmavých a malých krámků nevešly.

Na nárožích se objevovaly plakáty s výzvami a jedna byla podepsána samotným císařem. Noviny psaly o prvním vítězství rakouských vojsk, ale to se nepotvrdilo, a tak lidé stále nevěděli, co se tam ve východních Čechách vlastně děje. Tentokrát ale rakouským zbraním vítězství přáli, protože císař pán jim byl přece jen milejší než nějaký prušácký Vilém.

8

Já, Genius loci, bych nechtěl průběhovost oné války do detailů popisovat. Byla to v podstatnosti jen rozsáhlá jednodenní bitva, řež a sekani-ce, střelnice a krvavá jatka, kterážto degradovala na oběti desetitisíce lidí i koní a posadila za pouhopouhých osmnáct hodin celé veleslavné rakouské mocnářství rovnou na hrnec. A na tom nelichotivém klozetu pak posedávala ona velmoc s podlomeností a zkroušeností dlouhatánskou dobu, téměř umrtnená, aniž vlastně pochopila, co se s ní vůbec stalo. Přestože se ono komicko-tragické válčení odehrálo v Čechách a za celodenního dne, lidé o něm zpočátku neměli patřičná vědění, jen útržkovité a příliš zkreslené zkazky, takže nejprve byli opojeni údajným vítězstvím rakouských vojsk a pak šokováni jejich zdeprimovaným útekem. Pochopili totálnost prohry až ve chvílích, kdy Prusové, s německou spořádaností, vpochodovávali do českých měst a blížili se k Vídni. Se zpožděním a ve zkreslených interpretacích, z velké části vymyšlených a nadsazených velkou dávkou fantazírování a parodie, jak je v Čechách zvykem, se na některou hrdinskost rakouských vojáků začaly vzápětí skládat balady, smuteční písně i jarmareční rýmovačky – jak u kanónu stál a pořád ládoval...

Hrdinnost postojů mnohých jedinců však byla nezpochybnitelná. Zejména k vyznamenání volaly činy rakouských dělostřeleckých oddílů, označovaných později pro neústupnost Prusům a vytrvalost odporu až do posledního muže „baterie mrtvých“. Další ocenění si zasloužili zabezpečovatelé přechodu rakouských vojsk přes Labe, bránice a držíce neoblomně jedinou ustupující cestu vlastní armády. Mezi ony hrdiny byl včleněn i rodák z Městečka, kterýžto, coby dělostřelec, příslušník jedné baterie mrtvých, se oné, v podstatnosti zbytečné války, hrdinsky zúčastnil. Jmenoval se Francek Jíra.

* * *

Následky války, která nese různá jména, nebyly v mnohých krajích rakouského mocnářství pociťovány hned. Ale prodíraly se pozvolna a téměř skrytě, obrazně řečeno až do morku kostí monarchie. Okamžitě byl zpřísněn především policejní režim. Úkol hledat a odhalovat jakékoli známky odporu proti císařské koruně tak obdržel i vachmajstr Schneider.

Svou loajálnost k režimu mohl teď demonstrovat pouze na Šampachovi. Ten se opět jednou týdně musel hlásit na úřadě a o návštěvách Vídně teď nebyla připuštěna žádná diskuse, i když čamrdář zvyšoval nabízený obolus na trojnásobek, tudíž na tři zlatky.

Čamrdářům naštěstí tahle válka nijak neuškodila. Přes Vídeň se dál distribuovaly knoflíky do Francie a zejména do Spojených států severoamerických, jak se po válce Severu proti Jihu celé seskupení oficiálně nazývalo.

O to hůř se teď vedlo soukeníkům. Bylo to zvláštní, všichni naopak čekali, že rakouský erár nyní bude mít daleko větší potřebu nových uniforem, aby nahradil ty prostřílené, zkrvavené a zcela zničené, které zůstaly na mrtvých a raněných vojácích. Jenže východními Čechami, kde textilní průmysl dříve kvetl, se prohnali Prusové a celý systém domácí výroby totálně ochromili. Najednou se začalo ukazovat, že tkalcovství „po doma“ se už nevyplácí, protože výroba v továrně vyjde levněji. A tak tkalci přecházeli do manufaktur a nově budovaných fabrik.

Na Vysočině ale stále dost tkalců zůstávalo u svého řemesla a tkaním látek se jakžtakž mohli uživit. O to větší byla ovšem shánka po čamrdářích. Šampach by ve svém veřtatu zaměstnal nejméně čtyři tovaryše – taková byla kapacita jeho dílny, kterou plánoval v budoucnu ještě rozšířit. A jako na potvoru se nesměl z Městečka hnout, aby se po nějakém fachmanovi ve Vídni poohlédl. Zarputilí tkalci se pořád na čamrdařinu dívali zachmuřeně a příliš zvysoka.

To byl také důvod, proč Háček neměl naději získat ruku dcery tkalce Sysla, i když se po Městečku pohyboval jako elegán. Antonie Šampachová mu u Borna v Praze prodala perleťové ozdobné brože a špendlíky, což z něho udělalo umělce a málem místního boháče. Navíc obdržel další zakázku, na které mohl vydělat ještě mnohem víc. Jeho výdělek byl o to větší, že brože vlastně vyráběl

z odpadu, který vykupoval od Šampacha, Fáčka i Kubelíků. Každou středu se frajersky oblékl a šel na „Ostrov“, kde starý Fáček mordoval perleťové lastury, ale nikdy z nich kloudný knoflík nevykroužil. Při vrtání nasazoval půru příliš blízko k vyvrtané díře a nedal si říct, až se nakonec zjistilo, že nemá na vrtání dobrý zrak. Pořídil si brýle, ale nepomohlo to. Na jeho zrakovou vadu ještě žádné brýle neexistovaly. A tak si aspoň od Šampacha nebo Háčka nosil v pytlí navrtané rondelky a doma je šrupoval, trádoval, dírkoval a nakonec i opaloval a leštil. I tak se živil obstojně, takže Háčka na bábovku s kakaem klidně mohl zvát dál. Samozřejmě sem tajně docházela i Marcela Syslová, kterou Matějovo cukrování stále více vzrušovalo.

Jenže jednoho dne v hospodě starému Syslovi nějaký dobrák – jak už to v české povaze bývá zvykem – poradil, aby se šel podívat k Fáčkům. Sysel svou dceru přistihl s Háčkem a ztropil takový kravál, že se to rozléhalo po přilehlém Mlýnském rybníku. S podvodnickým švagrem se nadosmrti rozkmoťil. Holce doma nařezal vařečkou na holou, i když jí táhlo na dvacátý rok, a nařídil jí trvalé domácí vězení. Ona své matce přísahala, že odloučení od svého milého nepřežije.

Pro oba milence se následující týdny stávaly obrovským utrpením a nepomáhala ani tajná psaníčka, která si ze zoufalství začali po dobrých lidech posílat:

„Ty jsi moje slunce zlatý!“

„A ty můj milovanej Matějček!“

„Myslím na tebe, kudy chodím! I ve spaní!“

„Já taky!!“

Až jednou si Háček dodal odvahy, nastrojil se, jak nejlépe to šlo, a vyrazil za starým Syslem. Sysel seděl v pracovní zástěře u stavu a už od vchodu na něm bylo poznat, že dneska se mu nedaří.

„Jdu vás požádat o ruku vši Marcely!“

Sysel zrudnul a začaly se mu trhat nitě. Ještě jednou škubnul a zakřičel: „Zmiz mi z očí, čamrdáři! Naší holku nedostaneš, i kdyby ses fintil sebevíc! Co já řeknu, to platí. To si pamatuj!“

Marcela zatím za dveřmi brečela. Její matka ji utěšovala a přitom si škvírou mládence prohlížela a nenacházela na něm nic nevhodného. Vždyť má navíc vlastní chalupu a tvrdí se, že vydě-

lává nejvíc ze všech čamrdářů v Městečku. A co ten můj? Pořád se chvástá, jak je majetný, a přitom jsou na stavení dluhy. Má v zadku vši a v kapse muňky, jejich počet přímo úměrně roste návštěvám hospod. A tady bude vyhánět poctivého ženicha? Který má víc peněz než on?!

Teď po válce nastávala nejen v hlavním městě, ale i v zapadlých částech mocnářství čím dál větší drahota. Co stalo dříve krejcar, bylo teď za dva. Do Vídně se stáhlo nejen velení poražené armády, ale i nižší privilegované šarže a vlastně všechno, co kolem armádního fundamentu fungovalo. Ceny za ubytování v této metropoli vyskočily neuvěřitelně vzhůru, stejně tak jako potraviny. Dovoz produktů z venkova do tržnic vázl. Všechny povozy se teď musely podrobovat prohlídkám, panovaly obavy, aby nepřítel nepašoval do centra mocnářství zbraně a výbušniny, a nehodlal tu způsobit ještě větší zmatky a chaos.

Kvůli drahotě se začali hlavnímu městu vyhýbat i mnozí čamrdářští dělníci. Šampach tak s doporučením mistra Kratkého mohl přijmout hned dva tovaryše, kterým se Vídeň definitivně zprotivila. Jenže měli příliš velké nároky.

„Osm zlatých na týden se vám zdá málo?“ podivil se Šampach a nabídl jim ve svém domě i ubytování. Měl v úmyslu na to obětovat místnost, která sloužila jako pokoj pro jeho vlastní děti.

„No jo, zlatka teď ztrácí na ceně, pane mistr,“ drbal se za uchem jeden z nich, „snad by se to vyrovnalo, kdybyste nám to ubytování nechal zdarma!“

Podobně do Městečka přitáhli i dva vandrovní čamrdáři. Ty okamžitě přijali bratři Kubelíkové. Počet tovaryšů vzrostl, a tak si dodávali větší kuráže a společně chodili večer do Panské hospody. Jeden podnikavý chalupník vycítil, že štamgastů přibývá, a se svolením purkmistra si otevřel vlastní šenk. Přes den sice jezdil s kravkami na pole, ale večer těch pár štamgastů obsloužil. Byla to už třetí hospoda v Městečku, a vzápětí se do ní začali stahovat čamrdáři, kterým nevadilo, že nový hostinský si na nikoho nebere servítky, mluví jak dlaždič a často nadává. Kvůli tomu novou pohostinskou místnost nazvali „U Krobiána“. Když se to doslechl nový majitel podniku, praštil pěstí do stolu, až z nedaleké skříňky spadla sklenička. Tímto činem byl název hostince definitivně potvrzen a brzy se ujal.

Přirůstek nových pracovníků do Městečka byl znát. Nejen že se tu čamrdářští tovaryši museli živit, ale chtěli se i bavit. Dokonce si dodali odvahy a začali pokukovat po místních děvčatech. Některým tak dalece nezáleželo na vydělaných penězích jako místním tkalcům, byli to vesměs mladí hoši a měli život před sebou. Mnozí z nich celodenní perleťový prach rádi splachovali pivem a nebylo jim přitom líto nějakého krejcaru. Proto musel být do stávajících hospod zvýšen dovoz piva. A jelikož si čamrdářští tovaryši v hospodách rádi dopřávali nedělní obědy, mohli řezníci produkovat více masa. Truhláři a kováři si zase přivydělávali na údržbě ponků. Na náměstí se dokonce objevil první obchod s textilním zbožím, kde bylo možné zakoupit pracovní oděvy. Na své si přišli i místní ševci. Bez ohledu na prohranou válku se tak Městečko znenadání začalo vzmáhat. Už se vážně mluvilo i o výstavbě nového kostela.

9

Háček byl rozhodnut se Marcely nevzdat. Obzvlášť když nabyl jistoty, že i ona k němu chová sympatie a vroucí cit. Zpočátku si vyměňovali jen krátká tajná psaníčka, která ukládali za pomník Háčkovy matky na hřbitově. Po Městečku běžela zvěst o tom, jak je dobré, že i mladí lidé mají takovou úctu k mrtvým. Později si Háček s Marcelou začal vyměňovat i delší dopisy, protože Marcelina kamarádka Bětka chodila kolem jejich domů do fabriky, a stala se tak poštovní doručovatelkou psaníček s vysokou důležitostí.

Háček začal kout nový plán. On i Marcela vstoupí do ochotnického spolku a získají role v nově připravované hře, a budou tak mít možnost se pravidelně setkávat, a někde v zákulisí se při zkouškách jistě nějaké to zákoutí najde. Když ale Marcela co nejnevinněji předložila žádost svému otci, ten celou kamufláž prohlédl a jakoukoli účast na divadle své dceři zamítl. Háček nakonec v zoufalství dospěl až k myšlence, která už tu napadla i některé ze stále více chudnoucích tkalců.

Dohodl si s Marcelou tajnou, ale nutnou schůzku, a ona na ni kupodivu přišla.

„Utečeme spolu!“ oznámil jí rezolutně namísto přivítání.

„Ale kam?“ zeptala se Marcela a vypadalo to, jako by s plánem souhlasila.

„Někam daleko, kde nás nikdo nezná!“

„A ty víš kam, Matějčku?!“

„Do Ameriky! Tam teď přece odjíždějí všichni!“

„Toho bych se bála!“

„Ale proč? Když se čamrdářstvím uživím tady, uživím se s ním i v Americe!“

„Ale co by tomu řekli naši?“

„Vaši by se to nesměli dozvědět!“

„Už bych je ale nikdy neviděla, vid’?!“ zafňukala Marcela.

„To asi ne,“ odvětil Háček sklesle a sklopil hlavu v domnění, že ani tenhle plán mu nevyjde.

„A máš na tu dalekou cestu peníze?“ potlačila znenadání Marcela svůj žal a podívala se Háčkovi zpříma do očí.

„Vydělám je!“ ožila v Matějových očích naděje.

„Ale kdy?“

„Do roka budu mít na cestu pro nás oba! To ti slibuju!“

„Rok je strašně dlouhá doba, Matějčku!“

„Tak prodám chalupu a pojedeme hned!“

„Jenže já se tý cesty bojím!“

„Ale máš mě ráda, ne?“

„Mám!“

„Tak vidíš!“

Háček chodil a tajně se vyptával, kdo by jeho chalupu u rybníka koupil. Dověděl se to za čas i tkadlec Sysel a hned si oddýchl, protože předpokládal, že bláznivý a fintivý Háček se chce ze zoufalství z Městečka odstěhovat, protože u něho při námluvách nepochodil.

10

Koncem roku, ještě než napadl sníh, se v Městečku objevil belhající se muž. Byl vyhublý a zarostlý, měl berle a místo jedné nohy jen dřevěný špalek, neuměle opracovanou chůdu, připevněnou ke zbylé části nohy a k opasku na nahém těle, řemínky a provázky. S nikým nepromluvil, a to ani v hospodě, kde si sedl sám ke stolu a zády k ostatním, a poručil si ke každému pivu jednu režnou.

Nakonec se jeden z chlapů, co šli okolo, zastavil, a poznal v něm Francka Jíru. Všechny dohady o jeho statečné smrti někde

u obce Morovousy, kde rakouská armáda přišla o 134 děl, naráz ustaly.

Když se teď v noci vracel z hospody do útulny, kde začal žít v jedné místnosti se svou mámou, hlasitě a nesrozumitelně na ulici klel. Často vrávoral a teď v zimě na zmrazkách kolikrát i upadl a ti, co šli z hospody za ním, ho museli zvedat ze závějí, aby v nich do rána neumrzl, když už přečkal tu strašnou válku. Dovedli ho až před útulnu a on, místo aby všem poděkoval, že mu zachránili život, sprostě a opilecky nadával. Lidé ho vesměs litovali, někteří tvrdili, že za to nemůže, že je z té války pomatený, protože o ní nechtěl nikdy nikomu říct jediné slovo.

Šampach jeho nenadálým příchodem trochu znejistěl. Měl sice sám před sebou čisté svědomí, ale přece jen ho dráždily a někdy i zužovaly myšlenky, že Franckův dům získal tak hladce, a navíc ne zcela obvyklým způsobem, i když za něj jeho mámě dobře zaplatil.

„Nelam si s ním hlavu,“ řekla mu jednou žena v posteli před spaním, „z Francka je teď invalida a bude z něj za chvíli i lidská troska, jestli nepřestane pít. On neměl v životě moc štěstí, ale navíc se o něj sám svou lehkomyšlností pořád připravoval. Francek už ani tobě ani mě není nebezpečný.“ O tom byla Šampachova žena přesvědčena. Ovšem ne tak zcela její muž, kterého Francek kdysi málem ubil k smrti. Teď je tu v Městečku znovu a od života už nemůže čekat nic dobrého. Navíc má další důvod Šampacha nenávidět: za to, že ho vlastně připravil o rodné hnízdo, i když to byla jen rozpadávající se ruina. Šampach si zejména v noci, kdy se občas odněkud vracíval domů, neustále Francka připomínal. Co kdyby na něho někde číhal a ve vhodnou chvíli ho praštil do hlavy, jak už to jednou udělal? Šampach kvůli této představě špatně spával a budil se zpocený.

„Co když se nám bude chtít opravdu pomstít?“

„Jak? Vždyť sotva chodí!“ řekla klidně Antonie a vzala muže v posteli za ruku.

„Vždycky se nějaká možnost najde!“

Šampachovi teď byli v Městečku poměrně váženými občany, vlastnili dům na hlavní ulici a všem se zdálo, že se jim povede čím dál lépe. Šampach jako manžel Antonii vyhovoval, ale už s ním nechtěla mít další děti. Zkřížily by její nové plány – organizovat

mužovu výrobu knoflíků, hledat mu další zákazníky a odbytiště a přitom poznávat blízký i vzdálený svět, slyšet ruch velkoměsta a proménádovat se po širokých ulicích, což jí přímo vzrušovalo.

Tu noc oba na Jíru zapomněli a vzájemně si vyšli vstříc, i když Šampach Antonii musel předem slíbit, že bude velmi opatrný a že už příchod dalšího přírůstku do rodiny nezpůsobí.

Čamrdář teď přírůstek naopak potřeboval, ale do dílny. Tam pracovali čtyři tovaryši a ještě stále tu bylo dost nevyužitého místa pro dva ponky.

Proto téměř okamžitě přijal zájemce, který se právě vrátil z Vídně do své rodné vsi Popelínek, jež ležela jen tři kilometry od Městečka. Nabídl mu stejný plat jako dvěma předešlým tovaryšům, aniž se stihl přesvědčit, jaký je to pracant a co dovede.

Pavel Zíma – později přezdívaný Zimák – měl nevyzpytatelnou povahu a v práci nebyl příliš zodpovědný. Docházel pozdě a většinou se vymlouval na počasí. Když přišla metelice nebo vznikly závěje, nedostavil se vůbec. Knoflíky půroval ledabyle, mezi návrtky nechával zbytečně velké mezery, o nějakém šetření materiálem vůbec neuvažoval a když ho za to Šampach často plácnul, začínal se hádat a vyhrožovat, že s prací tady končí a že může jít jinam, že prý ho u Kubelíků vezmou všemi deseti.

Jenže ani u Kubelíků, ke kterým brzo přešel, se neosvědčil. Vzápětí ho propustili, ale dohodli se s ním kavalírsky – půjčili mu čamrdářský ponk domů, a on pak začal vyrábět knoflíky v Popelínku. Jakžtakž se tím řemeslem živil, nemusel nikam docházet, a navíc se v té vsi podle jeho vzoru na nové čamrdářské řemeslo dalo i několik dalších chalupníků.

Zdalo se, že firma bratří Kubelíků začíná prospívat daleko výrazněji než Šampach. Chlapi z jejich veřtatu se téměř denně scházeli na pivo v Krobíánově stísněném šenku. Šlo vlastně o velkou selskou světnici se dvěma stoly, židlemi a lavicí podél stěny u okna, ale dalo se tu po práci posedět v teple a dostat i něco k jídlu. A to čamrdáři, kteří bydleli u Kubelíků v podkroví, kde si nijak vařit nemohli, oceňovali a utráceli zde bez výčitek své vydělané peníze. Mnohdy jen za škubánky s mákem či studenou cmundu nebo pouhý chleba se sýrem.

„Co by tam bylo dneska dobrého, paní hostinská,“ vyzvídal Vincenc Točínka, chasník lehce plešatící a trochu vybíravý, který ovšem na jídle nešetřil, protože byl dosud svobodným mláden-

cem. Tady zkoušel už třetí štaci. Městečko se mu až na bydlení docela zamlouvalo. Proto se tu ohlížel i po vhodnějším ubytování a pravidelném stravování. Nakonec si vyhlédl barák přímo na náměstí, kde navíc měli i pohlednou holku na vdávání. Když všechno vyzvěděl a zjistil, co potřeboval, šel se zeptat přímo.

„Neměli byste tu pro mě volnou cimru k pronajmutí?“

Ve tkalcovské rodině Dubských byla každá zlatka mimo běžný týdenní výdělek brána jako požehnání, čamrdář nečamrdář. Točínka se navíc svým vzhledem a jednáním jevil jako docela solidní člověk. A možná i jako vhodný ženich, jak hned napadlo Dubského a jeho ženu. Co na tom, že už plešatí, vždyť té jejich Mařence bude brzy pětadvacet. Bral by i večere a v neděli obědy, za to jim nabízí další dvě zlatky! Je to moc, nebo málo?

„Tak to teda s váma zprubnem,“ rozhodl po chvíli Dubský, „ale s jídlem nečekejte zázraky, jsme jenom skromná tkalcovská rodina.“

* * *

Z té tkalcovské rodiny, jak jsem sobě předpokládal, se za čas stala rodina čamrdářská. Sotva se Točínka v chalupě zapecoval, už mu příležitost nabídlá poplácat dceru majitelů po vzhledně zakulaceném zadečku. Dívka ho hned nato vpustila k sobě do postele, kde bylo pro oba příjemně a útulno, neboť Mařenka, poháněná obavou přibývajících let, svou panenskost před Točínkou nehodlala strážet. A už v tom kanafasu spolu setrvali. Do půl roka dospěli k veselce a Mařence Dubských, na oplácení, svědčila u oltáře Antonie Šampachová. Svatba nehonosná, vykonaná z nutnosti a předpokladů. Točínka ženění neuhýbal a Mařenka měla čepec už dávno připravený. Proto k žádné rodinné tragičnosti nedošlo, právě naopak. Chlap měl ve vlastnostech poctivost i potřebnou tělesnost a navíc vandrovnickou znalost světa. O co mu chyběl vlas na temeni, o to víc mu příroda popřála níže, což Mařenku vedlo v zalíbení k různým večerním radovánkám.

Z náhlé usazenosti v chalupě na rynku vznikaly Točínkovi i další příjemnosti. Mařenčina matka, vyhlášená kuchařskou dovedností, dceru do oné plotnové alchymie zasvěcovala poučením i radami a nová manželka našla uschopnění i zálibu využívat předpisů z kuchařky Magdaleny Dobromily Rettigové, kterýmžto svatebním darováním ji obšťastnila nejtrvalejší kamarádka Tonča Šampachová. Čamrdář Točínka, opěvující z jídel nejhlavněji vepřovou pečínku, kterou mu žena připravovala zna-

menitě, neodolal a jal se chlubit spolupracovníkům ve veřtatu, načež obdržel vbrzku tuto svou oblíbenost za přezdítku, jež se stala dokonce rýmovatelnou. Točínka – „Pečínka“! Ať se onomu přeonačení jména jakkoli bránil, to překřtění mu zůstalo. Nutno ještě podotknout, že jeho břícho dospívalo po oněch pečínkách zapitých dostatečnou vydatností piva do zaokrouhlených tvarů ještě dříve než jeho ženě.

S pohledem blíže budoucím jsem já, čamrdářský Genius loci, mohl držeti předpoklady, že v domě na náměstí dojde k roztočení čamrdářského ponku ve snahách šikovného tovaryše co nejdříve, a i on bude vzápětí nazýván mistrem, jako všichni samostatní čamrdáři.

Po nedlouhé době tu pak ponky bzučovaly vytrvale a z domu vonívaly nedělní vepřové pečínky či svíčkové na smetaně až na chodník, přes týden pak lehce opečený trhanec s nádechem majoránky či brambory hojně ochucované česnekem. Čamrdářské kořeny se tu spolu s mými zachytily velkou pevností a měly držení přes několikero generací. A to i navzdory obdobím řemeslu nepřejícím, kdy odbytovost knoflíků vázla, nebo dokonce ustala – jako v čase pro čamrdy zoufalém, po uplatnění McKinleyova amerického zákona, po němž dospělo Městečko k dlouhodobé pohromě.

K mé pohodovosti v tomto domě, jemuž se v přezdívoání začalo říkat „U Pečínků“, patřilo půdní okno ve štítu, kudy vedla vyhlídka na rynek, do náměstí. Z té jsem přihlížel běžnému hemžení i všemožným událostem, seskupením, atrakcím i obřadům. Spatřoval jsem průvody, oslavy Božího těla s oltáři na náměstí, dlouhé funusové zástupy za nebožtíky i pouťové lunaparky, ba i provazochodce či cirkus s bíločerveným šapitem. Bylo tu ke zhlédnutí i pozdější davové shromáždění čamrdářských dělníků a tovaryšů za účelem jejich lepšího živobytí.

11

Co se dalo čekat, muselo i přijít. Tragédie si obvykle nevybírájí místa děje, ani čas, ale tahle byla předem vymyšlená. Jen nepočítala s tak dramatickým a drastickým koncem.

Francek Jíra se vrátil z války do Městečka sice jako hrdina, ale hlavně coby mrzák s dřevěnou nohou, trvalým a neodstranitelným pozůstatkem děsivě krvavé bitvy. Navíc byl zviditelněn jizvou na tváři. Tu mnohý nezasvěcený mohl brát za další válečné zranění, jenže jizva nepocházela od nepříteleva bodáku či šavle, ale od medvědího drápu, byla následkem zápasu, na který v Městečku už málokdo vzpomínal. Život, jenž mu hned na válečném

poli se štěstím zachránili felčari, neumrtveným uříznutím roztráštěné nohy, pro něho následně pozbyl jakéhokoli konkrétního cíle. Spíš se mohl vyvíjet jen trvale k horšímu. Do smrti tu po Městečku bude tlouct dřevěnou protézou o cesty a dlážděné chodníky, jež se tu už před některými domy, jako je třeba Šampachův, objevují, a zajíkat se vztekem nad svou bezmocností a chudobou, která ho snad donutí i žebrat.

Jedině touha po pomstě za tak bezcílný život mohla Francka ještě odškodnit a přimět k aktivitě, která ho jinak po rozdrčení nohy šrapnelem a následné šílené bolesti dočista opustila. Co z toho, že se stal jedním z hrdinů oné zbytečné války? Co z toho, že přežil peklo, ve kterém ostatní z jeho baterie zahynuli, že je teď opět doma a může se u mámy v útulně bezplatně přihřívát u kamínek. On necítí zimu, ale zášť. Vůči všemu a vůči všem, ale nejprudší nenávisť v něm hlodá vůči Šampachovi, který všechny jeho životní smůly vlastně způsobil, protože se v Městečku objevil. Proto byl Francek rozhodnut se nejprve pomstít jemu.

V Šampachově nové dílně stály čtyři ponky a on uvažoval o dalším. Ale už jej nechtěl vozit z Vídně či za drahé peníze pronajmát od Kubelíků. Znal ono zařízení dopodrobna a nabyl jistoty, že by ho svedli zhotovit i řemeslníci v Městečku. Ano, už je rozhodnutý. Stolici, základ ponku, zadá truhláři Crhovi. Ten zhotoví dva prahy, nad kterými se uprostřed kolmo vztyčí trámky čili stojiny, a ty pak budou příčně spojeny dvěma silnými, na výšku postavenými fošnami, nazývanými švele. Celá konstrukce se ještě zpevní prknem, aby nedocházelo ke kolébání a základ stál solidně na zemi. Setrvačnickové šlapací kolo i třístupňový virtl sestrojí kolář Dohnal. Kovové součástky, například háček ke šlapadlu, a destičky, do nichž jsou ukládány koncové kovové špice, aby se mohly pohyblivé součástky ponku lehce otáčet, budou zadány kováři Bílkovi z Dolní ulice. Ten už dovede pomocí zavnutí ocelového plechu zhotovit i pury, a to na různé velikosti knoflíků, podle předepsaných linií.

Takový ponk nakonec může vyjít na polovinu ceny, za jakou by ho stálo pořízení ve Vídni a převoz. Navíc se na něm přiživí místní řemeslníci a Šampach už nebude závislý na Vídni, kam ho vachmajstr Schneider stále odmítá pouštět.

A nejen to. Šampach by dokonce nově zhotovené čamrdářské soustruhy mohl zájemcům prodávat! Už se ho na to ptali lidé

z okolních vsí. O ponk se zajímal i další místní tkadlec, ale samozřejmě tajně, aby ho ostatní předčasně nepodezřivali z dezerce z cechovního společenstva.

Jenže tohle ještě není celý ponk. Nejdůležitější částí je špingle čili vřeteno, osa celé mašiny, zhotovená z mosazné trubky. Ale ta se tu stále nikde nesežene! Jediný zámečnický, který v Městečku existuje, nemá o vývoj ponku zájem, je to nekňuba a zpátečník, člověk nevybojný a věčně zachmuřený. A s ním celá snaha o výrobu ponku v Městečku padá. Na jediné opracované mosazné trubce se závity!

Šampachovi se kromě snah postavit si vlastní ponk v poslední době vlastně všechno dařilo. Po pěti letech pobytu už byl v Městečku trvale zabydlený a známý. Přibývalo lidí, kteří si ho vážili, a to i přes neutuchající řeči o špehovi a donašeči, jenž pravidelně každé pondělí dochází k vachmajstru Schneiderovi. I ti nejzavilejší pochybovači a odpůrci čamrdářství museli přiznat, že zpracováváním perletě na knoflíky se dá docela obstojně žít a vydělávat. A on tu byl vlastně zakladatelem téhle profese, řemesla, které už v Městečku víceméně zdomácnělo. Firma bratří Kubelíků neshromažďuje jen díla tkalců, ale čím dál hojněji operuje s perletí a hodlá se na ni přeorientovat ještě výrazněji, protože čamrdářů v Městečku trvale přibývá. Možná tu opravdu onu slibovanou továrnu na čamrdy Kubelíkové nakonec postaví!

Jen někteří zarputilci jako tkadlec Sysel tuhle skutečnost nehodlají uznávat, protože by museli přiznat, že se mýlili. V čem se ještě Sysel zmýlil, byla jeho dcera. Marcela už důrazně odmítala snášet otcův záporný postoj vůči jejímu milému. Ba ani nehodlala čekat, až se Matějčkovi podaří prodat dům i ponk a vzít jí s sebou do vzdálené a pro ni obávané Ameriky, kam za žádnou cenu nechtěla, a vyřešila to tedy žensky po svém.

Začala sama navštěvovat Matěje v jeho chalupě, a to bez ohledu na řeči. Dokonce přežila i to, když si pro ni otec přišel a vedl ji přes rynek jako otrokyni a doma pak vařečkou nutil její tělo i mozek k poslušnosti. Ze vzdoru se rozhodla další den zůstat u Matěje celou noc. Její milenec jí otcovými ranami zmodralý zadek líbal, hladil a potíral heřmánkem a mazal olejíčkem. A protože si přitom musela vyhrnout sukňe a položit se na postel, už tam v té světnici s Matějčkem zůstali. Děj se vůle boží!

Poté, co starý Sysel po příchodu z hospody dceru doma neob-

jevil, vrávorál k Háčkově baráku u rybníka. Jenže ten už byl uzamčený jako pevnost a bušení pěstí i kopání do dveří nijak nepomohlo. Sysel byl rudý vzteky a v náruživosti pomsty zapomněl na to, že stavení je těsně u rybníka. A jak tak ve vzteku a opilosti obíhal nedobytnou tvrz, spadl do té chladné noční vody. Historika pak byla k bujaré veselosti hospodských štamgastů často vyprávěna a Sysel si od posměváčků vysloužil přezdívku Hastrman.

Svou dceru pak druhý den odmítl pustit domů, prokrel ji před všemi naslouchajícími sousedy, a ta se naoko bezmocně, ale ve skutečnosti radostně vrátila do chalupy u rybníka. A už tam zůstala, i když celé Městečko si šeptalo, jak tam žije navzdory svému otci s Háčkem ve hříchu, lidově řečeno na hromádce.

Matěj Bucek tudíž upustil od prodeje domu, přestože v jednom z čamrdářských tovaryšů od Kubelíků objevil kupce. Místo toho zaplatil za ohlášky v kostele, i když Sysel s vynuceným sňatkem – na rozdíl od své ženy, která byla ráda, že se holka vdá – zásadně nesouhlasil.

Před svatbou odjel Háček do Prahy s kabelou plnou ozdobných perleťových přívěsků a broží i s doporučujícím dopisem od Antonie Šampachové vyhledat obchodníka Borna. Jenže Borna nikde neobjevil. Ani nemohl, protože ten byl po prohrané válce vzat do vazby a hrozil mu údajně vysoký trest za vlasteneckou – z pohledu mocnářství však protistátní – činnost, jíž se údajně dopustil organizováním domobrany a sokolských šiků proti prusáckému nepříteli.

Prusové válečným vítězstvím a následným uzavřením „Pražského míru“ získali nejen Holštýnsko, ale i souhlas zuboženého Rakouska s plány na nové uspořádání německých poměrů, v podstatě sjednocení do jednoho mocného státu, za což bylo císaři pánu dovoleno nastolit právě v Čechách ještě důslednější absolutismus než doposud, když už se musel chtít nechtě následně vyrovnat s daleko odbojnějšími Uhry.

Háček se pokoušel prodat perleťové šperky po různých krámech, ale moc nepochodil. Až jeden hokynář mu poradil, aby s tím zašel do Edenu a nasměroval ho k vršovické kotlině. Tam, jen tak na vypůjčené židli od kolotočářů, mezi jarmarečníky a stánkaři, ty perleťové přívěsy nabízel. Pražští Pepíci je kupovali

svým holkám a do večera měl ruksak vyprázdněný. Přivezl v něm Marcelce nové svatební střevíce a čelenku a koupil oběma i manželské prstýnky z pravého zlata.

Háčkova veselka byla veselá, i když se jí Syslova rodina na příkaz pantáty nesměla zúčastnit. Přítomni naopak byli všichni čamrdáři, spolupracující se Šampachem, protože Matěj Bucek byl prostřednictvím Antonie jeho blízkým příbuzným. Čamrdáři si pro humor a vtipky daleko nechodili, a proto dovedli ženichovi a nevěstě připravit nečekaná překvapení a některé chvílky značně zkomplikovat. Pro radost přítomných hned před kostelem nasadili Háčkovi nazdobený koňský chomout a nevěstě podali bič a opratě. A ona svého ženicha hnala kolem kostela, a to s nemalou opravdovou radostí, že má svého Matějčeka takhle spoutaného, a že už s ním nebude muset utíkat někam do Ameriky. Pak jako pořádná venkovská holka zapráskala bičem, což uměla znamenitě, a znenadání svého oře nasměrovala ke svému původnímu domovu. Za párem se vydali i všichni ostatní. Její otec seděl v zástěře u stavu a mládenci a družičky i celá ta banda, která do domu vtrhla, starého Sysla vynesla na ulici. Chvilku se bránil jako o život, ale pak to musel vzdát. Houf svatebčanů ho dopravil i ke svatební hostině. I když to vypadalo, že dojde k usmíření, nestalo se. Sysel se svým vlastním zetěm slovo nepromluvil, ani pak nikdy později a nenáviděl ho za to, co způsobil jeho dceři, a to až do své smrti, a možná i za hrob.

Dalo se předpokládat, že stejně jako ostatní samostatní tkalci se ani Sysel s domácím tkaním dlouho nad vodou neudrží. Továrník Brhlík získával do své nové textilky stále více soukeníků, a dokonce jim platil víc, než by si vydělali domácím tkaním. Čamrdáři na tom byli v Městečku daleko lépe. Svě dílny a věřtaťy si uhájili až do doby, kdy přišla ona pověstná krize.

12

Francek čekal na bezměsíčnou a bezmračnou noc. Potřeboval, aby ho nikdo nezahlédl a aby mu nepřízeň počasí nezhatila jeho plán, jak se to už jednou stalo. Konečně se dočkal. Musel se nenápadně a hlavně tiše dostat na potřebné místo, proto se vydal zadem kolem zahrad a dvorků. Šlo se mu o to hůř, že nesl konev s nějakou kapalinou. Nejprve se prodíral kopřivami, potom vytr-

hal plaňky v plotě a posléze přešel zbytky kamení a sutin ze zbourané chalupy. Ten zatracený čamrdář se to za takovou dobu ani neobtěžoval uklidit! Taková potupa, kamení z jeho bývalé chalupy! Z chalupy, kterou mu ten zloděj ukradl.

Franckovi teď nešlo o obytné stavení. Chtěl se pomstít jinak. Ležel mu v hlavě Šampachův veřtat, kde měl čamrdář postaveny už čtyři ponky a zaměstnával čtyři dělníky. Francek chtěl, aby tenhle sebevědomý přivandrovalec, který si myslí, že spasil Městečko a vyvedl ho z tkalcovského živoření a bídy, zkrachoval právě v tom, co na něm všichni začínali obdivovat. Ať Šampach pozná to samé, co on. Ať pozná bídu a hlad, možná pak bude mluvit jinak, možná pochopí. Možná by bylo snazší počítat si na něj někde v noci, ve tmě, a praštit ho klackem přes hlavu. Ale Francek nechtěl být vrah, viděl už hodně mrtvol, a navíc se necítil tak silný jako tenkrát, když Šampacha ztloukl téměř k smrti. Teď mu však jeho plán vyjde, i když je se svou dřevěnou nohou málo pohyblivý a bez berle téměř neschopný chůze. Proto počkal na co nejtemnější noc, aby ho nikdo nezahlédl. V kapse si nese kus železa, kterým vypáčí dveře veřtatu. A pak mu stačí ve tmě rozeznat obrysy ponků, které stojí právě v místech, kde si jako malý kluk hrával. Nebýt těchhle ďábelských strojů, mohl být dneska šťastně ženatý s Toničkou. Teď bude spravedlnosti učiněno zadost. A co bude dál, o tom Francek nepřemýšlel.

* * *

Ve svém dosavadním pobývání v Městečku, jsem já, čamrdářský Genius loci, takovou tragičnost nezaznamenal. I když v mnohých domácnostech převládala hašteřivost, někde dokonce létaly facky a předměty, a leckterí lidé měli málo soucitu se zvířaty a jinde se pouze vyčastovovali sprostými slovy a jmény, tahle srdcervoucí příhoda předčila všechny, neboť jejím vyprodukováním vznikla i lidská oběť.

* * *

Francek vzal konev a její obsah pomalu vyléval na každý ponk zvlášť. Nevšiml si, že při jeho trhavé chůzi kapalina vyšpláchla na podlahu, a dokonce i na jeho dřevěnou nohu. Byl zkušený a protřelý a coby dělostřelec dovedl zacházet s výbušninami a střelným prachem, ale vlastnosti této látky, která tvořila obsah konve,

moc dobře neznal. A to se mu stalo osudným.

Za pár minut už bylo Městečko na nohou. Ozývaly se poplašné výkřiky a všichni rychle vstávali a vybíhali ze stavení, aby se přesvědčili, co se děje s Šampachovou chalupou. Před patnácti lety tu vyhořelo přes sto domů, a teď další plameny! Noční obloha byla osvětlená oranžovým zářem. Všichni obyvatelé teď měli v hlavě jedinou myšlenku: Zasáhne tenhle požár moje stavení?

Šampach probuzený sousedy ihned pochopil, že mu hoří dílna, a pokusil se vběhnout do veřtatu a zachránit, co se dá. Ale všechny ponky hořely naráz. Šampach naštěstí neměl v dílně ani peníze ani vlastní doklady. Tonča křičela, ať dovnitř nechodí, jinak uhoří. A on se zalykal zářem a kouřem a ztratil směr, tápal kolem sebe a nakonec o cosi zakopl, co bylo měkké a poddajné jak pytel slámy, až se zalekl, co by to mohlo být. Jenže než se stačil přesvědčit, padl na zem na prahu hořící dílny. Na poslední chvíli ho ruce jeho ženy vtáhly do bezpečí. Byl popálený a přidušený.

Museli teď myslet především na dům, dílna byla neodvratně zničena. Začali s tovaryši, kteří u nich bydleli, vynášet na ulici, co se dalo, a s pomocí sousedů polévat střechu vlastní budovy i těch sousedních, aby požár nezachvátil právě dostavěný dům. O to se snažili i dobrovolní hasiči, kteří sice ještě žádnou stříkačku nevlastnili, ale k požáru přiběhli celkem rychle a na rozdíl od celé spousty čumilů vydatně pomáhali a smažili se ohni zabránit. Červený kohout nesmí přeskočit na další střechy! Mnozí lidé dodávali ostatním naději a věřili, že dům, který má zděné stěny a nové tašky na střeše, bude ohni daleko lépe vzdorovat než tenkrát před patnácti lety dřevěné chalupy, které chytaly jedna od druhé jak sirky. Tehdy téměř třetina Městečka lehla popelem. Toho se všichni děsili, a proto urychleně vytvářeli řetězce a posílali si kýble vody, která pak byla vrhána do plamenů a na případná ohrožená místa.

Obsah konve tvořil petrolej. Francek věděl, že musí hodit sirku do petrolejové louže na dřevěné podlaze veřtatu teprve tehdy, až bude stát bezpečně u dveří. Jenže jednak si v té tmě neuvědomoval, kde stojí, a jednak si nevšiml, že si petrolejem polil nejen kalhoty, ale i dřevěnou nohu. Navíc podcenil vlastnosti této látky, kterou znal jen ze svítilen. Nedočkavě škrtl první sirkou, aby se v jejím světle zorientoval. Ta se nešťastně rozprskla a síra zasáhla nejen kalhoty, ale spadla i do malé louže pod ním. Oheň

dostál své pověsti živlu, který si nedá poroučet a který nikdy nikomu nic nedaruje, zejména neopatrným. V mžiku tak zároveň s plameny olizujícími vyschlé dřevo ponků vzplála i dřevěná noha, a z Francka se ve vteřině stala pohybující se louč. Snažil se pálící plameny na sobě udusit a tloukl je holýma rukama. V panické snaze odepnout hořící dřevěnou protézu ztratil rovnováhu, a tím v podstatě i vládu nad životem. Pochopil, že se z pekla, které sám vyvolal, už se živ nedostane. Křičet o pomoc bylo zbytečné a navíc nedůstojné hrdiny minulé války. Bezmocně hleděl, jak místnost plní vzmáhající se plameny a dým a cítil stupňující se bolest, které se nedalo čelit. S nenáviděným Šampachem prohrál, tentokrát definitivně. V posledním záchvatu vzteku i na sebe samého mrštil hořící dřevěnou nohu do míst, kam oheň dosud nedosáhl. Vzápětí ho zalkly plameny.

VII. POUZDRO OSAZENÉ PERLETÍ

1

Městečko se o politické změny v monarchii po prohrané válce s Prusy valně nezajímalo, tedy pokud se přímo nedotýkaly jeho obyvatel. Armády zdejším krajem naštěstí neprošly. Nikoho z místních ani nezaujal nový ministr zahraničí, kterým se k všeobecnému překvapení zasvěcených stal Ferdinand Buesta, saský baron a věčný packal. Nikdo také – až na obrozence Fáčka a vlastence Bucka – nenadával na následné Rakousko-uherské vyrovnání, které Čechy opět odsunulo do pozadí.

Spíše se tu teď začali bouřit tkalci, a to proti vzrůstající se tovární výrobě, kterou provozovali bratři Brhlíkové. Leopold přímo v Městečku, Jan v sousedním městě. V blízkých svatokateřinských lázních se jednoho květnového dne shromáždilo na dva tisíce soukeníků, tkalců, barvířů a textilních dělníků z celého okolí na protest proti vzrůstající tovární textilní výrobě. Marně. Pokrok se nedal zastavit a tentokrát na něj dopláceli domácí tkalci. Ale ani místní čamrdáři si nemohli být svým řemeslem jisti.

Větší význam a ohlas než vysoká politika mocnářství mělo pro Městečko otevření nového krámu se smíšeným zbožím na náměstí. A také se konečně přistoupilo i ke zbourání rozpadajícího se barokního kostelíka, který nevyhovoval ani velikostí ani vzhledem. Jeho místo měla zaujmout větší, modernější a rozsáhlejší stavba.

Stavitel Štěpán Walser z Čížkova během tří let vystavěl rozlehlý kostel novogotického slohu s vysokou a štíhlou věží, který se stal novou dominantou Městečka. Věž dokonce svou výškou přesahovala zámeckou hlásku a byla viditelná ze všech světových stran. V žádné pozdější publikaci, ani v místní kronice, se ovšem nepíše, že nepřímý impulz k vybudování oné mohutné církevní stavby, která pak dodala obci významnější postavení v celém okolí, dala rozvíjející se čamrdářská výroba, díky níž rostl počet obyvatel. Největším paradoxem se stalo to, že člověk, který náhlý růst a rozvoj Městečka způsobil, se dostal na mizinu. Poslední požár v Městečku z jednoho z nejlépe prosperujících výrobců perleťových knoflíků, Josefa Šampacha, opět udělal nuzáka. Shořela mu dílna, a teď se jen těžce bude prokousávat ke svému postave-

ní, o které ho během jediné noci připravil požár způsobený záští vojenského invalidy.

Šampach tak přišel jak o úhlavního protivníka, tak zároveň i o majetek. Teď si bude muset na obnovu veřtatu půjčit peníze. Jenže od koho? Někteří místní si škodolibě šeptají, že dům, který čamrdář nabyt tak podivným způsobem, mu nemá být nikdy požehnaný. Veřtat, ve kterém uhořel Francek Jíra, bude natrvalo opředen špatnou pověstí. Už kolují historky, jak tam začne strašit duch oběti. A ještě ke všemu Franckova matka při pohřbu, právě ve chvíli, kdy spouštěli do hrobu rakev s jejím synem, Šampacha veřejně a hlasitě proklela. Naštěstí to zvolání někteří lidé včetně pana faráře nebrali vážně, protože Jírově matce se všeobecně přezdívalo Stará čarodějnice. Jenže v Šampachovi přece jen po této události začaly hlodat pochybnosti a pomalu, ale jistě přestával mít svůj dům rád.

Jejich obydlí se znelíbilo i jeho ženě. Následkem požáru se všechny její naděje a plány zhroutily. Ještě před pár dny chtěla vést manželovu firmu, cestovat do Vídně, do Prahy a do jiných míst, nabízet a prodávat perleťové knoflíky. A teď najednou nebylo co prodávat. A navíc její muž ztratil samostatnost, nezůstal mu jediný ponk. Všechny v tom ohni shořely. Proč shořely až na popel, se vysvětlilo, když se na požářišti vedle sežehnuté mrtvoly Francka Jíry našla i nádoba od petroleje.

Šampach se s velkým sebezapřením vydal k bratrům Kubelíkům. „Nezbylo mi, než k vám přijít žebrot!“ řekl.

„Chtěl byste u nás pracovat?“

„Ne, chtěl bych půjčit ponk a materiál.“

„Ale knoflíky budete prodávat jen nám!“

„Dokud budu brát od vás perleť, tak samo sebou.“

Kubelíkové souhlasili. Šampacha teď měli absolutně pod kontrolou, a to jim vyhovovalo. Jestli se z toho někdy dostane a jestli se někdy znovu osamostatní, nebylo jisté. Ale jedno jisté bylo: teď jsou pány nad distribucí veškeré perleť z Městečka Kubelíkové. Materiál od nich musel brát Háček a také Točinka, který si hned po sňatku s Mařenkou Dubských zařídil v chalupě na náměstí, kde se začalo říkat „U Pečinky“, samostatnou čamrdářskou dílnu. Ke Kubelíkům chodil pro perleť i Zíma z Popelínka a další, kteří začali zkoušet dělat čamrdy po vsích.

Jenže Kubelíkové se neradovali dlouho. Josef Jánský, zvaný Zlodějník, který zkupoval od tkalců sukno a udržoval pravidelné styky s Vídní, objevil zdroje laciné perletě. Jednou jí dovezl několik beden a začal v Městečku prodávat „matriál“ o malinko levněji než Kubelíkové. Naráz zjistil, že i na surové perleti se dá slušně vydělat. Od té doby ho přestávali zajímat tkalci a záleželo mu na tom, aby se v Městečku objevovalo stále víc čamrdářů. Začal dokonce někdejší dodavatele látek sám přemlouvav: „Dejte se na perlet! Tkaní látek nechte Brhlíkovi! Stejně vás zakrátko všechny pohltí!“

Šampachovi bylo jasné, že si bude muset půjčit peníze, ale nemohl se rozhodnout, koho má poprosit prvního. Styděl se, že je opět na mizině. Starý Bucek měl všeho všudy pár zlatek, spřátelení řemeslníci mu byli schopní poskytnout jen malý obnos, Kubelíkové ho na cestě k obnovení podnikatelské samostatnosti podporovat samozřejmě nehodlali a Zlodějník byl známý vydřiduch. Jednou večer si zoufalý Šampach nahlas postěžoval, že v Městečku zatím ještě neexistuje veřejná záložna.

„Ale vždyť ta je přece nedaleko!“ uvědomila si jeho praktická žena. Druhý den se proto oba vydali pěšky necelé čtyři kilometry do sousedního města. Tam měla Antonie přítelkyni Emilku Nedvídkovou, jejíž otec tu byl známou osobností. Emilka je doprovodila přímo do místní záložny a svou přítomností naznačila, že tomuto páru může záložna důvěřovat. Šampach doložil, že vlastní v Městečku dům a je majitelem firmy na zpracování perletě, která sice teď nefunguje, ale jinak prosperuje, a úředník se podvolil na vystavení půjčky sta zlatých s patnáctiprocentním úrokem, splatné do tří let. Tak mohli Šampachovi brzy po požáru začít s odklizením trosek, vyčistěním vyhořelého veřtatu a ještě do zimy se vztyčením krovu a zastřešením objektu.

Hašení Šampachovy dílny se stalo záminkou k jedné dobré věci. Při požáru se vlastně poprvé, pod vedením Josefa Rouska, dali dohromady muži, kteří měli zájem se podílet na ochraně domů před ohněm. Od té doby se neoficiálně začali scházet, a začali si říkat hasičský sbor, i když neměli prakticky nic, co by jako hasiči potřebovali, a tak na tom v tu dobu byli stejně jako čamrdář Šampach.

Ten musel své řemeslo dočasně provozovat přímo v domě, a to na ponku, vypůjčeném od Kubelíků. Nový ponk, který se mu

už delší dobu snažili sestavit místní řemeslníci, byl pořád ještě jen holým torzem, které stálo pod kolnou truhláře Crhy.

Kovář se právě pokoušel zapasovat do setrvačnickového kola zalomenou hřídel a upevnit ji pomocí čepů mezi stojné trámky. Funkci ojnice mělo vykonávat dřevěné prkénko upevněné dole háčkem ke šlapadlu a nahoře zavěšené na zalomené ocelové hřídeli. Po několika kovářových zásazích a úpravách se setrvačnickové kolo šlapáním nakonec skutečně roztočilo. Jenže to byl zatím základ, první díl onoho čamrdářského stroje.

Šampach musel samozřejmě hned po požáru propustit všechny své zaměstnance. Ty s radostí přijali Kubelíkové a jednoho z nich přetáhl i novopečený „mistr Pečínka“ do nově zřízené dílny v domě na náměstí. První perleťář v Městečku teď zpracovával perleť zase sám, pomáhal mu pouze stárnoucí a nemocný tchán, který se svým primitivním ponkem mohl jen stěží vrtat dírky do knoflíků a čím dál víc kašlal z perleťového prachu. Kapky z Vídně došly, neboť Tonča noblesní ulice svého oblíbeného města už dlouho nenavštívila a tušila, že ještě dlouho nenavštíví. Chtěla nějak svému muži pomoci dostat se z té zoufalé situace, aby mohl opět vyrábět knoflíky v dostatečném množství, a hlavně nebýt na nikom závislý, neboť zájem o knoflíky neutuchal. Vzpomněla si i na Háčka, stále ještě zhotovujícího perleťové brože, že by mu je snad mohla do Vídně dopravit a prodat, ale ten už měl svého známého odběratele v Praze, kterému své výrobky každý měsíc odesílal.

Pro Šampachovu rodinu teď nastala krušná doba. Děti byly ještě malé, a v chalupě ani jediná volná zlatka. Antonie našívala vyrobené knoflíky a už zvládala i dírkování, při kterém se střídala s mužem u jediného ponku. Snila při tom nejen o Vídni, ale i o daleké Americe, o které se v poslední době hodně mluvilo jako o zemi zaslíbené a plné zlata, ve které každý zbohatne. Ale ji přílišné bohatství nelákalo. Nikdy nezáviděla Bornovi ani jeho pražský obchod ani salon, ale to, že může cestovat z Prahy do Vídně i do jiných měst. A ona přitom sedí v nevytopené místnosti domu, kam Šampach zatím svou dílnu musel umístit a nemůže se zahřát ani šlapáním ponku.

Ještě ke všemu znovu onemocněl starý Bucek. Ulehl na pec, v té své chalupě na Novém světě, právě když ochotníci hodlali nacvičit další divadelní hru. Nikdo se ho v režírování neodvažo-

val zastoupit. Nakonec přišli za Antonii. Po dohodě s mužem, který jí chtěl alespoň nějaké odreagování dopřát, souhlasila. A protože se stále nevědělo, co se bude hrát, napsala o radu svému známému básníku Sládkovi.

Ten se právě vrátil do Prahy z oné tolik opěvované Ameriky, plný obdivných, ale i neutěšených dojmů, a rychle se musel vpravit do místních poměrů a znovu navázat dřívější vztahy. Jeho odpověď Antonii splnila dva cíle. Jednak ji poslal Tylovu divadelní hru Strakonický dudák, která nemohla nikoho zklamat, a jednak i psaníčko – s prosbou o doručení jeho milované Emilce Nedvídkové, na kterou nezapomněl ani v Americe. Teď, kdy už získal v české společnosti jisté postavení, snad získá i dostatek peněz, aby konečně po těch dlouhých letech odloučení mohl požádat o její ruku!

Tak se v Městečku začalo s nacvičováním Strakonického dudáka. Hra měla posléze u místního publika nevídaný úspěch. V ochotnickém režirování objevila Antonie zvláštní kouzlo. Alespoň na čas ji nahrazovalo touhu po cestování a poznávání, protože zde mohla na rozdíl od skutečnosti určovat hercům své vlastní představy. A oni je kupodivu – tedy až na nemožného Lojzu Půlpána, neschopného si zapamatovat dvě tři věty – ochotně a k její spokojenosti plnili. Pro obrovský zájem Strakonického dudáka v sále „Na Panské“ opakovali několikrát.

Antonie byla dobrosrdečná a lidem přející, a proto se jí jako šikovné režisérce podařilo zrežirovat také jedno příjemné setkání. Na jednu z repríz pozvala dopisem i básníka Josefa Sládka z Prahy. Napsala mu, aby se tu objevil inkognito, a on souhlasil. Český venkov v té době své národní básníky beztak neznal, ani podle básní, ani podle jména. Jeho jméno mohla Antonie sdělit jen jedné osobě, která byla rovněž na představení pozvána, ale ona to za účelem větší dramatizace neudělala. Onu osobu zapřísahala, že se musí chtít nechtě dostavit, a to ve svém zájmu, a pokud možno sama. Tou osobou byla Emilka Nedvídková, stále ještě svobodná a na sňatek nepomýšlející s nikým jiným než se svým vyvoleným, i když jí v tom její otec trvale brání. Emilka žádosti Antonie vyhověla. O přestávce pak za ní paní režisérka přišla a říká jí: „Pojď se mnou, představím ti jednoho příjemného pána.“ „Já nechci žádného pána kromě pana Sládka vidět,“ odmítala Emilka. „Ale tenhle je mu hodně podobný,“ usmála se Antonie.

Emilka řekla „Ach, jo“, ale zvedla se. Když došli k Josefu Václavu Sládkovi, který také nic netušil, Emilka i básník na sebe chvíli nevěřičně hleděli a pak si padli do náručí.

A od té doby je datována jejich obnovená známost. Básník, překladatel, cestovatel a redaktor známých pražských novin si už vytvořil mezi českou kulturní a politickou veřejností žádoucí renomé, což mu nakonec vyneslo i jisté finanční zabezpečení. Zarputilý otec Emilky Nedvídkové, který byl pouhým okresním hejtmánem na Vysočině, nakonec musel pod těmito argumenty ke sňatku obou dávných milenců konečně svolit. Onomu šťastnému vyvrcholení si tak mohla svou částečnou zásluhu připsat i Antonie Šampachová.

Díky tomuto dvojnásobnému úspěchem začala opět přijímat život radostněji a veseleji a podobnou vůli a optimismus se snažila vnutit i svému muži, který ztrátu samostatnosti, kdy byl nucen pracovat pro bratry Kubelíky, velmi těžce snášel. Musela ho neustále přesvědčovat, že zanedlouho bude opět pánem svého veřtatu, začne vyrábět na svém ponku a prodávat své knoflíky, a ona mu všechny náležitosti kolem prodeje bude vyřizovat.

2

Zcela jinak se vedlo Matěji Buckovi. Se svou Marcelkou byl navýsost šťasten, i když ji podle mínění některých lidí získal za ženu dosti nevybíravým způsobem. Zneuctil jí! Tak to aspoň rozhlašoval jeho tchán Sysel. V tom šťastném období, kdy Buckovi čekali potomka, vyráběl Matěj stále krásnější perleťové brože a přívěsky, které se prodávaly doslova samy. Na čamrdy už mu nezbýval čas.

Perleťová bižuterie začala být stejně žádaná jako knoflíky. Navíc šlo o exkluzivnější zboží, zatím neokoukané, a proto i lépe placené. Háček očividně bohatl. Jenže jako by ani jemu nebylo jeho podnikání požehnáno. Náročný porod dopadl zle, přímo tragicky, dítě se narodilo mrtvé. Marcelka sice přežila, ale po porodu stále polehávala, stěžovala si na bolesti v podbřišku i na bolesti hlavy, pronásledovalo jí nechutenství, bývala bledá a neustále unavená. Háček ji trpělivě sloužil a snažil se i všemožně pomáhat, vozil ji bryčkou do nedalekých lázní Svaté Kateřiny, ale pití té pro mnohé zázračné vody Marcele nepomáhalo. Chřadla stále víc.

Lékaři, které jí Matěj vyhledal, nepomohli. Pouze bahenní lázně v Třeboni trochu potíží ulehčily, ale bohužel jen nakrátko. Lidé v Městečku si šeptali: Má „bledničku“, dlouho nevydrží!

A do roka putovala za svým synkem. Háček se po jejím pohřbu zavřel v chalupě. To neštěstí nechtěl s nikým sdílet, navíc se bál potkat tchána Sysla, který ve své nenávisti všechno obrátil proti Háčkovi, opíjel se v hospodě ze žalu a proklínal všechny čamrdáře a Háčkovi sliboval pomstu, aniž naznačil, jakého způsobu hodlá použít.

Vdovec Matěj Bucek svou práci začal opomíjet. Sedával jen tak, před svým barákem a bez hnutí koukal do rybníka. Kdo ho znal dřív, nepoznával ho. Lidem se Matěj zdál jako bez duše.

* * *

I Genius loci má v umožnění prožívat společně s lidmi jejich osudy, aby pak všechny radosti, strastiplnosti, prohry, vítězství, nástrahy či protiventství do sebe navstřebal a uložil pro generace budoucí. Ty pak, přicházející do oněch míst, hledají s vlastní urputností a toužením těžko objevitelné vjemy a impulsy, jež by je přenášely do živé minulosti oněch dob. Představitelství tehdejšího štěstí, radosti a veselení vykřesává v nich samých však především nostalgii – po čemsi nenavratitelném, ale úžasném, o což se oni cítí ochuzení a ošizení, neboť to, co dřívější generace prožívaly, oni už ve svých životech nepoznají a prožít nedovedou. S marností vyhledávají onoho ducha doby, čili mne – Genia loci. Někoho tahle snaživost deptá, jiného však ono marné činění a hledání ulehčeně povznáší.

* * *

Koncem července roku 1872 vysvětil nově vystavěný kostel sám českobudějovický biskup Jan Valerián Jirsík a Městečko se dmulo pýchou, i když těch poctivých katolíků tu zas tak moc nebylo. Lidé se natlačili do kostela spíše na čuměnou, někteří ani nevěděli, kdy se při mši mají pokřížovat. Pokukovali po ostatních, kteří vstávali, klekali si a opět usedali do nových lavic. Ale kostel byl naplněn – ke všeobecné spokojenosti biskupa, místního faráře i budoucího katechety, kterého vzápětí k farnosti církev přidělila, aby zároveň vyučoval náboženství na zdejší obecné škole. Ta stála na dolním konci náměstí a v jejím přízemí úřadoval purkmistr města.

I když teď Šampach vyráběl knoflíky pro Kubelíky, nevzdal se snahy obnovit vlastní věřtat, a dostat se tak z nevýhodné pozice podřízeného čamrdáře, který za vyrobené knoflíky jen pobírá průměrnou mzdu. Všechny volné chvíle věnoval znovuobnovení věřtatu a nešetřil silami, jen aby ušetřil peníze na řemeslnících, kterým pouze zadal obnovení stropu a krovu a položení střešní krytiny. I tak ale peníze zapůjčené v záložně rychle mizely, dílna byla stále nedoopravená, a on v ní nemohl začít pracovat. Sice si tam mohl přestěhovat ponk, stojící do té doby pod kolnou u truhláře Crhy, ale jednak ještě nebyl funkční, protože mu chyběla hlavní část, a jednak za něj řemeslníkům dosud nezaplátil.

„Jak se ti na tom novém ponku hází špingle?“ posmívali se mu řemeslníci, když občas zašel do hospody. Samozřejmě se vědělo o jeho pokusech postavit za pomoci místních řemeslníků vlastní perleťářský soustruh, ale mnozí skeptici o této snaze už předem pochybovali a po několika pivech se mu přímo vysmívali.

„Kdyby tu někdo dovedl zhotovit pořádnou mosaznou hřidel se závity, mohli bysme si ponky vyrábět tady doma, a ne je vozit za drahé peníze z Vídně!“ horoval Šampach, a narážka na onu chybějící špingle ho nijak nepopudila.

Špingle byla nejcitlivější část čamrdářské mašiny. Šlo prakticky o mosaznou trubku, pevně naraženou na virtl – trojkolečko různých průměrů, kterými se měnily otáčky pomocí řemenice, nahozené na setrvačnickovém kole. Střed levé části soukolí byl opatřen ocelovou ploškou s důlkem, do kterého zapadal nastavitelný kovový hrot, vyčnívající z levého štoku ponku. Štokem se rozuměla prodloužená část stojny s nastavitelným hrotem. Vrchol tvořila příčná deska, na níž se stavěla nádobka s vodou – trokmašina. Z její prodloužené hubice odkapávala voda přímo na půru, kterou při vrtání chladila. Na opačném konci se mosazná špingle otáčela v otvoru ocelové plošky, takzvané tokny. Tokna, jakýsi předchůdce ložiska, byla připevněna k pravému štoku ponku. Do závitů špingle se pak našroubovalo půrfutro s vrtákem na půrování, případně dírkování, nebo futro zakončené šlusem na šrupování či trádování čamrd. Osadit vše přesně do osy však bývalo dost svízelné a i mnozí mistři měli s vycentrováním špingle velké potíže. Když se půra znatelně rozkmitávala, říkali čamrdáři, že špingle se hází.

„Co kdyby takovou špingli vyrobil zámečník Fau,“ napadlo jednoho z čamrdářů, který o zhotovení ponku místními řemeslníky také přemýšlel. Jenže Fau byl nekňuba. Pohodlný strýc, který si nechtěl lámat hlavu novotami. Sice měl zámečnickou dílnu s docela slušnou výbavou, stůl s různými svěráky a upínadly, mohl pilovat i brousit, a dokonce i něco nýtovat, ale chyběla mu vůle a snaha. Živil se většinou bídňě – hlavně tím, že pronajal sedlákům zděděné louky a pole. Jinak dovedl jen opravovat petrolejové lampy, letovat děravé hrnce a kastroly, ale představa zhotovování něčeho nového a složitějšího ho spíš děsila.

„S tímhle na mě, pane Šampach, nechoděj, to je moc náročná záležitost. To já bych nesved!“ odpověděl Fau přesně tak, jak čamrdář předpokládal. Chvilí si ještě donesenou špingli prohlížel a pak ji téměř lhostejně čamrdáři vrátil.

„Mohl bych se podívat?“ zeptal se vytáhlý kluk, stojící vedle zámečníka. Byl to jeho syn Honzík, který se v dílně učil řemeslu po tátovi a měl právě skládat tovaryšské zkoušky. Šampach mu bez řečí mosaznou špingli s našroubovaným půrfutrem z jedné strany a tříkolovým virtlem upevněným z druhé strany ochotně podal.

„Možná by se to udělat dalo. Chtělo by to sehnat mosaznou trubku a mít závitníky!“ „Už zase vymejšíš?! Kolikrát jsem ti řekl, že my žádný novoty zavádět nepotřebujeme a nebudeme! Na to, co tu opravujeme, nám vybavení stačí,“ sklidil hned kritiku od svého otce.

Kluk, i když byl už o hlavu větší než táta, poslušně mlčel. Špingli, kterou přinesl Šampach jako vzor, bez řečí vrátil. Ale v jeho vědomí se ve chvíli, kdy držel studenou nazlátlou mosaz v ruce a vnímal i její opracovanou hladkost, něco změnilo. Když se pak vyučil zámečníkem, mnohokrát si na tu mosaznou špingli vzpomněl. V otcově dílně pořád jen přištipkařil a v podstatě se nudil, a ten záblesk vzpomínky se mu začal vracet ve stále konkrétnější podobě. Už věděl, čím se chce a bude v životě zabývat. Jen ještě čekal na impulz, který ho přiměje jeho záměr uskutečnit.

Večer v posteli před spaním, kdy si obyčejně u Šampachů povídali o denních problémech, tentokrát Antonie zpozorněla. Položila muži ruku na hrud', začala ho jemně hladit, což měl rád, a proto se ochotně rozpovídal. Po neúspěchu u zámečníka Faua

začal totiž uvažovat o možnosti dát zhotovit špingli nějaké zámečnické dílně ve Vídni!

„To bys musel napřed do té Vídně zajet a s některým výrobcem se domluvit,“ začala opatrně Antonie.

„Ale vždyť víš, že mě tam vachmajstr nepustí! Od komunistického povstání v Paříži jsem na tom ještě hůř. Vedou mě v seznamu politicky nebezpečných jedinců. Mě, který se o politiku nikdy nezajímal! Ale kdo jim to vymluví?“

„Ty jim přece nemusíš vymlouvat nic, nemají proti tobě žádný důkaz!“

„Oni ale důkazy nepotřebují! Navíc bych každým promarněným dnem, cestou tam a zpátky, přicházel o peníze. Vždyť víš, že jich teď spoustu dlužíme! I když budu vachmajstra ignorovat a do Vídně se tajně rozjedu, nemám žádné zboží na prodej! Všechno musím za propůjčení ponku odevzdávat Kubelíkům!“

„Musíš jim opravdu odevzdávat všechno?“

„Vyměňuji mi materiál za knoflíky. A když jich dodám míň, hned to poznají! Stejně by to zatajené zboží, asi moc nepomohlo, špingle je na ponku nejdražší součástka!“

„Kolik tak může stát?“

„To právě nemám potuchy! A na dluh mi ji nikdo nevyrobí! Je to začarovaný kruh. Dostat se z něj nebude lehký. Jsem teď v područí! Mají mě v hrsti. Musím trpělivě dřít a co vydělám, padne vesměs na dluhy, vždyť to víš. Tohle živoření vypadá na dlouhá léta!“

„Mám nápad!“ řekla najednou Antonie a začala ho intenzivněji hladit na hrudi a posunovala ruku stále níž. „Řeknu ti ho později,“ napínala svého muže.

Druhý den ráno šla za Háčkem. Ležel ještě v posteli, měl několikadenní strnisko a vypadal zuboženě.

„Matěji! Takhle přece žít nemůžeš! Víím, že je to pro tebe strašná ztráta, ale ty se s ní musíš vyrovnat! Jsi přece mladej a zdravej a umíš to, co málokdo. Dej se do práce, ta ti pomůže smutné vzpomínky zahánět!“

„Jenže tady je zahnat nemůžu. Já ji pořád všude vidím!... Leda bych vodtud' někam utek!“

„A co ti brání! Prodej barák a jed' třeba do Ameriky!“

„Už na to delší dobu myslím.“

„Na Ameriku?“ překvapilo Antonii.

„Možná bych na Marcelu v cizině zapomněl!“

„A ty vážně chceš do Ameriky?“

„Už jsem tam předtím chtěl utéct s ní! Jenže ani nevím, jak se tam dostat!“

„V tom bych ti mohla pomoci! Napíšu dopis básníku Sládkovi. Vrátil se z Ameriky před nedávnem!“

4

Antonie Šampachová opět začínala myslet na Vídeň. Háčkovi obstarala informace o Americe a za to od něj vymámila všechny perleťové brože, co se u něho doma ještě našly. S nimi, s dopisem, s náčrtem vřetene a pěti zlatkami v kabelce odjela do hlavního města mocnářství. Navštívila Kratkého, vysvětlila Šampachovu tíživou situaci a vzápětí mu vnutila Háčkovu perleťovou bižuterii. Mistr Kratky se podívoval, ale bižuterii koupil, spíš z dobroty a čamrdářské solidarity než z potřeby. Říkal si, že tyhle perleťové šmuky se ve Vídni asi těžko dají prodat. Nakonec Antonii ještě popsal cestu k firmě Starge-Kamerer, která vyráběla kovové součástky, a to i k čamrdářským ponkům.

„Vy jste paničko odkud?“ zeptal se jí nevěřičně muž středních let s nazrzlými nakroucenými kníry, když sebevědomě vznesla svůj požadavek a předložila náčrtek.

„Z Čech!“

„A rozumíte perleti?“ podívoval se zálibně mistr a bez ostychu si prohlížel její hezký slovanský obličej.

Z regálu vyndal mosaznou špingli a okované půrfutro, na jedné straně se závitem, na druhé s otvorem pro špunt s vrtákem.

„Ještě něco chybí,“ řekla nekompromisně Antonie. „Chtěla bych i litinový špunt a korunkový vrták, osmnáctku!“

Vzápětí se ale zarazila. Netušila, kolik ta celá souprava může stát. Za perleťové přívěsky, z kterých jí zbyl už jen poslední, zavěšený na krku, získala sice od Kratkého čtyřicet zlatých, ale nevěděla, zda to postačí.

„Máte hezký perleťový šperk! Takové se u vás zhotovují?“

„Jistě,“ řekla jakoby mimochodem.

Muž, kterému už zvedaly čelo veliké lysé kouty, ji obdivoval. To Antonie cítila. Proto věřila v úspěch hned vzápětí, kdy donesl i litinovou hlavici zvanou špunt a konický ocelový vrták se zářezy.

„Ještě nějaké přání, paní mistrová?“ dobíral si jí Vídeňák.

„Kolik to všechno dohromady stojí?“

„Třicet zlatých! To je naše běžná cena!“

„Mám tu jen dvacet pět,“ zalhala Antonie a korunkový vrták muži vrátila.

„No, že tomu tak rozumíte, tak vám ten vrták daruji gratis,“ učinil gesto majitel firmy a jak se zdálo, byli oba spokojeni.

„Příště přijdu a odkoupím další špingle! Čamrdářství se u nás v Městečku prudce rozvíjí!“ řekla na odchodu Antonie a na majitele továrničky, který jí ochotně daroval vizitku své firmy, se co nejlíbezněji usmála.

Procházela se pak s radostí vídeňskými ulicemi, prohlížela výlohy a mnohé obchody a vůbec jí nevadilo, že si tentokrát nemůže dovolit koupit nic jiného než kapky na otcův kašel. Najedou ji, přímo na rušném chodníku před budovou opery, oslovil elegantně oděný muž.

„To je ale překrásný přívěšek,“ řekl německy.

„Das ist original aus permutter!“ odpověděla pohotově, aniž byla dotčena jeho smělostí.

Začali se domlouvat a Antonie mu sebevědomě vysvětlila, kde se takové perleťové brože zhotovují a že tyhle přívěsky vozí už delší dobu do Prahy, kde jsou stále žádanější a jejich firma je dodává panu Bornovi, který má exkluzivní obchod na Kolovratově třídě. Sebevědomě a s grácií přeháněla, protože o Bornovi už několik let neslyšela a nevěděla, zda ten jeho velkoobchod náhodou nezkrachoval. Pán, který si jí stále nápadněji a se zalíbením prohlížel, jí na oplátku vysvětlil, že vlastní klenotnictví s přílehlou galanterií a ukazoval přes rušnou křižovatku na dva nepřehlédnutelné obchody na druhé straně ulice. Nakonec se Antonii představil jako Hubert Harkazy a k jejímu překvapení si objednal padesát kusů oněch perleťových přívěsků. Prý jen pro začátek.

Antonie přijela z Vídně jako vždycky nadšena. Šampach hned donesl špingli truhláři. Ten do ní napasoval připravený virtl opatřený už ocelovou ploškou s důlkem pro nastavitelnou špicí. Na opačné straně zasunul špingli do tokny, upevněné na pravém štoku. Teď už jen stačilo vše přesně vycentrovat. To se po mírných úpravách nakonec podařilo. Šampach si konečně mohl domů, do opraveného veřtatu dopravit opět vlastní ponk, prak-

ticky celý vyrobený v Městečku. Stál téměř polovinu, než za kolik by jej dovezl z Vídně. Přesto za něj řemeslníkům zatím zůstal dlužen. Ale oni nespěchali, protože věděli, že ponky si za krátký čas začnou objednávat i další čamrdáři, a oni tak budou mít dostatek práce na dlouhou dobu.

Šampach zářil. Pracoval znovu ve své dílně a na svém ponku a byl si téměř jist, že všechny dluhy, které v poslední době nadělal, brzy svým věřitelům splatí.

Zato Háček požadované přívěsky pro Antonii nebyl s to vyrobit. Ona přitom chtěla vídeňskému obchodníkovi s neobvyklým, snad maďarským, jménem Hubert Harkazy vyhovět stůj co stůj. Jenže Háček pořád ještě neměl žádnou chuť do práce ani do života. Chyběla mu motivace, impulz, který by ho konečně vrátil k normálnímu životu. Na Ameriku sice myslel, ale sám nenalézal k té dlouhé a neznámé cestě odvahu a nevyvíjel pro to žádnou iniciativu.

„Našla jsem zájemce o tvou chalupu. Koupí ji se vším všudy,“ oznámila mu jednoho dne Antonie, když ho opět přišla povzbudit, aby se do těch perleťových přívěsků znovu pustil. Nechtěla vídeňského zákazníka nechat příliš dlouho čekat.

„Opravdu si myslíš, že ten dům mám prodat?“

„Do Ameriky jej s sebou přece nepovezeš! Tady by ses v něm věčně užíral, přitom Marcele ani sám sobě tím nijak nepomůžeš! Amerika ti otevře svůj nový svět! Začneš prostě se vším znovu!“

Nový svět se opět otevřel Josefu Šampachovi. Vřetenem dovezené z Vídně fungovalo bezvadně, a on měl najednou zase vlastní mašinu ve vlastní dílně a Kubelíkům vzápětí zapůjčený ponk vrátil. Hned mu zbylo na nákup materiálu a tentokrát si už mohl vybírat, komu tu knoflíky prodá, zda jim, anebo Jánskému. Ten za ně totiž nabízel víc. Poslat je Kratkému do Vídně, kde byly vyšší výkupní ceny, si ještě netroufal, protože potřeboval peníze hned, bez zdržování, přímo na ruku. Za pár dní zašel za kolářem i za truhlářem Crhou, částečně dluhy poplatil a objednal si podle dřívějších nákresů zhotovení dalšího čamrdářského ponku. Jak vypočítal, vyjde ho celá nová mašina přesně na polovinu než dovezená z Vídně! Navíc začal řemeslníky přesvědčovat, že by mohli perleťové soustruhy vyrábět přímo tady v Městečku! Kovové doplňky by Šampach prostřednictvím své ženy přivážel od firmy Starge-Kamerer.

Tento nápad Antonie bouřlivě přivítala. Navíc pochopila, že s Háčkem pro další výrobu perleťové bižuterie už počítat nelze. A nemůže počítat ani se svým mužem, který pro jemné opracování perleť neměl dost trpělivosti ani fantazie. Chvatně sháněla někoho, koho by Háček ještě stačil zaučit, než se do té Ameriky opravdu vydá. Čím dál víc tkalců z Městečka a okolí se teď přeučovalo na čamrdářskou výrobu. Napočítala tu už třicet ponků, vesměs v chalupách, kde se dříve tkaly látky. Stačilo by nějakého šikovného z nich přesvědčit, a otevře se jí i jemu nová budoucnost. Antonie Šampachová byla přesvědčena, že perleťová bižuterie se prodá všdycky. A ona bude tou, která prodej zrealizuje, a ještě se podívá do Vídně či do Prahy a možná i do některých lázeňských měst, jejíž jména ji lákala. I když ve skrytu duše by nejraději jela s Háčkem rovnou do té daleké Ameriky.

„Budeme zase nacvičovat divadlo?“ zeptal se v té době Jakub Rovenský, který si v Tylově hře zahrál Švandu dudáka, a stal se rázem v Městečku populární osobností. Hezký kluk z chudé rodiny barvíře měl věčně zašpiněné prsty od modré barvy. A to mu zřejmě a zjevně vadilo, a proto když s někým mluvil, zejména s děvčaty, schovával ruce za zády.

„Proč ty ruce pořád schováváš?“ zeptala se Antonie.

„Nedají se umýt a za nehty mám věčný smutek. Bojím se těma rukama nějaké holky dotknout. A tolik se mi jich líbí!“ svěřil se bez ostychu své režisérce.

„Tak si najdi práci, kde si ruce tolik nezašpiníš.“

„A jakou? Jít do fabriky? Tam by mě Brhlík, jak ho znám, poslal rovnou do barvírny. Už mi to místo jednou nabízel.“

„Víš, já bych ti nabídla něco lepšího,“ nenápadně začala Antonie.

„Nějakou novou roli?“

„No, i tak se to dá říct. Naučil by ses obrušovat perleť. Měl bys možná prsty obhroublejší, ale ne už zamodralé s neodstranitelným smutkem za nehty! Sháním šikovného člověka na výrobu bižuterie.“

„Ale to já nikdy nedělal!“

„To nevádí. Háček, než odjede do Ameriky, tě všechno naučí. Mám to s ním domluvené!“

Šampach s tím zprvu nesouhlasil. Myslel sice na přijetí nového pracovníka, ale že by dotyčný měl místo knoflíků vyrábět per-

leťové brože a špendlíky, to se mu dvakrát nezdálo. Antonie ho přesvědčovala, že by tak byl zpracováván perleťový odpad, kterého se válely už haldy za barákem.

„No, ale tu perleť bude obrušovat rejžákem?“ zeptal se trochu ironicky ženy.

„Ne, na ponku!“

„Ale já žádný volný ponk nemám!“

„Prodá ti ho Háček.“

„Myslíš tu jeho brusku?“

„Nechá ji za dvacet pět zlatých!“

„Ale my mu naopak už dvacet pět zlatých dlužíme!“

„Splatíme mu rovnou celých padesát!“

„Jenže tolik peněz nemáme!“

„Než odjede, vyděláme je! To ti slibuju!“

Jakub Rovenský se coby obráběč perleť zaučil a pomalu začal osvědčovat. Měl stejně jako Háček dost fantazie a perleťové zbytky obrušoval do vhodných tvarů tak, jak si to Antonie přála a jak mu zpočátku tužkou na perleť vzory předkreslovala. Ne všechny knódný se ale na ozdobné špendlíky hodily. Struktura některých byla narušená, mnohé byly, jak se říkalo, „sežrané“, na jiných se zase objevovaly dŕubky, které nebylo možné odstranit a jiné neměly zas vhodný tvar. Do vyhotovených přívěsků bylo nutné navrtávat díry, kterými se provlékaly úzké kožené tkaničky. Ty nařezával čalouník a sedlář Emmer, ale nekvalitně, protože už špatně viděl. Antonii se tyhle návěsné šňůrky zdály málo nóbl. S těmi se spokojí jistě jen méně majetní, mladá děvčata z fabrik či služby ve městech! Pro galanterní prodejnu ve Vídni začala uvažovat o kovovém řetízku, a to nejlépe ze stříbra.

A setkání s Hubertem Harkazym jí její obavu potvrdilo. Když mu v jeho obchodě perleťové přívěsky předložila, chvíli je zkoumal, zaplatil, ale další už neobjednal. Až jak prý zareagují zákazníci. To Antonii notně zklamalo. Ani nemusela vyslovit otázku, stačilo, když se na něj podívala posmutnělým pohledem.

„Já vím, madam, že s tím bylo hodně práce, ale potřeboval bych něco noblesnějšího. Mám tu dřevěnou skříňku na doutníky, líbila by se mi vyložená perleť. Vy byste to u vás svedli? Pokud ano, rád dobře zaplatím.“

Antonie přivezla za prodané přívěsky a spony šedesát zlatých, a tak mohli splatit dluh Háčkovi.

Ten už počítal na prstech dny do odjezdu. V jeho chalupě už bydlel nový majitel a on na těch pár dní vzal zavděk bývalou Tončinou komůrkou u Bucků. Všechny peníze si naskládal do koženého pásu, který mu Antonie ve Vídni koupila. Měl čím dál větší strach. Poslední noc před odjezdem do té neznámé a vzdálené Ameriky celou probděl. Promítal si svůj dosavadní život, ve kterém přišel brzy po sobě o oba rodiče a posléze i o syna a ženu. Smrt jako by byla jeho spolubydlící. Vybavil si ji vždycky, když vzal do ruky hrníček, ze kterého pila máma, tátovu židli či Marcellin šál, který stále visel na věšáku. Chápal, že se těch přízraků musí zbavit, ale zbaví se jich se vším všudy: s rodnou chalupou i s Městečkem a jeho lidmi. Odejde do cizího prostředí, kde nikoho nezná, do světa, který o něj neprojeví sebemenší zájem. Bude úplně sám, odkázán jenom na sebe. Teď v posledních dnech toho rozhodnutí lituje. Rád by to všechno ještě nějak vrátil zpět, ale nejde to. Už to nejde. Bude muset odjet, nesmí se pořád vracet do minulosti.

„Nejela bys se mnou?“ zeptal se ráno Háček Antonie, když se loučili. Řekl to spíš jen ze smutku a nostalgie, než že by tu otázku mínil vážně.

„Jela, a hned!“ zareagovala Antonie Šampachová, „jenomže já zatím nemůžu.“

Jinak ale Matějovi zařídila všechno potřebné. Z Prahy pojedou vlakem do Hamburku a odtud, z „amerického přístavu“ Cuxhaven, rovnou do Ameriky.

„Neboj se, ve vlaku nebo na lodi se jistě s někým seznámíš. Bude vás z Čech nejmíň padesát. Říkal mi to básník Sládek, který zajistil jízdenky na loď.“

„Já se nejvíc bojím, až v Americe vystoupím na břeh a nebudu nikomu rozumět,“ říkal spíš pro sebe Matěj.

„Ale tam už budou čekat místní Češi a ze začátku vám dají ubytování v české kolonii. Za pár dní se určitě rozkoukáš. Ty se rozhodně neztratíš! Jsi přece čamrdář. Ale nejen to, vždyť ty jsi umělec, když dovedeš z perletě vykouzlit krásné ozdobné věci. Neboj se s tím vždycky a všude pochlubit. Amerika je země neomezených možností, je to Nový svět, jak mi to v posledním dopise psal básník Sládek,“ uklidnila ho Antonie. Pak se objali a Matěj usedl na povoz jedoucí do Prahy.

* * *

V konečnosti jsem prvního čamrdáře, opouštějícího se svou profesí Městečko, přeplněného zármutkem a lítostí, doprovázel vlastně jenom já, Genius loci, kam až má zřivost dohlédla. Setrval mi v zorném úhlu ještě v okamžicích, kdy spolu se stovkami dalších vyšlapával prkenou lávku na loď v Cuxhavenu, nesa jedinou velkou kabelu, do níž zuzavíral všechno své dosavadní žití. V hluboké mysli přechovával vzpomínky i nostalgii, zvláště při pohledech na nekončící vodu oceánu, pohazujícího odporně jeho vnitřnostmi i tělesností až do hlubokých prohlubní bezmocnosti. Nejvytouženější pohled na pevnou zemi Nového světa v něm konečně vykřesl jiskru a nadějnost, zmocnivší se všech vystěhoválých. Od té doby byl lapen a vlečen novým směrem horečné nedočkavosti, propojované zvědavostí, až tak zveličeně, že mu to nedalo myslet na minulost. Začal být pohlcován záplavami dojmů i překotnostmi změn, potkávajících ho v Novém světě, s nenadálými na každém kroku, rychle jim smýkajícími a strkajícími až k nezbytnosti přizpůsobení, neboť tenhle svět neznal ohleduplnost, dobrotivost, natož porozumění.

Kdo sám, z vlastní potřeby a snažení nedosáhl způsobilosti nadechnouti se nového vzduchu, ten strháván všemožným proudem nenašel zakotvení. Buď musel obratem dosíci jinou loď, vracející se zpátky domů, nebo s bídou žít, snad i hůře jak dřív. Háčkova dosažení Nového světa jsem nebyl zúčastněn, neboť tak daleko ani zrak Genia loci nedosáhne. Matěj Bucek z mého zorného pole nadočista vymizel.

5

Městečku ubyl první čamrdář, ale zároveň se objevovali další, zejména poté, co místní truhláři a koláři začali vyrábět dřevěné části ponků ve svých dílnách a Antonie Šampachová vozila od firmy Starge-Kamerer kompletní mosazná vřetena, které pak Šampach prodával a na každém vydělával skoro pět zlatáků, i když tento zisk byl vlastně zásluhou obchodnického talentu jeho ženy. Ta navíc ve Vídni úspěšně obchodovala s perleťovou bižuterií.

Jakub Rovenský mezitím v dílně zkoušel vyrobit něco úplně jiného a nového: měl osadit perletí celé dřevěné pouzdro na doutníky. Musel využívat rovných ploch lastur, barevně sladěných. Ty přesně zařezával a zabrušoval, aby do sebe jednotlivé dílky zapadaly, a pak je lepil na masivní dřevěné doutníkové pouzdro. Výsledek byl úchvatný. Jednotlivé dílky perletě házely lesky v různých úhlech a krabička se jevila vždy trochu jinak podle toho, ze které strany se na ni pohlíželo.

„To je dokonalé! Úžasné, přímo fascinující,“ rozplýval se nad dílem o pár dní později Hubert Harkazy. „Ve snu mne nenapadlo, že z toho bude tak působivý předmět! Ani na světové výstavě, která tu právě probíhá, jsem nic tak pozoruhodného neviděl! Doporučuji vám ji navštívit. V anglickém oddělení mají mnoho druhů knoflíků, velmi jemného provedení!“

Vzápětí vyplatil překvapené Antonii 80 zlatých, ale hned ve vhodnou chvíli přispěchal s dalším požadavkem:

„Na téhle krabičce bych chtěl mít vyobrazenou osmicípou hvězdu z černé perleti. Je to totiž šlechtický znak rodu Šternberků, a můžu vám prozradit, že hrabě Leopold je mým velmi dobrým přítelem.“

„Tuhle šternberskou hvězdicí já znám!“ zvolala Antonie, překvapena, jak je ten svět malý! „Hrabě Leopold vlastní náš zámek v Městečku a velkou část polností. Jako mladá holka jsem chodila krást klestí do jeho lesů!“ smála se Antonie.

„Ale vy jste přece mladá stále. A krásná bezpochyby,“ zareagoval pohotově obtlouštější elegán Harkazy, kterého už pomalu zdravila padesátka. Po tomto komplimentu si dodal odvahy a pozval Antonii Šampachovou na právě probíhající Světovou výstavu.

Ve skutečnosti se mu už od prvního setkání Antonie líbila. Coby znalec žen tušil, že na tuhle nezkaženou, ale zato až živočišně svůdnou ženu z venkova, která na něho působí daleko vzrušivěji než prohnané a protřelé Vídeňáčky, se musí velmi pomalu, opatrně a s nenápadnou zdvořilostí. Jinak se totiž její plná důvěra a případně následná povolnost nedá získat. Elegán Harkazy nechtěl hezkou venkovanku předem vylekat a zaplašit.

Černé perleti, o které se Harkazy zmínil, se říkalo Tahiti a byla v té době poměrně vzácná. Antonie ji nezahlédla ani na světové výstavě, kterou absolvovala s elegantním doprovodem. Harkazy ji provedl všemi pavilony a ona s nefalšovanou upřímností obdivovala veliké množství rozličných výrobků a zboží. O některých věcech do té doby neměla nejmenší potuchy, a mnohdy ani nevěděla, jaký mají význam a k čemu se hodí. Proto přijímala Harkazyho výklad s opravdovým zaujetím, ale zároveň si dávala pozor, aby nijak nedala najevo jakoukoli nevědomost a aby ji její průvodce nepovažoval za hloupou ženskou z venkova. V anglickém oddělení, kde ukazovali obrovský výběr perleťových knoflíků, se

začala zajímat o zcela nové a pro ni neznámé vzory a překvapených zástupců firem se začala podrobně vyptávat, pomocí jakých strojů se tyto zajímavé vzory dají docílit. Harkazy žasnul, jak je ta žena pohotová a věci znalá, a navíc atraktivní, i když má na sobě jen střízlivé šaty komerčního střihu. Ale to mu nebránilo, aby ji svým dobře postaveným známým, které tu často potkával, nemohl představovat.

„Vy tady asi o černé perleti nevíte, že?“ To byla první věta, kterou Antonie zareagovala na pozdrav mistra Kratkého. Měla ji pečlivě promyšlenou, věděla, že v mistrovi probudí mužskou a obchodnickou ješitnost. Slova samozřejmě padla na úrodnou půdu, i když Kratky ve skladu zatím tuto novinku neměl.

„Milostpaní, vy asi nevíte, že my tady dovedeme perleť barvit! Ta je pak krásně černá! A že jste to vy, tak když si pošlete schopného člověka, ze staré známosti vašeho muže ho to naučím! Pak nám budete dodávat tmavé knoflíky, jako by byly z opravdové Tahiti. Co vy na to?“

Antonie sice nebyla úplně spokojena, ale mistrova nabídka ji přece jen povzbudila k dalšímu obchodnímu záměru. Nakonec přece jen ve Vídni několik tahitových lastur sehnala a přivezla domů.

Šampach je pak hned vzal do hospody, aby se čamrdářům pochlubil. O tom, že se dá perleť i barvit, však zatím raději pomlčel. Ale tajně, na své náklady, poslal mladého Rovenského na několik týdnů na zkušenou k firmě Kratky do Vídně.

Rovenský se velkému městu rychle přizpůsobil. A šel si na doporučení Antonie prohlédnout světovou výstavu, kde objevil i mnoho nových druhů knoflíků, zejména kabátových a žaketových, ale ty nebyly z perleti, nýbrž ze želvoviny, anebo dokonce z hmoty, kterou sám nemohl určit. Mnohé perleťové knoflíky měly bohaté zdobení a Jakubovi dlouho nebylo jasné, jak se oněch vzorů dá docílit, protože nenalezl odvahu se zeptat. Kdyby se osmělil, dozvěděl by se, že je na to potřeba drahá mašinka, vyrobená až v Americe.

Rovenský se nakonec u mistra Kratkého zase dostal k barvám, i když tady šlo o „lepší“ barvení, tady se barvila perleť. Znova míval zabarvené prsty jako v Městečku od látek. Postupně se začal smiřovat s tím, že barvení je pro něj cosi osudového.

Antonie se doma rozplývala nad světovou výstavou a všem o ní doširoka vykládala, ale samozřejmě nepřiznala, že ji navštívila v doprovodu galantního Harkazyho, aby Šampach zbytečně nežárnil. Vždyť vlastně neměl proč.

O výstavě a vystavených exotických předmětech pak obyčejně vyprávěla na výletech, které se o letních nedělích začaly pravidelně pořádat z Městečka do nedalekých Proboštin. Zúčastňovaly se jich především řemeslníci s manželkami a dětmi, ale i obchodníci a místní úředníci včetně pana poštmistra, leckdy i svobodní tovaryši, kteří měli záslusk na nějakou dospívající dceru. Na tomto oblíbeném výletním místě dal totiž nedávno probošt Petr Webr vystavět veliký dvůr. Výletníci se obyčejně usadili pod břízami a okrasnými stromy na donesené deky a přehozy, vybalovali jídelní koše, ženy si dávaly vzájemně ochutnat vlastnoručně připravené speciality a předávaly si recepty, muži popíjeli pivo z lahví a vedli nevázané řeči o všem včetně politiky. Tyhle oblíbené sedánky v přírodě, s fascinujícím pohledem do kraje a na horu Javořici mnozí milovali. Patřil mezi ně i Šampach, kterému krajina připomínala místa, kde se narodil.

Antonie se svým mužem žila celkem spokojeně, bez hádek, konfliktů, napětí. O náhodných a nijak zvlášť nebezpečných známostech z cest, které mohly vyvolat žárlivost, se před ním nezmiňovala a vše držela v tajnosti. Jen jedno tajemství svému muži nečekaně prozradila – že by se chtěla podívat do Ameriky.

VIII. CO SKRÝVAL POKOJ VE VÍDNI

1

Došlo k mému neočekávanému a nepředpokládanému udivení, z kteréhož já, čamrdářský Genius loci, neměl pražádnou lítost, jelikož přede mnou samým, během několika lidských let, knoflíkářství v Městečku nabylo prudké změny, velkým, nikým nečekaným rozmachem. V mém pochopení to byl nezadržitelný vývojový trend svěžesti pokroku i dravosti nového odvětví a protiváha úpadku domácích tkalcovských dílen. Tkalcovina nešla! Jevila se hůře jak stagnující. Dřívější výtěžnost za pergál – jedna zlatka třicet krejcarů od kousku, poklesla v beznadějnosti pod 90 krejcarů. Stejně tak se dělo s kanafasy, organtýny, mušelíny a jinakými látkami. Navíc narostla puntičkářská vybíravost faktorů, znalých už dokonaleji tkaných látek, kteříž začali poměřovat hustotu díla, a tudíž jakost tkaniny dokonce zvětšovací sklem! Doma vyrobená sukna ztrácela vyrovnanost s fabričnými, což bývalo tkalcům přecasto předhazováno a peníze za jejich marné úsilí kráceny. Dokonalosti fabričských strojů nebyli s to domácí tkalci docílit. Takových výkonných stavů s precizností tkaní postavil do své fabriky pod Mlýnským rybníkem Leopold Brhlík celý dvojrád, nechav je pohánět vodní silou, což působilo deprimujícím šokem na místní tkalce, kteříž mizeli z obzoru jak loňské sněhy, aniž proti nim fabrikant pohnul jediným, rádoby lidumilným prstem. Naštěstí se stalo možností nahradit rozvzanost tkalcovského stavu solidní konstrukcí čamrdářského ponku. Šlo jen o rozhodnutí dotyčného a o šikovnost jeho rukou, uschopněných převzít namísto vřetena a člunku blyštivou perleťovou lasturu a bez námahy si ji podmanit.

Během krátké doby toho mnozí soukeníci docílili a ze spřádače krizetu byl během krátké časovosti osamostatněný výrobce knoflíků. Ti, kdož k této konvertitě bez prodloužených úvah postoupili, stávali se spokojenými. Vyhotořováním čamrd začali ze svých chalup v nenadálosti vyprovázet dříve nezapuditelnou chudobu. Mně, Geniu loci, se tak vyskytl nečekaný vstup do dalších stavení v Městečku, aniž jsem této výsadovosti nějak náruživě využíval.

* * *

Jen tvrdohlavci, jako byl Vojtěch Sysel, vzdorovali. Ten spíš z principu a trvalého žalu nad ztrátou dcery, kterou mu čamrdář

Háček unesl a pak chudinku nechal uboze zemřít. Zneuctil jeho dceru, a navíc ještě z Městečka zbaběle utekl!

„Já budu čamrdáře nenávidět do smrti smřoucí!“ prohlášoval s opileckým gestem v hospodě, do které kvůli němu nikdo ze zpracovatelů perletě raději nechodil.

Během krátké doby však podnikavci v Městečku otevřeli hned několik nových hospod. Jedna se objevila také přímo na náměstí, kde se později začalo říkat „U Amály“.

Ještě před dvěma lety Šampach napočítal, že je ve městě třicet ponků. A teď jich najednou bylo tři sta! O tento nárůst se přičinil vídeňský spekulant a peněžník Hock, který rázně a výrazně zasáhl do poměrů Městečka. Znenadáni tu zřídil svou kancelář a vše nabízel na úvěr, což nikdo z místních ze začátku nechápal.

„Chcete zapůjčit ponk?“ zeptal se zástupce peněžnickovy firmy prvního zákazníka, který zaklepal nesměle na dveře.

„Rád bych, ale nevím, jestli mám dost peněz,“ přiznal se tkalec Lipka, který už nechtěl déle dříít bídu. Za pergál dostával jen zlatku a 40 krejcarů od kousku, což vycházelo sotva na jídlo. A čamrdáři si za stejnou dobu vydělávali několikanásobně víc!

„U nás žádné peníze nepotřebujete. Půjčíme vám stroj i perleť na forkauf. Akorát vám dáme podepsat tuhle dohodu!“ řekl zástupce firmy Hock a podal užaslému tkalcovi už předtištěný list papíru.

„A to jako úplně stačí?“ divil se.

„Pro nás ano!“

„A nemoh bych si tu dohodu napřed přečíst?“

„Samozřejmě, vezměte si jí třeba domů!“

Lipka se hned ten večer šel poradit do hospody s čamrdáři. Ti na smlouvu hleděli zpočátku nedůvěřivě. Nemohli pochopit, že propůjčení ponku včetně materiálu nečiní za týden víc než třetinu možného čamrdářského výdělku. Pro tkalce to samozřejmě znamenalo rychlý útěk z chudoby. Jenže tu visela ve vzduchu nájemníková budoucnost. Za onen pronajatý ponk i materiál totiž musí platit neustále a zůstává tak trvale v područí firmy známého spekulanta a zbohatlíka Hocka, který uvádí v pohyb i vídeňskou burzu.

Nabídka to byla přece jen lákavá a pro chudé tkalce přímo ideální. Aníž dali jediný krejcar, odváželi si domů ponk a pytel mate-

riálu a mohli hned místo tkaní látek začít vyrábět čamrdy. Pronajímatele nezajímalo, zda to dovedou, či ne. Jen ohodnotil odevzdané zboží a strhával peníze za aušusy a za pronájem soustruhu. Leckteří tkalci se záhy přesvědčili, že to není žádná sláva, ale dopracovali se přece jen k vyššímu výdělku než při tkaní látek. Napřed se však museli chodit zaučovat k zaběhlým a zavedeným čamrdářům.

„Nemůžeš mi ukázat, jak se ty vulsty trádujou?“ To byla častá otázka, se kterou mnozí bývalí tkalci chodili k Šampachovi. A on vzal náradí a každému poctivě předvedl, jak se knoflík opracovává do požadovaného tvaru.

2

Po krátkém čase podepsalo smlouvu s firmou Hock více jak sto bývalých tkalců. Všichni si odvezli domů ponky a měli snahu naučit se vyrábět knoflíky co nejrychleji a nejpečlivěji. Ale některým nové řemeslo nešlo, nebyli s to pořádně vyvrtat čamrdu, a tak se raději dali najmout do zavedených dílen, kde dělali jen podřadnější práce, a ponk firmě Hock po zaplacení pronájmu zase vrátili.

O benevolentním půjčování ponků na úvěr a poskytování perleťového materiálu Hockovou kanceláří se dozvěděli i lidé ze vzdáleného okolí. Zejména v zimě přijížděli na saních a odváželi si stroje domů. Jiní, movitější, se naopak stěhovali do Městečka, kupovali tu volné chalupy nebo si pronajímali kolny a stodoly a předělávali je na veřtaty. Městečko, které tato vývojová čamrdářská vlna překvapila, bylo v hospodských řečech přirovnáváno k americké Kalifornii a začalo se mluvit o zlaté čamrdářské horečce.

„Dal jsem sem na čamrdy!“ začínala řada rozhovorů u piva.

„A nese to?!“ zajímal se spolusedící.

„To víš, že jo. Víc než to šmodrchání s pergály! Už jsem splatil i dřívější dluhy!“

„Hm, uvažuju, že to s čamrdama zkusím taky!“

Jenže tahle horečka netrvala dlouho. Kdo četl pravidelně vídeňské noviny, musel už v titulcích objevit skandál, který se pozvolna rozrůstal a rozvíjel a po němž se nakonec začala chvět i vídeňská burza. Hockovy mnohostranné spekulace a veškeré

podniky skončily krachem a bankrotem. Stejně musela dopadnout i jeho firma v Městečku. Přišli takzvaní fendáci a začali jednat.

„Ale já mám na ponk uzavřenou řádnou smlouvu s majitelem. Platím pravidelně každý týden dvě zlatky!“ bránil se Lipka a fendáky nechtěl do baráku pustit.

„Žádný majitel už neexistuje,“ ubezpečili ho, vnikli do domu a čamrdářský ponk vystěhovali na ulici a naložili na připravený povoz.

Podobně dopadli všichni, kteří s Hockovou kanceláří dohody na předkup uzavřeli. Městečko se rázem ocitlo téměř bez čamrdářských ponků a mnoho zpracovatelů perletě bylo najednou bez práce. Šlo o více jak stovku lidí, kterým škarohlídi přezdívali „rychlakvašení čamrdáři“.

Situace začali ihned využívat zavedení mistři, kteří už měli své vlastní věřtaty. Ti mohli přijímat čamrdářské dělníky, samozřejmě za nižší mzdy, než dávali těm zaučeným. Tak se objevila zdravá konkurence a první čamrdářská krize se rozplynula. Nakonec z toho měli prospěch všichni, kteří s knoflíky v Městečku přišli do styku. A vydělali na ni hlavně někteří řemeslníci, protože bylo třeba rychle a odborně vyrobit několik desítek ponků.

Zejména truhlář Crha už dovedl zhotovit a sestavit téměř všechny části čamrdářského soustruhu. Vždy začínal prahy, na které kolmo vztyčil obě stojny. Ty propojil příčnými fošnami nazývanými vůle či švele a základ stolice byl hotový. Také kováři se naučili vyrábět vhodné součástky. Nejsložitější pro ně byla púrmašina. Drát, navinutý a navařený na kulatinu, se měl lehce otáčet pomocí heftů uvnitř dřevěného koníku, upevněného v pravé části ponku. Na konec púrmašiny se zastrčil dřevěný nástavec, zvaný copna. Ta přitlačovala perleťovou lasturu ke korunkovému vrtáku, a umožnila tak odvrtnou čamrdu posunout středem dutého vrtáku do púrfutra, jakéhosi soudku, ze kterého návrty vypadávaly postranními otvory. A jelikož by při rychlých obrátkách létaly po celém věřtatu, tak byl soudek s otvory zakryt volným dřevěným ostěním, takzvaným tuchmaršem. Do jeho stěn knoflíky narážely a padaly do nastavené plechové krabičky – jelkostnu. Púrmašinu ovládal čamrdář pravou rukou – tou otáčel dlouhým závitem, heftem. V tom mu ještě pomáhala příčně napojená krátká kovová tyčka, opatřená na obou koncích madly z tvr-

dého dřeva, obvyčejně vysoustruhovanými do koule či jiného podobného tvaru – aby s nimi mohl čamrdář pravou rukou pohodlně manipulovat.

Celý ponk, zhotovený místními řemeslníky, vyšel na méně než 40 zlatých. Někteří novopečení čamrdáři si jej už dříve objednali, aby nemuseli být trvale závislí na Hockově firmě. Teď, když firma zkrachovala, bylo objednávek daleko víc. Místní koláři, truhláři, kováři, zámečníci i čalouník museli najímat nové pracovní síly, aby všem požadavkům co nejdříve vyhověli. Ponky se nyní v Městečku vyráběly v nevídaném množství a dobré kvalitě a jejich výrobci se snažili co nejdříve uspokojit všechny žadatele.

Byla to pro Městečko doba rozvoje, kterou už nemohl ovlivnit ani Hockův bankrot. Obyvatelé si za čas vystačili výrobou vlastních ponků. Zámožnější výrobci knoflíků jich vlastnili několik a drželi si k tomu i patřičný počet dělníků. A nezaučovali se na nich jen místní, ale i ti, co sem přišli jako vandrující tovaryši a mnozí z nich se v téhle malé, ale k životu probuzené obci usazovali.

Začal se tu rozvíjet bohatý společenský život. Hlavně hospody, a to převážně o nedělích, vykazovaly čilý a hlasitý ruch, protože se v nich čamrdáři v hojně míře veselili a setrvali tu v bujaroosti a zpěvu až do pozdních nočních hodin, někdy i rozednívajících se rán, neboť následující den se ve věřtatech nepracovalo. Vesměs tu bylo respektováno a dodržováno takzvané modré pondělí – některé věřtaty ono „modření“ prodlužovaly až do poloviny úterního dne.

Zdomácnělo tu jisté úsloví, které se škodolibostí a vychloubačností porovnávalo Městečko a skoro stejně velkou sousedící obec. Ta se také rozvíjela, ale říkalo se, že má jinou mentalitu. Hádanka zněla: „Když má občan Městečka osmdesát krejcarů, co s nimi udělá?“ Sborově se ozvalo: „V hospodě je propije!“ Následovala druhá otázka: „A co s osmdesáti krejcarý udělá občan sousedního města?“ „Přidá dvacet krejcarů a uloží si zlatku do záložny.“

Takový byl rozdíl mezi obyvateli obou míst, vzdálených od sebe pouhé čtyři kilometry. V této délkové míře se totiž v poslední době začala určovat vzdálenost. Zatímco obyvatelé sousední obce si zakládali na tom, že jsou měšťané s výsadním postavením, občané Městečka se cítili spíše jako proletáři. Žili daleko uvolněněji, bezstarostněji, ale i lehkomyslněji. O vzdálené budoucnosti

příliš neuvažovali, věřili, že nějak bude, a to především zásluhou perleťových čamrd, které se tu teď o překot vyráběly ve velkém množství.

Čamrdářstvím se živily i ženy. Čím víc knoflíků se v Městečku vyrobilo, tím víc jich bylo třeba adjustovat. V poslední době už se knoflíky na tuhé papírové karty našívaly v každé druhé chalupě. Osmdesát žen si našíváním přímo vydělávalo a dostávalo zapláceno za každý našítý gróz. Do toho přitom nelze počítat manželky těch čamrdářů, kteří vyráběli knoflíky v malých provizorních věřatech, s jedním či dvěma pomocníky. Tyto ženy knoflíky našívaly v každé volné chvíli, třeba při vaření obědů nebo pozdě do noci.

Při stále rostoucím objemu výroby, kdy odběr perleťových knoflíků narůstal hlavně ve Spojených státech severoamerických, se začali objevovat noví distributoři perletě a obchodníci s hoto-vými knoflíky. Už nechtěli být závislí na vídeňských výkupních firmách, které jim určovaly a srážely ceny, a proto se snažili prodávat knoflíky samostatně, takže jednak sami víc vydělali a jednak mohli víc platit výrobcům. Postupně získávali nová odbytiště v Evropě i v zámoří a byli s to dodávat knoflíky rychleji a bez překupnických článků, za nižší ceny a s vyššími zisky. Všichni v Městečku na tomto způsobu prodeje mohli solidně vydělat, a proto takové prodejce, které si sami vybrali, vřele podporovali.

Josef Šampach se mezi tyto nové distributory nezařadil. Patřila mezi ně tak trochu spíše jeho žena, která zůstávala u prodeje perleťové bižuterie a udržovala obchodní kontakty s klenotníkem Harkazym, který vyžadoval speciální práce z perletě a solidně za ně platil. S perletí začal podnikat ve velkém Šampachův známý Ondřej Fišera. Musel často cestovat a zboží nabízet. To mu trochu záviděla Antonie, ale jen trochu, protože sama pochopila, že tenhle stále dravější a nemilosrdnější způsob získávání zákazníků se pro ženu přece jen nehodí.

„Teď pojedou do Němec,“ přemýšlel jednou nahlas Fišera před Šampachem, „už jsem navázal kontakty v Mnichově a teď bych chtěl to samé i v Řezně. Potom to vezmu přes Štrasburk a Kolín až do Antverp. Tam se teď přiváží perleť z Celebesu. A moc rád bych se podíval i do Anglie. Ta tvoje Antonie mě vyprávěním o vídeňské výstavě dočista zbláznila. Už jsem některé zdobené

knoflíky zahlédl. Angličani je dovedou gravírovat opravdu precizně! Musím konečně vypátrat, na jakých mašinkách to dělají!”

„My jsme vždycky vyráběli jen vulsty, hulšísle, kesle nebo talířky,“ krotil jeho optimismus Šampach. „A stačí na to obyčejnej auzrštál z upravenýho trojhranýho pilníku, rantl se pak dodělá hulštálem. Proč taky dělat něco nóbl? Vídeňáci nebyli nikdy na vzhled knoflíku náročný. Nakonec právě takový knoflíky vždycky kupovala i Amerika. Vždyť to sám víš!”

„Jenže to bylo dřív, v začátcích. Ty si musíš uvědomit, že zákazníci jsou čím dál náročnější a výroba se jim musí přizpůsobovat!“ dostával se do ráže Fišera.

„Knoflík jako knoflík, hlavně že se hodí k zapínání!“ mávl rukou Šampach.

„Ale za zdobené knoflíky bys dostal víc peněz! A nespotřeboval bys na ně víc perletě než na normální. Odběratelé by hlavně zaplatili precizní práci. A to by snad stálo za to, co říkáš!?”

Šampach neřikal nic, byl na rozdíl od své ženy a Marka Fišery spíš konzervativní a skeptický. Jenže pokrok šel rychle dopředu a konkurence nespala. I když se v Městečku teď mohlo uživit tři sta čamrdářů, neznamenalo to, že to tak bude platit pořád. Lidé museli myslet na budoucnost, a to znamenalo přizpůsobovat se novým trendům.

3

O tom, jak neuvěřitelně rychle se rozvíjí čamrdářství ve světě, se Šampachovi mohli přesvědčit z několika dopisů. První z nich je překvapil, protože nevěděli, kdo ho píše. Byla na něm cizokrajná známka a z razítka bylo patrné, že putoval dlouho. Ale už z prvních vět se dalo vyčíst, že jeho pisatel je zoufalý. Stály tam nostalgické vzpomínky na domov, mnohdy doplněné veršováním ve smutném tónu:

*Ó, leťte oblaka na východ k vlnám těm
pozdravte přes moře domov a rodnou zem.*

Antonie, které byly dopisy adresovány, pochopila, že Háček je v Americe ještě nešťastnější, než byl v poslední době v Městečku, a nemohla to pochopit. Vždyť hned po příjezdu sehnal práci rovnou v New Yorku, a to dobře placenou! „Město je to příliš

hlučný a téměř zběsilý. Jako by tu byl všude věčnej jarmark!“ stě-
žoval si pisatel. Antonie po těch slovech naopak pocítila touhu se
do New Yorku podívat. Hlučné město, to by jí vyhovovalo. Ruch
na ulicích, kočáry, obchody, korza...

Další dopis už měl na obálce jiné razítko – New Jersey: „Je tu
krásná příroda a těch ryb! V každém potoku se to pstruhy jen
hemží! Jednou týdně mi je dělá sousedka na másle k večeři.“
Zdálo se, že Háček už má znova chuť do života. „Vyrábím teď
u firmy Button ozdobné knoflíky na gravírce. To je celokovová
mašinka, na ní příčněj brousek, a ten dělá do knoflíku upnutýho
v kovovém sklíčidle hlubší, anebo naopak jemnější zářezy. Udělá
jich tolik, kolikrát pohnu nastavenou páčkou. Ale ta práce mě
moc nebaví. Je tu velká dílna pro dvacet lidí. Ponky se už nemu-
sejí šlapat, všechno to pohání voda! U stropu jsou transmise a od
nich vedou řemenice ke každý mašině. Dělá to velkej kravál, jsem
vždycky rád, když z veřtatu vypadnu. K výrobě špendlíků
a brožů jsem se ještě nedostal. A asi ani nedostanu. Musel bych
mít svou vlastní dílnu. Napřed se pojedu podívat ještě kousek dál
na západ.“ Dopis tak nekončil ani smutně ani vesele.

Antonie mu samozřejmě odepisovala a povzbuzovala ho. Byla
potěšena dalším dopisem, kde stálo, že si Háček pronajal dílnu
v Baltimoru. „Jenže perleťové ozdoby tady příliš na odbyt nejdou,
to spíš ozdobné perleťové knoflíky, po kterých tu ženské blázní.
Jednu takovou ženskou jsem zaměstnal u gravírovací mašinky. Je
to docela mladá a hezká Irka. Jenže zrzavá! A já bych nechtěl mít
zrzavý děti!“ Bylo vidět, že Háček se pomalu vzpamatovává
a zapomíná na tragickou minulost.

Antonie mu napsala o vykládání dřevěných pouzder perletí.
„Tvůj umělecký nástupce Jakub Rovenský tu dělá věci pro kle-
notnictví do Vídně.“ A popsala mu, jak jejich dílnu v Městečku
navštívila vzácná návštěva.

„Byla jsem ten den našťestí oblečená na nákup do města, když
před domem zastavil zámeckej kočár. Nikdy jsem pana hraběte
neviděla, ale nějak mne napadlo, že by to mohl být někdo ze
zámku. S noblesou vystoupil starší pán a podíval se na náš dům.
Povídá: ‚Milostpaní, nerad ruším, jen se jdu podívat, jak se dělá to
moje pouzdro na doutníky.‘ Najednou mi to došlo. Harkazy naší
firmě zadal vyložit perleť pouzdro na doutníky a na jeho víku
chtěl mít šternberskou hvězdu, protože hrabě je jeho dobrý přítel.

A oni si o tom zřejmě pověděli. Představ si: byl to sám hrabě Šternberk! A tu jeho hvězdu Jakub vybrousil z černé perleti Tahiti a vlepil doprostřed, mezi bílé plátky. Vypadalo to moc hezky a elegantně.

Celé Městečko teď o ničem jiném nemluví než o téhle návštěvě. On navíc přijel v doprovodu paní hraběnky. Té jsme darovali perleťový náhrdelník a oni nás na oplátku pozvali na zámek, na dožínky! Zvou tam každoročně sedláky a spolu s purkmistrem i vybrané lidi z Městečka.“

Antonie popsala ještě několik stránek, aby všechny novoty Háčkovi pěkně vypověděla. Na to pozvání na zámek byla opravdu hrdá. Jenže tam nemůže jít jen tak! Musí si dát ve Vídni ušít nový kostým. To ještě netuší, co všechno jí tento kostým pak bude připomínat...

4

Městečko si po výstavbě kostela, kde byly nainstalovány i nové velké varhany, muselo opatřit varhaníka. Zájemců se hlásilo víc a radní na obci nakonec vybrali mladého učitele Vlacha.

Netrvalo to ani pár dní, a už se z kostela linuly krásné a vznešené tóny. A to nejen každou neděli o ranní a velké mši, ale někdy i ráno, hlavně o předvánočních rorátech, nebo v podvečer o májových pobožnostech. Mladý regenschori Vlach na ně dovedl hrát skoro virtuózně.

Pod jeho vedením vstal z popela i zpěvácký spolek. Starý Bucek tu zprávu přijal s povděkem, ale už do něho nemohl chodit. Dech mu nestačil. Často jen sípal a chrčel, i když užíval kapky z Vídně, různé bylinné čaje či med z pampelišek nebo jitrocele. Šampach mu musel zakázat docházet do veřtatu. Tam bylo všechno pokryto bílým perleťovým prachem, i když se lastury před vrtáním máčely ve vodě a kapky vody z trokmašiny musely dopadat při vrtání přesně na půru.

Jenže starý Bucek chtěl být nějak užitečný a živit se samostatně. Dcera Antonie mu sice občas nějakou tu zlatku podstrčila, ale to ho spíš uráželo. Proto sedával doma u stolu a pomáhal alespoň své ženě našívat knoflíky, i když tahle práce se čamrdářům v Městečku zdála pro mužské ponižující, ba přímo potupná. Mezi chlapy do hospod, kde se kouřily fajfky, sem tam i veržinka a doutníky, takže vzduch bylo téměř možné krájet, si už vůbec

netroufal. To ho štvalo nejvíc, protože ztrácel kontakt s děním ve městě i v okolí. Pak dostal nápad. Začal, jak to šlo, navštěvovat nově otevřenou veřejnou knihovnu, která vznikla při místní záložně a zcela dobrovolně tam zařazoval vracené knihy. Po nějaké době byl pověřen i jejich půjčováním, a tak se při této činnosti zprostředkovaně dozvídal, co všechno je v Městečku nového. Nakonec se rozhodl, že tyto události bude zapisovat do linkovaného sešitu s tvrdými deskami, který mu jednou dcera přivezla z Vídně. Chtěl být alespoň pro budoucnost nějak prospěšný, když už se necítil na namáhavější práci.

* * *

Občasně jsem jeho zápisky sledovával. Byly vyhotovovány s důsledností a přesností podobnou dětské naivitě. Zapisoval počasí každodenního dne, zvláště pak jeho proměnlivost a vrtkavost, s porovnáváním dřívějších let. Nemohl opomíjet úmrtí jednotlivých občanů i rození novorozeňat, ani kostelní ohlášky vzniklých párů, mířících k manželství. Bez povšimnutí nenechával slavení svátků a rozepisoval se s dobrovolnou ochotou o událostech místní kulturnosti, ba i politiky. S nejhlavnějším zájmem však sledoval k mé nejmilejší radosti i čamrdářské dění v Městečku. Zapisoval číslice domů, v nichž vznikávaly nové veřtaty, kolikero dělníků zaměstnává který mistr, z kteréž dílny s největší mírou tovaryši utíkají a který mistr oznamuje přijetí nových sil, jaké bývají možnosti výrobců, kdo je více prosperující a kdo putuje ke krachu a jak se drží tkalci ve svých skromných dílnách. Žil vírou, že ho tyhle jeho zapisované zápisky přežijí a v budoucnosti získají na ceně coby dokumentující záznamy o předcích a minulosti. Za to jsem mu byl vděčen zejména já ze své domény čamrdářského Genia loci.

Nejhlubší obavu nespatořoval ve své nejvlastnější smrti, ale ve ztrátě oné kroniky po jeho odejítí z živoucího světa, a tak zapřísahával svou dceru Tonču slibem o uchování jeho poznámek a poznatků pro věky budoucí, což jsem schvaloval, i když jeho obavy mi bylo sdílet dvojnásob. Onen sešit se za kus času mohl stát snadno přehlédnutelným, zastrčeným, dokonce nezvěstným a nedej bože ztraceným, a vše do něho vepsané učiněno v niveč. Jen má bedlivost sledování jej mohla registrovat, ale nijak uchopovat, přenášet a chránit. V tom nespočítala má moc ani síla. Bylo mi jen sledovat jeho osudovost.

O to radostněji jsem spatořoval, když za dlouhý sled času, jistý Ignác Daňhel s horoucností místního patriota vydal vlastní nákladovostí útlou

brožurku s názváním „Na Novém Světě“, využil onoho písmákova notesu a jeho dobovosti záznamů, z čehož by starý Bucek bezesporu zajásal. Tak i jeho kronikové záznamky přešly do dalších časů a uchovaly se pro generace budoucí, k mému nemalému zadostiučinění a nesmírné radosti, kterou už se mnou, bohužel, písmák Bucek pro úmrtnost těla nesdílel. S popisováním rozmachu čamrdářského řemesla v Městečku však poskytl nepřímo i mé vyobrazení coby jediného svědka minulosti času, navíc troše žijícího, a tak mé já – Genia loci čamrdářů – je do dnešních dnů úpěnlivě vyhledáváno, a občas, byť jen na pár okamžiků, spatřeno především v obraznosti lidí, držících svůj upřímný vztah k minulosti.

* * *

Učitelský Vlach byl stejně nadaný i aktivní jako jeho předchůdce Jaroš. Toho ovšem na základě Schneiderových policejních hlášení o učitelových vlasteneckých aktivitách v Městečku poslaly c. a k. úřady až na východní hranici monarchie, do vzdáleného Sedmíhradského rudohoří. Zpočátku z těch uzavřených horských vsí psával vlastenecky nadšené dopisy. Cítil se určen posláním udržovat český jazyk i v zapadlých koutech monarchie, stal se tam jistě i důležitou a váženou osobností, jak v dopisech naznačoval, ale jeho korespondence pomalu řídla. Poslední listy tvořily už jen povzdechy nad izolovaností těch míst a nad tím, že to nelze změnit, a nostalgické vzpomínky na pěvecký soubor a divadelní kroužek v Městečku.

Nový učitel se úspěšně ujal dirigování místního pěveckého sboru Slovan, který čítal čtyřicet pět mužských členů. V krátké době seskupil téměř třicet muzikantů do Hudebního dechového sdružení, kde každý vlastnil svůj nástroj – počínaje štěbencem a konče heligónem. Obě tělesa spolupracovala a zúčastňovala se veřejného dění. Bez dechovky se neobešel žádný průvod městem ani slavnost. O letních nedělích vyhrávala na dopoledních promenádních koncertech v parku na náměstí, samozřejmě zdarma. Jen za funusy dostávali muzikanti menší peníz. Na plesech pak působily vhodně sestavené štrajchy ze všestrannějších muzikantů.

Jednou kdosi přišel s nápadem oba sbory pro jejich větší slávu i pro vědomí potomků dát vyfotografovat. Do Městečka byl pozván fotograf Šechtl z Tábora. Mezi čestné zpěváky zařadili do

skupinového snímku i Karla Bucka, a ten se tak poprvé v životě ocitl na fotografii, kterou pak hrdě vlepil do své neoficiální městské kroniky.

„Dáme se taky vyfotografovat,“ rozhodla zničehonic Antonie a vyšňořila své dvě dcery, které už pomalu dorůstaly věku puberty, a donutila Šampacha nakroutit si knír a nasadit si klobouk. Jako pozadí pro fotku zvolila vlastní dům, i když ještě nesl dluhy po požáru.

I tato příhoda byla pro Antonii typická. Od jiných žen se hodně lišila. Byla podnikavá, na svou dobu až příliš. Zlé jazyky si šeptali, že se to na ženu snad ani nesluší. Ona se přitom starala o svou rodinu, vychovávala dorůstající dcery ve střídmosti a poslušnosti, ale vyžadovala od nich i jisté sebevědomí a rozhodnost, a to podle svého vzoru. Muži oddaně vedla domácnost, pečovala o jeho zevnějšek, dovedla vařit chutná jídla a držet ve vlastním domě pořádek a pohodu. Ale jezdit sama do Vídně i do Prahy a obchodovat, to bylo to, co jí ostatní ženy tiše záviděly a šeptem kritizovaly! Tohleto si dovolí málokterá! Antonie si ani nepřipouštěla, že by na ni ve světě mohlo čekat mnoho nástrah a nebezpečí.

5

S Harkazym se jí dařilo uzavírat obchody výhodné pro obě strany. Nedávno si nechal osadit stříbrné příbory perleťovými střenkami. Za tyto výjimečné objednávky dobře platil a Antonie byla spokojena a vcelku šťastna. Návštěva Vídně se pro ni stávala vždy výjimečným zážitkem a dávala jí další chuť i sílu do všedního života. Harkazy posílil její sebevědomí. Když ji pozval na projížďku kočárem po Pratru, řekl jí, že má vynikající přirozenou schopnost komunikovat s cizími lidmi.

„Smím vás pozvat do kavárny?“ zeptal se jí nenuceně při další návštěvě. Bylo to jen pár hodin poté, co si na sebe oblekla kostýmek, ušitý ve vídeňském salonu. Cítila se výborně. Už se za ni nestydí ani takovýhle nóbl obchodník! Teď konečně sama může na chvíli zapomenout, že je obyčejná chudá dcera starého tkalce!

„Tentokrát vás zavezu do Grinzingu,“ oznámil jí a ona beze všeho souhlasila. Harkazy se od začátku jevil coby milý společník s vídeňským šarmem a jistou okázalostí, a ona se v jeho společnosti cítila příjemně a smála se jeho žertům. Vystoupili před

malým domkem hustě obrostlým psím vínem, které už dostávalo barvy podzimu. V malých oknech visely muškáty.

„A teď vás zvu na číši šampaňského,“ řekl ledabyle a Antonie čekala, jestli se odněkud vynoří nějaké služebnictvo. To se nestalo. Harkazy ji uvedl do pokoje sám. Byla to vcelku pěkná místnost s těžkými červenými závěsy a širokou pohovkou, ale zdálo se jí, že k útulnosti jako by tu něco chybělo.

Šampaňské bylo vychlazené a ona je pila poprvé v životě. Moc jí zachutnalo. Při nenuceném hovoru ji Harkazy pozorně doléval. Ani si už nevybavila, jak se tak rychle ocitl těsně vedle ní. Najednou ucítila jeho dech, páchnoucí po doutníku, a všimla si, jak má zkažené zuby.

„Antonie, vy jste tak rozkošná! Omamující!“

Než si stačila uvědomit, co to znamená, Harkazy ji začal objímat.

„Máte před sebou dalekou cestu, a já vás přece nemůžu pustit bez polibku,“ usmál se a Antonie opět uviděla zkažené zuby. Nakroucené kníry ji zašimraly pod nosem.

„Toužím po vás už strašně dlouho!“ zvolal Harkazy o něco naléhavěji a už bez žertování. A jeho ruka se pomalu sunula po její paži. Tohle vůbec nečekala. Najednou nevěděla, co dělat. Jeho doteky byly každým pohybem silnější a dychtivější. Už jí osahával prsa a boky. Konečně začala jednat. Musí ho odstrčit. Najednou jí došlo, co zamýšlí a proč je tenhle pokoj tak neútulný, proč muškáty zakrývají okna a proč jsou i na stěnách silné koberce.

K tomu, co chce on, nesmí dojít. V žádném případě se tu nechce pomilovat s obstarožním mužským, kterému páchne z úst a má zkažené zuby. Nikdy ji nenapadlo se milovat s někým jiným než s vlastním mužem. Všechno se proti ní obrátilo. Celá cizí Vídeň. Nový kostýmek se jí mačkal. Je sama v cizím domě a vlastně v cizí zemi, kde jí lidi nerozumějí. A teď by se měla celá odevzdat někomu, koho vlastně pořádně nezná?

„Dejte ty ruce okamžitě pryč!“ řekla a odstrčila ho. Já vás nechci!“

„Ale já vás ano!“

„Jste mi protivný!“

„A vy zase sympatická!“

Najednou se na ni vrhl. V jakési nepřítčnosti, která muži ovládne, když je žena vzruší i tím, že je odmítá, a oni už nejsou schopni se svému chtíči bránit.

Octli se na zemi. Ona dole, on nad ní. Nepředpokládala, že je tak silný. Cítila jeho váhu na svém těle a nemohla se nijak bránit. Rukou jí vykasával sukni a ona volala: „Ne, to nesmíte! Budu křičet, budu se bránit!“

„Nikdo vás neuslyší! Antonie, chtějte být moje. Vždyť to bude příjemné i pro vás!“

Zacházela s ní neomaleně, až násilně. To by u něj vůbec nečekala. Tohle že je ten galantní obchodník? Poprvé v životě cítila ve všech částech těla obrovskou bezmoc. Připadala si zneuctěná, pošpiněná, podvedená. Rostla v ní nenávist k člověku, který jí pomáhal poznávat Vídeň a byl k ní trvale zdvořilý. Teď už z něj zbylo jen tělo, které se na ní vybíjelo k vyvrcholení. Pokusila se o odpor, odhodit ho, zbavit se té tíže, ale už bylo pozdě. Se zděšením pochopila, co se právě po posledním zuřivém výdechu Harkazyho stalo. Nevěděla, co udělá, ale věděla, že něco udělat musí.

Když z ní slezl, neplakala ani nezuřila. Jen ho sledovala, jak si spokojeně s ještě nezapnutými kalhotami sedá na divan a sebevědomě se usmívá.

Vstala pomalu a jakoby automaticky si urovnala zmačkané šaty. Na stole uviděla nedopitou láhev se šampaňským. Dostala na něj obrovskou chuť. Beze slova přistoupila ke stolu a vypila zbytek vína. Pak tou lahví z těžkého skla udeřila Harkazyho do hlavy. Vůbec to nečekal. Tloukla ho tak dlouho, až se z hlavy začala řínout krev. V ruce jí zbylo jen hrdlo, které odhodila na koberec. Dopnula kabátek, na kterém se objevily stopy krve, a pomalu vyšla z domu. Chtěla, aby jí vzhled domu neutkvěl v paměti. A ani si v tu chvíli neuvědomila, že v domě na koberci zůstal její apartní klobouček.

Šla ulicí bezmyšlenkovitě, a nevěděla kam. Proklínala město, které pro ní celý dosavadní život bylo vytouženým cílem.

* * *

Někdy i mne, Genia loci, šokují reakce lidí, neuvěřitelně vybočivší z jejich obvyklých činů a postojů. Pod náhlostí jakéhosi impulzu uskutečňují to, k čemu by se v běžnosti životních dějů nemohli nikdy přinutit. Po takové zkratovosti činů se jejich život rázem změní, a oni už nejsou s to cokoli ovlivnit, natož pak navrátit nazpět. Bývají tím nadosmrtní znamenání. Jejich přeměnění někdy okolí zaregistruje vzápětí,

jiný se zpožděním. Občasně sám dotyčný dojde k prozrazení, přinutí ho tíže svědomí či utrápenost vlastního stavu. Vyklopí pravdu pro své ulehčení a následnou uvolněnost. Jsou však i otrlí, odmítající přiznání dlouhodobě a někdy i trvale, až ono tajemství uloží spolu se svými ostatky do hlubokého hrobu.

Antonie Šampachová, vědoma si svého nenapravitelného úkonu a hrůznosti spáchaného činu, svůj přestupek k utajenosti dovést nemohla. Bylo jen otázkou času a okolností, jaké tento čin přinese následky – zda v uzamčené vězeňské cele, či ve volnosti dalšího pobývání mezi svými a známými v Městečku, jakož i s pomocí a souhlasem svého muže, kterému tak nasadí sic nechtěně, zato nepřehlédnutelné postavení paroháče. Zuby nehty držela tajnost svého hrůzného činu, o kterém se rozepisovaly noviny na prvních stránkách a o němž jsem měl povědomost jenom já.

6

Antonie tentokrát žádnou zakázku z Vídně nedovezla. Její muž si ani nevšiml, že klobouček, v němž přijela, má jiný tvar a jinou barvu než ten, v kterém odjížděla. Mluvila pomalu a nedívala se Šampachovi do očí. Před svými očima totiž stále měla zakrvácenou hlavu Harkazyho. Oznámila manželovi, že pro Rovenského už práci nemá a ani v budoucnu mít nebude.

Šampachovi to v podstatě nevadilo. Vykládání dřevěných pouzder perletí či osazování střenek příborů bylo náročné a komplikované a nevykazovalo takový zisk, jaký Antonie slibovala. Na tyto úkony musel být vyčleněn jeho nejschopnější pracovník Rovenský i přizpůsobený ponk. Pro takovou práci musely být vybrány nejlepší lastury, a z nich se ještě hodily jen nejméně prohnuté části. Zůstávalo tedy mnoho zbytků, ze kterých se už knoflíky vrtaly velmi špatně. Proto Šampach oznámení své manželky přijal skoro s potěšením a hned ho ve vřtatu tlumočil Rovenskému.

„Jakube, ode dneška budeš vrtat jen čamrdy.“

„Proč?“

„Moje žena už nedovezla žádné zakázky.“

„Ale vy jste si mě najali na speciální práce.“

„No, to jo, ale teď tě musím posadit k ponku!“

„A za jaký peníze!?“

„Za takový, co platím ostatním!“

Rovenský protestoval, hádal se a na celou dílnu vykřikoval, že on přece umí víc než běžní čamrdáři, a že má nárok na vyšší mzdu, a odmítal k ponku zasednout.

„Jakub nechce pracovat za stejný plat jako ostatní. Chtěl by asi zase dělat nějaké nóbl zakázky,“ oznámil Šampach své ženě, právě když na dvoře přepírala v neckách kostýmový kabátek. Šampachovi se zdálo, že už pere nějak dlouho, že pořád kabátek jednom drhne. Antonii jeho slova rozčílila, protože jí připomněla Vídeň. Jednu připomínku právě držela v neckách. Z jejího nitra se prodíral jakýsi neumlčitelný vztek z toho, že nemohla zabránit tomu, co se stalo. Vztek se prolínal s bezmocností a zároveň se přeléval i na nic netušícího manžela.

„Tak ho propušt!“ téměř štěkla.

„Rovenského?!“ zdvihl obočí její manžel.

„Když nechce k ponku, tak co s ním!?“

„No, nevím. Třeba by mohl dělat špendlíky. Jako dřív...“

„Ať si je dělá, ale ne pro mě! Já s prodejem končím!“

„Cože? Stalo se něco?“ podívoval se Šampach.

„Nestalo!“ řekla směrem k neckám.

Za čas oba šli na dožínkové slavnosti na zámek, kam Antonii pozval hrabě Šternberk. Bylo to kvůli té vykládané dóze, kterou zhotovil Rovenský. Jenže ten už u Šampacha nedělal. Mladý čamrdář nechtěl práci u ponku přijmout, neboť se – zřejmě právem – cítil na víc než jen na vrtání knoflíků. Dovedl s perletí zacházet opravdu bravurně, to ale v Městečku zatím žádný čamrdář neocenil. Zaměstnali by ho jen jako vrtače čamrd.

Na uzavřeném trojúhelníkovém nádvoří zámku stály dřevěné stoly a lavice. Současný vzhled zámku nijak nezapřel středověkou hradní pevnost, mnohde ještě potvrzovanou gotickými oblouky, jinde renesančními tvary oken a dveří. Jeho celkovou strohost a strnulost ještě občas doplnily neudržované vnější zdi a jejich omítky. Hrabě na panství zajížděl zřídka – jen když měl splnit své povinnosti, jako byla tato. V zimě ho tu nikdy nikdo nespatriil. Přesto pár lidí z Městečka znal.

Po přivítacím proslovu správce panských polností a velkostatku Ludvíka Baracha, po požehnání úrody církevními hodnostáři a poté, co nejpůvabnější místní družička předala panu hraběti symbolický dožínkový věnec, konečně došlo k přípitku a volné-

mu hodování. Hrabě Šternberk si potom sám nechal zavolat Antonii Šampachovou. Měla na sobě kostýmek ušitý ve Vídni. Rudé skvrny se jí nakonec podařilo vyprat. Když se octli stranou hlavního ruchu, hrabě se jí přímo zeptal:

„Co říkáte tomu neštěstí?“

„Jakému?“ podívala se na něho nechápavě.

„Vy nevíte, že pan klenotník Harkazy je po smrti?“

„Kriste Ježíši!“ zvolala a měla dojem, že omdlí.

„Vy jste neslyšela, že byl zavražděn? Psaly o tom všechny vídeňské noviny!“, pozdvihl obočí hrabě. „A způsobila to prý žena. Policie našla v místnosti neznámý dámský klobouček. Po vražedkyni se stále pátrá.“

„Proboha všemohoucího!“ hlesla ještě Antonie a pak už se s ní všechno zatočilo a kdyby ji hrabě nezachytil, upadla by na zem.

Domů ji museli odvézt panskou bryčkou. Šampach nechápal, co se s jeho ženou děje. Vždycky tak sebejistá a rozhodná, a teď? Jako by z ní prchal život. V poslední době ztrácí o všechno zájem, nic ji nerozveselí, nic jí nenadchne. Ani nechce pomýšlet na další cestu do Vídně. Smrt klenotníka, kterého osobně znala a se kterým dokonce obchodovala, jí nečekaně zasáhla. Šampach si pomalu spojoval všechny nedávné události. Proto už od něho nepřivezla žádnou zakázku a proto od nich odešel zpupný Rovenský, pro kterého už neměla práci. Zakázku od něj nepřivezla, ale vezla mu přece přibory vykládané perletí... Šampachovi tady něco nehrálo.

Pracně sháněl všechny dostupné vídeňské noviny, ve kterých se o vraždě Harkazyho psalo. Došlo k ní mimo jeho obchod, v jakémsi domku na předměstí. Jak napsal jeden deník, bylo prý to jeho hnízdečko lásky. Našly se tu mnohé stopy po vícero ženách. A také klobouček, který údajně patřil vražedkyni. V jedněch novinách byl tento doličný předmět dokonce vyobrazen. Sice jen jako pérová skica, ale Šampach by přísahal, že právě takový klobouček měla jeho žena, když do Vídně odjížděla.

Antonie ty články odmítala číst, natož o tom všem mluvit. O Harkazym se nikdy sama nezmínila a jakékoli otázky odmítala hned v zárodku. Šampacha ale neopouštěl dojem, že Antonie o něm možná ví něco víc. V poslední době od něho přivázela

zakázky, za které dobře platil. Za to jí samozřejmě chválí, ale teď ho provází podezření, na které nikdy dřív nepomyslel. Všechno vychází tak, že v době, kdy došlo k vražednému činu, byla Antonie ve Vídni. I mnoho jiných nepřímých souvislostí se mu honí hlavou, když spolu s třemi pomocníky ve svém veřtatu vyvrtává knoflíky z perleťových šálek. Čamrdy jdou slušně na odbyt a jeho dílna je tak z nejhoršího venku, splácení poslední dluhy a mohou jakž takž solidně žít. Je nesporné, že zakázky od Harkazyho mu svého času značně pomohly. Ale teď, když se mezi řádky dočítá, že šlo o smilníka a svůdce žen, začíná na ty peníze vydělané jeho ženou pohlížet s nedůvěrou a opovržením. Nakonec je vlastně rád, že to obchodování jeho smrtí skončilo. Jenže co děje s Antonii? Všechno jakoby dokazovalo, že o té násilné smrti musí něco vědět. Pomalu si tím začínal být jist. A pořád častěji mu přicházela na mysl možnost, kterou se bál vyslovit a sám se jí snažil ze své hlavy vypudit...

Ani po dvou měsících od šokujícího zjištění, že Harkazy zemřel jejím přičiněním, Antonii nepřecházel strach. Lekala se při jakémkoli hlasitějším bouchnutí. Čekala, až někdo zabuší na dveře či na okno, a budou to žandarmové nebo pánové v buřinkách a řeknou: „Pojďte s námi!“ Začala se bát všeho: prozrazení, podřeknutí, přiznání. Začala se bát mužů a budoucnosti. A bála se ještě víc, když zjistila další šokující věc.

Vůbec nevěděla, jak to má říct manželovi. Už takhle se musela přemáhat, když před spaním zatoužil po milování. Ona teď místo rozkoše cítila jen ponížení a nechut. A to i vůči Šampachovi, který přitom za nic nemohl a o ničem nevěděl. Milování pro ni bylo skoro odporné – před očima se jí míhalo Harkazyho zpočené tělo a téměř cítila kouř z jeho doutníků. Najednou měla pocit, že nenávidí všechny mužské, včetně toho svého. Ale jednoho dne to oznámit musela:

„Čekám dítě.“

„Víš to jistě? Vždyť jsme přece už žádné dítě nechtěli!“

„Ale stalo se a nemůžeme to změnit. Takže mi teď často není moc dobře. Proto se taky asi chovám divně. Jestli můžeš, tak to pochop!“

A s veškerým úsilím, které v sobě vykřesala, políbila Šampacha na tvář. Připadalo jí, že takhle nějak líbal Jidáš Ježíše...

Jakub Rovenský, sebevědomý mladý muž, se sám cenil poměrně vysoko. To, co se naučil u Šampacha, ale hlavně na zkušené ve Vídni, chtěl také uplatnit. Vrtat knoflíky ho nebavilo, a vlastně to ani moc neuměl. Zato dovedl udělat z perleti jiné věci, jenže nevěděl, komu je nabídnout a kde se uchytit, když paní Antonie už žádné zakázky z Vídně nepřivezla. Mohl založit vlastní veřtat, a peníze které vydělal u Šampacha, by na to stačily, ale věděl, že nakonec by sklouzl zase jen k čamrdám. Kubelíci ani Fišera o perleťovou galanterii neprojevili žádný zájem. A tak jednoho dne sebral ruksak a vyrazil směrem k Vídni, kde už jednou na zaučenou byl. Však ho nějaký forman cestou svezou.

Podobné záměry nedávaly spát ani nedávno vyučenému synovi zámečnicka Faua.

„Buď koupíš do dílny nový nástroje, nebo si tu dělej sám!“ řekl jednou překvapenému otci, který pořád jen nýtoval proděravělé hrnce.

„A kam bys šel, Hynku? Vždyť to nikde neznáš!“

„To už je moje věc!“

„Prosímtě, svět je velikej a zrádnej! Buď rád, že seš doma!“

Jenže Hynek Fau už měl sbaleno a navíc dohodnuto se zástupcem firmy Starge-Kamerer, který působil v Městečku, že ho vídeňský šéf zaměstná. Bude zhotovovat čamrdářské šingle a púry, ale dostane se i k jiným pracím, strojům a nástrojům. Zámečnictví je perspektivní řemeslo a právě teď se bouřlivě rozvíjí. Na celokovovém soustruhu poháněném šlapadlem, ale mnohde už dokonce i parním strojem se dají vyrábět všemožné technické součástky. Je to revoluce a ta postupuje nekompromisně a rychle!

Doba přála pokroku. Rakousko se z pruské „nadílky“ postupně vzpamatovalo, navíc sám císař Vilém I. měl zájem, aby spolupráce obou střeoevropských velmocí byla – zvláště po porážce Francie – viditelná a zaručovala jejich hegemonii. Vývoj a pokrok zasáhl i odlehlé kouty Českomoravské vysočiny a lidé na něj začali nahlížet rozumněji.

I chalupníci z okolních vsí teď na vlastní oči viděli, jak bouřlivě se v Městečku čamrdářství rozvíjí. Když stávali v neděli před kostelem a debatovali, sem tam bylo slyšet názory, že v zimě, kdy

není v hospodářství co dělat, by se ponk ve stavení vyplatil. Postavili by ho k oknu a přes den by na něm mohli vyrábět čamrdy. Když se to naučili tkalci, naučí se to i oni. A tak se v Popelínku a dalších vsích dali leckteří chalupníci na čamrdy. Někteří si vozili jen předvrtané rondelky, takže nemuseli kupovat perleť a dělat složitější práce. Na přidělování zakázek a odebírání knoflíků měli Kubelíci, Fišera i „Zlodějník“ Jánský své lidi. Na zprostředkovatelskou práci se dali i někteří venkovští faktoři, jelikož tkalců a jejich výrobků rok co rok ubývalo.

Přesně devět měsíců a tři dny po tragické události v Grinzingu se Antonii Šampachové při velmi těžkém porodu narodilo třetí dítě. Nikoho – až na jejího muže – nenapadlo, že by to neměl být potomek Josefa Šampacha. Ten se nemohl lišit od ostatních novopečených otců, a proto bylo nutné příchod novorozeněte patřičně oslavit v hospodě. Vždyť to byl vlastně první syn!

„Tak máš konečně následovníka!“ volal už na pozdrav rozjařený Točinka, kterému veřtat „U Pečinky“ solidně prosperoval a jeho břicho se z dobré stravy a pití kulatilo stále zřetelněji, zatím co vlasy ustupovaly trvale do pozadí. Ale jemu to nevadilo, měl svou Mařenku, která mu porodila čtyři kluky a vařila dobrá jídla.

„Poruč jednou dokola a zazpíváme si!“

Šampach se nezdráhal, protože nikdy nebyl nijak lakomý, i když život ho naučil šetřit a obracet každou zlatku. Teď ji rád obětoval pro čamrdáře, kterých tu byla plná hospoda.

Jen o sebe zacinkaly sklenice na počest novorozeněte, už někdo s plným znělým hlasem začal zpívat novou čamrdářskou písničku. Nevědělo se, kdo ji složil, ale zpívala se v poslední době v každé místní hospodě:

*Naše špingle ta se hází, ta se hází
nás pan mistr nerozhází, nerozhází!*

*Přijde čas, mistr přidá zas
a budeme pivo pít
jako jindy zas a zas!*

Zpívala hlasitě, až bouřlivě celá hospoda – mistři i pomocníci, tovaryši, kteří se zde usadili, i bývalí tkalci, ze kterých se stali čamrdáři. Byla neděle večer a podle nové čamrdářské tradice se

pondělí „modřilo“. Proto nikdo domů nechvátal, zvlášť když pili na Šampachův účet.

Syn byl neduživý. Na váze přibíral jen pomalu, stále brečel, jako by měl nějaké bolesti. Doktor Trávníček, který si v Městečku otevřel ordinaci na rohu u Pinkasů, přitom neobjevil žádné závažné příčiny. Jen neuvolněné větry, na které doporučil pokle-pávat maličkému na břicho nebo přikládat teplé pokličky. Jenže po tom řvalo dítě ještě víc. Antonie byla z dětského pláče trvale unavená a čím dál více usouzená. Je to levoboček, ale musí mu pomáhat! Musí vstávat v noci, chovat ho a starat se o něj, jak to nejlépe půjde. Vždyť ona nakonec tohle nechtěné dítě miluje víc než ty dvě předešlé.

Děvčata už leccos v domě zastala a ona je teď stále plísnila, kontrolovala, poháněla, až to skoro hraničilo s šikanou. Přitom nevěděla, proč to dělá. K Šampachovi se snažila být vlídná, ale na něj toho najednou bylo také nějak moc. Věčný kravál v kuchyni, neustálý pláč kluka, peskování dorůstajících dcer – to nerad poslouchal, a proto se ještě po večeři vracel do věřtatu a v neděli seděl v hospodě mnohem déle než dřív.

Přitom má pořád ještě velký plán! Mechanizovat dílnu, aby už nemusel ponk šlapat nohama, ale pohánět jinou silou, nejlépe parním strojem a transmisemi, jak to předváděli na výstavě ve Vídni a jak o tom psal Háček z Ameriky, který se podle posledního dopisu zase posouval dál na západ. Jenže parní stroj se pro jeho malou dílnu nevyplatí. A on už ji nechce rozšiřovat, ani nemůže. To se snad dá dělat v Americe, kde jsou jiné možnosti! Tam se jim to pracuje ve velkém, když mají velká odbytíště!

Amerika se mu v poslední době jevila jako země, kde se člověku dají splnit všechny jeho tužby, kde si každý vybuduje takové postavení, jakého je schopen. Navíc tam nikoho nehlídají četníci a člověk se po celé zemi může pohybovat svobodně. I když byl už uznávaným čamrdářským mistrem, stále pociťoval dlouhé prsty policie, které mu nejen zakazovaly Vídeň, ale stále na něj nenápadně poukazovaly jako na nepřítele, kterého je nutno trvale střežit. Tenhle pocit nsvobody mu čím dál víc vadil a jeho nenávisť vůči rakouské monarchii sílila. V Americe by přitom určitě uspěl a dokázal víc než tady, v malém zapadlém Městečku! Vždyť se sem navíc dostal nedopatřením. A je tu stále hlídán jako pobuda a delikvent. Odtud nevede cesta nikam – jen do té svobodné Ameriky.

„Josefe, ty jsi přece taky vyhořel!“ zvolal na něj jednou v hospodě U Amály čamrdář Rousek, sotva za sebou zavřel dveře. Rouska tu mnozí pokládali za obětavého hasiče, neboť se objevoval u všech požárů a snažil se mírnit bezhlavý chaos, který kolem ohně vznikl, a určoval každému, jak má postupovat.

„Nechtěl bys mezi nás?“ zeptal se znovu překvapeného Šampacha.

„Mezi koho!?“

„Mezi hasiče! Založíme v Městečku opravdový hasičský sbor!“ plály Rouskovi oči nadšením.

„Já se ale v hašení nevyznám, neuhasil jsem ani vlastní dílnu!“

„My potřebujeme vážené lidi do prozatímního výboru! Shánět peníze na stříkačku, žádat městskou radu o subvenci, a vůbec: výbor už má čtyři členy a chybí mu pátý do počtu!“

Šampachovi tato nabídka lichotila, říkal si, že se konečně zařadí mezi uznávané a vážené občany. Kývnul a hned na stvrzení jeho nové funkce kolovaly panáky. Jenže to trvalo jen pár dní. Do Městečka totiž nově nastoupil vachmajstr Tolkner, který po svém penzionovaném předchůdci převzal nejen agendu, ale i iniciativu. Zjistil, že v tajných spisech je tu jako „osoba politicky nespolehlivá“ vedený jen jeden člověk. Na toho se musí zaměřit! A teď se zrovna dozvěděl, že tento muž byl navržen do hasičského výboru.

„Víte, co by se mohlo stát, kdybyste se té nabízené funkce pokladníka hasičů nevzdal?“ dával důraz na každé slovo Tolkner a zdvihl na Šampacha obočí. Na rozdíl od svého předchůdce neseděl, ale chodil kolem místnosti, protože věděl, že to u sedícího vyvolává větší nervozitu.

„Pořád nevíte? Tak si představte, že jdete po ulici, a někdo na vás zakřičí: ‚Konfident!‘ A věřte mi, že pro mě není problém zařídit, aby se to o vás rozneslo.“

Šampach si to, co Tolkner říkal, vybavoval do nejmenších detailů. Viděl děti, jak na něj křičí: „Udavač!“ a utíkají za roh. Byl to daleko tvrdší zásah do jeho existence, než čekal. Opět byla omezena jeho svoboda, a to daleko obhroublejším způsobem, než za minulého vachmajstra, který mu pouze zakazoval cesty do Vídně. Tenhle nový policejní úředník v Městečku se tu ještě ani neohrál, a už mu zasazuje tak tvrdý úder, že se z něho těžko vzpamatuje. Nemůže doufat v jeho mlčení. Co za ně bude v budoucnu tenhle skrček požadovat?

Zakladatel čamrdářství v Městečku měl opět důvod k nenávisi vůči tomu zkorumpovanému rakousko-uherskému mocnářství, které ho neustále zatahovalo do svých sítí, a on se v nich cítil bezmocný.

Funkci pokladníka hasičského sboru na ustavující schůzi odmítl. To nikdo nečekal. Z druhé strany stolu kdosi zabručel: „No jo, přivandrovalec!“ Sice mu poděkovali za účast, ale velice brzy se o něj přestali zajímat, i když věnoval na zakoupení nové stříkačky celých deset zlatých.

Z dalších peněžních darů i dárků a z výnosu prvního hasičského bálu, jehož čistý výtěžek činil 102 zlatých 81 krejcarů, se sboru podařilo zakoupit dřevěnou stříkačku, kterou pak postavili u Rousků pod kolnu. Brzy se s ní členové sboru naučili zacházet. Na další požár už s ní vyjeli. Chalupu u Hanzlíků na Novém Světě sice nezachránili, ale její přítomnost tu byla znát, a díky ní zabránili rozšíření požáru na další stavení. Hasiči si brzy zřídili i vlastní kapelu. Ta pak vyhrávala na všech průvodech a oslavách, které se v Městečku konaly. O tom už ale starý Bucek záznam do své kroniky nenapsal. Jednou ráno pořád neležel dolů z vychladlé pece a když na něj panímáma sáhla, byl úplně studený.

8

„Dovezl jsem novou perleť! Ve světě se jí říká makassar!“ přirtil se jednoho dne k Šampachovi Ondřej Fišera, který se po několika měsících vrátil z cest po Evropě, „takovou nádheru jsi ještě neviděl!“

A opravdu: byla to velická bělostná lastura, daleko větší než dlaň. Její perleťový povrch měl nádech lehounce do modra a ostře tak kontrastoval s běžnými zažloutlými škeblemi, ze kterých se fajnových knoflíků dalo vyvrtat poskrovnu. Tohle byl materiál, který zářil.

„Objednal jsem dvacet beden!“ hýřil nadšením Fišera. „Jen musíme počkat, až je dovezou lodí do Hamburku. Odtamtud je dostaneme vlakem do Tábora. A pak to formani dovezou až k nám. Už aby sem taky vedla železnice!“

„Je nádherná!“ souhlasil Šampach, protože takhle krásnou a čistou perleť ještě neviděl. „Jenže co bude stát?“

„Je o čtvrtinu dražší, ale o to víc z ní navrtáš fajnovejch knoflí-

ků! Ta se vyplatí! V Německu jí říkají škát a já už mám v kapse objednávky od dvou firem! Jdeš do toho se mnou?”

„Jo, jenže nemám na nákup drahého materiálu dost peněz!”

„Ani já tolik nemám a hamburská firma mi ho nedá na forkauf, to už jsem zkoušel. Takže si musím půjčit. Byl už jsem v místní záložně a jednal s pokladním Dejskem. Záložna je schopna mi půjčit až 3 000 zlatých! Tolik těch dvacet beden perleti ani stát nebude. A Němci platí za knoflíky dobře, rozhodně víc jak Vídeňáci. Ze škátu budou samý fajnový!”

Za několik měsíců se makassarový materiál dostal do Městečka a pár čamrdářů si jej od Fišery na zkoušku zakoupilo. Za to jim slíbil odběr všech vyrobených knoflíků, takže mohl průběžně plnit objednávky německých firem a získávat peníze na splátku půjčky. Během roku už perleťový materiál makassar znali všichni čamrdáři nejen v Městečku, ale i v širokém okolí, kam se výroba knoflíků rozšířila a byl o něj obrovský zájem, neboť makassarové knoflíky vynikaly leskem a bělostí a daly se snáze zpracovávat než raciš z Egypta, škeble od Panamské šije či slaboučká lingha, které tu přezdívali „kikiriki“. K mání byla ještě „mišina“, lastury z ústí řeky Mississippi, a „matriál“ zvaný „uši“, z jehož okrajů se vyráběly velké knoflíky, které se nešrupovaly, ale hromadně v soudku „ošlejšovaly“, tedy ohladily, a trádoval se z nich „svinskej fazon“.

Makassarové lastury byly dováženy ze vzdáleného Celebesu. Název pocházel od makassarské úžiny, kde se lovíly a ve stejnojmenném přístavu se pak v bednách z tvrdého tropického dřeva nakládaly na lodě a putovaly přes půl světa do Evropy. Zpočátku byly zásilky nepravidelné, nakoupené zásoby se vyčerpaly a na dovoz dalšího makassarového materiálu muselo Městečko dlouhé měsíce čekat. Kdo byl chytrý a movitý, nakoupil od Fišery více beden, a vydržel tak do příští várky. Ostatní se mezitím museli spokojit s podřadnější perletí – mišinou, ostindiší, manilou, ušima či linghou-kikiriki. Knoflíky vyrobené z těchto materiálů však Fišera neodebíral.

V té době byl největší zájem o 18liniové knoflíky, podomáčku zvané „osmnáctky“, které se obyčejně přišívaly ke košilím. Na ponku se daly podle velikostí púr zpracovávat už „trojky“, měřící 13 linií, až po veliká čísla – do velikosti 50. Makassar byl

vhodný na všechny. Jen nebýval tak často k mání. A to trvalo plných deset let.

9

Antonie Šampachová žila v těch letech jen pro syna. Od doby, co došlo k oné krvavé události v podivném pokoji na okraji Vídně, se děsila toho, že ji policie vypátrá a pak na zbytek života zavře. Teď, když měla navíc jeho dítě, se strach zmnohonásobil. Co by si bez svého syna ve vězení počala? A jak by bez její péče skončil?

Od života už nic nechtěla. Modlila se jen za to, aby na její čin nikdo nepřišel. Proto se z Městečka ani nehnula, přestala myslet na Vídeň i na Prahu a uzavřela se do sebe. Musí se teď starat o své dítě, na všechno ostatní zapomenout!

Se svým mužem komunikovala pouze o běžných věcech, o domácích záležitostech, vařila a prala, ale už si před spaním nepovídali jako dřív. Ještě před porodem si oddělili manželské postele. Antonie tu svou přestěhovala do kuchyně a teď v ní spávala se synkem, aby k němu nemusela v noci vstávat, když se budil a brečel. Přebalovala ho, pokud byl počuraný, ale on obvykle křičel, aniž by věděla proč. Dostal jméno Karel – po dědovi. Josef se jí zdálo příliš hříšné a také obvyčné, když věděla, z jaké krve pochází.

Její muž na to nic nenamítal, jakoby tušil, proč se tak rozhodla. O to méně se ale o syna zajímal. Zato Antonie jeho vývoj sledovala velmi úzkostlivě a důsledně. I přes nevysvětlitelnou lásku, kterou k němu chovala, se jí zdál málo vyvinutý, jakoby opožděný. Začal pozdě chodit, pozdě mluvit, ale o to víc brečel a také býval vzteklý. Až si říkala, že je v něm něco ďábelského. Snažila se ho vychovávat rozumně a objektivně, ale věděla, že mu nadřazuje, hýčká ho a rozmazluje, odpouští mu daleko víc než předtím svým dcerám. Musela jim ho však často svěřovat do opatrování, zatímco na ní čekaly kromě všech domácích prací i hromady knoflíků na stole, které při petrolejce našívala někdy i pozdě do noci, když už její muž ve vedlejší místnosti dávno spal.

Syna ale mívala vždy nablízku. Obávala se, že ho nějak ztratí, a dávala mu všemožně najevo svou náklonnost. A on toho už ve svém útlém věku viditelně zneužíval. Když nedostal, co požadoval, brečel, vriskal a dupal, nebo se dokonce vrhl na zem a kopal

kolem sebe jako při nějakém záchvatu. Nejen že muselo být po jeho, ale také nepřál druhým, ani sestrám, které se o něho staraly. Ve třech letech ještě nechtěl spát ve vlastní postýlce, kterou mu dal Šampach zhotovit u truhláře Crhy. Odmítal usnout, dokud ho matka nezačala laskat, vískat ve vlasech a hladit. Přesto k ní nelnul tak, jak by si přála a představovala. Dral se z jejího náručí, odmítal polibky i něžnosti, kterými ho zahrnovala. Choval se k ní chladně. A často stonal. Snadno se nachladil, v noci kašlal, mívával vysoké horečky. Antonie musela ustát přezíravé pohledy svého manžela a vyslechnout úsudky, že je kluk vyhýčkaný, zženštlý a málo otužilý. Přesto vždycky úzkostlivě volala doktora Trávníčka, a to leckdy i večer.

Od vídeňské tragédie, na kterou často v noci myslívala, žila jiným životem, životem z donucení. Neodvážila se opustit Městečko, které jí čím dál víc připomínalo vězení. Pár kroků na náměstí a do několika krámů, jednou za týden na kůr do kostela, sem tam v neděli odpoledne, jak se slušelo, s celou rodinou na procházku. S režírováním divadla skončila. Žila v jakémsi nervním stavu, který jí neumožňoval snít o dalších cestách, nedovolil jí vytvářet plány a přemýšlet o jejich uskutečnění. Tenhle dům je klec, ve kterém je uzavřená, řekla si jednoho dne skoro nahlas pro sebe. V tomhle stavu žila více jak šest let. Její syn začínal chodit do školy. Jenže po Vánocích se opět rozstonal, měl vysoké horečky a bolesti v krku, a tak zavolala doktora Trávníčka.

„Vypadá to na záškrť,“ řekl doktor zcela věcně a doporučil dítě odvést do nemocnice, kterou před nedávnem s velkou pompou otevřeli v sousedním městě.

To Antonie odmítla. O svého syna se přece umí postarat sama. A musí se o něho postarat co nejlépe. A tak sedávala u postýlky a přidávala studené obklady na rozpálené tělíčko a to tělíčko stále více ochabovalo a těžko dýchalo, až upadlo do jakési agónie, ze které se ho snažila všemožně dostat, ale žádné recepty ani rady zkušenějších nepomáhaly. Doktor na záškrť účinný lék neměl. A neznali ho ani doktoři v nemocnici, kam s dítětem přece jen nakonec šla. Těsně před začátkem nového roku jí syn pozdě k ránu zemřel v náruči.

IX. PAROHY

1

Šampach zase prožíval období jakési zahořklosti, které pramenilo ze všech událostí, které se v jeho životě postupně nakupily a nepříjemně zatěžovaly jinak dobře prosperující a fungující čamrdářskou firmu. Přestával mít chuť do práce. A to i přesto, že se dlouho zdržoval ve veřtatu. Své pracovníky posílal dřív domů a sám se do veřtatu vracel, aby nemusel sedět v kuchyni se svou ženou, která po smrti dítěte ani nějak viditelně netruchlila. Proč je pořád tak zamklá? Šampach nenacházel odvahu ani sílu se s ní dát o čemkoli do hovoru. Už dávno vstřebal podezření, že dítě, které zemřelo, vlastně nebylo jeho. Teď už je to jedno. Ale jak to bylo s vraždou zlatníka Harkazyho? Vždyť podle toho, co se dozvěděl, se s ním Antonie musela potkat v den jeho smrti! Nejpodzřelejší je klobouček, nalezený na místě a zobrazený ve všech vídeňských novinách, které se mu dostaly do ruky. Vypadá přesně jako ten její klobouk! Proč přijela v novém, a tvrdila, že je to ten samý? Šampach si je jist, že se od toho původního lišil. I přes ženin mlčení, které se snažila vysvětlovat svým smutkem, následnými depresemi, bolestmi hlavy a pozdějším těhotenstvím, si nakonec dal dohromady všechny souvislosti. Vzpomněl si i na zapírární skvrn na kostýmu, které Antonie vehementně drhla kartáčem a které mohly znamenat jen krev.

V jedné místnosti s ním žije osoba, která zabila člověka! To si pořád Šampach nemůže srovnat v hlavě. Myšlenku, že jeho manželka je vražedkyně, ať už z jakýchkoli pohnutek, zapuzuje pokaždé, když se do jeho vědomí vloudí. Ale stojí ho to hodně úsilí, zejména v noci, kdy se po náhlém probuzení dlouho převaluje na posteli a je mu těžko z té samoty, protože jeho žena spí v jiné místnosti, a to už celých šest let. Přes den se snaží soustředit na práci, v noci se snaží usnout, ale nejde to. Tak přemýšlí o svém životě.

Příjemnostmi zrovna příliš neoplývá. Na dětství nijak rád nevzpomíná, protože ho nutili od jara do podzimu pást krávu, a nebyl čas na nějaké dětské hry. Na učednická léta ve Vídni, kam ho rodiče poslali ve čtrnácti, by nejraději zapomněl. Jako učeň se cítil stále pokořovaný a šikanovaný. Až coby tovaryš na tom byl

lépe, vydělával pár zlatých a mohl se o nedělích alespoň procházet po Vídni nebo si jít zatancovat do Pratru. Jenže ta nádhera císařského velkoměsta, všude patrná, ho stejně jen deprimovala. Pro noblesní Vídeň byl a bude vždycky jen chudý čamrdářský dělník. Proto z ní taky utekl. Nepředpokládanou shodou náhod se octl v Městečku, vlastně ho sem poslaly úřady. A musí si přiznat, že tady prožil nejkrásnější léta svého života. Pořád věří, že se dobře oženil a svou ženu má rád. Vzpomíná si, jak se vždycky těšil, až spolu ulehnu do postele, a nemuseli se hned milovat, jen tak si povídali o všem možném, dokud neusnuli, nebo se neobjali. Tehdy viděl, že je to dobrá a schopná žena a její obchodní talent se mu zdál výjimečný. Nikdo tady v Městečku neměl tak podnikavou a energickou ženu jako on. A on na ni spoléhal. Vždycky vše perfektně vyřídila a vyřešila a dovedla sehnat i zajímavé objednávky. A měl k ní důvěru. Dokonce ji pouštěl do světa! Samotnou! Udělal by to nějaký jiný manžel? A ona mu za to přinese levobočka! To jí pořád ještě nemůže úplně odpustit, i když jí to nechce vytýkat.

Přitom oba cítí, že kvůli tomu dítěti mezi ně spadla opona, nenadálá zeď, přes kterou se přestali vidět. Dokonce už spolu skoro ani nemluví, i když navenek žijí jako dřív. Nevěra se těžko dokazuje. Proto raději nebude vyvolávat žádný skandál. To by se jen sám zesměšnil a zbytečně by na sebe upozornil. Křičeli by na něj, že je paroháč. Nebude se uchylovat k narážkám, nenávisným hádkám či výčtkám. Nebude zatím pomýšlet na to, že by ji oplatit její nevěru svou vlastní. Beztak k tomu tady v Městečku není vhodná příležitost...

2

V Národních listech, což byly dost čtené noviny, a to nejen v Praze, se na předposlední stránce objevil krátký článek nazvaný prostě Čamrdáři. Vydavatel listů redaktor Grégr se o tomto novém řemesle dozvěděl od Josefa Václava Sládka, kterého tehdy do Městečka pozvala Antonie Šampachová na premiéru Strakonického dudáka. Hlavním důvodem bylo ovšem tajné setkání s jeho dávnou, ale stále trvajícím láskou – Emilkou Nedvídkovou, kterou si nakonec poeta přece jen mohl vzít za ženu. Šampach tenkrát pozval básníka do svého veřtatu a názorně mu předvedl celý postup při výrobě čamrd, až po hotový knoflík.

A jak se šířilo čamrdářství po Čechách, zapředl o něm Sládek hovor i s Grégrem. Z toho vznikl onen článek. Psalo se v něm o Městečku mezi kopečky Českomoravské vrchoviny, kde půda rodí převážně kamení a kde si lidé na živobytí doposud museli vydělávat tkalcovinou. Teď poznali nové řemeslo, které jim „mistr Josef Šampach“ donesl až z Vídně, a to doslova v ranci na zádech uprostřed těžké zimy. Název čamrdářství je pro mnohé nejasný, pokračoval text, zřejmě odvozený od kroužení káči, kterou děti pohánějí bičem a nazývají ji postaru „čamrda“. A podobně jako ona se otáčí i vřeteno ponku a vykružují se knoflíky z perleťových lastur. Jiné vysvětlení slova čamrda redaktor Grégr nepodal.

Většina čamrdářů v Městečku byla s článkem velice spokojena. Mnozí pocítili i hrdost a cítil ji i „zakladatel“ Šampach. Všichni, kdo četli jeho jméno v novinách, které tu kolovaly po všech chalupách, ho poplácávali a velebili, někteří upřímně, jiní se špatně skrývanou falešností. Většinou mu tuto slávu záviděli, i když nikdo nemohl upřít, že v Městečku opravdu zavedl čamrdu on. Zda byl první v celých Čechách, to se samozřejmě nedalo ani dokázat, ani vyvrátit. Čamrdáři v oněch letech opouštěli Vídeň houfně a vesměs směřovali do Čech, kde se snažili s řemeslem uchytit. Šampachovi se to zřejmě podařilo nejlíp. V době, kdy článek vyšel, bylo vlastně Městečko vesměs čamrdářské.

V poslední době ale vznikaly čamrdářské dílny i na jiných místech Čech a Moravy. Důkazem toho byl také dopis, který po onom článku o čamrdářích Josef Šampach obdržel. Začínal oslovením „Vážený mistře!“ a svého příjemce velice překvapil.

Bylo na něm razítko s nápisem Prostějov. Toto město znal z doslechu, věděl, že je kdesi na Moravě. Pisatelé – jacísi pánové Šulák a Veselovský – ho co nejslušněji žádají, zda by se jal přistoupit na jejich nabídku a odcestoval vyučovat čamrdářské výroby do jejich města. Prosí ho, aby jim pomohl zavést čamrdářskou výrobu, a to ve velké dílně, do které hodlají umístit nejméně dvanáct ponků.

* * *

Mně, čamrdářského Genia loci, onen dopis učinil velmi radostným, neboť byl důkazností o poctivosti a užitečnosti čamrdářského řemesla,

jemuž já zachovávám pro časy přítomné a hlavně budoucí ducha a trvanlivost, jakož i všechny náležitosti, zvyklosti i úsilí při výrobě knoflíků vznikající. Proto jsem měl chutě našeptávat, aby oslovený na nabídku velečtějších pánů přistoupil a aby se i můj dohled takřkajíc rozšířil i do končin moravských.

* * *

O této nabídce své ženě nejdřív vůbec neřekl a přemýšlel o ní po nocích a při práci. Musel by na čas přenechat dílnu nejschopnějšímu tovaryšovi. Jenže žádný se mu jako nejschopnější nejeví. Možná by mohla dohlížet na výrobu Antonie. Znamenalo by to na čas opustit Městečko. Ovšem peníze, které mu slibovali, se jevily přitažlivě a bylo by bláhovostí nabídku předem odmítnout. Pro kladnou odpověď na dopis hovořila i nepříjemná atmosféra, která se doma rozhostila vlivem mlčení jeho ženy. O dorůstající dcery strach neměl, ty si Antonie pohlídá. Proto zašel za přítelem Fišerou, který si počínal nejzdatněji ze všech čamrdářů v Městečku.

„Nechtěl bys na čas převzít můj veřtat?“

„Copak, stýská se ti po vandrování?“

„Tentokrát bych mohl vandrovat vlakem a skoro až na místo,“ usmál se Šampach. „Hanáci v Prostějově chtějí, abych je naučil vyrábět čamrdy!“

„Na jak dlouho?“

„Snad jen na pár týdnů. Do té doby, než někoho šikovného pořádně zaučím.“

„Jen aby to nebylo na pár měsíců,“ odpověděl Fišera. „I já se chystám do světa, protože pořád musím objevovat a shánět nové zákazníky.“

Antonie se k jeho odjezdu nijak nevyjádřila. Ve skrytu duše ale byla ráda, že na čas opustí dům. Uvědomovala si, že vzájemné odloučení může jejich vztahu jen prospět. Když si balil věci na cestu, najednou mu bezděčně začala závidět, že na takovou cestu nemůže jet sama.

Šampacha čekala ještě jedna nepříjemná záležitost. Musel jí absolvovat, protože se bál možných následků. Šel svůj dlouhodobý odjezd oznámit vachmajstru Tolknerovi. Přišel do policejní kanceláře jako ponížený středověký nevolník, který prosí vrchnost o dovolení vzdálit se z určeného místa. Bylo to pro Šampa-

cha potupnější a daleko více ponižující než návštěva u předchozího vachmajstra.

3

Do Prostějova se Šampach dostal po železnici. Museli ho však nejprve bryčkou odvézt do Studénky, kde nasedl na dostavník. Ten ho dovezl do Jihlavy a odtud už vedla železniční trať. V Brně měl jen přestupovat. Vzal si jediné zavazadlo, tutéž brašnu, kterou kdysi dovezl z Vídně a v níž měl kromě několika košil, pracovních kalhot a nejnnutnějších věcí, které mu žena do brašny sama uložila, i vhodné nářadí jako špalmesr, auzrštál, hulštál a ocelovou púru velikosti 18, kterou považoval za nejvhodnější.

Na nádraží v Brně byl úplně bezradný, coby vyjevený venkovan se vyptával, kde stojí vlak do Olomouce, a nádražní zřízení ho posílali přes několikere koleje. Cítil se v tom ruchu nádraží ztracený. Cesta pro něj byla utrpením. Od té doby, co byl naposledy ve Vídni, se mnohé změnilo. Ze stávajícího pokroku kupodivu neměl žádnou zvláštní radost. Cesta vlakem, kterou absolvoval poprvé, mu i přes onu úžasnou rychlost, posuzovanou podle míhajících se stromů a sloupů, vůbec neutíkala. Oddechl si teprve, když dorazil na místo a podal ruku pánům Šulákovi a Veselovskému.

Ubytovali ho v soukromém bytě, u ženy středních let, v místnosti s vlastním vchodem. „Paní domácí“ mu bude podávat snídaně i večere, přičemž placení zajistí firma. Ráno kolem osmé ho očekávají v nedaleké dílně.

Paní domácí byla hovorná a kyprá Hanačka, hned mu ukázala celý byt. Trochu ho zarazilo, že nikde nezahlédl žádné mužské stopy ani nějaké náznaky toho, že by byly v chalupě děti. Nechtěl být nezdvořilý a tak se na to nevyptával. Žena ovšem byla mluvná, a sama se rozhovořila hned ráno u snídaně. Dostal bílou kávu a koláče, jako by byl nějaký svátek. To z chudé Vysočiny neznal. Paní mu vysvětlila, že je bezdětná vdova. Její muž brzy po sňatku zahynul. Tehdy se splašily koně a on je neudržel, spadl z vozu a zlámal si vaz. „Bylo to pro mě hrozné,“ zadržla se jí řeč. Šampach nevěděl, jak ji utiшит, a proto raději potichu od snídaně vstal a vydal se do dílny, kde měl zaučovat nové čamrdáře.

Na místě byl ale pouze jediný člověk. Zato ponků podél stěn celá řada. Chlápek středních let ho přivítal bodře po hanácku.

„Tož si musíme na počínek přituknout!“ a vytáhl láhev slivovice.

Šampacha to zarazilo, protože nebyl zvyklý po ránu pít. Ale co ještě víc překvapilo: že v tom velkém veřtatu neviděl ani kousek perletě. Jen hromady kostí a kravských rohů.

„A kde máte matriál?“ zeptal se hned po přípitku.

„Veď se na ně kókáte!“ smál se muž.

„Já myslím perlet!“

„Ale my nechceme vyrábět z perletě! Potřebujem knoflíky na obleky. Firma Rolný začíná s velkovýrobou oděvů a my je máme zásobovat knoflíky k sakům a ke kalhotám. Naši páni se rozhodli, že je budó vyrábět z rohoviny a kostí!“

„Ale já jsem z tohohle matriálu nikdy knoflíky nevrtil!“

„A já je nevrtil vůbec!“

Nastal problém: jak z objemných dutých rohů či kostí vytvořit navrtatelnou plochu. Šampacha napadlo, že se tenhle materiál musí nejprve podélně rozřezat, aby pak do něho vnikla pūra a protlačila ho do půrfutra, odkud by vypadával do jelkostnu. Rohovina byla naštěstí měkčí, než očekával. Lépe se zpracovávala, ale zato více páchla a škvařila se. Musel upravit otáčky. Poté pūra zájžděla do kravského rohu jako do másla. Provozovatelé, což byla firma Rolný, žádali dva druhy knoflíků: velké k zapínání saka, menší na manžety a ke kalhotám. Naštěstí měli připraveny obě velikosti půr.

Muž, který si nechal říkat Oto, Šampachovo počínání stále bedlivě sledoval a hned na dalším rozříznutém kravském rohu jej zarazil, že prý si to chce sám „vyzkóšet“. Ale přitáhl půrmašinu příliš prudce a necitlivě a vrták se i v měkké rohovině zasekl. Kravský roh začal rotovat a vzápětí odlétl a roztříštil se o stěnu, až z toho byl Oto celý vyjevený. „No toto! To je životu nebezpečné!“ zdvihl obočí.

Šampach musel půru, která byla pomocí šlajfky naražena ve špuntu a ten v půlfutru, znovu vycentrovat. To je vždy práce zdoluhavá, ale nutná. Obzvlášť velký vrták na kabátové knoflíky se při otáčkách nesměl ze své osy nijak znatelně vychylovat.

Do dílny se přišli podívat i pánové Šulák s Veselovským, pokyvovali hlavami nad vykrouženými rondelkami, zkoušeli jejich pevnost a měřili jejich velikost a začali se radit se Šampachem, jakou dát knoflíku konečnou podobu. On jim nakreslil

fazon pro kabátový knoflík podle své představy. Hunštálem vytvaroval navrhovaný vzor, který se ztenčoval od středu k okraji, aby se následné dírky nemohly protrhávat. Okraj měl dost široký a vysoký rantl. Oběma pánům se vzor líbil a čekali jen na jeho prodírkování, ale toho dne se už nedočkali, protože úprava a vycentrování dalšího ponku trvalo přece jen dlouho a počáteční rozteče dírek se nejevily vhodné. Ale nedodělané vzorky si odnesli a byli nadšeni. Struktura vysoustruhované rohoviny navíc vytvářela zvláštní efekty, které se na pánské obleky, zejména kabáty a saka, mohly docela dobře hodit. To udivilo i samotného Šampacha.

Během týdne už bylo všechno připraveno k základní výrobě, jediné, co chybělo, byli lidé. Pánové Šulák a Veselovský je teprve sháněli. Pouze Oto, budoucí předák a dílenský mistr, se pomalu a těžkopádně zaučoval. K ponkům přišlo všeho všudy šest mužů a všichni u nich stáli poprvé. Každému bylo nutné předvést zpočátku alespoň jednu z operací, kterou se měli naučit, což někteří zvládli snadněji a pohotověji než předák Oto. Bylo evidentní, že největší problém nastane s fazónem. Naučit se vysoustruhovat zvolený vzor bylo zatím pro všechny nezládnutelným problémem. Proto Šampach po poradě s pány provozovateli zvolil pro začátek vzor ne tolik líbivý, ale podstatně jednodušší. Ten se téměř všichni naučili trádovat.

Oděvní firma Rolný chtěla knoflíky střední i větší a měla pro ně připraveny i nové šlusy, kterým se tu říkalo sklíčidla. Ta už nebyla ze dřeva, ale vysoustružená z kovu, aby do nich knoflík přesně zapadal, což Šampach přijal s obdivem a radostí a hned si nechal podobná sklíčidla v potřebných velikostech zhotovit i pro svůj veřtat. V nich byl onen potřebný důlek vysoustruhován velmi přesně, takže do něho knoflíky daleko lépe zapadaly a daly se i snáze uchytit než ve dřevěných futrech. Fazóny se tak daleko lépe obráběly. Šlo o další pokrok v čamrdářském odvětví. Šampach byl přesvědčen, že se tento zlepšovák brzy rozšíří, a byl rozhodnut, že ho zavede i v Městečku.

Nejkomplikovanější ze všeho bylo zaučování lidí, které šlo daleko pomaleji, než Šampach předpokládal. Trpělivě stál u pracovníků a upozorňoval na chyby, hlavně na držení pilníků při vytváření fazónu a na spoustu dalších „maličností“, které se někdejší zruční tkalci v Městečku naučili za pár dní, ale u těchto

zemědělců s hrubými mozoly na rukou to vypadalo na delší dobu.

Každý večer pak přicházel ke své bytné poměrně unavený, ale v podstatě spokojený. Před večerí se vždy celý omyl, aby pak mohl rovnou ulehnout do postele. Už neměl chuť se chodit dívat po městě či navštívit nějakou hospodu. Paní domácí se o něj starala vzorně, večere bývaly chutné a vydatné. Nešetřilo se tu ani na mase a dostával i špekové knedlíky, špenát či erteple a po každém jídle ještě buchtu, několikrát dokonce třenou bábovku, která mu obzvlášť chutnala.

Paní domácí pořád vesele švitořila, povídala o všem možném a navíc se nenápadně Šampacha vyptávala na jeho rodinné poměry. Po pár dnech tak díky svému vyzvídání věděla, že v jejich rodině to nějak neklape a její host se necítí zrovna šťastný. Také si všimla, že nepíše domů žádné dopisy. První týden poslal jen barvotiskovou pohlednici Prostějova, kterou si od ní nechal koupit a posléze i odnést na poštovní úřad. Napsal na ni jen několik řádků – že dojel v pořádku, že tu zaučuje lidi na čamrdy a že neví, kdy se vrátí. To vdovu utvrzovalo v přesvědčení, že Šampachovo manželství není zrovna šťastné a že vlastně pořádně nefunguje.

Občas mu u stolu jakoby náhodou položila ruku na zápěstí a někdy i na rameno. Jednou si dodala odvahy a zaklepala na dveře jeho pokojíku. Šampach už ležel v posteli, připravený ke spánku.

„Nechtěl byste ještě něco před spaním?“

„Nic mě nenapadá,“ vypravil ze sebe překvapený čamrdář.

„Co takhle štamprličku rezné nebo slivovice?“

Šampacha tahle nabídka zaskočila. Netroufal si vstávat z postele, ležel jen ve spodkách a v košili a najednou nevěděl, jak odpovědět. Nedovolil si ale paní domácí odbýt, a tak přikývl. Ona se v mžiku vrátila a na tácku nesla dvě štamprličky a malou karafu a bez ostychu si přisedla na okraj postele. Teprve teď mu došlo, že přišla jen v županu, který se jí navíc nahoře i dole rozevírá. Šampach viděl, že má před sebou ženskou v plné svěžesti.

4

„Nemoh byste tu u nás zůstat natrvalo? Zvýšili bysme vám plat na dvojnásobek a dělal byste šéfa dílny!“ navrhl mu po třech týdnech podnikavý Šulák.

„To mě teda nenapadlo,“ přiznal se Šampach.

„Však se vám u nás líbí, ne?“

„Je tu opravdu pěkně,“ připustil čamrdář a vzpomněl si přitom na okamžik, kdy se z paní domácí svezl na zem župan a kdy její krásně tvarované tělo pustil k sobě pod peřinu, ke svému tělu, které už několik let drželo v těchto věcech půst. Od té doby měl dojem, že mu tohle město začíná být sympatické a příjemné. Dvojnásobný plat jen za to, že bude pořádně dohlížet nad dělníky! Tady by mohl příjemně strávit zbytek svého života. Dělal by šéfa větší dílny, který má autoritu – to se v Městečku nikdy nemohlo podařit. Zde by byl opravdovým mistrem! Časem by se mohl dostat mezi místní honoraci. Tady by mu už nikdo nevytýkal, že je přivandrovalec. Firma Rolný se jevila jako perspektivní a výroba knoflíků měla své trvalé odbytiště. On by se vlastně staral jen o pravidelný chod ponků, které v nejbližší budoucnosti navíc chtějí pohánět malým parním strojem. Jeho sen o zmechanizované dílně by se konečně mohl vyplnit, i když by to nebyla dílna jeho.

Ale co s rodinou? Mohl by ji sem časem celou přestěhovat, mladší dcera by ještě stihla absolvovat místní pokračovací dívčí školu, starší by tu určitě našla vhodného ženicha. Žena by si musela zvyknout, ale jelikož je přizpůsobivá, možná by to přijala. A kdyby ne, mohl by jednou za čas jezdit domů. S penězi, které mu nabízejí, by rodinu bez problému na dálku uživil. Vzpomněl si znovu na plná prsa té příjemné a veselé Hanačky, která ho dovedla v posteli škádlit tak bujaře, že z toho byl ráno celý rozlámaný, ale šťastný. Tak šťastný se už dlouho necítil. V tomhle po všech stránkách úrodném městě si ho budou vážit! Tady konečně bude pánem, a ne jen tovaryšem!

„Musel bych o vaší nabídce chvíli uvažovat!“ odvětil diplomaticky Šulákovi, ale ve skutečnosti už byl rozhodnut.

* * *

Já, Genius loci, se cítil v tom okamžení velice vyveden z rovnovážnosti, neboť mohlo dojít k mému nejhlubšímu pochybení, týkajícímu se pro mne nejzávažnější osobnosti, na kterouž jsem sázel všechny své sympatie. Schylovalo se k náhlému zrazení mne i celého Městečka – a to jen pro pár zlatek na dlani či pro mile zaoblená prsa, přivádějící mého favorita k doslovnému oblouznění. Proto jsem netrpělivě očekával jeho roz-

hodnutí, kteréž mohlo téměř všechnu dosavadní snaživost, s jakou v Městečku budoval svou budoucnost, dopracovat vníveč. S velkým nechutenstvím jsem pohlížel na to jeho milování ve vrzající posteli, které pro mě nevěštilo žádnou příjemnost. Josef Šampach přičichl k líbeznosti zlatáků, panské povýšenosti i milé otevřenosti ženského klína.

5

Domů přijel po dvou měsících. Uvolněný a uklidněný. Stejně tak začal hovořit se svou ženou, která se jeho otevřenosti a nenucenosti až zalekla. Došlo jí, že poznal jiný svět, který mu byl zřejmě o něco příjemnější než ten v Městečku. Nevěděla, co se teď bude dít.

„Nabízejí mi stále místo šéfa celého podniku,“ řekl a podíval se jí zpříma do očí.

„A ty to vezmeš, vid’,“ řekla a dívala přitom z okna.

„Kdybych to vzal, buď bysme se tam všichni museli odstěhovat, anebo byste tu zůstali a já bych přijížděl domů jednou za čas.“

„Já nevím. Ode mě žádnou odpověď nečekej. Zeptej se holek, jestli chtějí opustit Městečko.“

Antonie si uvědomila, že by konečně zase po dlouhém čase měla příležitost někam se podívat a něco nového poznat. Jenže by se musela přestěhovat kamsi do neznámých míst, které jí nijak nelákaly. Sice šlo o město, ale s Vídní a Prahou se nedalo srovnat. Po čase by jí to asi připadalo stejně jako Městečko. Je to úplně jedno, říkala si, stěhovat se do neznáma, anebo do smrti nevytáhnout paty z Městečka. Zato obě dorůstající dcery se začaly stěhování zpěčovat. Nejvíce starší Helena, která tu už měla svou lásku.

Šampach doma pobyl pár dní. Ale něco v něm hlodalo. Najednou začal na Prostějovu vidět i nepříjemné věci. Žádní přátelé, žádní známí. Věděl, že jako šéf by musel mít všechno „pünktlich“. Zaměstnanci, bodří Hanáci, by ho za jeho přísnost nenáviděli. Ani dobrý plat by mu nezajistil štěstí.

Uprostřed tohoto rozjímání se mu v hlavě vynořila myšlenka, kterou mu nechtěně vnukl sám pan Šulák, když jednou po štamprli slivovice začal sám meditovat o knoflíkách. Zmínil tehdy snad z legrace a v povznesené náladě materiál, z kterého by se knoflíky daly vyrábět. Šampach si říkal, že by to nebylo marné

zkusit. V duchu se usmál. Svět je nepřeborný ve své mnohotvárnosti a pestrosti a nabízí neomezené možnosti, které přijdou někdy jen jednou za život, a člověk je buď využije, nebo propase. Těch možností se mu teď naskýkala celá řada a on nevěděl, kterou uchopit a kterou pustit, aby toho později nelitoval. Do myšlenek se mu pletla i ona kyprá Hanačka. Když si v duchu představoval její velká prsa, kterých se v poslední době často dotýkal, začal také jinak pohlížet na manželskou nevěru. I když si teď dost dobře nedovedl představit, jak se bude vyvíjet jeho vztah k vlastní ženě.

Pánům Šulákovi a Veselovskému zatím nic neslíbil, chtěl všechno ponechat náhodě a osudu. Tak to přece dělal vždycky. Ale Šulákův „nápad“ musel jít zkusit hned. Zašel za nadlesním Tábořem, kterého jeho požadavek překvapil.

„Nevěděl jsem, že se zajímáte o myslivost. A to paroží chcete srnčí, nebo jelení?“ řekl Tábor.

„Z kterého by šlo líp vrtat knoflíky?“ reagoval Šampach.

„Z paroží? Vždyť to by byla věčná škoda ničit takový krásný výtvoř přírody!“ klesla čelist Tábořovi.

„Byly by z nich pořád krásné výtvoř, akorát že v podobě knoflíků. Dovedete si představit, jak se mohou vyjímat na zelených lesnických uniformách?“ To na Tábořa zabralo.

„Dobře, tak vám nechám pár kousků, co nacházím po shazování v lese. Jinak jsou to všechno trofeje a každý správný nimrod si své trofeje chrání a uchovává.“

S darovanými parůžky začal Šampach ve své dílně experimentovat. Podélně je rozřezal a pak navrtával a zbrušoval, až měly krásný tvar a jejich přírodní povrch působil ušlechtilě, téměř romanticky. Přitom si uvědomoval, že se tady, ve své dílně, cítí daleko šťastnější než v té velké fabrice, kterou navíc bude pohánět hlučný parní stroj, a lidé už si tam nebudou moc ani povídat, nebudou si tak blízci, i když to budou bodří Hanáci. V těhle malých veřtatech sídlí něco zvláštního, říkal si. Jakési kouzlo – nebo snad dokonce nějaký opravdový čamrdářský duch.

X. NÁVŠTĚVA Z AMERIKY

1

Co je v prožití smrtelníka čtvrtina století, to Geniu loci představuje nepatrnou úsečku, nicotně krátkou údobovost jeho existenčnosti k tomu, aby se stal proslaveným a vyhledávaným ve všech místech své působnosti. Omezenost jsoucnosti živých tvorů jeho statut umocňuje. Genius loci s přívalem let mohutní, výrazní a vyzrává, stává se jasnějším, pochopitelnějším a popisnějším pro přicházející generace a jeho sláva s přibýváním času utěšeně vyrůstá, anebo naopak upadá.

Přijal jsem radostně – pro upevnění svého místa i stavu – vybudování železniční tratě, prodírající se kopečky Vysočiny, která s dlouholecnou nedočkavostí spojila mnohé zapadnuté kouty tohoto kraje se světem. Leckterí lidé už předem jevíli úděš z té pohyblivě rychlé železné obludy, dšticí kouř a páru, kterouž vlastně ještě nikdy nespatrii, a mnozí ji předem odsuzovali k zatracenosti, aniž cháпали proč, a leckdo se na onen pohyblivý pokrok naopak s netrpělivostí těšil. Trať, pro hlasitost nesouhlasu křiklounů a zpátečníků, byla nakonec kolejišti položena tři kilometry od Městečka, aby vlaky nebudily hluk a pohoršení, což v pozdější době vydalo nemalé komplikace a zaostávání ve vývoji samotné obce.

Městečko se teď vyžívalo ve šťastném a pro perleťovou výrobu zlatém období, s mou přímou vládou nekorunovaného krále. S čamrdami jsem byl upřítomněn takřka v každém druhém stavení, kde knoflíky zdomácněly, ale má existence byla vykazována i na chodnících Městečka, dlážděných perleťovým odpadem, stejně tak na površích ulic, ba i na polních cestách, kamž všade bylo možno vyvážet nepotřebný perleťový šunt. Blýskavost perletě se začala jevit i na záhonech zahrad při pěstování zeleniny. Odpad byl zasypáván do různých gruntů a základů domů. Knoflíky, i když mnohdy kvalitou aušusové, byly k najití v každé domácnosti Městečka. Prach z navrtané perleti pokrýval bělostí sněhu střechy domů a vítr jím smýkal z hromad za veřtaty. Takový perleťový pozdrav mohl být zanesen i do chřípí cizince, který, dovezen vlakem, právě Městečkem prochází. I tací se tu teď našli k objevení.

* * *

Dvacet let. Takovou dobu už se v Městečku vyráběly čamrdy. Ze zapadlé obce, vyrostlé z chalup pod bývalým hradem a kolem

rybníků, chránících původně středověkou tvrz, se stalo průmyslově vyspělé místo. Mělo všechno, co přinášel tehdejší vývoj, a ještě něco navíc. Co jinde vykazovaly továrny – dřinu, vykořisťování a bídu –, to v Městečku díky útulnosti domácích veřtatů nevzniklo. Pracovalo se sice od rána do večera, ale zato s jakousi uvolněností, bez hrubosti mistrů či dokonce krvelačnosti nadřízených a předáků, kteří se ve fabrikách snažili vyždímat z lidí za jednu směnu veškerou energii. V čamrdářských dílnách vládla nenucenost a spolupráce, škádlení i vtip. Během práce se vedly řeči přes celou dílnu, u ponků se nikdo necítil odstrčený či jinak méněcenný. Práce tak pro čamrdáře nebyla nijak zvlášť protivná – snad někdy pouze jednotvárná, protože technologie zpracování perleti se během 25 let měnila jen pozvolna.

Vzhled Městečka se oproti tomu v posledních letech měnil celkem výrazně. Obyvatel přibývalo a čamrdářská výroba vešla ve známost – a to hlavně zásluhou distributorských firem, které obchodovaly nejen v rámci mocnářství, ale i mimo něj, Ameriku nevyjímaje. Proto se občas v Městečku objevovali i neznámí obchodníci, či cestáři.

Jednoho dne přišel přímo do Šampachova veřtatu jakýsi pán v klobouku a hned ode dveří spustil: „Jsem zástupce pražské firmy Valdek a vy jste mi byl doporučen jako nejzkušenější čamrdář v Městečku. Takže jsem musel začít nejprve u vás,“ řekl čamrdáři a potřásl si s jeho mozolnatou a zaprášenou rukou.

Šampach se divil, kdo ho to mohl doporučit. Dotyčného pána pokládal za zájemce o nákup knoflíků, které tu čamrdářští mistři prodávali tomu, kdo se naskytl a měl zájem, pokud nebyli předem vázáni dohodami s překupníkem Fišerou, bratry Kubelíky či „Zlodějníkem“ Jánským. Mnozí si tak navzájem přetahovali zákazníky, konkurovali cenami a leckdy si dělali naschvály a škodolibůstky a překypovali radostí, když vyfoukli sousedovi nějaký kšeftík a vydělali pár zlatek místo něj.

„Lidi si vás váží v Praze i ve Vídni!“ pokračoval pán v klobouku, „a prý jste zakládal knoflíkářskou výrobu i v Prostějově. Já jsem vám přišel nabídnout kovové mechaniky.“ Chvilku nechal Šampachovi na to, aby stihl pozvednout obočí, a hned zas pokračoval: „Knoflíky byste nemusel dírkovat, jen na spodní straně vyhloubit fazetku, do níž se pak vtěsná kovové ouško a mírným klepnutím upevní.“

Pak vysypal na stůl hromádku blýskavých oušek. Jak je Šampach viděl, byl rozhodnutý. S tímhle člověkem musí uzavřít dohodu. Protože když to neudělá on, tak to určitě udělají jiní.

„Knoflík bez dírek si zachová nejen svou funkci, ale i celý neporušený povrch. A hlavně ty na ženských blůzkách pak vynikají jako módní doplněk,“ valil se medový vodopád z úst pana obchodního zástupce. Šampach mu tak tak stihl vstoupit do řeči, aby se zeptal, odkud se celý vynález vzal. Prý z Ameriky. „A víte, že naše pražská firma zavedla výrobu kovových mechanik jako první v celém mocnářství?“

Šampach pokýval hlavou. Obchodník byl zkušený a věděl, že musí svému partnerovi dát čas na rozmyšlenou.

„Víte co, nechám vám tu k vyzkoušení pár vzorků zdarma. Při příští návštěvě bychom se mohli dohodnout na případném odebraném množství. Slyšel jsem, že se tu vyrábí knoflíky v každém druhém domě. Vy s touhle novinkou jistě seznámíte ostatní. A potom by se dala dohodnout i nějaká ta hromadná objednávka. V tom případě samozřejmě přistoupíme na slevy,“ kul žhavé železo zástupce firmy Valdek. „Náklady na jednu mechaniku budou pak minimální. Nemáte už nějaké společenstvo výrobců, kde byste se všichni na nákup dohodli? Teď se zakládají společenstva u mnoha řemesel.“

Po cestákově odchodu se v Šampachovi opět po čase probudila neposedná čamrdářská krev. Začalo to už velkou dílnou v Prostějově. Přinášelo mu radost, když každý den viděl, jak učenliví dělníci přistupují k práci a jak se zaučují a dbají jeho pokynů i rad. Nakonec na ono zaškolování stačily jen dva měsíce a on se vrátil domů s novým elánem a s novou chutí do života.

Ještě pár dní po příjezdu z Moravy uvažoval o nabídce pánů Šuláka a Veselovského. Do představ se mu pletla i ňadra paní bytné. Ale jakmile si uvědomil, že ve velkém veřtatu by kromě šéfa dělal i pohůnka, který kontroluje nejen jakost, ale především lidi, věděl, že už se zpátky nevrátí. Tady má možnost se přímo podílet na pokroku!

Teď vzal do dlaně kovové ouško a pozoroval ho. Hlavou mu běželo, jak by tenhle způsob upevňování knoflíku byl výhodný a jak by možná i zjednodušil práci. Nejvíc ho na téhle nové věci vzrušovalo, že opracovaný a hladoučký perleťový povrch knoflíku nebude nikde narušen žádnými dírkami. Neodolal a změřil

šíři kovové mechaniky, která měla být zaražena do knoflíku, nasadil púru s patřičnou roztečí a do neprodírkovaného knoflíku zezadu vyvrtal nehlubokou fazetku. Ouško se do ní opravdu dalo mírným klepnutím utěsnit. Najednou měl na dlani zcela zvláštní a velmi atraktivně vyhlížející knoflík. Až byl tou snadností překvapen. S tímhle novým postupem se musí někomu pochlubit a podělit o nenadálou radost. A protože byla neděle a ve veřtatu kromě něho nikdo jiný nebyl, zavolal na svou ženu.

Už dlouho s ní o knoflíkách a jejich výrobě nehovořil. Strašně dlouho! Vlastně od narození jejich syna. Toho nikdy nepokládal za svého a v rodině ho trpěl spíš ze slušnosti a nutnosti, aby nezničil všechna pouta i vydobyté zázemí, které si tu v Městečku svou trpělivou prací vytvořil. Splatil dluhy vzniklé požárem, vybudoval znovu čamrdářskou dílnu a pro jedno nepatřičně narozené dítě nechtěl všechno hodit za hlavu, sebrat ruksak a vyrazit znovu jako vandrovník dál do světa.

Tahle možnost se mu pak naskytla. Začít znovu a téměř v panských podmínkách. Mohl si dovolit najmout byt v Prostějově, přestěhovat se do poměrně bohatého města a být jeho váženým občanem a obávaným šéfem ve fabrice. Jenže by se vlastně musel té poctivé a opravdové čamrdařiny vzdát. A stát se jen dohlížěčem, nadřízeným a drábem.

Čamrdy se teď vyráběly nejen na Českomoravské vrchovině, ale i ve valné části Čech. Šampach byl v skrytu duše hrdý, že ho považují za zakladatele a průkopníka tohoto řemesla, že zpracovává krásné perleťové lastury, a ne kravské rohy. Proto se rozhodl zůstat nadále v zapadlém Městečku na Vysočině, kam čamrdářskou výrobu přenesl z Vídně a kde ji chtěl rozvíjet i nadále.

Byl už smířený s tím, že ne všechno se vyvede a že mnohé plány se nikdy neuskuteční. Ale proto přece ještě nemusí cítit zatrpkllost a ztrácet chuť k životu. Podobně přijal i narození dítěte, které nikdy nepokládal za své. Jeho smrt bral jako částečné usmíření mezi ním a vlastní ženou. Jen stále nemohl najít příležitost, jak se s ní opět sblížit a znovu s ní žít jako dřív. Až nedávné několikaměsíční odloučení a milá avantýra s kyprou bytnou v Prostějově kupodivu posílily jeho vůli se s ní konečně udobřit.

Proto na ni teď hlasitě do kuchyně zavolal.

Antonie seděla u hromady knoflíků a víceméně mechanicky přikládala na postříbřenou kartu jeden vedle druhého a jejich dírkami protahovala jehlu s navoskovanou nití. Při této mechanické práci se dalo samozřejmě přemýšlet a snít. Jí se však v poslední době při našívání myšlenky z hlavy vytrácely. Obyčejně si v duchu jen předříkávala nějaká slova, nejčastěji veršovaný úryvek písně, který skoro bezmyšlenkovitě omílala stále dokola – jako lidé odříkávají modlitby, aniž si uvědomují smysl jejich slov. Tohle monotónní opakování ji často pomáhalo zapomenout na to, co považovala za nejhorší ve svém životě. V takových chvílích přestávala vnímat své okolí. Někdy dokonce připálila i oběd na plotně.

Občas se přistihla, jak je vlastně ráda, že její synek zemřel. Kdoví, jaký by měl osud, jaké svízele a jaká trápení by ho čekala. Byl přece tak bezbranný! Svět by mu ubližoval. Možná by i on pak ubližoval jiným. I když ho až úpěnlivě milovala, byla nakonec ráda, že se těch případných nástrah světa nedočkal a že ona za něho nemusela nést žádnou zodpovědnost. Bylo to sobecké a kruté, a zároveň hluboce citlivé, protože pro svého synka chtěla jen to nejlepší. A tohle je pro něj možná to nejlepší. Ona by mu nikdy to nejlepší poskytnout nemohla.

Vzpomínala na chvíli, kdy házela na jeho rakvičku hrst hlíny. Tehdy si myslela, že upadne do mdlob a skácí se za ním do hrobu, ale náraz hlíny o stříbřitě zářivou truhlu ji náhle probudil do skutečnosti. Jako by zavřela nedočtenou knihu, ke které se už nehodlá vracet. Její konec znala a najednou s ním byla smířená.

Jenže i po pohřbu přetrvávaly dozvuky. Navíc tu bylo neodhalené tajemství mezi ní a Šampachem, které zpočátku působilo výstražně, ale později se přelilo do lhostejnosti. Sice spolu mluvili, ale jejich hovor budil dojem, že jim na sobě vůbec nezáleží. Téměř tvrdošijně si Antonie vytvořila za sebou i před sebou jakési prázdno, do kterého ani nechtěla nahlédnout. Proto před časem přivítala i Šampachův odjezd a byla vlastně ráda, že zůstala sama doma a nemusela se kromě dcer s nikým stýkat. Ta starší už pravidelně k večeru opouštěla dům – jako ona za mlada, když se měla setkat s Franckem – a nebylo pochyb o tom, že má nápadníka. Antonie po čase vypátrala koho. S hrůzou si uvědomila, že to není čamrdář.

Její muž jí při jednom svém příjezdu naznačil, že mu v Prostějově nabízejí místo nastálo. Buď by tu hodlal rodinu nechat, anebo ji celou odstěhovat na Moravu. Ona jen chtěla vědět, jestli se potom jejich vztah změní, anebo zůstane tak chladný a neosobní jako v posledních letech. Mužův návrat zatím nic nevyřešil. A přitom ona s ním potřebuje o leccems promluvit, třeba o jejich nejstarší dceři, která se co nevidět bude muset vdávat. Proto se teď tak lekla, když na ni z dílny zavolal.

Vešla do věřtatu a vzala do ruky poměrně velkou čamrdu, vyvrтанou z goldfisha, z perletě, která pod určitým úhlem pohledu rozehrávala všechny barvy duhy. Hned pochopila, že tu vzniklo něco nového, neobvyklého, co lidé jistě přijmou s povděkem a zájmem. Zároveň byla potěšena, že Šampach k téhle zdánlivě maličkosti zavolal právě ji. To nečekala. To, že se s ní chce poradit či podělit o radost, ji připomnělo dobu, kdy si ještě měli co říct. Proto také odpověděla tak, aby jej pochválila a nijak nepohoršila:

„To je úžasný nápad! Jak jsi na to přišel?“

„Tyhle kovový mechaniky mi nabízí zástupce firmy Valdek z Prahy. A když jich odeberu větší množství, tak nebudou drahý,“ odvětil Šampach.

„To abys s tím obešel i další čamrdáře!“ usmála se Antonie.

„Do toho se mi právě nechce. Určitě by si mysleli, že na nich hodlám něco vydělat. Obíhat jednoho po druhém by byla zbytečná ztráta času. Měl bych to vyřešit nějak jednoduše!“

„Tak je svolaj do hospody, a řekneš jim to všem naráz!“ navrhla Antonie.

„To je nápad!“ zvolal Šampach a jak byl tak rozjařen tím nápadem a radostí, že spolu opět našli společnou řeč, ji k jejímu i k svému úžasu plácl po zadku. Měl radost, že se jeho řemeslo zase posouvá o krůček dál, a zároveň se v něm opět probudila chuť dotknout se ženy. Vždyť takhle to přece dělával už dřív. Antonie byla překvapená. Taková důvěrnost! Už si to skoro odvykla! Nezmohla se na slovo.

3

Antonie byla tím příslibem oteplení ve vztahu natolik povzbuzená, že ještě ten večer hodlala se Šampachem probrat důležitou věc. Jejich dcery už byly téměř zralé na vdávání. A tak jednu

poslala do sousední jizby a druhou za svým milým, protože si o jejich osudu potřebovala promluvit se Šampachem o samotě.

Za Helenou už delší čas chodí syn truhláře Crhy. A ona mu dovolila i to, co neměla. Teď spolu čekají dítě. Jenže tento mladík není čamrdář, takže do veřtatu, kde už pracuje šest dělníků, by další dělník Šampachovi nepřibyl. Helena se ale v nejbližší době vdávat musí. Antonie nevěděla, jak její muž tuhle ne zrovna příznivou zprávu přijme. Sedla si proti němu za stůl, usmála se na něj a opatrně mu všechno vysvětlila.

„Cože? S Ferdou Crhou? To by mě ani ve snu nenapadlo? Vždyť je to takovej nemluva,“ podivil se Šampach, ale kupodivu žádný velký protest nevznesl. To Antonii příjemně překvapilo a dodalo kuráž. Vzbudilo to v ní i jakousi vnitřní sílu a motivaci k dalšímu životu.

„Kolik bys jí mohl dát věna?“ zeptala se přímo.

Tahle otázka Šampacha překvapila. Na věna svých dvou dcer vlastně nikdy pořádně nepomyslel. Jako by ani nepočítal s tím, že by se holky mohly vdát.

„A neměl bych napřed promluvit se starým Crhou?“

„Proč? Berou se přece dva mladí lidé, proč bysme je nějak předem měli ovlivňovat? Ty si s ním můžeš dohodnout, jestli budou bydlet u nich, nebo u nás, ale to, kolik dáme holce do začátku, musíš rozhodnout sám,“ řekla Antonie.

„A kolik bys myslela ty?“ zeptal se Šampach.

„Sto zlatých je dneska jako nic. Tolik stojí jedna cesta do Ameriky. Mohl bys dát dvě stě?“

„Dám dvě stě padesát!“ rozmáchl se velkorysým gestem Šampach, až svou ženu překvapil. Ta pochopila, že si to zřejmě jako čamrdářský mistr, zvlášť po zaučování v Prostějově, může dovolit. Sice si tady v Městečku nevysloužil žádné zvláštní uznání ani chválu, ale téměř všichni čamrdáři ho berou jako dobrého a zkušeného mistra a chtějí, aby se jejich synové dostali do učení právě k němu.

Antonie si uvědomila, že její muž je dobrým otcem a věděla, že za tuhle velkorysost se mu musí odvděčit. Přistoupila k němu a vzala jeho zarostlou tvář do svých dlaní. Bylo to tak spontánní, že to ani sama nečekala. Políbila ho a najednou měla pocit, že tenhle polibek už je opravdový – na rozdíl od těch, které mu dávala těsně po smrti Harkazyho. Zdálo se jí, že pomalu nachází cestu nejen ke svému muži, ale i sama k sobě.

Ten večer se rozhodli, že spolu zase po dlouhé době budou spát v jedné posteli. Když pak vedle sebe leželi a už skoro usínali, Šampach si znovu vzpomněl na jednu cestákovu větu, na kterou v návalu jiných podnětů tohoto událostmi překypujícího dne skoro zapomněl.

„Tak si myslím, že bysme tu měli založit společenstvo čamrdářů,“ řekl spíš pro sebe než Antonii.

4

Panská hospoda takový nápor zájemců nečekala. Šenkovna neoplývala dostatkem prostoru, a tak bylo nutno otevřít dveře do sálu, ve kterém se odehrávala všechna ochotnická divadelní představení, bály a také různá shromáždění. Účastníci sami narychlo sráželi stoly a přisouvali židle, aby v onom nedělním zářijovém dopoledni roku 1885 byli svědky události, která bezesporu vejde do dějin Městečka.

Z bezmračné oblohy se smálo hřející slunce a v sále z nedočkavosti přítomných žhnuly doutníky, dýmala veržinka a močkou páchly stále se zkracující fajfky. Přišlo víc jak 50 lidí. Na jevišti se usadili představitelé místních čamrdářů a shromáždění mohlo začít. Ondřej Fišera přečetl stanovy právě zakládaného Společenstva soustružníků perletě a vyzval k diskusi.

Ze začátku klidná schůze se posléze zvrhla v hlučné vykřikování otázek, které se týkaly samé podstaty místního čamrdářství. Přítomní se hlasitě dožadovali odpovědi, proč toto řemeslo stagnuje. Mistři žádali, aby se materiál nenakupoval od překupníků, ale přímo od dodavatelských firem. Tím by se předešlo jeho prodražování. Zároveň chtěli najít a získat odběratelské firmy přímo v Americe. Těm by byly dodávány vyrobené knoflíky přímo, aniž by musely jít přes Vídeň nebo nákupní firmy, které výrobcům cenu knoflíků snižovaly. Jenže tento návrh se vůbec nelíbil místním obchodníkům, kteří by tím přišli o svou obživu. Bratři Kubelíkové se začali rozčilovat. Říkali, že pro ně členství ve Společenstvu soustružníků perletě nemá vůbec žádné výhody, a že by je naopak mohlo poškodit. Ono se ovšem suškalo, že bratři tu s čamrdářstvím končí a budou svou firmu stěhovat do Vídně, odkud se s Amerikou dá obchodovat přímo a bez oklik.

Osmělili se i dělníci a tovaryši a vyrukovali s požadavkem pevné pracovní doby. Někteří vykřikovali jako na táboru lidu, že prý jsou vykořisťováni a mají právo na osm hodin práce, osm hodin vzdělání a osm hodin odpočinku. Hned je ale někdo z mistrů uzemnil – v čem prý se chtějí vzdělávat, když si nedovedou přečíst ani článek v novinách.

Byli sem nahnáni i někteří učňové. Mistři jim – aby se neřeklo, že je vykořisťují – koupili červené nebo žluté limonády a kluci si je měnili, ochutnávali a rušivě frkali slaměnými brčky. Nakonec je v té největší diskusní vřavě jejich mistři poslali domů, aby se něco nežádoucího nedověděli a aby se předčasně nenaucili protestovat a mít své vlastní názory a požadavky.

Šampach mistrům předváděl nové kovové mechaniky, ale v chaosu a spletité situaci o ně vlastně nikdo valný zájem neprojevil. Nakonec došlo k volbě členů výboru. Při té samozřejmě dostal Josef Šampach velkou důvěru. Když se ho ptali, jestli volbu přijímá, vzpomněl si na zakládání hasičského spolku a umínil si, že tentokrát už se žádným vachmajstrem zastrašit nedá. Tak byl položen základ Společenstva soustružníků perletě a jeho osnovy řádně stvrzeny přiloženými podpisy a předány notáři ke schválení.

Hned druhý den si Šampacha nechal předvolat vachmajstr Tolkner. O nově založeném společenstvu se doslechl jen ze třetí ruky, a tak – jakožto udržovatel klidu a pořádku v Městečku – chtěl vědět další podrobnosti. Rád by znal co nejpřesnější popis jednání, seznam přítomných a složení výboru, který byl oficiálně zvolen. Potřeboval o té výjimečné události informovat své nadřízené, než se to k nim donese jinou cestou – zvláště když počet nových členů tohoto pro něj zatím neznámého spolku údajně téměř dosáhl stovky. To už byla v Městečku síla, která by mohla ovlivňovat místní dění a prosazovat svůj politický vliv také na radnici. Tohle seskupení – i když zřejmě legálně založené – mohlo být nepřímou namířené i proti mocnářství. Proč by jinak Češi zakládali takový spolek? To musí vachmajstr Tolkner zjistit.

„Na vaše otázky odpovídat nebudu!“ řekl Šampach, tentokrát stroze a pevným hlasem.

„Co si to, Šampach, dovolujete!?“ vyskočil Tolkner, „nevědomujete si, že jste náš člověk? Že už vás léta vedeme v kartotéce

jako našeho spolupracovníka?! A vy musíte spolupracovat! Vždyť jsme vám přece tolerovali přestupky a škraloupy z minulosti. A za ty vás pořád ještě můžeme stíhat!“

„Uvědomuju si, jaký práva mám v tomhle mocnářství. A ty porušovat nemůžete!“

„Tak vy nám chcete vzdorovat, a dokonce vyhrožovat, Šampach?! Víte, jaká jsme instituce a jakou máme moc?“

„Moc máte danou zákony a ty já respektuju. V posledních letech jsem žádný neporušil! To vím bezpečně. Takže na nic, co se mě ptáte, odpovídat nemusím. V tom je moje svobodná vůle. Můžete mě samozřejmě zatknout, ale jen pokud máte nějaké obvinění. Jinak odcházím a na vaše výzvy už nikdy reagovat nebudu. Přijďte si pro mě domů se želízky a s bodákem na flintě!“

5

O dva roky později, začátkem října, došlo k události, pro Městečko velmi důležité. Babí léto ještě hrálo a čistý vzduch svazoval obzor s vydatnou modří oblohy. Ten dlouho očekávaný den ovšem její neporušený stav kazil dosud nevidaný hustý dým, zdvíhající se nad stromy nedalekého lesa. A k úžasu všech přihlížejících postupoval viditelně vpřed. Ještě nebylo slyšet žádný hluk. Možná tomu bránily i břeskne tóny hasičské dechovky nebo kvílivý nářek rozjívěného kluka, který přes zákaz výpravčího v červené čepici a staničních zřízenců v tmavomodrých uniformách přeběhl stanovenou bezpečnostní zónu a přitisknul ucho ke kolejím. Následoval jeho vítězný úsměv s hlavou na profilu kolejnice a vzápětí rychlá reakce muže v nádražácké uniformě i nemilosrdný a bolestivý štulec nezletilému výrostkovi a jeho odvedení za ušní boltec až k davu slavnostně vystrojených a důstojně čekajících občanů, kteří stáli v patřičné vzdálenosti od železniční tratě. Delikvent byl opět včleněn do pokojně, ale napjatě čekajícího davu, který obsadil i kryté nástupiště nové cihlově červené nádražní budovy.

Z nedalekého lesa, odkud vedly ony záhadné železné koleje, v tu chvíli už vysupělo jakési mohutné černé monstrum a blížilo se tak překvapivou rychlostí, až dav bezděky prudce couvl. Z dýmajícího komínu stoupaly chuchvalce kouře a v závěsu za ním, v podobě jakéhosi obrovského hada, se daly rozeznat i připojené vagony s otevřenými okny, z nichž se vykláněli odvážní

cestující a mávali převážně červenobílými praporky, vlajkami a stuhami v českých národních barvách. Všechny vozy na kolejích, ty obrovsky těžké škatule, se majestátně – a pro většinu z přítomných nepochopitelnou silou – přibližovaly k nádraží. Do Městečka vjížděl pokrok, který ho konečně spojí s celým světem.

Přestože Antonie Šampachová ten den nejela vlakem poprvé, znovu ji přepadlo ono rozechvění jako v dobách, kdy nastupovala do dostavníků či do vagonů železniční dráhy a spatřila neznámé tváře, se kterými pak sdílela dlouhou a pro ni většinou zajímavou cestu. Ale ještě před odjezdem vždy dychtivě sledovala oknem všechno to hemžení kolem, loučení, vzkazy a poučování – než vše začalo mizet ve zrychlujícím se pohybu a ona pozorovala neznámou krajinu a začala ji vnímat s rozkoší i s rozhodnutím vtisknout si každý výraznější detail do paměti.

Opodál stály její dcery. Jedna se svým nastávajícím, truhlářem Crhou, druhá sice sama, ale s vědomím, že se na ni upírají pohledy čamrdářského tovaryše Houdka, které jí sledují už delší čas. Obě dívky se tvářily sebevědomě, měly kloboučky koketně posunuté na stranu a slunečníky rozevřené tak, jak se slušelo, ale uvnitř se tetelily strachem z toho, co se stane, až poprvé nastoupí do vagonu. Kdoví, jestli se s tolika lidmi ta parní mašina rozjede! A jestli někde nevykolejí!

Šampach zakoupil pro celou rodinu i nastávajícího zetě lístky do Hradce a zpět. Jak pak všichni seděli v jednom kupé a vlak se pomalu a nenásilně rozjížděl, hlasitě vydechli prvotním překvapivým dojmem, jak oni jsou na místě a všechno ostatní kolem nich se dává do pohybu. Vzápětí se lekali a uhýbali roji jisker, míhajících se kolem oken, než vlak dosáhl otevřené krajiny, kterou za nárazů kol na spoje kolejí ladně a rychle projížděl. Ta nádhera trvala něco přes hodinu. Vlaková souprava mezitím párkrát zastavila v několika stanicích a nakonec je dovezla do města, ve kterém téměř všichni vystoupili a do vagonů se vzápětí tlačili jiní zvědaví zájemci.

Pak procházeli dlouhou, ještě ne zcela zastavěnou ulicí a u každého obchodu a výkladní skříně se zastavili a prohlíželi vystavené zboží, zvláště pak uprostřed města v Panské ulici. Mladý Crha koupil své vyvolené mašličky do vlasů a kostěný hřebínek. Když to viděl Šampach, vzpomněl si, že kdysi Antonii koupil něco podobného, když tu byli spolu na té slavné pouti.

„Pamatuješ, jak jsme sem šli z Městečka na Porcinkule pěšky?“ zeptal se zničehonic své ženy.

„Já si jen vzpomínám na cestu domů!“ řekla Antonie šibalsky, i když si vzpomínala na všechno, „tenkrát jsi mi pořád mačkal ruku a chtěl vyznávat lásku na každém kraji lesa!“

„Tenkrát jsem tě přece strašně miloval!“

„A teď?“ zeptala se Antonie a možná ani žádnou kladnou odpověď nečekala.

Šampach jí místo odpovědi stiskl ruku. To v tu chvíli znamenalo víc než jakákoli slova.

6

„Mám ji, pane mistr! Je určitě tady!“ zvolal učeň Franta, který měl za úkol přinášet k ponkům vědra s máčenými makassarovými lasturami, které dříve vybíral z beden v koutě veřtatu. Bedny, sbité z tvrdého a načervenalého dřeva tropických blahovičníků, musely podstoupit dlouhý transport lodí – z celebeského přístavu Makassar až do Hamburku. Po železnici je pak přepravovali dál, přes celé, nyní už sjednocené Německo. V Praze je přeložili do jiného vagonu a ten s nimi doputoval až na místní nádraží, kde je lidské ruce přenášely na ploché špeditéřské povozy. Ty už je pohodlně převezly rovnou do skladů Společenstva soustružníků perletě, které se rychle rozrůstalo – už po prvním roce mělo zaregistrováno 67 mistrů, 234 dělníků a 152 učňů. Ze skladů si je pak mistři ještě neotevřené – aby se nemohli mezi sebou přít, ve které je lepší materiál – odváželi na kárkách do svých veřtatů.

Makassar se stal dostupným perleťovým materiálem. Že byla perleť po založení Společenstva lacinější, než dříve od překupníků, jako byl Ondřej Fišera, to musel uznat i on sám a jeho obchodní aktivity se na to konto přesunuly jinam. Prodával teď knoflíky vyrobené všemi členy Společenstva, za předem sjednané provize a nestěžoval si, navíc působil i jako jejich vyslanec, zprostředkoval obchody do zahraničí a nijak na tom finančně netratil, spíš naopak!

V oněch makassarových lasturách se často nacházely perly. Sice ne ty volné – ty už dávno objevili potápěči, pověstní lovci perel, kteří škeble otvírali ještě v bárkách a loďkách, než je dopravili na břeh moře. V lasturách se nacházely i perly skryté, buď přirostlé k povrchu, kterých si lovci nevšimli, anebo vrostlé přímo

do tvrdé perleťové tkáně. Ty se daly zkušeným člověkem spíš nahmatat než objevit pouhým okem.

Pro tohle měl geniální cit učedník Franta. Každou perleťovou lasturu vyjímal z bedny téměř s posvátnou úctou a pozorně prohlížel. Pak ji ponořil do vody a lehce přejížděl prsty po jejím hladkém povrchu. Když ucítil hrbolek, výčnělek nebo jinou nerovnost, přepadlo ho zvláštní vzrušení, zejména pokud později bylo dokázáno, že se nemýlil. Šampach brzy tuto jeho schopnost rozpoznal, proto mu i výsadu máčet lastury přímo udělil. Francek za svou schopnost dosáhl mezi učni i jistého privilegia. Nemusel zametat dílnu, smýčít pavučiny a otírat prach před sobotním koncem pracovní doby, ale občas se zařadil i mezi ty, co pobírali jinak pravidelnou týdenní výplatu. Za nalezenou perlu totiž byla odměna.

Mistr si obvykle takové lastury schovával a když mu zbyl čas, pokoušel se výčnělky v povrchu brusku narušit a perlu pak jemně vydloubnout. Následně ji ještě vhodnými nástroji oloupával, aby se zbavila nánosu a zářila a svítila hladkostí a svou zvláštní krásou. Čisté perly se pak prodávaly zlatníkům, kteří je zasazovali do zlatých prstenů.

„Tohle vypadá na pořádný kus, pane mistr!“ zavolal jednoho dne Frantík a přejížděl jemně ukazováčkem ono vyduté místo na lastuře, ve kterém byla perla pravděpodobně skryta. Rázem se k němu seběhla celá dílna. Byla to perla opravdu mohutná. Opatrně odvrtná a následně vyčištěná se leskla svou dokonalostí a majestátným půvabem. Frantík za její nález dostal deset krejcarů a cítil se mezi ostatními učni boháčem.

Šampach se rozhodl tuhle vzácnost neprodávat. I na prsten by ji bylo škoda. Hrstku perel už měl uschovaných v krabičce, což netušila ani jeho žena. Ten večer je, včetně té nové, poprvé uviděla.

„To je úžasná krása!“ vydechla překvapeně, když se jí při světle petrolejky perly zablýštěly na dlani.

„Dej si z nich udělat náhrdelník. Nikdo neví, co nás v životě ještě potká, jestli čamrdy půjdou pořád tak dobře na odbyt jako doteď. Počítám, že takový perleťový náhrdelník by se dal v nouzi zpeněžit za hezkých pár desítek zlatých,“ uvažoval Šampach.

Antonie nelenila, vzala všechny perly, kterých byla slušná hromádka, druhý den usedla na vlak směřující k Hradci a navští-

vila klenotníka. Podruhé pak přivezla domů krásný perleťový náhrdelník, který se na její stále mladistvě vypadající šíji opravdu nádherně vyjímal.

Tento okamžik mohla označit za jeden z vrcholů, který jí dosavadní život přinesl. I když ve své fantazii si představovala vrcholy vznosnější – třeba mít možnost cestovat a obdivovat z vlaku krajinu a vrcholky vysokých hor. V jejím životě tato trvalá touha po cestování a poznávání nových míst a končin ještě mohla být naplněna. I když se její věk pomalu blížil padesátce, duchem se cítila stále mladá a její postava byla stále ještě hodna mužských pohledů.

7

„Přijede!“ vběhla jednou Antonie do věřtatu a mávala dopisem, na kterém byla cizokrajná známka. Tu si jistě vyslouží učedník Francek, protože v poslední době objevil pod perleťovou vrstvou mušlí několik dalších perel. Ostatní učni i dělníci už mají Francka plně chřípí, vadí jim jeho přehnaná poctivost. Každý totiž chtěl objevením perly pár krejcarů vydělat, anebo si ji při troše šikovnosti nenápadně nechat pro sebe.

„Kdo přijede?“ tázal se nechápavě Šampach od ponku, soustředěn na půrování rondelek. Korunkovým vrtákem vyvrtával z lastury knoflíky těsně vedle sebe, bez mezer a v dalším řádku pak nasazovat půru mezi předešlé návrtky, aby výtěžnost materiálu, zejména škátu, který nebyl nijak levný, byla co největší. Dobře a úsporně vrtat knoflíky neuměl zas každý čamrdář!

„No přece Háček z Ameriky! Přijede se na nás podívat!“

Matěj Bucek na Městečko nezapomněl a se svou sestřenicí Tončou si dopisoval. Za rok si vyměnili nejméně dvě psaní. Antonie mu sdělovala, co je v Městečku nového, psala o jeho někdejších známých, na které si musel pamatovat. Neopomněla mu referovat o smrti jeho tchána Sysla, který se dožil 68 let a ke konci už nemohl na nohy, a tudíž ani chodit do hospod.

Smrt starého Sysla jako by překvapivě dodala Háčkovi odvahy. Už několikrát naznačil, že by se ještě jednou rád podíval domů, i když za svůj domov už pokládal spíše Ameriku a za své město osadu Hudson v New Jersey.

Háček se zpočátku po Americe spíše potuloval. Vždycky v nějaké knoflíkářské dílně vydělal trochu peněz a vydal se dál.

Jakoby stále něco hledal a Antonie tušila, že nemůže zapomenout na smrt své ženy Marcely ani na Městečko. Dostávala dopisy z Newarku, Winnfieldu, Astorie, Little Ferry, a dokonce i z Bostonu. Tam všude žili Češi a vyráběli čamrdy. Jednou také poslal mapku východního pobřeží Spojených států, na které označil, kudy vandroval. Šampach pak nad tím barvotiskem o nedělích sedával a studoval názvy psané cizí řečí, které mu i jeho ženě připadaly exotické. Ještě exotičtější byly barevné pohlednice – Niagarských vodopádů, Bostonu či New Yorku, kde stály obrovské domy s dvaceti i více podlažími, nazývané mrakodrapy.

Háček v prvních letech po Americe opravdu jen tak bloumal. Vždycky když se mu myšlenky začaly vracet k zesnulé ženě Marcelce, kterou pohřbil ve své domovině, začal tesknit po Městečku a musel sbalit věci do ruksaku a vyrazil jinam, aniž pořádně věděl kam a proč. Pokaždé mu dali nějakou adresu, kde žili Češi, a on se na nějaký čas v té osadě nebo městě ubytoval, pracoval v čamrdářské dílně a pak se zase vydal dál. Tak to praktikoval téměř deset let. Teprve v Hudsonu, na břehu široké řeky, kde se mu výjimečně líbilo, zůstal delší čas. Tam ho také vystopovala jedna zrzavá Irka. Netrvalo dlouho, a najednou se z něj stal budoucí otec, a tak si musel tuto ženu vzít. A už zůstal na místě. Zařídil si vlastní veřtat, zaměstnal pět dělníků, i když, jak psal, pořád jen stávkují – za vyšší mzdy, za zkrácení pracovní doby nebo prostě jen za jiné pracující, ze solidarity. Dělnictvo v Americe je neustále ve varu. Nejlépe se vyplatí rodinný podnik, ve kterém nejsou zaměstnaní žádní cizí lidé.

Dopisy připomínaly životní kapitoly a bylo z nich patrné, že Háček si nakonec na Ameriku zvykl. To pochopil Šampach i jeho žena a usuzovali, že se tam má opravdu dobře – stejně jako řada dalších lidí, kteří se do Nového světa odstěhovali. Nijak si v posledních letech v dopisech nestěžoval, spíše naopak. Jen jaksi nemohl pochopit, proč tam lidé žijí v takovém spěchu a shonu. Proto si zřejmě vybral klidné městečko na řece Hudsonu, k níž chodí chytat pstruhy a štiky a v těch tichých a zatím řídko obydlených končinách prý mu je navýsost dobře. Z jeho dětí je po matce zrzavá jenom dcera, kluk má vlasy po něm, a brzo už začne chodit do střední obchodní školy.

Po půl roce přišel telegram z Prahy, vlastně jen pár řádků, kde bylo datum a hodina příjezdu na vlakové nádraží do Městečka.

Privítat Matěje se vypravilo daleko víc lidí, než se čekalo, neboť Antonie si tuhle informaci nenechala pro sebe. Ten den odpoledne vyšli k nádraží většinou starší a usedlejší občané, spolužáci a vzdálení příbuzní, i když jich měl Háček už v Městečku pramálo. Ti, co se vydali k vlaku dřív, posedávali na lavičkách v zahradním koutku před nedávno zřízenou nádražní restaurací. Kolem čtvrté už všichni vyhlíželi vlak, který měl přijet z Veselí-Mezimostí. Zvědavců byl už plný perón.

Vlak zastavil a ze schůdků vagonu obezřetně sestupoval menší zavalitý chlápek v širokém klobouku, jaké se v Čechách nenosily. Měl elegantní tvídový oblek a v ruce hůlku a všichni bezpečně poznali, že je to pořád on, i když si na jeho dřívější tvář už málokdo vzpomínal.

Najednou se z davu přihlížejících ozvala harmonika a protože šlo o známou písničku, všichni spontánně začali zpívat:

*Čamrdáři, čamrdáři, mají peněz dost
mistr chodí roztrhanej, tovaryš je bos...*

Čechoameričan Matej Bucek se na posledním schůdku vagonu zastavil, zdvihl ruce nad hlavu a jak se ozvaly první tóny, začal tou svou špacírkou taktovat. Vždyť jednu ze slok téhle šprýmovné písničky sám složil! Po tvářích mu začaly pozvolna stékat slzy radosti, že je zase doma mezi svými.

8

Háček se ubytoval u Šampachů a jeho první cesta po Městečku vedla na hřbitov. Tam se Marcele omluvil, že jí nezůstal do smrti věrný, poplakal nad pomníčkem s jejím jménem a jménem dítěte. Když se jí v duchu omlouval, říkal si, že stejně žádný jedinec nemůže ovlivňovat svůj život, protože to za něj vesměs učiní náhoda a výjimečné situace, do kterých se dostane, aniž by chtěl. Buď to přinese štěstí, nebo smůlu. S životem se lze prát, ale s osudovými náhodami nikoli.

Po tomhle nutném a bolestném setkání už docházelo jen k samým radostným střetům. Matěje podle předběžného popisu a lehce exotického vzezření poznávali všichni, zatímco on už málokoho. I tak se s každým, kdo měl zájem, zastavil, popovídal a nakonec se na dotyčného přece jen upamatoval. Zároveň se mu

vždy vybavovaly původní mladé obličej, a s o to větším šokem pak vnímal, jak dovede čas změnit lidský vzhled a zejména tváře za necelých třicet let. V Městečku samozřejmě potkával i pamětníky a pak vzpomínali na prožité události a vyprávěli si historky vyvolávající v jeho duši nostalgii i rozporné pocity, jestli vůbec udělal dobře, že do té Ameriky odjel, jestli neměl zůstat v Městečku nadosmrti. Byla to ale jen momentální a zbytečná rozpolcenost, protože Matěj Buček už se dávno necítil v Americe nešťastný. Vybuďoval si v Novém světě i nový domov.

Především Šampach hodně využíval možnost klást denně Háčkovi jakékoli otázky. Nejvíc ho zajímalo, jak se v jeho nové domovině rozvíjí čamrdářské řemeslo.

„Samozřejmě, že v Americe v některých dílnách ještě vrtají na starých ponkách jako máte tady, ale ty si dovážejí přistěhovalci pro začátek s sebou,“ vysvětloval Matěj a začal se vychloubat: „Ale já už mám ponky vylepšené a pohání je vodní síla. U mě chlapi nešlapou na podložku jako tady, kde jste pořád sto let zaopicema!“ Když mu Antonie naservírovala vepřové s knedlíkem a zelím, začal pomlaskávat a pak uznale, což měla i pochvala pro Antonii, přiznal:

„Tohle ta moje Irka uvařit nedovede. Pořád dělá jen stejky s bramborama! Tebe bych tam v Americe, Tončo, potřeboval! Dědala bys nám o nedělích tuhle dobrotu!“

„Tak mě do Ameriky vezmi s sebou!“ smála se Antonie, ale ve skrytu duše to nebrala jako žert.

„Vždyť se tam můžete odstěhovat. V Americe se najde práce pro každého čamrdáře! To vám garantuju. Čamrdáři jsou tam ceněný a vydělají si v průměru dvojnásob než tady. A jestli William Mac Kinley, což je náš prezident, zavede ten svůj ochranný zákon, kterému se tam říká Mac Kinley-Bill, tak na všechno dovážený zboží do Států padne vysoký clo! A vy tady budete vyrábět knoflíky leda tak pro carský Rusko!“ smál se Háček. Šampach zpozorněl a trochu i strnul. Jestli má tenhle návštěvník z Nového světa pravdu, tak by to s čamrdáři dopadlo špatně, protože knoflíky by nebylo vlastně kam vyvážet.

„A hrozí tohle nebezpečí?“ zeptal se Háčka opatrně.

„Ty myslíš jako ten Mac Kinley-Bill?“

„No, ten novej zákon!“

„To víš, že hrozí! Do Ameriky putuje dumpingový zboží ze

všech možných končin. A Spojený státy na tom dovozu hodně prodělávají. Chtějí a musejí se bránit! A tak budou zavedený cla na všechno. A to clo může bejt dost vysoký: mluví se až o osmdesáti procentech ceny! A víš, co to znamená? Že za to vaše zboží dostanete sotva pětinu! Jako byste k nám vyvezli sto grózu a zaplatili vám jen za dvacet. Nechci sejkovat, ale pro vaše čamrdy to bude moc špatný. Spousta výrobců tady v Evropě to určitě položí! To už se ví předem. Leda byste začali vyrábět nějaký exkluzivní zboží, který se dá prodávat tady v c. k. monarchii.“

„Ale jaký?“ visel na něm pohledem Šampach.

„Pošlu vám sem jednu gravírku. Bude to celokovová šlapací mašina s pákou, která pootáčí knoflíkem tak, jak si nastavíš. A její frézky, který se dají měnit, na povrchu knoflíků vytvářejí různý ozdobný zářezy. Pro vás to bude novinka, ale jedině s podobnějma novinkama byste se mohli na domácím trhu udržet. Jinak tady tomu vašemu čamrdářství nedávám valnou neději.“

Šampach věděl, že „Amerikán“ nepřehání a nevymýšlí si. Proto byl jeho výkladem celkem zdrcen. Najednou si připadal méněcenný. Žije v zapadlém koutě Čech, kam přijdou nejnovější zprávy se značným zpožděním a někdy nedorazí vůbec nebo si jich lidi ani nevšimnou. Žije v Městečku, kde čte noviny jen pár jedinců, a to si je ještě vzájemně půjčují, takže samozřejmě nikdo neví, co je Mac Kinley-Bill, nikdo neví o hospodářské situaci tak mocné země, jako je Amerika. Šampach pojal k budoucnosti značnou skepsi a nedůvěrou.

* * *

I mne, čamrdářského Genia loci, toto oznámení vzalo veskrze šokem, neboť jsem je považoval za všeobecně možné. Amerika, pyšníci se stavem nejsvobodnější země, se občas musela bránit vetřelcům i všestranným nájezdům v jakýchkoli podobách. Ihned mi přišlo v pochopení, že Mac Kinley-Bill bude obrana všeobecná, týkající se všech, kdož s Amerikou vedou malé či velké obchody – místní čamrdáře nevyjímaje.

* * *

O tom, co řekl Šampachovi, se Háček samozřejmě na veřejnosti nezmiňoval. Ostatně nikdo se ho na to neptal. V hospodách mu lidé kladli zcela jiné a jednodušší otázky: Co si lze v Americe

koupit za dolar, za jak dlouho se ten dolar vydělá, jaké je v tom Novém světě počasí, jaké jsou tam ženské, jestli tam pijí i pivo a jak dlouho trvá cesta přes oceán. O Mac Kinleyově zákonu tu neměl nikdo zatím nejmenší potuchy.

Mnohé otázky mu kladla sama Antonie, když ho hostila nejvybranějšími jídly, která dovedla uvařit, ale on si kupodivu přál ta nejběžnější, oukrop s chlebem či cmundu, bramborovou polévku s houbami a samozřejmě buchty. Jednou dostal chuť i na omeletu se zavařeninou – říkal, že to prý ta jeho Irka vůbec nezná. A vepřovým s knedlíky a zelím nepohrdl nikdy.

Antonie se vyptávala na všechny podrobnosti o Novém světě a všechno si vštěpovala do hlavy. Občas se při Háčkově vyprávění v té vzdálené Americe přímo viděla. Tam musí být daleko příjemnější, bohatší a pestřejší život než v tomhle zapadlém Městečku! Určitě se tam všem dobře žije a jsou spokojení!

Samozřejmě chápala, že cesta do Ameriky není žádná maličkost. Pro ni se člověk nerozhoduje ze dne na den. Není to jako nasednout do vlaku do Vídně, pobýt tam dva nebo tři dni a pak se zas vrátit. Odcestovat do Ameriky znamená odejít napořád. Odloučit se tu ode všeho a ode všech. Navždycky. A nikdy už nemít jistotu shledání se známými a příbuznými. Háčkovi se to povedlo, ale jak z jeho řeči vyrozuměla, radši sem neměl jezdit. Návrat do rodného hnízda jen jitrí city a vyvolává nostalgii, která nemá žádnou vyhraněnou podobu, takže člověk nakonec neví, kde se má cítit opravdu doma. Nejraději by zůstal na obou místech, jenže vzápětí pochopí, že to nejde. Obě místa rozdělují obrovská vzdálenost umocněná oceánem, jehož mohutné vlny trhají vzájemná pouta. Háček si teď ve svém starém domově prožil šťastné i bolestné chvíle – myslel na Městečko i na osadu Hudson v New Jersey.

„Mám pocit, jako bych otevřel dávno přečtenou knihu, která se mi kdysi před mnoha lety strašně líbila a zanechala ve mě spoustu dojmů,“ pokusil se své pocity shrnout Háček. „A teď tu knížku čtu znova, a dojmy jsou úplně jiné! Co jsem dřív bral jako běžnou věc, třeba pohled na zámek od mé bejvalý chalupy u rybníka, to je teď úžasná pohlednice, na kterou bych se mohl dívat věčně a byl bych šťastnej. Najednou vidím něco, co tam dřív nebylo. Je tam smutek i radost. A to se nedá přenést, to se nedá strčit do kapsy a odvézt do Ameriky. Jsem tu doma, i nejsem! A bojím se, že až se vrátím do států, bude se mi tam o tom zdát. Měl jsem odolat pokušení podí-

vat se zpátky! Protože tadyta krása se nedá zapomenout. V noci se mi v Americe bude zdát, že jsem tady. A když se z toho probudím, budu nešťastnej.“

Přiznal, že je z toho pobytu v rodné zemi hodně rozpolcený. Trochu se tu sice cítí doma, ale zároveň se těší na Ameriku, kde je všechno dokonalejší, jednodušší, rychlejší a větší. Kdo Nový svět nespatriil a nepobyl v něm, ten o něm podle něj nemůže mít správné představy. Amerika prý je země, kde se dá zažít za jediný den tolik příhod, jako tady v Městečku za celý život.

Na nádraží ho vyprovázelo mnohem více lidí, než ho přišlo přivítat. Přesto opět odjížděl z místného nádraží se slzami na tvářích. Věděl, že své rodné Městečko už nikdy nespatrii.

9

Tak zvyrazněný zájem o rodáka, projevovaný obyvateli Městečka, mne potěšoval, ale nejvíce mne povznášela jistota, že ten všude oslovovaný a oslavovaný Háček se jal rozpoznávat i mne. Nemusel jsem se mu nijak připomínat či vnucovat, stalo se téměř hmatatelným, jak se mu rozbušuje srdce v kterémkoli veřtatu, který navštívil, jak pohlazuje ty staré ponky, jež v Americe berou už jen na výsměch, jak dojemně překládá z dlaně do dlaně vyleštěné knoflíčky a jak je záměrně naklání, aby ho ty odlesky perleťovosti bily do očí. V tom vidím spočívání lásky k řemeslu, kterému se naučil tady, ve svém rodišti, a které si v srdci převezl za Velkou louží. Tak nazýval s posměšností Atlantický oceán, po kterém se v jeho hlubokosti a velikosti i nebezpečnosti plavil celé tři neděle, aby se jal opět uvidět své rodné Městečko.

Proto velebil i krásu perleťových čamrd, které, vyráběné v místních rukou, ve stále větším množství putují přes onu Velkou louží, tam do jeho Nového světa, a některé možná poplují i stejnou lodí jako on. Tudíž nechtěl vystrašovat lidi a směřovat jejich mysl na onen připravovaný zákon Mac Kinley-Bill, věda, že tahle rána zasáhne i Genia loci místního čamrdářství.

Ani u mne však onen zákon zatím nenabyl představ, jaké hlubokosti toto rozhodnutí dosáhne, jak raní místní čamrdáře a zda nedojde na základě ztráty odbytí k jejich hromadnému vykrvácení. A já se v Městečku neocitnu coby osiřelé dítě, jen v nostalgických vzpomínáních dalších generací, které už s čamrdářstvím nebudou mít nic společného.

* * *

Po Vánocích byla po železnici do Městečka doručena objemná zásilka. Rázem o ní věděli všichni. Háček se při své návštěvě tím budoucím darem nijak netajil, jen neurčil čas a na čí adresu bude dodán. Ale to všichni věděli: na Šampachovu. Špeditér Červenka tam bednu koňským potahem z nádraží dovezl. Několik sousedů a přicházejících čamrdářů ji ochotně složili z vozu a nedočkavě donesli Šampachovi přímo do veřtatu.

Čamrdářské dílničky v Městečku měly svou výhodu v tom, že lidé si v nich mohli při práci povídat, občas dokonce zazpívat. Drby se přemílaly do nejmenších detailů, které pak ještě dotyčný přibarvil vlastní obrazotvorností. Od veřtatu k veřtatu tak rychle kolovaly různé bujně rozvětvené příhody a z původně nejasné zprávičky se stával celý román, většinou vyprávěný na pokračování. Nikdo se nechtěl dostat do mlýnice řeči – i když to byla spíš valcha, na které se pralo špinavé prádlo. Na tom, koho právě valchovali, nezůstala nit suchá. Naštěstí se drby rychle střídaly a vždy s tím novým se zapomnělo na předešlý. Že dorazila bedna z Ameriky, to sice nikdo nepřekroutil, ale odehrávaly se bohaté diskuse o jejím obsahu, i když všichni čamrdáři tušili, že jde o onen gravírovací stroj, který jim Háček slíbil.

Když v Šampachově veřtatu rozebrali dřevěné ostění a odstranili kvantum hoblin, objevila se docela malá, ale bytelná mašina. Vypadala spíš jako stůl nebo masivní šicí stroj. Dole mělo širokou plochu šlapadlo, které podobně jako u ponku pohánělo setrvačnickové kolo. Jenže tohle kolo bylo – stejně jako všechny další díly stroje – kovové, a tudíž daleko snáze rozpohybovatelné. Na rozdíl od ponku, kde čamrdář stál zapřen zezadu zápěrou neboli hinterlanem a z boku lampredlem, aby mohl na roztočení setrvačnickového kola vynaložit veškerou váhu a energii, u tohoto stroje mohla klidně sedět ženská na židli. Knoflík se upínal v pravé části do sklíčidla, které bylo v jakési manžetě a pomocí příčné kliky se dalo mírným záběrem pouze pootáčet. Míra jeho otočení záležela na tom, jak byla nastavena manžeta. Knoflík se mohl otočit o polovinu, čtvrtinu nebo jen o čtyřiadvacetinu obvodu. Po každém pootočení se tou samou pákou přisunul k fréze, která v perleti vyhloubila požadovaný zárez. Na konci pak na povrchu knoflíku vynikl vzor – objevovaly se jak jednoduché vrypy, tak i složité hvězdice. V každém případě měla čamrda

přímo umělecky ztvárněný povrch, což zejména ženy dovedly ocenit. Ozdobné knoflíky si dychtivě přišivaly na blůzy či na oděvy. Frézky byly měnitelné, takže se daly vytvořit desítky vzorů – řemeslník mohl dát své fantazii téměř neomezený průchod.

Čamrdáři zpočátku nad mašinou jen mudrovali, než pochopili, k čemu její funkce slouží. Pak začali zkoušet na neopracovaných rondelkách. Jeden důsledný mistr, který ještě viděl dobře bez brýlí, se zblízka podíval na oválný plechový štítek na boku stroje. Byla tam do černého podkladu vyryta a žlutě probarvena tiskací písmena. Začal nahlas slabikovat: „Manufactures of Madeid Machinery and Tools for Pearl Buttons. New York City, USA.“ Na druhé straně stroje byla oválná plechová cedulička, která všechny překvapila a některým vlastencům vehnala slzy do očí: „Holub & Dusha Co.“

Všichni se na sebe podívali. Tak tuhle mašinku sestrojily zlaté české ruce! Ta cedulka jim najednou dodala daleko větší chuť do nové práce než hodiny vysvětlování.

Brzy bylo rozhodnuto: v pracovní dny se na gravírce budou dle rozvrhu střídát ti členové Společenstva soustružníků perletě, kteří mají zájem vyrábět ozdobné knoflíky a zároveň přispívat malou částkou na zakoupení dalšího stroje. Šampach měl tu výhodu, že mohl používat gravírku ve dnech, kdy se ve veřtatech nepracovalo – tedy nejen v neděli, ale i o modrém pondělí, které čamrdáři „drželi“.

Antonie se po letech obav i duševního strádání konečně znovu vracela do dřívější rovnováhy. Bolest ze ztráty syna přebolela a výčitky ze zabití Harkazyho zmizely. Antonie Šampachová začala pokládat smrt za znásilnění za přiměřenou odplatu. Tím spíš, že se znásilnění v té době vlastně nijak soudně netrestalo. V této věci se vlastně řadila mezi feministky, aniž tušila, že takové ženské hnutí už se oficiálně formuje.

Se svými prožitky už byla vyrovnána natolik, že opět pocítila touhu vyjet – po více jak deseti letech – znovu do své milované Vídně. Jenže k tomu potřebovala pádný důvod. A našly se hned dva.

Velké knoflíky bez dírek, osazované oušky a nyní pomocí gravírky půvabně nazdobené, ještě neměly svá pevná odbytíště. Šlo

o vzory, které se mezi zákazníky dostávaly spíše pomalu. Zatím je nikdo nevyvážel za oceán, ale mohly být dobře prodané v mocnářství – nejlépe přímo ve Vídni, která se pořád ještě pyšnila svým vkusem, i když třeba oproti neupjaté a nápadité Paříži dost omezeným. Přesto Antonie věřila, že s novými perleťovými vzory ve Vídni uspěje, a vezla jich v kabele tolik, kolik jen mohla unést. Teď už naštěstí šlo všechno lépe než dřív, když chodila pěšky. Tentokrát ji Šampach zavazadlo zanesl přímo do kupé vagonu. Ve Veselí Mezimostí se nabídl sám konduktér a později vlakový zřízenec, který ji těžkou kabelu donesl přímo do rychlíku směřujícímu do Vídně.

Své dřívější útočiště ale nehledala. Věděla, že mistr Kratky je už několik let po smrti, a tak zkusila štěstí u bratří Kubelíků, kteří se právě sem z Městečka přestěhovali. Sice jí poskytli přístřeší a podívovali se novým vzorům, ale o nákup perleťových skvostů zájem neměli. Přiznali, že se připravují na cestu do Spojených států a už jen čekají na vhodný hromadný transport, který z Vídně několikrát za rok do Ameriky odjíždí.

Antonie začala ozdobné knoflíky rozprodávat po vídeňských galanterních krámech a krejčovských salonech, kterými byla Vídeň poseta. Věřila, že z vraždy, kterou v tomhle městě kdysi spáchala, ji tu nikdo podezřívat nebude. Dokonce ani necítila výčitky, když zahlédla kavárnu, kam ji kdysi Harkazy pozval. Jen do okolí Opery, proti níž měl tehdy klenotník své dva obchody, se jí nechtělo. To už by bylo přílišné pokoušení osudu.

Mnohým švadlenám ozdobné knoflíky hned napoprvé učarovaly. S některými uzavřela přímo na místě novou objednávku. V kabele vezla i nákres americké gravírky firmy Holub & Dusha a když se dostala do blízkosti zámečnické dílny Starge-Kamerer, kde už několikrát v minulosti byla, chtěla jim onen náčrt ukázat. Dílnu ale nenašla. Místo ní stála v ulici velká budova s továrními okny. Když se zeptala kolemjdoucích, odkázali ji přímo na fabriku. Antonie věděla, že v této firmě pracuje i rodák z Městečka – Hynek Fau, který kdysi utekl z otcovy dílničky, protože nechtěl celý život jen letovat staré proděravělé hrnce.

Nechala se uvést do kanceláře pana ředitele Stargeho. Ten si na ni ještě pamatoval, vždyť vlastně díky ní zavedli v Městečku prodej čamrdářských vřeten, pūr a jiných doplňků a tento servis stále prosperuje.

„Tohle že dovede nová mašina z Ameriky?“ divil se pan ředitel. Víc než předvedené vzory ho ale zaujal prospekt, který mu Antonie předložila a sebevědomě žádala podobný stroj vyrobit.

„Naše výroba se rozrůstá a vyrábíme i velmi jemné věci, například teodolity pro měřičské práce, ale nevím, jestli by zrovna tohle šlo dělat. Kolik myslíte, že by se takových mašinek dalo v mocnářství prodat?“ zeptal se pan Starge, i když si nebyl jist, jestli může být v tomhle oboru směrodatný ženský názor.

„Určitě hodně. Je to nová móda ve výrobě knoflíků a ta se uchytí. Tím si buďte jist,“ ubezpečila ho Antonie.

„Jenže ten výrobce na to má patent! Jejich mašinku přece nemůžeme jen tak rozebrat a okopírovat. Takovou věc mohou vyrábět jen oni,“ nechával pan ředitel průchod svým pochybám.

„Tak ji nekopírujte a vymyslete podobnou,“ pohotově zareagovala Antonie. „Máte tu přece šikovné lidi, třeba si poradí!“

„Mám tu jednoho šikovného přímo od vás! Jmenuje se Hynek Fau,“ začal opatrně Starge. „Pošlu ho domů na dovolenou, kde si tu věc u vás bude moct pořádně prohlédnout. Můžu vás ujistit, že nás takové záležitosti velmi zajímají, jenže vyrobit jeden stroj vyjde příliš draho. My bychom potřebovali vyrobit alespoň tisíc stejných kusů.“

„Já vám seženu odbyt na dvě stě,“ řekla sebevědomě Antonie a v tu chvíli věřila, že by se těch dvě stě gravírek v Městečku prodalo. A možná by se její záměr vyplnil, kdyby v blízké budoucnosti nenastalo něco, co tento plán překřížilo.

XI. KROK DO NEZNÁMA

1

Stává se, že lidská snaživost dosahuje občas i ocenění. Schopnosti a znalosti jedinců jsou mnohdy zjevné až k nepřehlédnutelnosti, tudíž je nelze zanedbat mávnutím ruky, pohrdavostí či zavřením očí. Tací lidé vytvářejí pokrokovost, na což se váže celý průběh jimi tvořených dějin. Tady sice nekráčí o dílo světa, jen o Městečko, ve kterém Já, čamrdářský Genius loci, jsem už déle jak třicet lét a zim zpřítomněn, a proto tleskám a chválím, že člověk, který mne do téhle neznámé díry přinesl v ruksaku na zádech a vlastně způsobil, že jsem se tu zapecoval téměř v každé chalupě, bude za své zásluhy právoplatně ometálován. K čemuž se schýlilo. Na velké valné hromadě Společenstva soustružníků perletě ho popasovali na hrdinu.

Jednou Antonie ve vídeňském módním obchodu, kam dodávala ozdobné perleťové knoflíky, vybrala vínově červenou kravatu se stříbrnými puntíky. Ovšem nedokázala uvázat onen moderní uzal, a tak jí majitel ochotně několikrát předvedl celý postup, až si byla jista, že jej nezapomene. Přikoupila i tvrdý límec a bělostné manžety, a to vše svému muži nutila jako doplněk k obleku. On se v tom ale cítil značně neohrabaně a měl dojem, že v nových tvídových šatech vypadá jak vysoustruhovaný panák.

Antonie ještě uvažovala o cylindru, ale pak moudře uznala, že by si ho Šampach na hlavu neposadil a zbytečně by došlo k rozepřím. Stačil tvrdý límec a kravata, kterou mu musela sama uvázat.

„Připadám si jak loutka z pimprlové komedie,“ bručel její muž.

„Ale ty si teď musíš naopak připadat jako vítěz!“

„Co je to za vítězství? Chleba si za to nekoupím,“ pokračoval ve svém pesimismu Šampach.

„To sice ne, ale konečně tě uznali a váží si tě za to, cos tady dokázal!“

„A co jsem vlastně dokázal?“ řekl mírně pochmurně, ale ve skutečnosti byl potěšen tím, jak ho jeho žena chválí.

„Zavedl jsi čamrdářství nejen v Městečku, ale vlastně na celé vrchovině. A jako první jsi přenesl výrobu knoflíků z Vídně do

Čech. Pamatuješ, jak se ti tady zpočátku všichni smáli?“ podívala se Antonie na Šampacha.

„Jo, skládali vo mně posměšný písničky.“

„A taky ti dvakrát vypálili veřtat. Ale tys to vydržel! Nevzdal ses a knoflíky jsi vyráběl sám, než ostatní pochopili, že čamrdářství tu na rozdíl od tkalcovství má budoucnost!“

„A najednou ty, co se dřív smáli, začli dolejšat,“ ušklíbl se její muž.

„Za třicet let jsi změnil Městečko i kus kraje k nepoznání, a přitom si pořádně nevytáhl paty z veřtatu, tatíku,“ dobírala si ho Antonie a po chvíli přemýšlení dodala: „Já myslím, že kdo se stal čamrdářem, nelituje. Ještě nikdo od toho neutekl, i ti, co odešli do Ameriky, vyrábějí knoflíky. Ty jsi připravil lidem snadnější životy a aspoň o něco jim ulehčil život. A díky tobě dneska mají taky celkem slušné výdělky. Já myslím, že si to ocenění rozhodně zasloužíš!“

Antonie málokdy své city projevovala navenek. Ale teď se neubránila. Když si prohlížela svého muže, odevzdaně stojícího v těch jakoby naškrobených nových šatech s celuloidovým límečkem, v upjaté vestě, kde z knoflíkové dírky visel postrříbřený řetěz k hodinkám, najednou jí vhrkly slzy do očí. V tu chvíli věděla, že tohohle chlapíka s mírně se kulatícím bříškem pořád ještě miluje, přes to všechno, co spolu prožili, nebo možná právě proto. Vrhla se mu do náruče celou svou vahou, až lehce zavravoral. A jak ho tak objímala kolem krku, Šampachovi to nedalo, vzpomněl si na mladá léta a zhrublé čamrdářské ruce položil na její stále ještě pěkně oblý a pevný zadek. Antonie pozdvihla obočí a usmála se: „Kdepak, teď ne! Musíme přece přijít včas na tu slávu!“ A oba vyprskli smíchy, jak se jim to stávalo zamlada.

2

Účastníci valné hromady Společenstva soustružníků perletě zaplnili celý sál hospody Na Panské. Do čela stolu zasedl také elegantně vyhlížející pán, prý zástupce pražského ústředí. Když mu bylo uděleno slovo, přednesl vytříbenou češtinou slavnostní řeč, v níž vyzdvihl um místních čamrdářů a řekl: „Rád bych vás všechny nejprve vyzval, abyste své výrobky prezentovali na připravované jubilejní Zemské výstavě v Praze. Je to jedinečná příležitost pro nás všechny dokázat, že naše Čechy i za situace, která

kolem panuje, vyrostly v nejprůmyslovější zemi v celém c. k. mocnářství.“

Nakonec, když už se některým čamrdářům zdál projev až příliš dlouhý, zvýšil řečník hlas:

„A nyní pánové a dámy, dovolte, abych vyzdvihl zásluhy ctného pana Josefa Šampacha, váženého vašeho rodáka.“ V tu chvíli všichni starousedlíci strnuli, protože věděli, že Šampach místním rodákem není, že je to přistěhovalec bůhvíodkud, který byl do Městečka „poslán šupem“, aniž kdo kdy zjistil, proč právě sem.

„Ctný mistr Josef Šampach byl právem oceněn za rozšíření perleťářského řemesla nejen na vaši Českomorovskou vrchovinu, ale i do valné části Čech. Tento čin si zaslouží ocenění. Proto mu za onu záslužnou a průkopnickou práci patří náš vřelý dík a patří mu samozřejmě také sláva, kterou mu nyní všichni provolejme!“

Sálem Panské hospody se ozvalo sborově a hromově třikrát „Sláva“. Poté byl Josefu Šampachovi předán zarámovaný diplom Společества mistrů soustružnických a jeho pravici potřáslo spousta rukou. Nikdo z přítomných mu vlastně nezáviděl, protože nebylo co. Šlo jen o kus potišťného a zarámovaného papíru. A Šampach vlastně tím, že zavedl nové řemeslo, nijak nezbohatl. Sice měl v Městečku slušný dům, ale takový si postavilo víc pracovitých čamrdářů. Obchodníci, kteří na perleti opravdu vydělávali, a přitom čamrdy nikdy nevyřáběli, měli daleko honosnější domy.

3

Bylo už známo, že v roce 1891 se má konat v Praze jubilejní Zemská výstava, která svým významem může Čechy v mocnářství ještě více zviditelnit. Může dokázat, že i český národ má nárok na zrovnoprávnění s Rakušáky i Maďary. A císařpán prý při této příležitosti navštíví Prahu a možná by se už konečně měl dát korunovat za Českého krále, i když Češi si ho jako krále moc nepřejí.

Takové řeči se vedly v hospodách v Městečku. Leckdo na ně ale mohl doplatit, protože represe vůči vlastencům a v posledních letech i dělnickým vůdcům a organizátorům stávek se vůbec nezmiřily. Dělnické nepokoje nevynechaly ani čamrdáře.

Dokonce tu proběhla stávká, která po třínedělním trvání skončila vítězstvím tovaryšů a dělníků. Pracovní doba byla

konečně usměrněna: od sedmé ráno do sedmé večer. Předtím se ve veřtatech často pracovalo od pěti hodin ráno až do západu slunce. Mezi prací se sice chodilo ke snídani, k obědu i ke svačinám, ale mnohde, když šlo o nutné dohotovení zakázek či předání vyrobených knoflíků, se muselo pracovat i přes noc ze soboty na neděli. Zato pondělí se všude „modřilo“ a u leckterého mistra, který nebyl dost důrazný, si dělníci prodlužovali „fraj“ i do úterka. Stávka sice byla pro tovaryše a dělníky vítězná, ale i nadále si museli kupovat vlastní nástroje a petrolej ke svícení a mzda se vyplácela dál nejednotně, jak si kdo s mistry zařídil.

V dostatečném předstihu před Zemskou výstavou se společenstvo rozhodlo, že Městečko se téhle slávy musí zúčastnit. Zde přece byla založena výroba perleťových knoflíků, což bylo nedávným udělením diplomu Josefu Šampachovi oficiálně potvrzeno. Na to teď byli všichni místní patrioti nemálo hrdi, a brali to i jako závazek. Proto zvolili takzvaný výstavní výbor, aby rozhodl, co na onu výstavu poslat. Mělo jít samozřejmě o perleťové knoflíky, zejména ty zdobené.

„Jenže ono by to chtělo ještě něco navíc!“ horoval předseda výboru Ondřej Fišera. „Nějakou tu třešničku na dort, čím by expozice naše Městečko proslavila! Něco poutavého a zvláštního!“

„Ale co?“ přemýšleli ti, kteří s ním souhlasili.

„To já právě nevím!“

„Nějakou ajfelovku!“ zavtipkoval jeden člen výboru. Mohutná Eiffelova věž z minulé Světové výstavy v Paříži vešla ve známost i v Městečku, protože byla často vyobrazována v ilustrovaných časopisech, které teď v hojné míře vycházely.

„To je nápad!“ zvolal Fišera. „Postavíme ajfelovku z perleťových knoflíků!“

„No jo, ale jak velikou?“ zeptal se Šampach.

„Alespoň metrovou!“ řekl furiantsky Fišera.

„Víš, co by na to padlo čamrd?“

„Ženský ji vyšijí jako siluetu na samet!“ odpověděl pohotově Fišera.

A tak se za pár dní skutečně začalo s našíváním knoflíků na černý vypořtovaný sametový podklad do tvaru Eiffelovy věže. Jenže když se místní ženy s chutí vrhly do práce a knoflíček po

knoflíčku našívaly do předkreslených pozic, začaly se hádat. Každá se na tom veledíle chtěla nějak podílet! Nakonec tedy byla jedna určena k našívání příček, jiná vytvářela z větších čamrd nosné sloupy a ještě jiná si zase přinesla velké ozdobné knoflíky na oblouky rozhledny.

Pořád to byly jen čtyři našívачky, a chtěly se podílet další! Tak někoho napadlo zadat ostatním ženám další práci, a to vyloženě vlasteneckou: vyšít z bílých knoflíčků na červený podklad dvouocasého lva, znak odvěké české státnosti. Další místní patriotky pro změnu dostaly úkol vyšít na modrý samet siluetu městského znaku – vzepjatého jednorožce, který vypadal jako kůň s rohem na hlavě, což byl od patnáctého století znak Městečka. Když to viděl pan hrabě Leopold, byl tím emblémem nadšen a chtěl si nechat vyšít šternberskou hvězdicí, jenže to už ženské nestihly.

Městečko tedy na slavné výstavě v Praze měly reprezentovat tři exponáty, ze kterých se do dálky blyštěly knoflíky. Počítalo se s tím, že u návštěvníků sklidí nevídaný ohlas. Jenže nadšení z toho, jak se o Městečku teď dozví v celém mocnářství, zchladila nepříjemná událost.

4

Šampach si ten den jako obvykle při snídani četl noviny. Většinou čítal noviny, které mu přišly pod ruku, i když už byly třeba týden staré. Nečetl je nijak podrobně, spíš jen to, co ho zaujalo. Teď ale narazil na zprávu, která nebyla označena nijak výrazným titulkem, ale jeho ihned upoutala už svou první větou: „Od prvního října vychází v platnost ve Spojených státech amerických nový zákon, který na všechno dovážené zboží do této velké země uvalí mnohonásobně vyšší clo. Toto opatření se dotkne i našich výrobců a podnikatelů, kteří s Amerikou pilně obchodují a své výrobky tam v hojné míře vyvázejí.“

* * *

Tahle zprávička málem porazila i mne, čamrdářského Genia loci Městečka, neboť mohla v blížící se budoucnosti začít usilovat gerade o mou existenci. Byl jsem rozrušen stejně jako Šampach, ale na rozdíl od něho jsem své strachy neměl komu svěřovat.

* * *

Šampach vyběhl ven, jen tak v pantoflích a běžel přes náměstí do Fišerovy dílny a překvapenému předsedovi výstavního výboru mával před očima novinami. „Víš, co to znamená?“

„No, dostaneme za knoflíky o něco méně! To máš pravdu. Budeme muset víc šetřit, pracovat líp, možná i propustíme pár lidí, ale jinak v tom nevidím nic strašného!“

„Jenže to clo bude neúměrně vysoký! O tom se tady ještě nic nepíše! Když tu byl Háček, tvrdil, že má dělat až osmdesát procent. Ten předem věděl, co bude znamenat pro naše čamrdáře ten Mac Kinley-Bill! On mi to všechno vysvětloval, a já si pořád říkal, že se nám, to vyhne. A teď to přišlo. Bez vývozu do Ameriky se tu neuživí ani polovina čamrdářů. Zkrachujeme. Budou z nás na starý kolena žebráci,“ bědoval Šampach.

„Zbytečně sejčkuješ,“ uklidňoval ho Fišera. „Nezdá se mi to tak drastický, jak to vyprávíš, ale abysme měli nějakou jistotu, zajedu do Prahy na ústředí Společenstva, tam určitě budou vědět víc.“

Ale nevěděli. Do prvního října 1890 chybělo už jen dvacet dní, ale v Praze měli pánové ze společenstva zřejmě hlavní starost s výstavou a o nějaký Mac Kinleyův zákon se nezajímali anebo tvrdili, že Amerika je daleko, a českých čamrdářů se toto opatření nedotkne.

Do Městečka přijel mladý Fau. Byl vyslán svou vídeňskou firmou Starge-Kamerer, které byl od svého odchodu z domova věrný celých patnáct let. Ačkoli všichni čamrdáři v městečku už o Mac Kinleyově zákonu věděli, nijak se tím neznepokojovali, takže společenstvo mělo v úmyslu dojednat s Fauem jakožto zástupcem firmy Starge-Kamerer výrobu alespoň pěti nových gravírek.

Fau si americkou mašinku podrobně prohlížel a uznale kýval hlavou. Dokonce si dovolil ji rozebrat a všechny součástky poměřil šuplerou a pořídil jejich náčrtky do zápisníku. Přítomní čamrdáři čekali, jak se nakonec vyjádří.

„Tenhle systém má firma Holub a Dusha patentovaný. Naše fabrika by je musela žádat o licenci. A ani vám nemusím říkat, na kolik by pak taková gravírka vyšla.“

„Tak vymyslete něco podobného sami!“ navrhl mu jeden z čamrdářů.

Fau chvíli sledoval rozebraný stroj, než ho zase začal sestavovat dohromady a řekl: „Pokusíme se. Princip je sice jednoduchý, ale nic se nedá uchvátat,“ mnul si bradu mechanik a přítomní v něm začali poznávat jeho otce, který vždycky dělal drahoty, než něco někomu zpravil či zhotovil. „Hm, ze začátku to bude dost nákladná mašinka, pokud se nezačne dělat ve větším množství. Počítám, že by mohla stát něco přes dvě stě zlatých.“

„Tolik?“ podivili se přítomní a místo zamýšlených pěti exemplářů objednali z opatrnosti jen dva.

Ale ani ty nebyly v potřebné době vyhotoveny. Firma se všelijak potýkala s prototypem i s patentním úřadem, zatímco v Městečku došlo k nečekaným změnám, takže se o gravírky stejně nikdo nezajímal.

Nejprve opadl zájem o knoflíky košilové. Jako první je přestal odebírat a kupovat od čamrdářů překupník „Zlodějník“ Jánský.

Společenstvo z ušetřených peněz ještě bralo od členů výrobky na svůj sklad, jenže tam knoflíky ležely v regálech našité na kartách, protože se nedaly prodat. Fišera a další zkoušeli navázat nové kontakty, hlavně u košílkářů a jednotlivých krejčích, ale to byly jen odběry několika grózů. Ve srovnání s tím, co leželo ve skladu, to nebylo nic.

„Knoflíky peníze nežerou!“ říkali mnozí čamrdáři, ale stále víc si začínali uvědomovat, že musejí „žrát“ oni sami a jejich rodiny.

Antonie ještě prodala menší množství ozdobných knoflíků prostřednictvím svých známostí ve vídeňských módních obchodech, ale šlo jen o zlomek toho, co se prodalo dřív. Do hlavního města mocnářství se tlačily místní firmy a knoflíky nabízely levněji. Pochopila, že s Vídní je definitivně konec. Proto chtěla ještě vyzkoušet Prahu.

Tu od své poslední návštěvy téměř nepoznala. Město se rozrostlo, jakoby zmohutnělo a zkrásnělo. Z Koňského trhu bylo najednou obrovské moderní náměstí s novými vysokými budovami, obchody a průchody. Na místě dřívějšího Bornova luxusního krámu objevila velké staveniště. Praha se stávala opravdovým velkoměstem. Od jubilejní Zemské výstavy, která byla celá osvětlena elektrickými lampami, už jezdila i první elektrická tramvaj – z Letné do Královské obory. V ulicích se hemžily fiakry a povozy, takže tu byl ruch skoro jako ve Vídni. Ale zájemců o knoflíky bylo

poskrovnou. Antonii jejich prodej nevynesl ani na cestu vlakem. Rozhodla se napříště rozesílat knoflíky v balíčkách, vlakovou poštou – tedy pokud nějaké zákazníky vůbec sežene.

V Městečku už veřtaty stály. Bylo dost perleťového materiálu, dost ponků, dost lidí k výrobě, ale minimum objednávek. Vídeň nereagovala, německé firmy také ne. Fišera se rozhodl k zoufalému činu. Na jednu americkou adresu, kterou znal, poslal v bedničce knoflíky. Za tři měsíce se celý obsah vrátil zpět. V průvodním dopisu majitel firmy oznámil, že není s to za zasláné zboží zaplatit tak vysoké clo, leda by jej zaplatil dodavatel. A vypsal cenu v amerických dolarech. Čamrdářům se z té sumy protočily oční panenky. Byla skoro tak vysoká jako cena vyrobených knoflíků. S prodejem čamrd do Ameriky byl konec.

V té době Šampach často po nocích uvažoval, jak asi prosperuje výroba knoflíků z rohoviny v Prostějově, zda i ji zasáhla krize a jestli tenkrát neměl nabídku pánů Šuláka a Veselovského přijmout. Tak by možná byl ušetřen nynějších existenčních problémů. Z rohoviny se vyráběly knoflíky pro stále se rozšiřující tuzemský oděvní průmysl, takže krize, způsobená Mac-Kinleyovým zákonem, tuto výrobu nemohla ohrozit. Co kdyby se do Prostějova znovu rozjel a pokusil se nějaké zakázky z rohoviny získat? Nejprve však napsal oběma pánům opatrný a trochu vyzvídavý dopis, ve kterém nic konkrétního nežádal a o nic neprosil.

Odpověď byla spíše diplomatická. Na úvod stálo, že oba pánové už ve vedení firmy nepracují. Ta v současné době prosperuje a je soběstačná, ale s rozšiřováním či s dodáváním knoflíků od jiných firem zatím nepočítá. Nicméně pan Šampach je kdykoli v jejich podniku vítán, protože si na něj mnozí zaměstnanci pamatují.

Zůstávala ještě jedna naděje. Obrátit se k někomu o pomoc. Výstava v Praze byla úspěšná – návštěvníci obdivovali nejen vyšitou Eiffelovu věž a znak českého království, ale i rozličnost vzorů a druhů perleťových knoflíků. O českém čamrdářství se v tisku psalo jako o téměř uměleckém řemeslu a už o tom věděli i vysoce postavení lidé. Proto čamrdáři v Městečku sestavili prosebný dopis, který pak jménem společenstva zaslali do vládní kanceláře do Vídně. Tam už problém Mac Kinleyova zákona působil jako obludné strašidlo. V dopise byl vylíčen momentální útlum všeho

čamrdářského snažení nejen na Vysočině, ale téměř v celých Čechách. A vláda kupodivu zareagovala. Zaslala českým čamrdářům 1 500 zlatých podpory, z čehož na Městečko připadlo rovných 900. Bylo to spíš gesto, kapička, která nic nevyřešila, pouze na chvíli zbrzdila rostoucí bídu. Z usnesení společenstva dostala 100 zlatých nemocenská pokladna a zbytek částky byl rozdělen mezi nejhudší členy spolku. Z almužny bylo možné přežívat jen pár týdnů. Dál se tedy živořilo a někteří čamrdáři dokonce vyměnili ponky za tkalcovské stavy, nebo nastoupili k továrníku Brhlíkovi do textilní fabriky, aby nějak uživili rodinu. Ti, kdo se ve tkaní látek nevyznali, anebo se jim tkalcovina zdála ponižující, začali žít na dluh a živořit.

* * *

Vždycky v těch nejčernějších dobách se objeví spásonosná myšlenka. Někteří lidé mají mysl trvale otevřenou a vynalézavou. A není důležitost, kdo takový nápad vyjeví první, ale kdo jej první roznese a vykoná. Ani já, čamrdářský Genius loci, jsem proti takovému vnuknutí neměl odmítání, i když mi bylo jasné, že se mnou podobné plánování nemají. Já musel zůstat i s tou mizérií nadále v Městečku, jako jeho zachovávající se a neponičitelný duch.

* * *

„Snad ještě nejsme tak staří!“ naléhala Antonie, když jednou k večeru usedl Šampach v kuchyni ke stolu, protože ve veřtatu nebylo co dělat. Na stole už neležela hromada knoflíků k našívání.

„Jenže to by znamenalo začínat znovu. Úplně znovu!“ sklopil hlavu Šampach.

„Když ti vyhořel veřtat, to jsi nezačínal úplně znovu?“ nepatrně zvýšila hlas Antonie.

„Jenže to jsem byl tady, doma, a ne v cizí zemi!“

„Když jsi začínal v chalupě na Novém Světě, byl jsi tady jako úplný cizinec. Nikdo tě neznal, jen naše rodina a vachmajstr!“ vypočítávala mu Antonie. „Tam bys taky získal nové známé. Do Ameriky se odstěhovalo už tolik Čechů! A určitě by nám někteří pomohli!“

„Ty by ses té cesty nebála?“ snažil se bránit útokem Šampach.

„Mě vždycky cestování lákalo. Na každou cestu jsem se těšila, vydávala jsem se na ni s radostí, s představou, že uvidím něco nového, že objevím nečekané věci, že se seznámím s lidmi a zažiju nové dobrodružství.“

„Jo, jako tenkrát ve Vídni!“ ušklíbl se její muž.

„Josefe, už jsem ti vysvětlila, jak k tomu došlo a proč jsem to udělala. Byla jsem za to snad dost potrestaná. Osudem i tebou, když jsi spal na jiný posteli a ani jsi se mnou moc nemluvil. Možná právě proto bysme měli odejít. Já kvůli Harkazymu, ty kvůli svobodě. Vždyť tě pořád úřady vedou jako jejich figurku, konfidenta a donašeče,“ úpěnlivě ho přesvědčovala Antonie. „Máš štěstí, že ani tobě se to neprovalilo. Mě by zavřeli, tebe by zase odmrštili a plivali by po tobě jako po zrádci. Už bys nebyl hrdina, co tu zavedl čamrdářství, ale fízl, co na ně donášel, zrádce, kterého tu přijali, a on se jim takhle odměnil.“

Šampach si pod přívalem slov své ženy dal hlavu do dlaní. Ale věděl, že vodopád ještě chvíli poteče.

„Žádný z tvých známých a přátel by ti nevěřil, žeš nikdy nikoho neudal. Odepsali by tě. Nadosmrti. A s tím musíme počítat. Denně, ve dne i v noci. Ty bys musel utéct, mě by strčili do káznice. Teď se nám nabízí možnost ty hříchy smazat. A začít znovu. Bez nich a jinde. V Novém světě, kde bysme našli i novou práci a obživu. To podle tebe nejsou dostatečný důvody?“

„Jenže já se té Ameriky bojím,“ přiznal Šampach a hleděl upřeně na prázdnou desku stolu, kde vždycky bývala hromada knoflíků, a teď bez ní jako by ten stůl byl nějaký jiný.

„Tys bejval přece vždycky odhodlaný,“ nasadila optimističtější přesvědčovací prostředky Antonie. „Pokaždý, když jsi se dostal do svízelný situace, sis našel východisko. Dovedeš dělat dobře svou práci. A máš tady za ní i uznání. Seš průkopník, tak proč bys nemohl být průkopník znova a jinde? V tak velký zemi jako Amerika k tomu budeš mít dost příležitostí.“

„A tobě se nebude stýskat po dcerách?“ zaútočil na nejcitlivějším místě Šampach.

„To víš, že bude, ale obě už mají svoje vlastní zázemí, jsou vdané, já už jim nemůžu ani nechci mluvit do života,“ kontrovala Antonie.

„Jenže já se bojím té dlouhý cesty přes moře!“

„Když budeš věřit, že se nám nic nestane, tak to ve zdraví pře-

plujeme, jako tisíce před námi a další statisíce po nás!“ nedala se odbýt Antonie.

5

Důvody k cestě za oceán hledali i jiní. V chalupách, kde se vyráběly knoflíky, se vždycky nějaká zlatka dávala stranou, takže bylo na lidech, jak s ušetřenými penězi naloží. Jestli je tu pomalu a jistě začnou utrácet, anebo je použijí na cestu. Na cestu do neznáma, do jiné země, do Nového světa.

A mnozí z nich opravdu nečekali, až se jim tu nashromážděné zlatáky rozutečou. Dohodli se mezi sebou navzájem, rozprodali, co se dalo, a peníze vyměnili za jízdenky na vlak a na parník. A pomalu si balili to nezákladnější, co jim dlouhá cesta do bájné a neznámé země dovolila vzít s sebou.

První skupina vystěhovalců z Městečka, čítající skoro sto osob, odjela do Spojených států severoamerických na podzim roku 1891. Byli to ti nejodvážnější, nejrozhodnější a také nejmladší. Od mnohých brzy přišly dopisy. Z nich bylo zřejmé, že nikdo z těch, kdo přistál u břehů Ameriky, neměl problém dostat se na pevninu. Nemusel vlastnit pas ani jiný doklad, ba ani křestní list. Brány Ameriky byly pro každého přistěhovalce otevřené dokořán. A vpustily každého, bez ohledu na národnost či barvu pleti. Amerika byla zemí svobody. Všichni v tom Novém světě mohli začít nový život. Ti, co byli učenliví a pracovití, se vzápětí uchytili. O práci v Novém světě nouze nebyla. Jenže někteří nový život nezačali. Nebyli schopni se přizpůsobit novému rytmu života, který tam bohatě pulzoval. Zdál se jim příliš překotný, neurovnanný, dravý a sobecký. Nenacházeli poklid a ležérnost staré dobré Evropy, hlavně vyrovnanost a pořádek rakousko-uherského mocnářství. U některých vyvolalo odloučení od své vlasti stresy a zoufalství. Zbývaly dvě možnosti. Buď se přizpůsobit a zůstat i za cenu dočasného stesku a bezmocnosti, anebo se nejbližší lodí vrátit zpátky. Většina z nich v Novém světě zůstala.

A tak lidé v Městečku, kteří dychtivě rozlepovali dopisy a očekávali rady, byli stejně bezradní jako dřív. Jedni je vyzývali, aby přijeli, že se tam dá žít stejně jako jinde, a mnohdy i lépe, jiní je naopak zrazovali, aby nejezdili, že je to tam hrozné.

Šampach obcházel čamrdáře, vyptával se na jejich data odjezdu, ale sám pro Ameriku příliš nehoroval. Stále ještě byl čas se rozhodnout nebo naopak své dřívější rozhodnutí zvrátit. Někteří odjezd odsouvali a hledali různé výmluvy – třeba že odplují, až definitivně roztají nebezpečné ledovce v oceánu, anebo poukazovali na navrátilce, kteří je z té cesty zrazovali. Ale jiní neváhali a zvolili zimní období, kdy ještě polární kry držely pohromadě, a cesta lodí tak byla o něco bezpečnější. Parníky z přístavu Cuxhaven odplouvaly pravidelně každý týden. Mluvilo se také o bouřích na moři, které loděmi pohazují jak ořechovými skořápkami a staré vysloužilé parníky potápějí jako děravé necky. Nikdo nevěděl, jakou kocábku mu na tu dlouhou cestu osud přidělí.

Poslední vystěhovalci z Městečka měli odplout v průběhu dubna. Hned začátkem měsíce vyjelo uskupení padesáti osob z Nového Světa, kde Šampach začínal u Bucků v kolně vrtat první čamrdy. Jely čtyři celé rodiny a pak řada jednotlivců. Lidé z houfu zvědavců, který je provázal na nádraží, na ně volali:

„Z Nového Světa do Nového světa? To můžete rovnou zůstat doma!“

Ale tak veselé loučení to zase nebylo. Odjíždělo se z nádraží v neděli večer a početný dav, který vystěhovalce doprovázel, jim na peronu zpíval písničky na rozloučenou. Třeba tuhle:

*Vzhůru všichni na palubu spějme,
k odplutí se blíží hodina.*

Žádný odjezd se neobešel bez slz – slz příbuzných, sousedů i známých. Všichni odjíždějící tušili, i když si to nechtěli přiznat, že se s ostatními vidí naposled. Věděli, že sem, na rozhraní Čech a Moravy, na chudou kamenitou Vysočinu, se už nikdy nevrátí.

Vystěhovala se postupně čtvrtina Městečka. Celá řada čamrdářských rodin opouštěla své dosavadní působiště či rodiště a dala přednost neznámé cizině. Odmítali zde dál živořit a čekat na zázrak. Za všechno mohl jeden prokletý zákon, který vymyslel Mac Kinley. A tento člověk je v Americe, do které hodlají doplout, dosud prezidentem. A jelikož se vědělo, že v té zemi mohou prezidenta volit všichni, kdo se stanou americkými

občany, mnozí z odjíždějících se holedbali, že oni ho rozhodně za prezidenta nikdy volit nebudou.

Každý z vystěhovalců musel sehnat 120 zlatých na lodní lístek. Pro většinu z nich to byly velké peníze, a proto předem prodali všechno, co měli. Ti, kterým se podařilo prodat i vlastní dům, mohli cestovat s větší jistotou a nadějí, protože ještě nějaké peníze vezli s sebou. Měli je porůznu rafinovaně ukryté, aby tam v New Yorku, kde všichni přistávali a většinou zpočátku i zůstávali, měli na živobytí.

Problém byl v tom, že v Městečku nežili překupníci ani příliš bohatí lidé, aby kupovali nemovitosti od těch, kdo toužili odplout za moře. V období, kdy o čamrdu nikdo nestál, se domy prodávaly ze všeho nejhůře.

Později se objevil podnikavý Pražák, který začal vykupovat jen hodnotné věci, které se daly těžko dopravit na nové působiště. Šlo o porcelán, zdobené svícny, broušené sklo a jiné vzácnosti, jenže to většinou místní čamrdáři nevlastnili. Dotyčný zřídil v Městečku i agenturu hamburské paroplavební společnosti a vybíral deset zlatých nádavkem, čímž měli vystěhovalci zajištěn plavební lístek na loď. Mnohým ovšem ani těch deset zlatých nezbývalo, anebo jeho agentuře nedůvěřovali, a tak vyjeli z Městečka nazdařbůh.

Jednoho večera už to Antonie nevydržela a řekla Šampachovi: „Dnes se buď musíme rozhodnout pro, nebo proti. Tu nejistotu už dlouho nevydržím.“

Šampach se na ni podíval a chápavě pokýval hlavou: „Když já nevím. Zdá se mi, že jsem už všechny svoje síly nechal tady v Městečku. Cítím, že tam budu muset začít úplně znova a třeba mě čeká to samý, co tady – nedůvěra, opovrhování a další potíže.“

Antonie reagovala pohotově: „No právě proto, že už sis tím jednou prošel, tak tě nic nepřekvapí. A začínat tam budou všichni.“

„Něco na tom bude,“ přikývl a Antonie se šibalsky usmála, protože tahle věta znamenala, že má půl vítězství v kapse. „Ale tady už jsem si vybudoval zázemí, kdežto tam nikoho neznám, nevím, na koho se obrátím, když bude nejhůř,“ stále pochyboval její muž.

„Tak pán neví, na koho se obrátí, až mu bude nejhůř?“ provokovala Antonie a pohladila ho po hlavě. „A co kdyby se obrátil na tu ženskou, která s ním kdysi před Vánoci jela na saních do lesa pro dříví, když přišel zarostlý a hladový do naší chalupy?“

Šampach se rozpačitě usmál a uznal, že před touhle zbraní musí kapitulovat. „Toničko, máš pravdu. Když budu mít vedle sebe tebe, tak se přece nemusím ničeho bát.“

„To to trvalo,“ neodpustila si rýpnutí Antonie a přivinula se k Šampachovi tak těsně, jak jen to šlo.

Druhý den už se Šampach sám ujal iniciativy a šel se domlouvat s Matějem Fišerou, kolik ponků budou pro nový začátek v Novém světě potřebovat.

„Pro začátek stačí dva,“ odpověděl pohotově Fišera. „Na těch vyděláme na základní živobytí a pak se uvidí!“

„Jenže kam je postavíme?“ oponoval realista Šampach.

„Pronajmeme si nějakou malou dílničku. V Novém Yorku se přece něco takovýho musí najít. I kdyby to měla bejt jen dřevěná kolna!“

„To jsou mi vyhlídky! V dřevěný kolně jsem začínal před třiceti lety! A teď se to všechno možná bude opakovat. Víš, že už se mi nechce začínat znova?“ neskrýval svůj pesimismus Šampach.

„Začínat se může vždycky, když je dost síly a chuti! Sílu ještě oba máme a chuť do práce v tom Novém světě dostaneme, uvidíš!“ povzbudil ho Fišera.

6

Všichni, co se rozhodli odjet z Městečka do vzdálené Ameriky natrvalo, řadu nocí před odjezdem špatně spali. Zdály se jim neutěšené sny, lekali se a mnohokrát za noc probouzeli. Věděli, že to bude obrovská změna, a už předem byli bezradní. Snad jen Antonie zachovávala klid a na cestu se viditelně těšila. Brala to jako své největší životní dobrodružství a pečlivě se na ně připravila. Vše, co nebylo v průběhu cesty nezbytné, uložila do velkého lodního kufru. Muži pořídila široký opasek na peníze a sama měla podobnou skrýš pod šaty. Ukryla do ní i svůj perlový náhrdelník. V příručních zavazadlech pak bylo jen nezbytné prádlo na cestu, předměty denní potřeby a Šampachova břitva. Batoh vyčlenila na jídlo.

Dům v Městečku přenechali mladší dceři. Ta byla teď nedlouho po svatbě v pokročilém těhotenství a cestu za moře odmítla. Jejímu muži, čamrdářskému tovaryši, tak zůstal celý veřtat i perleťový materiál – pro případ, že by se čamrdářství vzpamatovalo z krize a perleťové knoflíky znovu šly na odbyt. Ale tomu ti, co odjížděli, nevěřili.

Všichni zvolili cestu přes Prahu, nikoli přes Vídeň, kudy proudily do Nového světa další spousty vystěhovalců. Pro lidi z Městečka byla Vídeň zajižďkou. Beztak se všichni emigranti museli setkat v německém přístavu Cuxhaven, na břehu Severního moře, odkud plují parníky do Ameriky. Kdo měl jen příruční zavazadla s nejnужnějšími věcmi, vezl je vlakem s sebou. Podnikatelé, jako byl Ondřej Fišera, si spoluzavazadla nechali poslat předem.

Nadešel den, kdy už se nedalo nic oddálit, natožpak vrátit zpátky. Ti, co se rozhodli, nemohli couvnout, říci ne, vzdát se onoho, tak dlouho zvažovaného rozhodnutí, vybalit kufry a zavazadla a zůstat doma.

Před odjezdem se pak odjíždějící sešli u těch, kterým ještě patřil dům – například u Šampachů. Se všemi zavazadly, které táhli s sebou, se sotva vešli do baráku. Seděli na nich v kuchyni, v parádním pokoji, ve veřtatu i v průjezdu a čekali na povozy, které tento jejich sbalený majetek měly odvézt na nádraží.

Do odjezdu večerního vlaku zbývalo ještě spousty času, ale vozatajové už vyjeli. Věděli, že loučení před domy se obyčejně protáhne, lidé si vždycky u každého stavení náležitě popláčou a někdy i zazpívají. I dnes proto přijeli už po čtvrté hodině a jejich povozy, tažené trpělivými koňmi, směřovaly od domu k domu. Všude se muselo chvílku setrvat, než nastoupili noví emigranti. Jakmile nastoupili, rozrostl se zástup doprovázejících. Vypadalo to jako smuteční původ za nebožtíky na poslední cestě.

I Šampach naložil na bedňák všechna zavazadla. K dalšímu stavení se ale s ostatními nevypravil. Chtěl ještě co nejdéle zůstat doma. Vzal ženu za ruku a naposled spolu prošli celým, teď už jakoby vyprázdněným domem. Naposledy poseděli ve veřtatu, kde Šampach strávil tolik let.

„Nevím, jestli děláme dobře,“ řekl sklesle a očima se loučil s dílnou.

„To přece nevíme nikdy! Ale každý nový krok vede do neznáma. Proto si musíme věřit!“ Antonie mluvila jakoby pro sebe, a přitom i za Šampach: „Já věřím, že se v Americe budeme mít líp jak tady. To mi dává naději. A dokud je člověk naživu, má vždycky nějakou naději!“

* * *

Nemohl jsem konat nic jináčího, než ony emigranty sledovat, až do klíčových dírek jejich domů. Viděl jsem modlení před spaním, slzy na očích, nemluvnost kolem stolů, jak všichni pozorovali rafiky hodin a vyskakující kukačky je lekaly, protože jim ukrajovaly čas ve vlastní domovině. Poslední sezení v domácnosti, kterou za chvíli nadočista a nenávratně opustí. Protože oni odjízďeli úplně navždycky. Já, čamrdářský Genius loci, zůstával. Bylo mi povinností tu dál přetrvávat se zbývajícími, co nenašli rozhodnutí a odvážlivost, nevěřicně nevěřili, že tam za mořem bude lépe a přijatelněji a setrvali tu ve svých místech a peřinách, stejně jako já, a v doufání si meldovali lepší časy a vyzískání peněz, až tihle utečenci pomizí a knoflíky zase půjdou k odbytu. Čím více čamrdářů za moře, tím větší naděje tu doma. To vycházelo jako jejich i mé krédo nejčerstvější. Proto mi nevadily breky a štkaní a sledoval jsem s netrpělivostí, kdy se ten vlakový schnellzug dá s nimi do pohybu a oni natrvalo zmizí. Chtěl jsem přát více štěstěny jen těm doma setrávajícím, ale nakonec jsem ji přál všem.

* * *

Na nádraží doprovázelo vystěhovalce vždycky téměř celé Městečko. Povožníci objízďeli domy, nakládali kufry a zavazadla, na bedňáky se šplhaly mnohé rozjívené děti, které neměly potuchy, co je čeká. Jak cesta směřovala do Nádražní ulice, přibývalo na korbách zavazadel i lidí za vozy. Průvod se někdy snažil být křečovitě veselý, ale to působilo ještě smutněji, než když někdo nechal průchod svým slzám. Směřoval nedávno zbudovanou a nově vyštěrkovanou cestou přes Nový Svět k vlakovému nádraží. Průvod dobrodruhů procházel naposled po hrázi Budínského rybníka a kolem obhospodařovaných polí, aby zmizel ve stínech vzrostlého lesa, tyčícího se po obou stranách cesty. Pak všechny ještě naposledy zpomalil táhlý kopec, jako by se snažil oddálit neodvratný ortel nad vystěhovalci. Po jeho přejití už

všichni spěli k nově postavené nádražní budově, která v průseku lesů zasvítla svou cihlovou červení a okrově zabarvenými rohy jako nějaký příslib dále.

Poslední loučení na peronu všechny přítomné rozlítostnilo nejvíce a zoufalství rozchodu dovršily písničky, které si všichni ještě před nástupem do vlaku zazpívali, jakoby nebylo dost smutku.

*Sbohem, Městečko mé,
musím tě opustit,
pro ten kus chleba svůj
v cizinu dálnou jít...*

Téměř všichni odjíždějící truchlili, jakoby do Ameriky nešli dobrovolně, za lepším životem. Nikdo, ani Antonie Šampachová, teď nedával najevo, že se na tu dlouhou pouť vlastně těší, že má tady toho života v zapadlém koutě Vysočiny po krk, že chce poznat něco nového, zajímavého a neobvyklého, že chce poznat nový a lepší svět.

„Připadám si jako čamrda, do které má púra vyvrtat další díрку,“ řekl pochmurným, ale o něco smířlivějším hlasem Šampach, když přestal mávat a zavřel okno vlaku.

„Aspoň tě budu moc k něčemu přišít,“ usmála se Antonie.

* * *

Tak jsem se nevratně rozloučil se všemi. I s ním. S člověkem, který mne do Městečka zanesl v ruksaku mezi perleťovými lasturami a nechal postupně zapecovat v mnoha chalupách. Ve víře, že jsem tu zakořenil pevnou silou, ho teď vyprovázím já, do dálky daleké a chci mu popřát, aby v té americké zemi měl větší štěstěnu života než tady v Městečku a do smrti nejhlubší přežíval alespoň s troškami radostí. A přál jsem tu štěstěnu všem vycestovaším smrtelníkům, protože Genius loci má vlastně historické povinnosti posedávat na místě a všechny s permanentní stálostí přežívat.

Teď odjíždí můj stvořitel a já sleduji jeho slzavějí oči, jak objímá všechny, co mi tu setrvají a zbudou. Nahlížím do jeho hlubinných zoufalství a neradosti a umiňuji si zviditelnit tu pro budoucnost čamrdářství jeho zásluhy i jméno, i nezdolnou snahu, s jakou vyráběl v Městečku z perleťové blyštivosti lastur krásu kulatých knoflíků. Nejen pro

obživu, všeobecnou prospěšnost a účelnost, ale i pro radost z dobře povedené práce.

Zároveň činím sobě za povinnost, i z čiré zvědavosti, sledovat jeho další pout' oním pomalým a následně rychlým vlakem, nejprve do Prahy a pak další poutí, až do Hamburku, a shledávám ho usedavě mlčícího a nehledícího do krajiny, jako jeho dychtivá žena Antonie, a pak ho ještě rozpoznávám v davu, jak zatěžkává velikým kufrem rameno a v ruce poponášší kabelu, a jeho družka za ním drží místo i baťoh s jídlem na zádech, a oba šouravě postupují prkenným můstkem, mezi suchozemskou zemí a parolodním velikánem s nazváním Columbia.

Pak ten lodní šíf pomalu vyplouvá z přístavu na šířící se moře, kde ukazuje směrovou čáru na hladině a černá čadidla komínů jsou to poslední, co ještě za několik hodin času lze na prázdném mořském obzoru spatřit a rozeznat, než to všechno spadne za kulatou obrovitost světa. Dál už ani já, čamrdářský Genius loci, ve své možnosti nedohlédnu.

OPRAVDOVÝ JOSEF ŽAMPACH

Příběhy lidí tohoto románu jsou vesměs smyšlené, přestože navazují na některá historická fakta a události. Stejně tak je vymyšlena i hlavní postava, ačkoli podobní jedinci jistě žili.

Dle útržkovitých historických dokladů začal v Žirovnici – v městečku na Českomoravské vrchovině – začátkem 60. let 19. století vyrábět perleťové knoflíky jistý Josef Žampach. Čamrdářství, jak se nové řemeslo nazývalo, sem přenesl z Vídně a časem se nečekaně rozšířilo nejen v místě jeho bydliště, ale i po valné části Vysočiny, a dokonce i dál do Čech. Zda to byla přímo či nepřímo jeho zásluha, to už se dnes těžko dá vysledovat. Skutečností je, že v Žirovnici se výroba knoflíků udržela dodnes, ovšem už v málo srovnatelné podobě. Vlivem vývoje a politicko-hospodářských změn je koncentrována do jediného podniku s názvem Knoflíkářský průmysl, a. s., Žirovnice, kde se knoflíky vyrábějí na moderních strojích, pomocí nových technologií a většinou z umělých materiálů. Perleť je na knoflíky už příliš drahá a navíc vzácná. V textu zmíněný čamrdářský duch však v městečku setrvává. Dodnes jej můžete objevit v mnoha podobách, dokonce i v několika zachovalých veřtatech. Na půdách či v kolnách domů se občas v zapomenutých pytlích nebo bedničkách najdou zbytky pravé perleťe různých druhů, která přežila několik lidských generací. U většiny místních obyvatel v jejich kredencích, prosklených sekretářích, mnohdy i na stěnách a na nábytku zaručeně objevíte „umělecká díla“ zhotovená z perleťových lastur. Téměř ve všech domácnostech stále leží v zásuvkách perleťové knoflíky i drobné ozdobné perleťové předměty – brože, přívěsky, náušnice, náhrdelníky nebo manžetové knoflíky, sem tam ještě využívané.

Onen Genius loci setrvává nejen v knoflíkářském muzeu místního zámku, ale i v chalupách, kde čamrdářské veřtaty kdysi fungovaly. Najdete ho na polních cestách vyspravovávaných perleťí a zaručeně i pod povrchy nyní už vyasfaltovaných silnic a ulic města. Kdekoli v Žirovnici kopnete, narazíte na zbytky perleťe. Všude tam je onen čamrdářský duch přítomen, i když se vlivem vývoje a pokroku stává čím dál méně viditelným.

Zpracovávatele přírodní perleťe a pamětníci odcházejí a jejich pokračovatelé se neobjevují. Čamrdářská štafeta pozvolna zaniká. Už se v podstatě zapomnělo, na čem – a především jak – se původní perleťové knoflíky vyráběly. Staří čamrdáři, kteří pou-

žívali dřevěné šlapací ponky, už dávno vymřeli. Mnohé pojmy a výrobní postupy vypadly z myslí i posledních pamětníků.

Proto byla napsána i tato kniha – nejen k oprášení slávy Josefa Žampacha, jenž (i když nepřímo) Žirovnici svým příchodem a čamrdářskou výrobou povznesl a učinil známou, ale především pro zachování vědomí čamrdářské profese, výrobních postupů, způsobů a názvosloví, jakož i jistého mýtu – tak, jak to našeptal autorovi čamrdářský Genius loci, který v městečku stále ještě přežívá.

O **Josefu Žampachovi** se mnoho autentických záznamů nedochovalo. Je známo, že se narodil v Dolu u Skutče v roce 1839 a v roce 1863 se v žirovnickém kostele oženil s Antoníí Bučkovou, čímž se stal místním občanem. Zprvu v Žirovnici bydlel v domě čp. 213, později se přestěhoval do čp. 25. Jinak po něm v městě žádné konkrétnější stopy nezbyly. Jen v místním muzeu vystavují jeho údajnou fotografii, přetiskovanou i v několika brožurách o knoflíkářství. Tento román, jenž na jeho počest vznikl, je pouhou fikcí a fabulací. Důležitým důkazným materiálem a dokladem Žampachova osudu je článek otiskovaný v roce 1928 v Newyorském kalendáři Dělník. Napsal jej český vystěhovalec František Hrbek:

Otec českých perleťářů

Na zadním svahu Palisád, v městečku North Bergen, u paty široce známého krematoria, nachází se starý, dosti zanedbaný hřbitov. Kdykoli jdu kolem něj, nutí mě cos zadívat se do jeho nejchudší části. Leží tam někde pod drnem, zapomenut, původce českého čamrdářství, otec českých perleťářů. Hoví si tam po rušné pouti života Josef Žampach, který měl značnou zásluhu na posile českého průmyslu o jeden, malý sic, ale cenný a zajímavý pramen řemeslné obživy českého lidu.

Ač svým životním dílem přispěl k rozvoju chudobné krajiny – Českomoravské vrchoviny a jihovýchodních Čech – a blahodárně zasáhl do osudů tisíců lidí, leží tu dnes v zapadlém koutě Ameriky úplně zapomenut světem. Zde v poblíží tohoto pohřebiště skončil svůj dlouhý boj o právo na kus štěstí života, boj málo úspěšný, jako u všech proletářů, jímž byl též sám, v pravém slova smyslu. Nyní tu odpočívá na věky, mezi sobě rovnými.

ČAMRDÁŘSKÉ NÁZVOSLOVÍ

pojmenování:	vysvětlení:	cizojazyčný výraz:
auzrstál	zabroušený trojhranný pilník k vytáčení misky	der Ausserstahl
bombe	vzor knoflíku připomínající bochník; "bochničky"	
Burghus	druh perleti	správně Burghos
copna	dřevěný nástavec přitlačující lasturu k vrtáku	der Zapfen = čep
čamrda	kovová káča – později knoflík	
fazetka	opracovaná lesklá část knoflíku	fr.:la facette – lesklá strana
fazón	vzor knoflíku – všeobecně	fr.: la facon – střih, vzhled
firek	čtyřhran sloužící k dírkování knoflíků	das Viereck
forkauf	propůjčování, dávání na dluh	der Vorkauf = předkup
futro	výměnné dřevěné skličidlo	das Futter = podšívka vnitřek
Goldfish	druh perleti	
gravírování	zdobení povrchu knoflíku vzorem	gravieren = rýt
gróz	veletucet, 144 kusů	gross = velký
heft	dřevěné držadlo	das Heft
hinterlan	zadní opěrná lať na ponku	die Lehne = opěradlo
holcna	zařízení pro vrtání dvouděrových knoflíků	das Holz = dřevo
hulšísle	vzor knoflíku – dutá miska	hohl = dutý, die Schüssel = mísa
hulštál	pilník na vytváření vzorů knoflíků	der Hulstahl
jelkostn	plechová krabička na knoflíky	
kesle	vzor knoflíku – kotlík – prohlubeň ve středu	der Kessel = kotel
kloty	vzor knoflíku	glatt = hladký
knódn	esovitě tvarovaný okraj lastury, v místě srůstu	der Knoten = uzel
koník	pravá pohyblivá část ponku	
láble	vzor knoflíku	
lampredl	postranní opěra na ponku	
lastura	schránka mořského či říčního měkkýše	
Lingha	perleť z Perského zálivu	
linie	anglická míra	1/40 coule 0,635 mm
Makassar – škát	škát – perleť z moří kolem Celebesu	
matriál	perleťový materiál na výrobu knoflíků	
miska	vzor knoflíku připomínající misku	
Mississippi	americká říční perleť – nazývána "mišina"	
obchol	nezpracovatelný perleťový odpad	der Abfall = odpad
olium	kyselina sírová – k opalování knoflíků	
ostrý	vzor knoflíku se zkosenými ostrými hranami	
parýzek	vzor knoflíku s vyvýšenými zaoblenými okraji	
pekáček	krabička, do níž padají vývrtky	
plátky	rovné perleťové dílky	

ponk	soustruh na výrobu a obrábění knoflíků	die Bank = stolice
prahy	podélné dřevěné trámky ponku	die Schwelle = prah
pulírování	opalování a leštění knoflíků	polieren = leštit
půra	vrták se zuby ze zkrouceného ocelového plátku	der Bohrer
půrfutro	nástavec-soudek s děrami pro vypadávání návrteků	der Bohrer, die Futter
půrmašina	celá vrchní část ponku	die Bohrmaschine = vrtací hlava
půrovat	vyvrtávat knoflíky z lastur	boren = vrtat
Racisch	druh perleti – Rudé moře	
rondelka	surový neopracovaný knoflík, pouze vyvrtaný	fr.: rond = kulatý
solckajst	kyselina solná – používaná k opalování perleti	Salzgeist
stojny	dvojitě svislé trámky ponku, spojené napříč švelemi	
stolice	ponk	die Bank = stolice
šálka	lastura ploché perleti	die Schalle = mušle
šin	dřevěná nebo kovová opěra pilníku – štálu	die Schine = kolej, dlaha
šina	kovová podložka	
šísle	vzor na knoflíku	
šlajfka	klínek k upevnění vrtáku do špuntu	
šlejfování	vyhlazování povrchu knoflíku	
šlus	dřevěné sklíčidlo	
špalmesr	nůž k rozsekávání silných návrteků na slabší	das Spaltmesser
špingle	mosazné vřetenno se závity pro výměnné díly	die Spindel = vřetenno
špunt	komolý nástavec, v němž je upevněna půra	der Spunt = zátka
šrupování	zarovnávání, obrušování vyvrtané rondelky	schröpfen = ožínat
štál	pilník	der Stahl = ocel
štoky	svislé podstavce, tvořící kostru ponku	der Stock = podstavec
švele	vůle, vodorovné spojnice kostry ponku	die Schwelle = prahy
Tahiti	"černá" perleť z tichomořských ostrovů	
talířek	vzor knoflíku s vyvýšenými zaostřenými okraji	
tokna	předchůdce ložiska	
trádování	vytváření vzoru z návrtku	drehen = vytáčet
transmise	převodová kola	
Trokas	druh perletě	
trokmašina	nádobka s odkapávací vodou na vrták	die Tropfmaschine
turchmarš	dřevěný kryt půrfutra proti odlétání návrteků	der Durchmarsch
turchšlág	průbojník	der Durchschlag
Uši	název pro druh perletě	
veřtat	dílna, kde se vyráběly knoflíky	die Werkstatt = dílna
virtl	vřeteník, soukolí obyčejně tří různě velkých kol	der Wirt = rozdělovač
wulst	vzor knoflíku – zaoblený, s prohlubní ve středu	
zlaufování	vyrovnání půry do vodorovné osy, vystředování	laufen = běžet

PODĚKOVÁNÍ

Za odbornou radu, připomínky a podněty děkuje autor

*dr. Miroslavu Pustinovi,
Jaroslavu Hlinkovi (in memoriam),
dr. Boženě Mračkové,
Jiřímu Zuzákovi,
Janu Ratajovi,
Josefu Krejčů
a Karlu Hlavovi.*

OBSAH

I. Batoh s lasturami	3
II. Přivandrovalec	11
III. Překvapení mistra Kratkého	27
IV. Uzdravený nápadník	55
V. Příliš žhavá svatební noc	78
VI. Pomsta	102
VII. Poudzro osazené perletí	135
VIII. Co skrýval pokoj ve Vídni	155
IX. Parohy	181
X. Návštěva z Ameriky	192
XI. Krok do neznáma	216
Opravdový Josef Žampach	234
Čamrdářské názvosloví	236
Poděkování	238
Obsah	239